

АЛМАНАХ
ФУНДАЦІЇ
СВЯТОГО
ВОЛОДИМИРА
ХРЕСТИТЕЛЯ
КИЇВСЬКОЇ
РУСИ
ВИПУСК IV

ALMANACH
FUNDACJI
ŚWIĘTEGO
WŁODZIMIERZA
CHRZCICIELA
RUSI
KIJOWSKIEJ
TOM IV

МІЖ

СУСІДАМИ

MIĘDZY
SĄSIADAMI

КРАКІВ 1994 KRAKÓW
diasporiana.org.ua

МІЖ СУСІДАМИ
MIEDZY SĄSIADAMI

Альманах
Фундації Святого Володимира
Хрестителя Київської Руси
Almanach
Fundacji Świętego Włodzimierza
Chrzcziciela Rusi Kijowskiej

ТОМ IV

ВИДАВНИЦТВО
"ШВАЙПОЛЬТ ФІОЛЬ"
KRAKÓW - 1994 - КРАКІВ

Zredagowali: Włodzimierz Mokry, Oleg Aleksejczuk
Зредагували: Володимир Мокрий, Олег Алексійчук

Druk sponsorowany przez
Biuro ds. Mniejszości Narodowych
Ministerstwa Kultury i Sztuki

Skład: SZWAJPOLT FIOL
Проект обкладинки: Тирс Венгрінович, Ігор Кузик
Opracowanie komp: IKTUS

Korekta: ukraińska - Myroslawa Prychoda, Żanna Ostrzyńska;
polska - *IKTUS*

Druk: Drukarnia Towarzystwa Słowaków w Polsce,
Kraków, ul. św. Filipa 7,
tel./fax: 34-11-27

Na okładce: "Wernyhora" Jan Matejko, fot. Grzegorz Zygiel
На обкладинці: "Вернигора" Ян Матейко

Володимир Мокрий

Дух Вернигори у Кракові

Пророчий зір Вернигори, що витає над Вавельським узгір'ям, відкриває розлогі обрії гідного життя під небом вільних і усміхнених народів Польщі та України. Піднімаючись над релігійними і національними відмінностями, він огортає своїм зичливим поглядом місія вічного спочинку тих, чії предки щиро і щедро вливали зі своїх національних криниць до тисячолітньої скарбниці польського Риму.

Перші усміхи тієї природної радості спалахнули у клубі студентів україністики Ягеллонського університету "Вернигора", в підземеллях будинку XV ст., на вул. Канонічій 15, патроном якого від кількох років є св. Володимир Хреститель Київської Руси.

Користаючи з Київського літопису Нестора і Польського літопису Яна Дługосза, який жив колись тут же на вулиці Канонічій, у 1993 році студентсько-професорська громада в присутності ректора Ягеллонського університету проф. Францішка Зейкі, в атмосфері все ще живої "осені відродження народів" в житті наших східних сусідів, відбула творчу мандрівку в тисячолітню історію давньої столиці Польщі та України.

Під книгарнею "Нестор", у старовинних підземеллях "Вернигори", студентська молодь вдумувалась в повернене пророче слово, задивленого в надземні світи свого патрона. Серед вогників запалених свічок воскресали імена тих руських княгинь, дружин польських володарів з часів державності Київської і Галицько-Волинської Руси, які спочивають вічним сном у королівському замку, включно з блаженною Соломією.

Заприязнений з молоддю вішун майбутності Вернигора наперед переконує, що здійснення гідного життя неможливе без тієї сили духа, яка піднімає до неба й нагадує, що злеті у майбутнє, неможливі без вкорінення у традицію і творчого повернення до неї, та без досвіду пройдених доріг:

Що бувало знають люди,

Но не знають, що ще буде.

Бо щоб знати, тра на світі

Орлом в Небо думки взвяти.

Сьогодні дух Вернигори, "що не хотів спати під могилами", але співав "сумні

Włodzimierz Mokry

Duch Wernyhory w Krakowie

Proroczy wzrok czuwającego nad Wzgórzem Wawelskim Wernyhory otwiera rozległe horyzonty godniejszego życia pod niebem wolnej i, jak trzeba ufać, uśmiechniętej Polski i Ukrainy. Wznosząc się ponad różnice religijne i narodowe, zdaje się on ogarniać swym życzliwym spojrzeniem miejsca wiecznego spoczynku dusz tych wszystkich, których przodkowie szczerze i szczerze wlewali ze swych narodowych dzbanów do tysiącletniej skarbniicy polskiego Rzymu.

Pierwsze uśmiechy tej autentycznej radości zrodziły się w klubie studentów ukrainistyki UJ "Wernyhora", stworzonym w XV-wiecznych piwnicach domu przy ul. Kanoniczej 15, któremu od kilku lat patronuje św. Włodzimierz Chrzcziciel Rusi Kijowskiej.

Czerpiąc z kijowskiego latopisu Nestora i kroniki sąsiadującego dziś z nim na Kanoniczej Jana Długosza, w 1993 roku studencka i profesorska brać w obecności rektora UJ prof. Franciszka Ziejki w atmosferze wciąż żywej "jesieni narodów" u naszych wschodnich sąsiadów odbyła twórczą wędrówkę w dzieje tysiącletniej historii dawnej stolicy Polski i jej stosunków z sąsiadami.

Pod księgarnią "Nestor" w podziemiach u "Wernyhory" młodzież studencka wsluchiwała się w przywołane przepowiednie swego, zapatrzonego w pozaziemskie światy, patrona - proroka. Wśród płomyków znowu zapalonych świec wskrzeszano imiona spoczywających wiecznym snem na Zamku Królewskim księżniczek Rusinek - włącznie z błogosławioną Salomeą - które pojmwali za żony polscy władcy z czasów państwa Rusi Kijowskiej i Halicko-Wołyńskiej.

Zadomowiony wśród młodzieży zwiastun przyszłości - Wernyhora najpierw podpowiada, iż projektowanie godnego życia nie jest możliwe bez wiary w siłę, wznoszącego nas do nieba ducha, a następnie sugeruje, że doskonałość nas wzloty w przyszłość nie są możliwe bez zakorzenienia w tradycji i twórczych do niej powrotów, a także bez doświadczeń przebytych dróg:

Co bywało ludzie wiedzą,

Lecz co będzie, wciąż nie wiedzą,

Żeby wszystko w świecie wiedzieć,

Trzeba orłem w niebo wzlecieć.

Dziś unieśmiertelniony przez Juliusza Słowackiego, Stanisława Wyspiańskiego i Jana Matejkę duch Wernyhory "co nie chciał spać pod mogiłami" lecz śpiewał "smętne podkurhanne dymy" Kozaków zaporoskich bez zbędnych

надкурганні думи" запорозьких козаків, без зайвої церемонії, але зичливо і як того хотіли Ю. Словацький, Ст. Виспянський та Ян Матейко, запрошує до щирої розмови про примирення у відкритий для всіх дім зустрічей народів у Кракові:

Тай дім буде всім у мирі
Як на ссїмі сядуть в лїрі;
Поміж ними дума Божа...

Щиру бесіду супроводжували лірою-бандурою, українськими думами і піснями студенти: Святослава Беняс, Славомир Дуць, Пйотр Янчик, Мажсна Калавска, Дорота Кантор, Анета Краєвська, Анста Семенюк, Януш Шліфінський, Йоанна Жижневська.

ceremonii, ale zyczliwie zaprasza do szczerej rozmowy o Przymierzu. Zaprasza do otworem stojącego domu spotkań narodów w Krakowie:

Taj dla wszystkich dom uprzejmy
Siądą w lirze jak na sejmie;
A pośrodku дума Boża...

Szczera biesiadę wokół liry-bandury poprzedziła wydobytymi z zapomnienia dumami i pieśniami ukraińskimi młodzież studencka z filologii ukraińskiej UJ - Światosława Bienias, Sławomir Duć, Piotr Janczyk, Marzena Kaławska, Dorota Kantor, Aneta Krajewska, Dorota Krakowska, Aneta Semeniuk, Janusz Szliński, Joanna Żyżniewska.

Prorektor Uniwersytetu Jagiellońskiego prof. Franciszek Ziejka, autor prac o Wernyhorze w "Weselu" Stanisława Wyspiańskiego składa życzenia podczas otwarcia klubu "Wernyhora"

СТУДЕНТСЬКІ ДНІ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ У КРАКОВІ

ПРОГРАМА ДНІВ

Фундація св. Володимира Хрестителя Київської Русі
та

Українознавче Коло Наукове Студентів Ягеллонського Університету
ввічливо запрошуюють на

Дні Української Культури в Ягеллонському Університеті
у Кракові 11-14 листопада 1993 року

Дні супроводжують виставки: українського церковного мистецтва - ікони XVI - XIX ст. з Цевкова; ікон Юрія Новосільського; гуцульської кераміки; фотографічна виставка церков Збігнева Воеводи - в Галереї українського мистецтва, вул. Каноніча, 15. Виставка малярства Ігоря Груша (Бібліотека Краків-Подгуже, вул. Красіцкего, 18-20).

11 листопада 1993 р., четвер

Привітання гостей в будинках Фундації ознайомлення з Галереєю українського мистецтва, книгарню "Нестор", видавництвом "Швайпольт Фіоль" та Робітненою реставрації ікон, яку ведуть Ядвіга Стирна й Агата Мамонь

12 листопада 1993 р., п'ятниця

год. 10.00 - Collegium Novum, Ягеллонського університету (вул. Голембя, 24, зал 30, I поверх)
- перегляд діяльності студентів з різних осередків Польщі та закордону

год. 14.45 - Проходи "Українськими слідами Кракова". - початок

(год. 14.45) у найстаріших будинках Ягеллонського університету - Collegium Maius (місце, де вчився Юрій Котермак з Дрогобича); - колишня Кафедра Руських Мов (вул. Голембя, 20) - місце праці Івана Зілинського і Богдана Лепкого; - церква св. Норберта (вул. Вісльна); - іконостас з церкви св. Норберта в Домі Матейки, вул. Флоріанська; - кав'ярня "Яма Міхалікова" - місце зустрічей Василя Стефаника і Богдана Лепкого з творцями "Молодої Польщі"; - дім В. Стефаника, вул. Любіч; - покладення квітів на Раковицькому цвинтарі - на могилі Богдана Лепкого і на спільній могилі українських військовополонених та інтернованих осіб зі Східної Галичини, які померли у таборі в Домбю (1919 - 1920). - Польський Національний Музей (Сукенніце), мистецтво Яна Матейки (між іншими картина "Вернигора");

год. 19.30 - "Доля українських церков у післявоєнній Польщі" - розповідь з прозірками мгр. Збігнева Воеводи. - Відеофільм з Днів української культури у Кракові з 1992 року, підготовлений українським телебаченням у Львові та Литовським у Вільні (Каноніча, 15)

13 листопада 1993 р., субота

год. 9.00 - 13.00 - вільний час

год. 14.30 - відкритий семінар на тему "Теперішнє і майбутнє польсько-українських відносин". Участь візьмуть - Богуміла Бердиховська, Стефан Вільканович, Олег Гнатюк, Божена Зінкевич-Томанек, Кшиштоф Козловський, Агата Мамонь, Адам Манцдонський, Володимир Мокрий, Ян Прокоп, Данута Сосновська, Ядвіга Стирна, Тадеуш Філяр, Тадеуш Хшановський, Мирослав Чех та інші (Collegium Novum, Ягеллонського університету (вул. Голембя, 24, зал 30, I поверх).

год. 19.00 - (Каноніча, 15, пивниця) - Відкриття клубу "Вернигора". Постично-музична мозаїка "Дух Вернигори у Кракові" у виконанні Українознавчого наукового кола студентів Ягеллонського університету та студента II курсу Київської консерваторії (клас бандури) Романа Гриньківа

Uczestnicy seminarium na temat "Teraźniejszość i przyszłość stosunków polsko-ukraińskich". Od lewej prof. Mirosław Łabuńka (Monachium-Filadelfia), mgr Jadwiga Styrna, mgr Agata Mamoń, prof. Jan Prokop, dr Bożena Zinkiewicz-Tomanek redaktor Adam Macedoński, poseł RP Mirosław Czech, redaktor Roman Halan, dr Tadeusz Filar, przewodniczący Ukraińskiego Bractwa Chrześcijańskiego Oleg Hnatiuk, dr Włodzimierz Mokry, dr Jarosław Moklak

Uczestnicy zjazdu Ukraińskiego Bractwa Chrześcijańskiego św. Włodzimierza po obradach w budynkach Fundacji. Od lewej: Jan Krzywucki, Stefan Kolosowski, Roman Halan, Daria Khumko, Halina Kozak, Daria Jakymeć, Irena Snihur, Stefan Czebeniak, Iwan Hreczko, Oleg Hnatiuk, Andrzej Raćkyj, Włodzimierz Mokry, poseł RP Mirosław Czech, Włodzimierz Pajtasz, Anna Łazarko, ks. Ihor Harasym

год. 20.00 - Виступ польського вокально-інструментального колективу з Любліна "Święty Mikołaj" (- "Святий Миколай").

14 листопада 1993 р., неділя

год. 10.00 - можливість участі в Богослужіннях обох конфесій - греко-католицького (каплиця св. Дороти в костелі св. Катерини, вул. Августіанська, 7) і православного (парафіальна церква на вул. Шпитальній)

год. 14.30 - Актівий зал Ягеллонського університету (вул. Голембя, 24), авторський вечір з Ліною Костенко

год. 16.30 - концерт української релігійної пісні у виконанні хору "Мойсїї" з Любліна для вшанування блаженної пам'яті жертв голодомору в Україні (1933 - 1993)

год. 18.00 - Прощальна зустріч у студентській пивниці "Вернигора"

Організатори

Program Dni

Fundacja św. Włodzimierza Chrzcziciela Rusi Kijowskiej

w Krakowie

oraz

Ukrainozawcze Koło Naukowe Studentów Uniwersytetu Jagiellońskiego

uprzejmie zapraszają na

Dni Kultury Ukrainiekiej

w Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie

11-14 listopada 1993 r.

Dniom towarzyszą wystawy Ukrainiekiej sztuki cerkiewnej - ikon XVI - XIX w. z cerkwi w Cewkowie; ikon Jerzego Nowosielskiego; huculskiej ceramiki; fotograficzna wystawa cerkwi Zbigniewa Wojewody - Galeria Sztuki Ukrainiekiej przy ul. Kanoniczej 15, a także wystawa malarstwa Ihora Trusza w Bibliotece Kraków-Podgórze przy ul. Krasickiego 18/20.

11 listopada 1993 r., czwartek

Przywitanie gości w budynkach Fundacji

Zwiedzanie wystaw w Galerii Sztuki Ukrainiekiej, księgami "Nestor", pracowni konserwacji ikon, wydawnictwa "Szwajpolt Fiol", biblioteki ukrainozawczej

12 listopada 1993 r., piątek

godz. 10.00 - Collegium Novum Uniwersytetu Jagiellońskiego, sala 30, I p., (Gołębia 24) - przegląd działalności naukowej i artystycznej młodzieży studenckiej z różnych ośrodków Polski i z zagranicy

godz. 14.45 - SPACER "Ukrainieckimi śladami w Krakowie":

- początek spaceru (godz. 14.45) na dziedzińcu najstarszych budynków Uniwersytetu Jagiellońskiego - Collegium Maius (w miejscu studiów Jurija Kotemaka z Drohobycza);

- była Katedra Języków Ruskich w budynku Instytutu Filologii Polskiej (ul. Gołębia 20), miejsce pracy Iwana Żyłyńskiego i Bohdana Łepkiego;

- zwiedzanie cerkwi św. Norberta - ul. Wiślna;

- ikonostas z cerkwi św. Norberta w Domu Matejki (ul. Floriańska);

- "Jama Michalikowa", miejsce spotkań Wasyla Stefanyka i Bohdana Łepkiego z twórcami "Młodej Polski";

- zwiedzanie domu Wasyla Stefanyka, ul. Lubicz;

- złożenie kwiatów na grobie Bohdana Łepkiego i wspólnej mogile żołnierzy ukraińskich i osób intemowanych z Galicji Wschodniej, zmarłych w obozie w Dąbiu (1919-1920), na Cmentarzu Rakowickim;

- zwiedzanie malarstwa Jana Matejki w Muzeum Narodowym (Sukiennice) - (obraz J. Matejki "Wernyhora").

godz. 19.30 - "Losy cerkwi greckokatolickich w Polsce po II wojnie światowej" - komunikat bogato ilustrowany przeżyciami mgr. Zbigniewa Wojewody (Kanonicza 15)

13 listopada 1993 r., sobota

godz. 9.00 - 13.00 - czas wolny i dalsze zwiedzanie Krakowa (indywidualnie)

godz. 14.30 - seminarium na temat "Teraźniejszość i przyszłość stosunków polsko-ukraińskich". Udział zapowiedzieli tacy rzecznicy współpracy naukowej i kulturalnej jak Bogumiła Berdychowska, Tadeusz Chrzanowski, Mirosław Czech, Tadeusz Filar, Oleg Hnatiuk, Krzysztof Kozłowski, Adam Macedoński, Agata Mamóń, Włodzimierz Mokry, Jan Prokop, Danuta Sosnowska, Jadwiga Styra, Stefan Wilkanowicz, Bożena Zinkiewicz-Tomanek i inni (Collegium Novum Uniwersytetu Jagiellońskiego, sala 30, I p., (Gołębia 24))

godz. 19.00 - Kanonicza 15, (piwnica) "Duch Wernyhory w Krakowie" - mozaika poetycko-muzyczna w wykonaniu studentów filologii ukraińskiej UJ oraz studenta Kijowskiego Konserwatorium w klasie bandury, Romana Hrykiwa, na otwarcie Studenckiego Ukrainoznawczego Klubu "Wernyhora" (piwnica ul. Kanonicza 15)

godz. 20.00 - koncert zespołu "Orkiestra Świętego Mikołaja" z Lublina

godz. 10.00 - możliwość wzięcia udziału w nabożeństwach obrządku greckokatolickiego (kaplica św. Doroty w kościele św. Katarzyny, ul. Augustiańska 7) i prawosławnego (cerkiew parafialna przy ul. Szpitalnej).

godz. 14.30 - Aula Collegium Novum Uniwersytetu Jagiellońskiego I p. (Gołębia 24) - wieczór autorski Liny Kostenko

godz. 16.30 - Koncert ukraińskiej pieśni religijnej w wykonaniu chóru "Mojsej" z Lublina - wieczór dla uczczenia pamięci ofiar głodu na Ukrainie 1933-1993

godz. 18.00 - Pożegnane spotkanie w studenckiej piwnicy "Wernyhora"

Organizatorzy

Chór alumnów greckokatolickich z Lublina w auli Collegium Novum UJ.

Хор грекокатоліцьких випускників з Любліна в актовому залі Ягеллонському університеті під час жальбиної молитви про вічну пам'ять і упокій душі померлих від голоду в Україні

Krakowski Chór Akademicki Uniwersytetu Jagiellońskiego pod kierownictwem Adama Korzeniewskiego podczas modlitewnej prośby o wieczną pamięć i pokój dusz zagłodzonych na Ukrainie

MODLITWA W 50-TĄ ROCZNICĘ GŁODU NA UKRAINIE

Studenckie Dni Kultury Ukraińskiej w Uniwersytecie Jagiellońskim w 1993 roku zakończyły się w Auli Collegium Novum UJ, gdzie po obejrzeniu filmu "Żniwa Rozpaczy", ukazującego przyczyny i sposoby sztucznego głodu 1933 r., odbył się koncert Chóru Alumnów Greckokatolickich z Lublina i Krakowskiego Chóru Akademickiego Uniwersytetu Jagiellońskiego pod dyktando A. Korzeniewskiego. Uczestnicy uroczystości zjednoczeni w duchownej pieśni - prosili Zbawiciela o pokój dusz około 10 mln synów Ukrainy. W tej wspólnej modlitwie o wieczną pamięć ożyły imiona przedstawicieli narodu ukraińskiego, którego bezbożny system pozbawił chleba tylko za to, że ponad wszystko umiłował on wolność i od stuleci pragnął być gospodarzem na "własnej nie swojej ziemi" oraz chciał cieszyć się darem żółtych kłosów pszenicy, dotykających niebieskich horyzontów nieba, z którego widokiem odchodzili z tego świata męczennicy Ukrainy. (W.M.)

МОЛИТВА В 50-ТУ РІЧНИЦЮ ГОЛОДОМОРУ НА УКРАЇНІ

Студентські Дні української культури в Ягеллонському університеті у 1993 році закінчилися в актовому Залі головного корпусу університету - Collegium Novum, де учасники свята оглянувши фільм "Жнива розпуки", який розкриває причини і способи штучного голоду в Україні у 1932-1933 р. взяли участь в концерті Хору Грекокатолицьких питомців з Любліна і Краківського Академічного хору Ягеллонського університету під управлінням Адама Коженевського. Учасники свята з'єднані у жалібній пісні молились за упокій душ і вічну пам'ять майже 10 мільйонів синів України. У тій спільній молитві ожили імена тих усіх представників українського народу, кого безбожна система позбавила хліба, тільки за те, що понад усе цінував він волю і від століть прагнув бути господарем на "нашій не своїй землі" і за те що хотів він втішитись даром жовтого колосся пшениці, вкритого синім небом, з видом якого відходили на той світ мученики України. (В.М.)

ДУХ ВЕРНЫГОРЬ В КРАКОВІЕ

МОЗАІКА ПОЕТИЧНО-МУЗИЧНА

"Зданим wielu światłych znawców stanu dawnej Ukrainy - czytamy w wydanym 150 lat temu "Atheneum" (1843) - w czasach jej kozackiego bytu, kiedy ani urodzenie, ani żadne uboczne względy nie miały w niej przewagi, gdzie jedynie tylko osobista wartość każdego Kozaka kładła różnicę między nim a jego towarzyszami, mogli znaleźć się niektórzy o wrodzonych usposobieniach, którzy z pamięci składali pieśni. Jedyne nazwisko takiego pieśniotwórcy znane jest wśród ukraińskiego ludu, w podaniach i najfantastyczniejszych powieściach, a jest nim Wernyhora. - Wernyhora żył w ostatnich czasach Kozaczczyny w Korsuniu, gdzie starzy ludzie dotąd pokazują miejsce, na którym stał jego dom. Osiadł on tu, wedle miejscowych podań, w podeszłym już wieku, a młodość spędził w Siczy Zaporoskiej, miał tam być nawet Atamanem, lecz kiedy, nie wiadomo. Miał on być niezmiernie silny i odważny, a oprócz tego szczególnych usposobień poetyckich. Przypisują mu kilka piosenek. Jedną z tych pieśni ze wzmianką o Wernyhorze znalazłem, piśmem cerkiewnym pisaną, w książce pod tytułem: *Treść teologicznej nauki obyczajowej*, drukowanej w Poczajowie 1787 roku. Wzmianka ta zaczyna się od słów:

"Розповідають міряне дівен дівен розкази, о славним побідителю всея врагов своїх, сильним над всею силу, хоробрим над всея хоробрия Козаки, младим певчим Вернигорі, а ще йому Пан Бог дав на розум знать будуще, і діянія всего Світа, крім уміння Пісьма Свята Бог - Вернигор боян храбрый і півець над півцї, не ісходить ні від Срся, ні од дяків, а був собі простий Козак, одна Піснь його, проквіляє:

Ой на небі, на високім,
Хто поглине в сонце оком,
Тільки єдні орли в хмари взвибаються,
В Сонце вдивляються
Що бувало, знають люде,
Но не знають, що ще буде.
Бо щоб знати, тра на Світі
Орлом в Небо думки взвити
Понад лугом ворон криче,
І ржить коник в чистим полі
Україна вся плаче
З не доброї своїй долі
Ворон криче, перекрыче,
Переіржить коник в полі,
Україна переплаче
Несдоброї своїй долі
Пливе хмара, в хмарі гримить
Темна туча наступає,
А все Небо огнем горить.
Буйний вітер повіває.
Аж на темні, на Небеса,
Жаданая вибігає,
Весолонька Русокося,
І зла хвиля проминає.
Пожди, пожди Україно,
Хай враги глумують з нас
Вдарить колись їх година,
Прийде колись і нам час.

Rozповідаją ludzie bardzo dziwne opowieści o sławnym zwycięzcy wszystkich swych nieprzyjaciół, silnym nad wszystkie siły, mężnym nad wszystkich mężnych Kozaków, młodym śpiewaku Wemyhorze, jak jemu dał Pan Bóg widzieć przyszłość i zdarzenia całego świata, oprócz znajomości Pisma Świętego.

Wemyhora, wojak mężny i śpiewak nad śpiewakami, którego pamięć tak żywo utrzymuje się w gminie ukraińskim, że zostawił po sobie przepowiednie. W jednej z nich, zaczynającej się od słów: *Posłuchajcie łude szczo Wemyhor skaże...*, przepowiadał, że Pan Bóg ma w szczególnej swej opiece Ukrainę, chociaż za niedochowanie przykazań Jego lud dotknięty został niewolą panów, głodem, morem i wojną; lecz, że to wkrótce przeminie i Ukraina będzie szczęśliwą.

Porównywując z tą piękną pieśnią niektóre śpiewy gminne ukraińskiego ludu, posądzam Wemyhorę o utworzenie lub przerobienie kilku dum.

Obraz Wemyhory, zapowiadającego nadejście wolności Ukrainy i Przymierza polsko-ukraińskiego, stał się nadzieją i hasłem pojednania Polaków i Ukraińców.

Wizja Ukrainy w "Beniowskim" i w "Śnie Srebrnym Salomei" Juliusza Słowackiego przynosi wizję tragiczną, przedstawiającą walkę między Polakami i Ukraińcami, ale rzecznikiem pojednania poróżnionych narodów staje się ukraiński bard Wemyhora, wygrywający swe proroctwa na lirze:

Duch jakiś stary matki Ukrainy,
Co jeszcze nie chciał spać pod mogilami,
Hetmańska dusza i hetmańskie czyny,
Groby kraczące we mgłę sokołami,
Dawność stepowa, pomrok mgłami siny
Zaszeptał w strunach i szedł klawiszami
Jakby dziecinna rączka nieuwważna,
A czasem starca dłoń ciężka i ważna.
Oj, lito... twoje klawisze
Gdzieś ze srebra dawniej lane,
Noga pieśni wydeptane
Jakby stare sęki drzewne
I kamienie przedcerkiewne,
I zapadłe w dół mogiły,
Świadczą, że pieśni chodziły
Po klawiszach, pieśni chyże!
I siadały na sen w lirze,
W krąg siadały pieśni tłumy;
Posążnice - stare dumy,
Piorunice - stare krzyki,
Szumki lotu - konie kare,
Szumki płaczu - dum słowiki,
Błyskawice - myśli stare,
Rusalczanki - dzwony szklanne;
Smętne dumy podkurhanne
Kędyś aż do Zaporozia.
Taj, dla wszystkich dom uprzejmy
Siada w lirze jak na sejmy;
A pośrodku duma boża,
Krwią Chrystusa purpurowa,
Siedzi jakby dum królowa
I radzi świat podbić cały...

Bandura to oryginalny instrument narodowy Ukraińców, powstały z udoskonalanej na przestrzeni wieków lutni, określanej najogólniej jako kobza i występującej z dawien dawna u różnych narodów, w tym także na Ukrainie w czasach Rusi Kijowskiej, co upamiętnione zostało m.in. na freskach zbudowanego w XI wieku w Kijowie Soboru św. Sofii.

...Bandura stała się nieodłącznym atrybutem duchowego życia Kozaków, a często ich jedyną pocieszycielką, jak np. dla zesłańca, pułkownika kozackiego Semena Palija czy dla bezimiennego bohatera dumy pt. "śmierć Kozaka bandurzysty", śpiewającego na mogile swą ostatnią pieśń:

"Kobzo moja, żonoż ty moja,
Banduroż ty moja malowana!
Gdzieżesz ja cię podzieję?
Czy winnaś być w czystym stepie spalona
I z popiołem na wietrze rozpuszczona?
Czy też na mej mogile położona?
Niechaj by bujny wiatr po stepach przelatywał,
Strun twych trącał, nie omijał
I smutną pieśń żalobną,
Po mnie grał, wykrywał.
Może wówczas podróżni Kozacy jadący blisko mnie,
Usłyszą jak po mnie zawodzisz żalobnie,
Podejdą do mogiły...

(*Thum. z ukr. W. M.*)

O zainteresowaniach Polaków historią i kulturą Ukrainy, już w wieku XIX wypowiedział się Władysław Syrokomla, pisząc ze szczera zazdrością:

Czemuż to, mój Boże
Limików i gęślarzów miało Zaporozie:
Czemuż na naszych polach nie zjawia się tacy,
Jak bardy kaledońscy, jak greccy żebracy,
Co to każdą pamiątkę w rodzinnym zakresie
Zaraz w pieśń ułoży i na świat rozniesie?

Hryhorij Skoworoda

De Libertate

Cóż to jest wolność? I dobro w niej jakie?
Z takim jak o złocie mówią o niej smakiem.
Nie jest ona złotem: gdy postawić złoto
Obok wolności, to jest ono błotem.
Oj, żeby się tylko z dumiami nie zgadać,
I tak wolności własnej nie postradać.
Bądź sławny na wieki, mężu wybrany,
Wolność ojcze, herosie Bohdanie.

(*thum. W.M.*)

Григорій Сковорода

De Libertate

Що є свобода? Добро в ній яке?
Кажуть, неначе воно золотсе?
Ні ж бо, не злотне: зрівнявши все злото,
Проти свободи воно лиш болото.
О, якби в дурні мені не пошитись,
Щоб без свободи не міг я лишитись.
Слава навіки буде з тобою,
Вольності отче, Богдане-герою!

Тарас Шевченко

В казематі

(...) За байраком байрак,
А там степ та могила.
Із могили козак
Встає сивий, похилий.
Встає сам уночі,
Іде в степ, а йдучи
Співа, сумно співає:
"Наносили землі
Та й додому пішли,
І ніхто не згадає.
Нас тут триста, як скло!
Товариства лягло!
І земля не приймає.
Як запродав гетьман
У ярмо християн,
Нас послав поганяти.
По своїй по землі
Свою кров розлиши..."

Амвросій Могила

СМЕРТЬ БАНДУРИСТА

- Грім напусти на нас, Боже, спали нас в пожарі,
Бо і в мені, і в бандурі вже глас замирає!
Вже не гримітиме, вже не горітиме, як в хмарі,
Пісня в народі, бо вже наша мова нонає!
Хай же грім нас почує, що в хмарах кочує;
Хай наш голос далеко по вітру несе,
Поки вітром, як лист, нас з землі не стрясе;
Хай і Дніпр стародавній 'д нас пісню почує,
Поки він нас в море не внесе, не кине,
Поки мова й голос в нас дотла не згине!
Хай луною по степові голос іде
І по пущах дніпровських між звір'ям гуде!

Тарас Шевченко

Буває, в неволі іноді згадаю
Своє стародавнє, шукаю, шукаю,
Щоб чим похвалитись, що й я таки жив,
Що й я таки Бога колись-то хвалив!
Шукаю, шукаю...
От мені приснилось...
...ніби край могили
Пасу я ягнята, а я ще малий;
Дивлюся, могила ніби розвернулась,
А з неї виходить неначе козак,
Уже й сивоусий собі неборак,
Та і йде до мене...
От бере мене
Неначе на руки та несе в могилу,
А чорна могила ще гірше розкрилась.
Дивлюся, в могилі усе козаки:
Який безголовий, який без руки,
А хто по коліна неначе одягтий;
Лежать собі хлопці, мов у теплій хаті.
"Дивися, дитино, оце козаки
(Ніби мені каже), на всій Україні
Високі могили. Дивися, дитино,
Усі ті могили, усі отакі.
Начинені нашим благородним трупом.
Начинені туго. Оце воля спить!
Лягла вона славно, лягла вона вкупі
З нами, козаками! Бачиш, як лежить -
Неначе сповита!... Тут пана немає,
Усі ми однако на волі жили!
Усі ми однако за волю лягли,
Усі ми і встанем, та Бог його знає,
Коли-то те буде. Дивися ж дитино!
Та добре дивися, - а я розкажу,
За що Україна наша стала гинуть,
За що й я меж ними в могилі лежу.
Ти ж людям розкажеш, як виростеш, сину.
Слухай же дитино".

Студенти і симпатичні клубу "Вернігора" під час концерту "Оркестри Святого Миколая"

Zespół "Orkiestra Świętego Mikołaja" w klubie "Wernyhora".

Маркіян Шашкевич

ПОБРАТИМОВІ,
ПОСИЛАЮЧИ ЄМУ ПІСНІ УКРАЇНСЬКІ
(ДУМА)

... "Сю ніч степами гуляв я,
Нагулявшись доволі, по могилах лягав я
Буцімто спочивати, а то підслухати,
Як то стара бувальщина буде розмовляти
Про давні літа,
Про давні часи,
Як слава гула
Світом вокруги;
Про руських батьків,
Боярів, князів,
Про гетьманів, козаків".
І стане повідати зразу так мило,
Стиха й величаво, мов над морем цвіла
Цвіт-доли любенько; потім голосніше
Застогне, заплаче - щораз то сумніше,
Сумніше, страшніше гукне, засковиче,
З-під могил, казав би-сь, старих людей кличе,
Щоби поспитати
Про спис, про шаблюку,
Щоби розвідати
Про орду-канюку:
Як руським тілом згодувалася,
Як руськов кривлев напувалася,
Як руська шаблюка все її вігала,
Як кривим зубом серце добувала,
В пущі вигідненько на нічліг стелила,
В воду під могилу спати кладовила.
І знов згомонить ти нишком, мило-немно,
Як в сумерк вечерній, півсонно, півтемно,
І луку розпусить ген-ген долинами,
І гомоном шибне ген-ген дубровами;
Ні, то комусь-то десь там повідає,
Як-то колись-то красою засяє,
Як при Чорнім морі
Себе завітчає,
В степах на просторі
Весело заграє,
Як в водах-Дніпрі
Змиєсь, прибересь,
Легеньким крильцем
На Дністр занесєся;
В тихенькім Дністрі
Собі прилягнєся,
Крилоньками сплесне,
Стряєсе, злопотить,
Під небо, до сонця

Ген-ген полетить,
Під небом, край сонця
Сонечком повисне:
І буде літати,
І буде співати,
І о руській славі
Скрізь світу казати!
(1840-1842)

СТАРИНА

Старина - є то піснь хороша, дзвеняча, що різним способом в наші часи загомонює, що різним настроєм озиваєся з передвіка до нас... То знова залєбедить тужно, плачем голубиним дідів розіплакує сини, то знова обвіває похіною і радістю в серця нагортає, а в душах зводить святую почесць покійним праотцям.

Старина - є то великий образ, є то дзеркало як вода чистое, в котрім незмутченое являєя лице столітей. Там тобі, внуче, глянути, а взриш, як твої отці, твої діди жили, що діяли, що їх веселило, радувало, а що печалило, якое сонце межи ними свіло, як думали, яким духом обнімали природу, охресності, світ цілий, з ким ся стирали і як се на них ділало, який їх світ внутренній, а який зверхній, що їх наділяло до сильного діяня, а що їм силу віднімало, який їх язык, яка бесіда, яка їх душа, яке серце, - словом, якими хотіли перед тобою явитися і що по тобі ждали.

Сесе всео дия нас не брідня. Чужина нас займає, чому ж би нашіна не прилягла до серця, не промовила до душ наших сильним словом!? Окрухи, ба великі кусні сего образа, сего чудного дзеркала придержались донині, - переховались по церквах, по монастирських книжницях, по чесних священиках, по піснотлюбних дяках, не щоби і під низькими стріхами, по сановитих господарях, - когоре вони чєстять і перєховують, мов святій подарок з неба...

ДО ЧИТАТЕЛЯ

...Язык - є то найчєстнішим даром природи. (...) В нїм являєя душа народа, степєнь єго просвічєня, глєбина або міль єго мислєй, єго присмєтєрюванє ся природі і її дїєствїй. Є то велїчєствєнний, із многоголосїв зложєний краснєзвучний голос народа, сїх велїких і нїколли не терємих гусєл природи. А сїи язык прозовємо велїкою, многєсложною, согласною музикою народа, то словєсність будє прєкрасним і вірним єго образом...

Z kart "Beniowskiego" i "Snu Srebnego Salomei" J. Słowackiego przemawia limik Wemyhora, który głosi sławę dawnej Ukrainy, czuje się synem tego kraju, ale zarazem kocha Polskę.

Stanąwszy pośrodku dwu walczących narodów, Wemyhora nie został przyjęty ani przez Polaków, ani przez Rusinów-Ukraińców. Jednak w tej tragicznej sytuacji, przed powrotem do kraju stepowych mogił Kozackich, by spełnić swą misję dziejową, zostawia Wemyhora walczącym w bratobójczej wojnie narodom proroctwo. Podobnie jak limik - kobzar T. Szewczenki zostawi przepowiednię nadchodzącej tragedii obu narodów, ale obwieści także ich przyszłe zmartwychwstanie:

Taj gdy się wasz trup trzy razy
Pod mogiłą, rwąc do sławy,
Znów przewróci na bok krwawy;
I pomyśli nędzarsz boży,
Że i piorun nie otworzy

I nie zdejmie wieka z truny;
 Taj świat przeklnie i pioruny: -
 To jak stanę ją, dziad rzewny,
 Jak mu ręce łzą uroszę,
 Po żebracku jak poproszę:
 Jak ja lirę upokorzę
 I na sercu mu położę,
 I do czoła mu przycisnę;
 I przeszłością w oczy błysnę,
 Starych dum nasypie w uszy:
 Klnę się na duch! że się ruszy
 Taj swą twarzą księżycową
 Spójrzy na was jak upiory...
 Otóż macie moje słowo,
 Macie dumę Wernyhory.

Stefan Buczyński

PODOLE, WOŁYŃ I UKRAINA (1862)

Wolność, do której dążą Polacy, będzie wolnością Rusi i Litwy. Polska bez Rusi i Litwy byłaby słabą; jak Litwa i Ruś bez Polski.

Józef Jakubowski

ZGODA

Wznies się Rusi - wznies do góry,
 Tam gdzie orzeł białopióry!
 Rozwiń sztandar z archaniołem.
 Otocz wroga krwawym kolem!
 Dłoń w dłoń idąc z bracią laszą
 Wskrzesisz świetną przeszłość naszą.

Teofil Lenartowicz

ZŁOTA HRAMOTA

Bo z hromoty Chrystus świeci
 Błogosławiąc wieme dzieci.
 Wielka pieczęć przyciśnięta,
 Z Mężem, z Orłem, z Archaniołem,
 Wierna Rusi czołem! czołem!
 Bo horomota iście święta.

Z nieba wieje wiatr na zmianę,
 Wszyscy ludzie pojednani,
 Stare krzywdy zapomniane,
 Lud się w cerkwiach Bogu korzy,
 Miód się leje setkiem stągwi,
 I Archanioł złoty, boży,
 Znów się złoci na chorągwi.

ГАЛЕРЕЯ УКРАЇНСЬКОГО МИСТЕЦТВА

Галерея Українського Мистецтва при Фундації св. Володимира діє від 5 червня 1992 р.. За цей час Галереєю відвідало майже 20 тисяч людей. Були проведені виставки:

- Українське сакральне мистецтво
- Ікони, та літургійні предмети, реставровані Секцією Охорони та Реставрації Об'єктів Української Культури (діє в межах Фундації);
- Юрій Новосільський (ікони);
- Григорій Печух (різьба);
- Гуцульська кераміка;
- Тирс Венгрінович (графіка);
- Ікони XVI-XIX ст. з фондів Національного музею (Київ);
- Творчість молодих львівських художників: Микола Андрушук, Олег Бабій, Василь Боянівський, Зіновій Крок, Ірина Павлишко, Роман Петрик, Іван Проців, Рожомана Прима, Наталія Пухінда, Роман Сулик, Юлія Трачук, Богдан Турецький, Володимир Турецький, Ольга Федорчук, Ярослав Шмін;
- Українська вишивка зі скрині Яна Адамського;
- Малювання Володимира Монастирського (Київ);
- Малювання Юрія Новосільського;
- Малювання Ігоря Труна (Любачів);
- Малювання сучасних київських митців (Р.Тарабукін, В.Радко, Ю.Пісничиний, В.Іванов-Ахматов);
- Малювання П.Нагуляка (Одеса);
- "Церква у малюнках дітей" з конкурсу, організованого Громадським комітетом опіки над пам'ятками церковного мистецтва та Інститутом мистецтва ПАН;
- Фотографічна виставка "Церкви в Бескидах";
- Сучасне мистецтво Полтавщини;
- Проект Василянського монастиря у Володимирі-Волинському (Св'яте Осадний);
- Малювання Миколи Пазізіна (Тернопіль);
- Рисунок Яна Курка;
- Декоративно-ужиткове мистецтво української громади Кракова;
- Виставка дитячих робіт Львівської Коледжу ім. І.Труна;
- Рисунок Ельжбети Бірило;
- XVII вічний іконосас з Горайки (воєв. Перемишль) перед реставрацією;
- Ескізи Тирса Венгріновича.
- Незабаром відкриваємо виставку спина Лемківщини Никифора Дровняка з Крипичів, з нагоди його 100-річчя від дня народження.

Олег Алексійчук

"ЦЕРКВА В МАЛЮНКАХ ДІТЕЙ"

Новий культурно-науковий 1994 рік Фундація св. Володимира Хрестителя Київської Руси у Кракові розпочала від оригінальної події - "Української куї", яка була тепло прийнята як в українському так, і в польському культурному середовищі Кракова. Створила вона ще одну нагоду взаємопізнання, зрозуміння і зближення між поляками та українцями, між Польщею та Україною.

Перша частина цього справжнього свята української культури під королівським замком у Кракові розпочалася традиційно в залах Галереї Українського Мистецтва. Було це відкриття виставки "Церква в малюнках дітей" з конкурсу, організованого Громадським комітетом опіки над пам'ятниками церковного мистецтва та Інституту мистецтва Польської Академії Наук. "Конкурс, - як сказав в своєму слові Богдан Мартинюк, - народився зі зрозуміння того, що пам'ятки, яких не знають, не бачать, не люблять, не можна зберігати й рятувати. А інвестуючи в молодь, можна зацікавити нашою проблемою і старших, і їх батьків."

Ці слова ніби підтримали висловлену у вітальному слові думку голови Фундації - Володимира Мокрого: "Василь Стефаник, який проживав тут у Кракові наприкінці життя писав: "Те, що гірке було, посолоділо, те, що молоде було, посивіло". І мені здається, що найважливіше є дитинство. Звідти все починається, теплоту цього дитинства з кожним прожитим роком відчуваємо щораз сильніше і хоч раз у році в Різдвяний Вечір, як колись у дитинстві, сприймаємо цей клаптик неба, який разом з Новонародженим Ісусиком падає нам на землю".

Дитячий конкурс малюнків церкви був організований 10 років тому. Його перші результати були зворушливі тим, що багато дітей ніколи не бачило жодної справжньої церкви. Тому вирішено організувати перший пленер у Польщі, який відбувся на Лемківщині. Останні проходять вже на Україні. Молоді ху-дожники, що брали участь в перших пленерах, розпо-відали, як конкурс вплинув на їхнє життя і на життя їх колег. Крім цієї виставки, була відкрита також фото-графічна виставка "Церкви в Бескидах", більшість яких

Студенцький зespół "Horyna" з Рівного під час вечора колед українських на відкритті вистави "Церкви в рисунках дітей"

існує вже тільки на фотографіях. Про користь таких виставок свідчить сумний, але не безнадійний відгук, записаний у Пропам'ятній книзі: "Najpiękniejsze już zniknęło. Może takie działania Fundacji zachowają te reszki. Dziękuję." - "D.Z.

Друга частина свята продовжувалась в пивниці, куди на українську купю запросили гостей студенти української філології Ягеллонського університету. Під час вечора краківські студенти виступили з чудовою поетично-музичною мозаїкою. Були в ній і "Дідух", і "Машанка", старовинні колядки й щедрівки. А вже перед самим початком кутю Митрополит краківський, кардинал Францішек Махарський, сказав: "Ця кутя може бути символом, знаком, яким є білий опілаток. Знаком

Przewodniczący Stowarzyszenia Pisarzy Polskich Jan Józef Szczepański, Prezydent miasta Jaworzna Andrzej Węglarz podczas otwarcia wystawy "Cerkiew w rysunkach dzieci" przygotowanej przez Społeczną Komisję Opieki nad Zabytkami Sztuki Cerkiewnej

можливості поділення любов'ю, пробаченням, навіть якщо то копітує зламанням себе... Зламання своїх упереджень, застережень, звичок... Зламання їх для того, щоб як з тієї пшениці могло вирости більше добро."

Своїми враженнями поділились також віце-міністр Культури і мистецтва Польщі Міхал Ягелло, посол Польщі у Києві Єжи Козакевич, голова Спільки Польських письменників Ян Юзеф Щепанський, президент міста Явожно - Анджей Венглярж, найкращі вітання передав також Голова Об'єднання Українців у Польщі Юрій Рейт.

Після смачної куті з концертом колядок виступив прекрасний студентський хор з Рівного "Горина", який кільканадцять тисяч римо-католиків слухало під час Богослуження у найбільшому краківському костелі "Арій" та в костелі отців Домініканів.

Важливо, що цю подію широко висвітлювало телебачення, радіо, а також преса в Польщі і в Україні. Особливу увагу привернула півгодинна програма Телебачення Краків - "Кутя". Варго додати, що Телебачення Краків, вже не перший раз звертається до життя і проблем української меншості у Кравові і в Польщі. Не оминеа воно й інші народні меншості. Про саму ж програму написав у листі один з телеглядачів - лемко з Люся Іван Шлянта. "Тишит так коли ся видит барз важних люди яки жичливо повідают о тим што Ви робите, о українські традиції, культурі, і о нас. То добри же такє можут озерати і Поляки, яки часто барз мало знають... Таком робогом можна дуже доброго зробити..."

Про значення подібних свят і про вагу праці, пов'язаної з їх організацією віце-міністр Культури і мистецтва Польщі Міхал Ягелло в пропам'ятній книзі Фундації написав так: "Дікую за чудовий вечір, важливий для поляків і українців. Кланяюсь всім, хто працює для справи зближення наших народів". До цієї думки приєднався і посол Польщі на Україні Єжи Козакевич, кажучи: "Підтримка молоді української державності є нашим, польським, поважним обов'язком. Обов'язком як щодо власної історії, так і щодо наших Братів - Українців. Краків - не без причини, як жодне інше місце, є найбільш відповідним до таких дій. Це добре, що тут постійно живе дух братерства і співжиття з Україною."

Jego Eminencja ks. Kardynał Franciszek Macharski Metropolita Krakowski na wigilijnej wieczerzy z kutią

Ambasador Polski na Ukrainie Jerzy Kozakiewicz podczas wieczerzy z kutią

Олег Алексійчук

"СОРОЧКУ МАТИ ВИШИЛА МЕНІ ..."

Останнім часом в Галереї українського мистецтва, що постійно діє вже понад два роки при Фундації св. Володимира Хрестителя Київської Руси у Кракові, відбулося декілька подій, завдяки яким українська культура знову зазначила про себе в житті цього королівського, старовинного міста, а розголос про ці події завдяки польській пресі, краківському і львівському телебаченню та радіо, рознісся по усій Польщі, Україні та по українських середовищах у різних країнах світу.

Перша з цих подій відбулася в квітні. З огляду на велике зацікавлення, надалі триває відкриття тоді виставка "Сорочку мати вишила мені..." - декоративно-ужиткове мистецтво української громади Кракова. І не тільки оті символічні, вишиті материнськими руками сорочки і рушники, але й інші найдорожчі скарби знайшлися на тій виставці, а саме: дерев'яний інкрустований свічник з Косова; дерев'яна інкрустована тарілка з написом "Хліб наш насущний, дай нам днесь"; сучасні вироби гупульські - дерево, метал, інкрустація; кераміка - XIX ст. з Гуцульщини; весільний одяг з Бойківщини; коралі справжні зі срібними таліарами з початку XX ст.; регіональний костюм з Львівщини; сорочка жіноча з хрестом (Вінниця); регіональний костюм (Чернігів); сорочка жіноча (Київщина); вишивки з околиць Львова; бурдюк козацький з XIX ст.; серветки (Закарпаття); рушники вишивані (Лемківщина, околиці Львова, Волинь, Дрогобич); партовина (Поділля); писанки; рушник вишиваний (Закарпаття, XIX ст.); подушки (околиці Поділля, Покуття і Буковини).

Географія тих експонатів є одночасно живим доказом того, що українці, які проживають у Кракові, представляють нашу спільну, але як же різноманітну і оригінальну, українську культуру.

Проект цієї чудової виставки, а також кольорового альбому підготували працівники нашої Робітні реставрації ікон - Ядвіга Стирна-Навроцька, Агата Мамонь і Божена Бєт.

Радувало серце, коли краківські українці приносили свої експонати на виставку, а були це: Огець Нестор Дзюбак, Сестри Згромадження Святого Йосифа Обручника Діви Марії у Кракові, Панство: Венгринович, Вільколек, Долішній, Канцірук, Козак, Кузик, Лесняк, Мацко, Міхалік, Мокрий, Ничик, Петренко, Пібер, Преторіус, Рачунь, Рогоц, Свистович, Смеречняк, Сидор, Чиж, Чабан. Розповідали вони при нагоді зустрічей про всі традиції, пов'язані з вишивками, а пані Надія Канцірук почала навіть курс вишивання для студенток українистики Ягеллонського університету. Як бачимо, передавання творчих традицій з покоління в покоління продовжується і поширюється також серед українців - поляків. Традиції ті, особливо для українців у Польщі, є символом далеккої, втраченої батьківщини, і допомагають зберігати пам'ять про неї, надіятись на крапу долю для України та виховувати нове, національно свідоме покоління.

Про це писав і голова Фундації Володимир Мокрий в альбомі, який завдяки допомозі Відділу Культури міста Кракова був виданий спеціально до відкриття виставки: "Всі сподівання, відвічні надії і прагнення українців, як тих бездомних, які живуть не в Україні, так і тих, які живуть "на нашій, не своїй землі", виражали до 1991 р. українські покоління, вішаючи рушник над автопортретом свого Кобзаря і накресленою ним програмою "в своїй хаті своя й правда, і сила, і воля"".

У тому ж кольоровому альбомі на 22-х сторінках з кольоровими знімками знаходимо документацію більшості експонатів, включно з вишитими рукою пані Оксани Свистович з Кракова, іконами Матері Божої з Дитяком та Ісуса Христа. Автори двомовного тексту альбому - Уршуля Янічка-Кшивка (переклад її тексту Анталія Єреми), Володимир Мокрий та Марія Зубрицька (інформація-резюме англійською мовою) - пишуть про мистецтво вишивки в історичному розвитку, кольори і способи вишивання, філософсько-символічну систему вишиваних візунків, дарування рушників, значення вишивки в житті українців поза батьківщиною.

Ordynariusz Diecezji Przemyskiej Obrządku Bizantyńsko-ukraińskiego ks. bp Jan Martyniak (drugi z lewej) na wystawie "Sztuka użytkowa ukraińskiej społeczności Krakowa"

У тексті альбому читаємо: українці "з хлібом на вишитому рушникові виходили на зустріч кожному, хто приходив в оселю з чистими задумами... Тому краківська громада з великою надією у 1983 році, складаючи дар Папі Римському Івану Павлу II, передала образ лемківської церкви на рушникові з вірою, що цей вишитий руками земної матері - України рушник доведе їх найбільшого релігійного провідника до Києва для відродження прийнятого там перед тисяча роками християнства".

Виставки дипломних робіт учнів Львівського коледжу ім. І. Труша та сучасне народне мистецтво з Полтавщини

Зовсім недавно, в середині червня, відбулось відкриття двох нових виставок, з нагоди традиційного Свята вулиці Канонічої у Кракові. Обидві виставки - "Сучасне народне мистецтво Полтавщини" і "Дипломних робіт Львівського коледжу ім. Івана Труша", дуже зацікавили іноземців та краків'ян. Тільки під час перних трьох днів відкриття Галерею відвідало біля тисячі жителів і гостей міста.

Під час відкриття виставок гості зі Львова, митці та викладачі - Тарас Драган, Тарас Левків, Ігор Тарнавський, Роман Мінсько, Петро Зозулик (заступник голови начальника управління культури у Львові) - розповідали про діяльність Коледжу, який після багатьох років тільки сьогодні в незалежній Україні, може належно розвиватися і давати українському та світовому мистецтву нових талановитих випускників - відділів: художнього розпису, обробки дерева, ткацтва, обробки металу, скульптури, кераміки, вишивки, реставрації та художнього оформлення.

Високим рівнем робіт молодих художників Коледжу могли гордитись також і їх викладачі. Більшість тих робіт є свідченням мистецької зрілості авторів і доказом свіжості у шуканні нових форм у розвитку українського мистецтва, нав'язуючого до своїх багатих, невичерпних і невикористаних традицій, що стало головною ідеєю і метою Львівського коледжу. Невипадково тоді в підготовленому на краківську виставку буклеті автор тексту кандидат наук мистецтвознавства Орсег Голубець пригадав заклик Георгія Нарбуга: "Не

забудьте історії свого народу, і не забудьте, хто ви такі, - живіть змістом старої минувшини і її формою та будьте сполучниками її з новими ісеями. Цього багатства нашого, як теми, стане вам на ціле життя".

Надїємось, що всі молоді автори - співтворці краківської виставки, відвідають Краків, місце науки і творчої праці їх патрона Івана Трупа, це додасть їм творчої наснаги і плодonoситиме новими замислами.

В свою чергу організатори виставки з Полтавщини - Віра Кошова та Володимир Дерябін, розповідали про своїх, хоч не професіоналів, але напевно подоро обладарованих, народних митців зі знаменитого своїми історично-культурними традиціями регіону, відомого політично-незалежницьким актом гетьмана Івана Мазепи. Цей короткий звіт про культурні події в Центрі, твореному Фундацією св. Володимира, хочу закінчити словами визнання і захоплення українською культурою гостей Фундації та відвідувачів Галереї:

- Від імені краків'ян і власного прагнута висловити радість і віднолення з того, що тут у Кракові ми живемо разом. Сердечно дякую і поздоровляю всіх, які вкладають свої серця в це, щоб українська культура і традиції були живі, так як живі люди, з якими ми зустрічаємося. (Юзеф Лассота, Президент міста Кракова). - Краса декоративно-ужиткового мистецтва - це найглибший прояв культури народу. Чудово, що можна оглядати хоча б її частину... (Уринуля Янілка-Кшишда, Петро Кшишда).

- Думаю, що кожна виставка, що наближає нам культуру народу-сусіда є для нас дуже потрібна. Особливо сьогодні. Бажаю Вам багато відвідувачів (К.С.)

- Мию, що бачу тут предмети української культури - є то певний доказ польсько-українського зближення... (Маріян Галсбецькі)

- Заскочені і захоплені "чудом" в Кракові. Тяжко повірити, що ентузіазм і повага можуть створити тут "таку Україну" поза Україною (Оксана Б. Соколик).

- Спасибі Вам, що все це підняли,
Що душу натрудили день при дні
Що той вогонь роздмухали з золи,
Іван Драч

Profesorowie Lwowskiej Szkoły Plastycznej im. I.Trusza podczas otwarcia wystawy (w ramach Święta ulicy Kanoniczej) prac dyplomowych swoich wychowanków, prezentowanych w Galerii Fundacji. Od lewej: Taras Drahachuk, Taras Łewkiw, Ihor Tarnawskyj

Володимир Мокрий

КОЛЬОРИ І СПОСОБИ ВИШИВАННЯ

Вишивка, як і барвисте ткацтво, з давніх-давен була улюбленим засобом художнього оздоблення різноманітних форм українського побуту. І зараз вишивка залишається найпоширенішим видом українського декоративно-ужиткового мистецтва. Ще не так давно важко було знайти українське село, де б не було бодай кількох прославлених вишивальниць, де б вишивка не знаходила застосування в хатньому побуті - на одязі, скатертині, рушнику, простирадлі, на подушці, фіранках тощо. І скрізь вона зберігає свої локальні особливості як в характері орнаментальних мотивів, так і в техніці виконання.

Протягом століть विकристалізувався яскраво виражений український національний стиль художньої вишивки. Створювалось багатство її мистецьких особливостей (улюблені кольори, техніка виконання, окремі орнаментальні елементи, малюнки й композиції) в різних областях і регіонах України. Скажім, на Київщині переважають рослинний орнамент з улюбленими гронами винограду, з ягідками та невеликими квітками, червоний і чорний кольори вишивок, виконаних "занизуванням", "гладдо", "набіруванням", "хрестиком" тощо.

Техніка "гладі", "мережки", "фальшивого вирізування", "набірування" властива для вишивок Чернігівської області. Для них характерні кольори: білий, білий з незначним вкрапленням червоного, чорного або чорно-червоного. Рослинний орнамент чернігівських вишивок часто комбінується з геометричними фігурами, а геометричний komponується суцільними смугами, з окремих елементів, часто у вигляді ромбів-розеток. Типовим для чернігівської вишивки є "змрещування".

Ніжні і світлі або зовсім білі рослинно-геометризовані вишивки Полтавщини, виконані "гладдо", "вирізуванням", "виколюванням", "мережкою", контрастують з різнокольоровим подільським вишиванням "качалочками" та чорно-червоною "низзо".

Вражають своєю яскравістю, багатобарвністю, багатством і різноманітністю переважно геометричних малюнків вишивки гуцульських та закарпатських митців.

Є на Україні, як відомо, й чимало осередків, які особливо славляться вишивкою. Наприклад, Шилаки та Решетилівка на Полтавщині, Зозів та Клембівка на Поділлі, Літки на Чернігівщині, Вижниця на Буковині, Кагарлик на Київщині та інші. У кожного з них своя історія, своя доля, своє художнє обличчя. На підтвердження сказаного, можна навести цікавий факт.

У післявоєнні роки побувала в Мукачеві під час храмового свята художники і видатний знавець українського народного мистецтва О. Л. Кульчицька. Ходячи між людьми, що з'їхалися сюди з усього Прикарпаття та Закарпаття, вона підходила то до однієї, то до іншої святково одягненої жінки, віталася і розпитувала, як живеться їй у своєму селі (називаючи при цьому конкретні села). Цим Кульчицька завжди викликала здивоване питання: "А як ви знаєте, що я звідти?" Художниця за відповідала: "А по сорочці. Так вишивають тільки у Вашому селі". Це була захоплююча мандрівка, яка продемонструвала безмежне багатство народного мистецтва, його стійкість, своєрідність локальних ознак.

Філософсько-символічна система вишиваних візерунків.

В основу філософської системи української вишивки покладена трикратна життєдайна трійця знаків-символів: земля - вода - сонце, та плоди їх співіснування і взаємодоповнювання - дерева, квіти, зілля, птахи та зоряне небо. Символіка води, сонця, землі найчастіше виступає у вишивках буковинців, гуцулів, бойків, лемків, слобожан, волинян і подолян.

Простота, а водночас і влучність створеної системи знаків - хрестиків, квадратиків, "вужиків", розкриває ставлення українців до таких філософських категорій, як всесвіт, життя на землі, народження, осмислення свого місця та поклонання.

У філософській системі української вишивки дуже часто присутній візерунок червоної калини - дерева, що символізує живучість українського народу. Калина, яка має свою назву від давньої назви "сонце-коло", пов'язувалася в дохристиянські часи з народженням всесвіту, вогненної трійці: сонця, місяця і зорі. Червоні, як кров, ягоди калини стали символом невмирущого народу і початку життєтворчого українського ланцюжка: "крапелька крові - жінка - народження - Україна - Відродження". Не випадково тоді на весільних рушниках й сорочках молоді і молодого часто вишивали соковиті грона калини:

У полі калина,
У полі червона,-
Хорошенько цвіте.
Ой роде наш красний,
Роде наш прекрасний,
Не цураймося, признаваймося,
Бо багатко нас є.

Калина і дуб - найпоширеніші мотиви на сорочках парубків, поєднують у собі символи невмирущої краси і незвичайної сили. Дуб, як уособлення Перуна, бога сонячної чоловічої енергії разом з деревом роду - калиною - запевнювали життєдайну силу свого роду. Натомість символ вишиваного винограду розкриває радість і красу створення сім'ї. Сад-виноград - це життєва нива, на якій чоловік є сіячем, а жінка має обов'язок ростити й шкати дерево їхнього роду". Мотив винограду виступає найчастіше на родинних рушниках Чернігівщини, на жіночих та чоловічих сорочках Київщини і Полтавщини.

Для сім'ї, яка втратила на війні батька, чоловіка, брата чи нареченого, вишита дівчиною на сорочці ніжна трепетна квітка маку була символом незнищеної пам'яті свого роду та прагнення до його збереження і продовження. В основі такого змісту лежать вірування, що поле після битви вкривається навесні червоними маками.

Тасмнищо життя приховує багато інших квітів, особливо лілія і ружа, а також таке зілля, як хміль, шавлія, любисток. Легендарна квітка лілії - це символ дівочих чарів, чистоти. А пишні троянди або ружі (в назві, якої знаходять давню назву і Сонця - Ра і крові - руда) означають вогненну кров. Квіти троянд, укладені у систему геометричного зору, це квіти-зорі, які уособлюють уявлення народу про систему всесвіту.

Мотиви такого зілля, як, напр., хміль, а також шавлія, любисток і м'ята дуже близькі до символіки винограду. Хміль вказує на молоде буяння та любов. Гарно вишита червона полуниця (від ще одної давньої назви сонця - Полель) - це ще один мотив вишиваних узорів - символів, що прославляють сонце, яке зігріває землю. Одним з найпоширеніших мотивів вишивок є берегиня. Вона, як суть творення і суть захисту, стала символом вічного оновлення та вічного життя. Берегиня - життєтворна мати, природа і жінка - мати, що дарує світові сина і дерево життя, яке сформувало із мороку космосу гармонійну і чітку систему всесвіту.

Крім квітів, зілля і дерев особливо багата на українських вишивках символіка птахів. Залежно від нагоди, з приводу якого був вишитий рушник, різні птахи виспівують відповідний зміст. Так, соловей і зозуля, вишиті найчастіше на дівочих рушниках, сидять на гілці калини і немов співають: "Соловей щобече, собі пару кличе", а про вишиту зозулю співають: "до осені дівці да гулять, гулять". На весільних рушниках дуже часто розсідають пави - жар-птиці, які несуть в собі сонячну енергію, і тому символізують сімейне життя.

Вишиті на рушниках соколи, голуби і півні, звернені один до одного голівками з ягідкою калини в дзьобику, зображені в основі дерева - знаку нової сім'ї - символізують шлюбну пару. Серед мотивів птахів є і вірна супутниця людської оселі - ластівка, яка завжди приносить добру вістку.

Згідно з філософським розумінням минулого, сучасного і майбутнього птахи розташовані при корені дерева, середині стовбура та вігті з обох боків незнищимого дерева - роду.

Створені у глибокій минувшині і збережені в орнаментах українських вишивок символи - знаки трикратної життєдайної трійці - землі - води - сонця, - це ті основні символи всесвіту, які разом із зірками, що розкидані по рукаві сорочки та зібрані в геометричний орнамент, дають уявлення про структуру всесвіту, його упорядкованість і гармонійність. За словами авторки вступної статті до альбому "Знаки 155 стародавніх українських вишивок" Тетяни Островської, "вся українська вишивка позначена благословенними знаками води і сонця. Сонце часто зображується восьмипелюстковою розеткою чи квіткою, а знак води нагадує згорнутого вука. Дві стихії, що утворили земне життя і тому їх треба розуміти як волюгу материнську і вогненну батьківську енергію..."

Плодом землі, води і сонця є кожне живе створіння, якого символом є берегиня. Вишита берегиня скромно прикорінена в земному горнятку, ніби ще раз нагадує, що ми, як "кожне живе створіння - неподільна і нерозривна частинка загальної системи буття".

Давати рушник...

Рушник був на Україні обов'язковою приналежністю, окрасою народного побуту, а також своєрідним народним символом. З давніх-давен українці прикрашали стіни своїх хат вишиваними рушниками, які створювали відповідний настрій, формували естетичні смаки, були взірцем людської працьовитості, майстерності та мистецьких здібностей жінок. Вишиваний рушник і донині залишається атрибутом народних обрядів і звичаїв. Рушники давали у кількох випадках. З хлібом на вишитому рушникові виходили назустріч кожному, хто приходив в оселю з чистими задумами.

Рушником зустрічали рідних і гостей, вітали народження немовляти в родині, шлюбували дітей та проводжали людину в останню дорогу. Від слів "давати рушник" повстає в уяві українців старовинний звичай пов'язувати сватів рушниками на знак згоди дівчини одружитися з парубком, який послав до неї старостів. Рушники стелили молодій парі під ноги, щоб стелився молодим щасливий шлях у життя. Рушник взагалі символізував щасливу дорогу. Про матір, яка дарує синові вишиваний рушник, відправляючи його у далекую дорогу, - співається у пісні П. Майбороди на слова А. Малишка:

"Рідна мати, моя ти ночей не доспала.
І водила мене у поля край села.
І в далекую дорогу ти мене на зорі проводжала.
І рушник вишиваний на щастя на долю дала..."

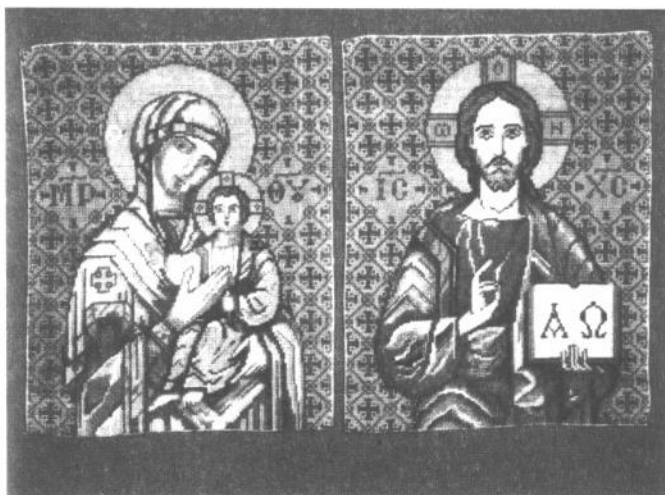
Український національний поет Тарас Шевченко, дивлячись на виконані з тонким відчуттям кольору, художнім смаком і майстерністю рушники, говорив, що з тих рушників промовляє душа обдарованого, щирого і гостинного народу. Шевченко хотів бачити на своїх весільних рушниках червоних горластих півнів, що будили б народ від рабського сну. Шевченкові не судилося дожити до дня свого шлюбу. На вишиваних рушниках, які він прагнув бачити в день вінчання, довелося українцям спускати у домовину труну з тілом пророка. Тому і тепер не дивує нікого факт, що в день шевченківських урочистостей, які святкують українці кожного року, над портретом Кобзаря з'являється вишиваний рушник.

Вишивка в житті українців поза батьківщиною

Для українців, виселених з рідних земель або народжених вже на заслання, згорток вишитого полотна ставав часто одним з найцінніших зматеріалізованих клаптиків далекої забраної батьківщини.

Збережена бабунєю і часто приховувана перед сусідами, вишивка викликає спогади та згадку найкращих хвилин, прожитих під час родинних й культурних свят у рідному краї, і хоча б в уяві компенсує його болючий брак. Тоді хоча б в уяві могло оживати все те українське, що знаходило своє образне втілення. Оживає краса навколишнього життя і природи з квітами-символами й шевченківським вишпівним садком. Всі сподівання, вітнічні надії і прагнення українців як тих бездомних, що проживають не в Україні, так і тих, що живуть "на напій, не своїй землі", виражали до 1991 року українські покоління, вішаючи рушник над автопортретом свого Кобзаря і накресленою ним програмою "в своїй хаті своя й правда і сила і воля".

З тієї ж надією краківська громада у 1983 році, складаючи дар Папі Римському Івану Павлу II, передала образ лемківської церкви на рушникові з вірою, що цей вишпівний руками земної матері - України рушник, доведе їх найбільшого релігійного провідника до Києва, для відродження прийнятого там перед тисяча роками християнства.

УКРАЇНСЬКЕ ДЕКОРАТИВНО - УЖИТКОВЕ МИСТЕЦТВО

ФУНДАЦІЯ
СВ. ВОЛОДИМИРА
ХРИСТИТЕЛЯ
КИЇВСЬКОЇ РУСИ

ГАЛЕРЕЯ
УКРАЇНСЬКОГО
МИСТЕЦТВА

КРАКІВ 1994 KRAKÓW

Okladka kolorowego albumu z wystawy "Sztuka użytkowa ukraińskiej społeczności Krakowa". Ikony z wystawy i okładki wyszły Oksana Swystowycz z Krakowa

Література:

1. Е. Антоненко, *Державний Музей Українського народного декоративного мистецтва*, Київ, 1968, та Б. С. Бутник-Сівєрський, *Українське радянське народне мистецтво*, Київ, 1970)
2. Т. О. Острівська, *Знаки 155 стародавніх українських вишивок*, Київ, 1992.
3. О. О. Гасюк, М. Г. Степам, *Художнє вишивання*, Київ, 1983.
4. М. Д. Манучарова (автор тексту) *Українське народне мистецтво*. Тканини та вишивки, Київ, 1960.
5. В. А. Маланчук, *Київське народне мистецтво*. Вишивка, ткацтво, кераміка та писанки на Сокальщині, Львів, 1964.

Włodzimierz Mokry

KOLORYSTYKA I SZTUKA WYSZYWANIA

Hafty i zdobione tkaniny stanowią od najdawniejszych czasów najbardziej powszechny rodzaj sztuki użytkowej Rusinów-Ukraińców. Jeszcze do niedawna trudno było znaleźć taką ukraińską wieś, w której by nie żyło przynajmniej kilka sławnych artystek i w której hafty nie miałyby zastosowania w wystroju wnętrz. Wyszywano stroje, serwetki, ręczniki, poduszki, firanki. Wszędzie jednak haft ukraiński zachowuje swoje lokalne osobliwości, zarówno pod względem techniki wyszywania, jak i rodzaju ornamentu czy wyboru motywów.

Na przestrzeni stuleci wykrystalizował się wyraziście wyodrębniony narodowy styl ukraińskiej sztuki użytkowej, a szczególnie haftu. Charakteryzuje go bogactwo artystycznych ujęć, ulubione kolory, technika wykonania, oryginalne elementy ornamentu i kompozycji w różnych regionach Ukrainy.

Na Kijowszczyźnie przeważa np. ornament roślinny z ulubionymi kiściami winogron, jagód i niewielkich kwiatów. Dominuje tu kolor czerwony i czarny. Zaś sposób wykonania haftów jest różny i przybiera formy krzyżyków, półkrzyżyków, haftów naśladowujących tkanie, (między innymi tzw. "nyzynka") haft płaski, powlekany itp.

Charakterystyczne kolory na Czernihowszczyźnie to kolor biały, biały z nieznacznym nakrapianiem czerwonego, czarnego lub czerwono-czarnego.

W roślinnym ornamente haftów Czernihowszczyzny stosowany jest układ figur geometrycznych, zaś w geometrycznej formie ornamentu wkomponowywane są odrębne elementy, często w kształcie rombów czy rozetek.

Delikatnymi i jasnymi lub zupełnie białymi kolorami wyróżniają się roślinno-geometryczne ornamenty haftów z regionów Połtawszczyzny. Wykonane między innymi "mereżką", kontrastując z różnokolorowymi, na Podolu haftowanymi "kaczaloczkami" i czarno-czerwoną "nyzynką". Swym wielokolorowym bogactwem i różnorodnością, przeważnie geometrycznych wizerunków zachwycają hafty huculskich i zakarpackich artystów.

Na Ukrainie działa, jak wiadomo, wiele słynnych ośrodków haftowania. Np. Szyszaki i Reszetiwka na Połtawszczyźnie, Zoziw i Klembiwka na Podolu, Litky na Czernihowszczyźnie, Wyżnycia na Bukowinie, Kaharyk na Kijowszczyźnie i inne.

Każdy z tych ośrodków ma swoją historię i swoje duchowe oblicze. Świadczy o tym m.in. następujący wymowny fakt. Otóż w powojennych latach przebywała w Mukaczewie w czasie cerkiewnego święta wybitna artystka i znawczyni ukraińskiej sztuki użytkowej O. L. Kulczycka. Będąc wśród ludzi, którzy zjechali się tu z całego Przykarpacia i Zakarpacia, Kulczycka podchodziła do kolejnej świątecznie ubranej kobiety, by się przywitać i zapytać jak im się obecnie żyje w ich miejscowościach, przy czym wymieniała nazwę ich wsi. Znajomością tą wywoływała zdziwienie i pytania: "A skąd Pani wie, że jestem z tej wsi?" - "Poznaję po ("soroczce") koszuli, tak wyszywają tylko w Waszej wsi". Była to zachwycająca wędrownica, która zademonstrowała nieprzejrzałe bogactwo ukraińskiej sztuki użytkowej, jej oryginalność, niepowtarzalność wizerunków oraz ich lokalną specyfikę.

Filozoficzno-symboliczny system wyszywanych wizerunków

U podstaw filozoficznych treści haftów ukraińskich leży trójczłonowy, życiodajny system znaków symbolicznych: ziemia-woda-słońce oraz owoce ich współistnienia i wzajemnego dopełniania się, a więc drzewa, kwiaty, ziola, ptaki oraz gwiazdzone niebo. Symbolika wody, słońca, ziemi występuje najczęściej w haftach Bukowiny, Huculszczyzny, Bojkowszczyzny, Lemkowszczyzny, a także Wołynia, Podola i Ukrainy Lewobrzeżnej.

Prostota, a jednocześnie trafność stworzonego systemu znaków - krzyżyków, kwadratów, "wężyków", jest wyrazem stosunku Ukraińców do takich kategorii filozoficznych jak wszechświat, życie na ziemi, narodzenie oraz uświadomienie własnego miejsca i powołania.

W systemie filozoficznym ukraińskiego haftu bardzo często obecny jest wizerunek czerwonej kaliny, drzewa, które symbolizuje żywotność narodu ukraińskiego. Kalina, której nazwa pochodzi od pradawnej nazwy ("słońce-koło"), miała związek w czasach przedchrześcijańskich z narodzeniem wszechświata i ogniowej trójcy: słońca, księżyca i gwiazd. Czerwone jak krew grona kaliny stały się symbolem nieśmiertelności narodu i początku życiodajnego łańcucha ukraińskiego: "kropla krwi - kobieta - narodzenie - Ukraina - odrodzenie". Nie przypadkowo zatem na weselnych ręcznikach i "soroczkach" młodej i młodego tak często występują soczyste grona kaliny:

A w polu kalina,
A w polu czerwona
Pięknie rozkwitała.
Oj rodzie nasz piękny,
Rodzie nasz przepiękny,
Nie zrzekajmy się, przyznawajmy się,
Bo dużo nas jest.

Kalina i dąb jako motywy najczęściej występujące na koszulach młodzieńców łączą w sobie symbole wiecznej piękności i nadzwyczajnej sily. Dąb, jako uosobienie boga męskiej energii słonecznej - Peruna wraz z drzewem rodu - kaliną, zapewniały życiodajną siłę całego rodu. Natomiast symbol wyszywanych winogron uosabia radość i piękno stworzenia rodziny. Winny sad "sad-wynohrad" - to niwa życia, na której mąż jest siewcą, a żona mu wychowuje dzieci i pielęgnuje drzewo ich rodu. Motyw winogron występuje najczęściej na rodzinnych ręcznikach Czernihowszczyzny oraz na kobiecych i męskich "soroczkach" Kijowszczyzny i Połtawszczyzny.

Dla rodziny, która straciła na wojnie ojca, męża, brata lub narzeczonego, wyszywany przez dziewczynę na "soroczce" delikatny, drgający kwiat maku był symbolem trwałej pamięci o swym rodzie oraz pragnieniem jego zachowania i przedłużenia. U podstaw takich treści leży wierzenie, że pole po bitwie pokrywa się wiosną czerwonymi makami.

Tajemnicę życia skrywa wiele innych kwiatów, szczególnie lilia i róża, a także takie zioła, jak chmiel, szalwia, lubczyk.

Legendamy kwiat lillii, to symbol dziewczęcego uroku i czystości. Zaś pyszna róża (której nazwa pochodzi od dawnej nazwy i Słońca - Ra, i krwi - ruda) oznacza krew ognistą. Kwiaty róż ułożone w system geometrycznego wzoru to kwiaty-gwiazdy, które dają wyobrażenie narodu o systemie wszechświata.

Motywy takich ziół, jak chmiel, szalwia, lubczyk i mięta są bardzo zbliżone do symboliki winogron. Chmiel oznacza młodzieńcze wzloty i miłość. Pięknie wyszyta czerwona poziomka (od jeszcze jednej dawnej nazwy słońca - Połel), to jeszcze jeden motyw wyszywanych wzorów-symboli, sławiących słońce, które ogrzewa ziemię.

Jednym z najbardziej popularnych motywów jest, rosnący na wilgotnym gruncie nad brzegami rzek i strumyków, kwiat "berehynia". Wyraża on całą istotę tworzenia, troski i obrony, dzięki czemu symbolizuje wiecznie odradzające się życie. "Berehynia" to życiodajna matka, przyroda i kobieta matka, która ofiaruje światu syna i drzewo życia, jakie ukształtowało z mroku kosmosu harmonijny i wyraźny system wszechświata.

Oprócz kwiatów, ziół i drzew, szczególnie bogato występuje na haftach ukraińskich symbolika ptaków. W zależności od okazji i powodów, dla jakich został wyszyty ręcznik, różne ptaki wyśpiewują odpowiednią treść. I tak na przykład słowik i kukułka, wyszyte najczęściej na dziewczęcych ręcznikach, siedzą na gałęzi kaliny i jakby śpiewają: "Słowik szczebiocze, do pary nawołuje", a o wyszytej kukułce śpiewają: "do jesieni przyjdzie pannie tańczyć, hulać".

Na weselnych ręcznikach bardzo często siedzą pawie, "zar-ptaki" (plomienne ptaki), które uosabiają słoneczną energię i dlatego symbolizują ciepło rodzinnego życia.

Wyszyte na ręcznikach sokoły, gołębie i koguty, zwrócone do siebie główkami, z jagodą kaliny w dziobie, umieszczone u podstawy drzewa – znaku nowej rodziny, symbolizują młodą parę.

Wśród motywów ptaków nie brakuje i wiemej towarzyszkii ludzkiej osady, jaskółki, która zawsze przynosi dobrą nowinę.

Zgodnie z filozoficznym rozumnieniem przeszłości, terażniejszości i przyszłości, ptaki rozmieszczone przy korzeniu drzewa czy na środku pnia i gałęzi są symbolem niezniszczalności drzewa-rodu.

Stworzone w dalekiej przeszłości i zachowane w ornamentach ukraińskich haftów znaki-symboli wielokrotnionej, trzykrotnej życiodajnej siły: ziemi-wody-słońca, są tymi podstawowymi symbolami wszechświata, które, wraz z gwiazdami rozrzuconymi po rękawach "soroczki" i zebranych w geometryczny ornament, dają wyobrażenie o strukturze wszechświata, jego porządku i harmonii. Według autorki szkicu wstępnego do albumu: "Znaki 155 starodawnych ukraińskich haftów" Tatiany Ostrowskiej "cała ukraińska sztuka wyszywania naznaczona jest błogosławionymi znakami wody i słońca. Słońce przedstawiane jest często w formie ośmiopłatkowej rozetki lub kwiatu, a znak wody przypomina zwiniętego węża. Są to te dwa żywioły, które utworzyły życie ziemskie i dlatego należy je rozumieć jak wilgotność macierzyńską i płomienną energię ojcowską..."

Owoce ziemi, wody i słońca jest każde żywe stworzenie. Jego symbolem jest między innymi wspomniana już "berehynia". Kwiat wyszytej "berehyni" skromnie wkorzenionej w ziemię doniczki, jakby jeszcze raz przypomina, że "jak każde żywe stworzenie jesteśmy niepodzielną i nierozłączną częścią ogólnego systemu życia".

Ofiarowanie ręcznika

Ręcznik był na Ukrainie nieodłączną częścią, okrasą życia, a także swoistym narodowym symbolem. Od dawien dawna Ukraińcy dekorowali ściany swoich domów wyszywanymi ręcznikami, które wytwarzały odpowiedni nastrój, formowały estetyczne smaki, były wzorem ludzkiej pracowitości, mistrzostwa i artystycznych zdolności. Wyszywany ręcznik do dziś pozostaje atrybutem ukraińskich obrzędów oraz zwyczajów i jest darowany w ważnych chwilach. Z chlebem na wyszytym ręczniku wychodzą naprzeciw każdemu, kto przychodzi do domu z czystymi zamiarami. Ręcznikiem witają i krewnych, i gości, witają narodziny niemowlęcia w rodzinie oraz zaręczyny młodych. Z ręcznikiem także odprowadzają człowieka w jego ostatnią drogę. Starodawny jest zwyczaj przewiązywania swatów ręcznikami na znak zgody dziewczyny na ślub z młodzieńcem, który przysłał do niej starostów.

Ręcznik ścielono młodej parze pod nogi, żeby ślał się im szczęśliwy szlak życia. Ręcznik w ogóle symbolizował szczęśliwą drogę. O matce, która daruje synowi wyszywany ręcznik wyprawiając go w daleką drogę, mówi między innymi pieśń P. Majborody do słów A. Małyszki:

Matko rodzona moja
Tyś nocy nie dospała.
Prowadziłaś mnie polem, na skraj wsi.
I w drogę daleką przy zorzy zęgnęła,
I ręcznik wyszywany na dole, na szczęście dała..."

Ukraiński poeta narodowy Taras Szewczenko, patrząc na wykonane z wielkim wyczuciem koloru, artyzmem i mistrzostwem ręczniki, mawiał, iż z tych ręczników przemawia dusza uzdolnionego, szczerego i gościnnego narodu. Szewczenko pragnął ujrzeć na swoich weselnych ręcznikach czerwone koguty, które zbudziłyby naród z niewolniczego snu. Poecie nie było dane dożyć własnego ślubu. Na wyszywanych ręcznikach, które chciał zobaczyć w dniu swoich zaślubin, przyszło Ukraińcom opuszczać do mogiły trumnę z ciałem ich proroka. Dlatego też i obecnie w dniu uroczystości szewczenkowskich, które świętują Ukraińcy każdego roku, nad portretem Szewczenki pojawia się wyszywany ręcznik.

*Świecznik drewniany (trójnik) inkrustowany
Kosów*

Pisanki

*Dziewczyna w stroju ślubnym
Bojkowszczyzna*

*Bluzka damska
okolice Lwowa*

Wyszywanki z okolic Lwowa

*Dziewczyna w stroju regionalnym
z okolic Lwowa*

*Serwety
Łemkowszczyzna*

*Ręczniki wyszywane
okolice Lwowa*

*Ręcznik wyszywany
Drohobycz*

*Ręcznik wyszywany
Lwów*

*Poduszki
zestaw z okolic Podola, Pokucia, Bukowiny i Łemkowszczyzny*

Sztuka wyszywania w życiu Ukraińców poza ojczyzną

Dla Ukraińców wysiedlonych z rodzinnych ziem, albo narodzonych już na zesłaniu zwitek wyszytego płótna stawał się często jednym z najcenniejszych zmaterializowanych cząstek dalekiej, zabranej im ojczyzny. Zachowany przez babcię i często ukrywany przed sąsiadami kawałek "wyszytego życia" wywołuje wspomnienia i pamięć najpiękniejszych chwil przeżytych podczas rodzinnych i społeczno-kulturalnych świąt w ojczystym kraju i rekompensuje jego bolesny brak. W takich chwilach ożywa wszystko co ukraińskie, co znalazło swoje obrazowe odbicie w wyszywanych ręcznikach, obrusach, strojach. Ożywa piękno otaczającego życia i przyrody z kwiatami-symbolami, a szczególnie z wiśniowym Szewczenkowskim sadem.

Wszystkie oczekiwania, odwieczne nadzieje i marzenia Ukraińców, zarówno tych bezdomnych, mieszkających nie w Ukrainie, jak i tych żyjących "na naszej nie swojej ziemi", wyrażały do 1991 roku pokolenia Ukraińców, zawieszając ręcznik nad autoportretem ukraińskiego wieszczka i nakreślonym przez niego programem "w chacie własnej, własna prawda, wolność i potęga".

Z taką nadzieją społeczność krakowska w 1983 roku składając dar papieżowi Janowi Pawłowi II, ofiarowała inkrustowaną tacę z obrazem cerkwi lemkowej i wyszyty rękami ziemskiej matki Ukrainy ręcznik z wiarą, iż zaprowadzi on ich największego przywódcę religijnego do Kijowa dla odrodzenia przyjętego tam przed tysiącem lat chrześcijaństwa.

Urszula Janicka-Krzywda

SZTUKA WYSZYWANIA W PRZEKROJU HISTORYCZNYM

Potrzeba zdobienia jest równie stara jak nasza kultura. Człowiek dekorował swoje najbliższe otoczenie, przedmioty codziennego użytku, wreszcie - samego siebie. Do dzisiaj, wśród wielu grup przetrwała tradycja malowania ciała, tatuażu, a echa tych technik są także obecne we współczesności. Również odzież, oprócz swej funkcji praktycznej spełniała rolę swego rodzaju dekoracji.

Jedną z najstarszych technik zdobienia tkaniny i skóry jest haft - sztuka wykonywania rysunku za pomocą nici i igły. Tradycja ma równie dawne jak tkactwo i wydaje się, że początkowo służył głównie do ozdabiania ubiorów, by potem uświetnić wyposażenie świątyń, domostw, dekorować przedmioty kultowe itp.

Wiele wskazuje na to, że kolebką haftu była Azja. O jego stosowaniu wspomina Stary Testament. Zgodnie z biblijnym przekazem, haftowana była zasłona w świątyni Jahwe króla Salomona (pocz. I tys. p.n.e.). Haft był obecny też w kulturze starożytnego Babilonu. Tę technikę zdobienia tkaniny znano już w VII w. p.n.e. w Chinach, a w kolejnych stuleciach osiągnęła tutaj niebywały kunszt. Rozwinęła się zwłaszcza w III w. p.n.e. na skutek powszechnego zastosowania jedwabnych nici. Haftowane stroje i tkaniny eksportowano stąd aż do Europy. Dekoracja hafciarska występuje też w tkaninach i skórach odkrywanych w kurhanach Scytów - koczowniczych ludów zamieszkujących czamomorskie stepy między VII a III w. p.n.e. Sztuka haftu nie obca była również kulturze Egiptu faraonów. Świadczą o tym przedstawienia ubiorów na malowidłach i fragmenty tkanin znajdujące na grobowcach. Znany był także haft w starożytnej Grecji, gdzie pojawił się prawdopodobnie z Azji, stosowano go w Rzymskim Imperium, głównie jako import grecki.

U progu ery nowożytnej rozwój tej techniki zdobniczej miał miejsce w kręgu kultury bizantyjskiej. Znalazł tu powszechne zastosowanie nie tylko w dekorowaniu odzieży i wnętrz pałacowych, ale przede wszystkim jako zdobienie szat liturgicznych i tkanin zdobiących świątynie. Bogate hafty bizantyjskie, jedno z głównych źródeł późniejszej europejskiej sztuki hafciarskiej, wykonywano głównie jedwabnymi i złotymi nićmi.

W Europie rozwój haftu nastąpił w Średniowieczu. Zdobiono nim przede wszystkim stroje, wykonywane z tkanin elementy wyposażenia wnętrza, uprząż wierzchowców, proporce i namioty. Szczególne miejsce zaczął zajmować haft w kościele.

Haftowały żony i córki rycerzy, dworki, zakonnice. Powstawały nowe techniki i wzornictwo, czerpiące często z kręgów kultury Orientu. Do haftu używano nie tylko nici, ale także pereł, drogich kamieni, pasemek złota i srebra. W XIV stuleciu w wielu miastach Europy istniały już cechy hafciarzy. Rzemiosłem tym zawodowo przez wiele wieków zajmowali się wyłącznie mężczyźni. Przez wieki haft wchodził w program edukacji kobiet pochodzących z warstwy szlacheckiej i mieszczańskiej, królował w klasztorach żeńskich.

Pod koniec XIX w. zaczęły powstawać we Francji, Niemczech, a także w Polsce, pierwsze szkoły hafciarskie. Tu do najstarszych należała, założona w 1890 roku, Krajowa Szkoła Hafciarska w Makowie Podhalańskim.

Najstarsze zachowane zabytki haftu w Europie pochodzą z XI i XII stulecia. Są to przede wszystkim szaty liturgiczne i tkaniny przeznaczone do dekoracji wnętrz zamków, a także proporce, płaszcze i kapy rycerskie.

Wyjątkowe miejsce zajął haft w tradycyjnej kulturze ludowej. Często obok koronki był jednym elementem, którym tkano na domowym warsztacie płótno, choć w części upodabniał się do dworskiej tkaniny, ozdoby oglądanej w świątyni itp. Stąd czerpano wzory, wzbogacano nimi te najstarsze, obecne w kulturze ludowej od stuleci, mające nierzadko wymowę magicznego znaku. W tej właśnie warstwie haft uzyskał ogromne bogactwo form, motywów, kolorystyki. Stąd głównie jest transponowany dla potrzeb współczesnych.

Na Ukrainie sztuka haftu ma dawne i bogate tradycje. Informacje o tej gałęzi rękodziela zawierają tu nie tylko teksty kronik (latopisów), różnego rodzaju dokumenty, a w wiekach późniejszych także relacje podróżników i wreszcie pierwszych ludoznawców; ślady stosowania tej techniki zdobienia tkanin przynoszą też wykopaliska archeologiczne. Do najstarszych zabytków tego typu należy metalowa waza z kulobskiego kurhanu, na której widnieją postacie Scytów w odzieży zdobionej haftem w postaci rombów, kół i krzyży. Z VI wieku n.e. pochodzi inne ciekawe znalezisko ze wsi Martyniówka w obwodzie Czerkaskim, nad rzeką Roś: są to cztery brązowe figurki przedstawiające mężczyzn w tańcu, być może rytualnym. Postacie te ubrane są w koszule podobne do noszonych jeszcze na przełomie XIX i XX wieku na Ukrainie, Białorusi i w Rosji, ozdobione na piersiach szerokim pasem haftu biegnącym od kołnierza do pasa. Haft ten zaznaczony jest na wspomnianych figurkach przy pomocy ukośnej kratki wykonanej rylcem. Podobna koszula zdobiona haftowaną płąsą sięgającą do pasa widnieje na figurce z brązu, pochodzącej z VI-VII wieku, odkrytej w okolicach Horodła w obwodzie Połtawskim.

Tego samego typu zdobienie koszul było powszechne w okresie Rusi Kijowskiej. Świadczą o tym między innymi figurki z tzw. Skarbu Twerskiego. Interesującym zabytkiem są także znajdowane na terenie obecnej południowej Ukrainy liczne kamienne "baby" (pełniące najprawdopodobniej funkcję kultową), na których wyraźnie zostały zaznaczone wzory haftu na rękawach, przodach i mankietach koszul.

Spśród źródeł pisanych, zawierających najdawniejsze informacje o istnieniu haftu na Ukrainie, należy wymienić relację Ibn Fadlana, który w relacji z podróży po Rusi Kijowskiej, pisząc między innymi o słowiańskich zwyczajach pogrzebowych wspomina, że zmarłych okrywano tu haftowanymi kilimami.

Z różnego rodzaju tekstów i zachowanych zabytków wiadomo, że w X i XI wieku na Rusi Kijowskiej stosowano powszechnie haft do dekoracji odzieży, a także zdobiono nim szaty liturgiczne i tkaniny przeznaczone do dekoracji wnętrz. Był to głównie haft wykonywany złotymi i srebrnymi nićmi. Uważany za bardzo cenny związany był przede wszystkim z kulturą dworską i cerkiewną. Np. w 1146 roku kronikarz zanotował w latopisie, że z Putywła zaginęły szaty cerkiewne haftowane złotem, zaś inna notatka, z 1288 roku, mówi o drogocennych haftowanych ozdobach, przekazanych cerkwi we Włodzimierzu ("... zasłony haftowane złotem") oraz o aksamitnych tkaninach haftowanych złotem i perłami, a ofiarowanych cerkwi w Lubomli.

W Latopisie Ipatijowskim z 1252 roku mówi się natomiast, że książę Danyło Halicki podczas spotkania z królem ubrany był w kożuch, obszyty złotą płaską merezką. Natomiast włoski wędrownik

Žilber de Lanua, który przebywał w 1412-1421 na Ukrainie, wspominał, że rękawice i czapki Rusinów były wyszywane zdobionymi nićmi.

W tym okresie sztuka hafciarska podobnie jak w całej Europie uprawiana była tu głównie na dworach książęcych i bojańskich, a także w klasztorach żeńskich. Wiadomo np., że w XI wieku siostra Włodzimierza Monomacha - Hanna Wsiewołodówna, która wstąpiła do kijowskiego klasztoru św. Andrzeja, zorganizowała tu szkołę, gdzie dziewczęta z możnych rodów uczyły się między innymi haftu złotem, srebrem, jedwabiem.

W okresie Rusi Kijowskiej centrum uprawiania wszelkich rzemiosł artystycznych, w tym także haftu, stanowił Kijów. Istniały tutaj warsztaty hafciarskie pracujące dla potrzeb dworu książęcego i cerkwi. Wykształcone wtedy techniki i wzornictwo przetrwały przez wiele wieków i znalazły swoje miejsce w kulturze ludowej.

Na Ukrainie haft wykonywany był początkowo głównie na jedwabiu, aksamicie, cienkich wełnianych tkaninach. W XVII i XVIII wieku wykonywano go już przede wszystkim na domowej produkcji tkaninach lnianych, konopnych, wełnianych, a pod koniec XVIII wieku także na tkaninach produkowanych w rodzinnych i zagranicznych manufakturach. W XIX stuleciu coraz bardziej zaczęły się tu upowszechniać tkaniny fabryczne, a także tkane na domowych krosnach tkaniny z fabrycznych bawełnianych i lnianych nici. Haft na jedwabiu i aksamicie utrzymywał się nadal wyłącznie w kręgu kultury miejskiej i dworskiej. Rozpowszechniony był też haft na skórze, stosowany zwłaszcza w zdobieniu odzieży.

Do haftu, obok wspomnianych już wielokrotnie nici metalowych używanych powszechnie w okresie Rusi Kijowskiej, stosowano przede wszystkim nici lniane, konopne, wełniane, barwione barwnikami naturalnymi.

Te ostatnie używane były tradycyjnie w kulturze ludowej. Na Wschodnim Podolu np., by uzyskać kolor złoty o odcieniu pszenicznym (naśladownictwo złotych nici), gotowano lnianą przędzę w ługu wraz ze słomą z gryki, na Bojkowszczyźnie na kolor czarny farbowano nici w sadzy z kaganka. W powszechnym użyciu były też farby wykonywane z wywarów różnych roślin, grzybów itp. U schyłku XIX w. coraz częściej kupowano nici do haftu na targach i jarmarkach. W tym okresie też upowszechnił się haft koralikami, stosowany głównie na południowo-zachodniej Ukrainie i Zakarpaciu.

W hafcie ukraińskim dominują techniki haftu liczonego: krzyżyki, półkrzyżyki, hafty naśladowujące tkanie (m.in. tzw. *myzynka*). Inne techniki jak np. haft płaski, podwlekany itp. występują głównie tam, gdzie są one wpływem sąsiednich grup etnograficznych (np. wpływy polskie).

Bardzo ciekawym zagadnieniem są też stosowane tu motywy. Większość z nich ma rodowód przedchrześcijański a same elementy, które składają się na wzór, to nierzadko znaki o znaczeniu magicznym (krzyże, koła, rozety, drzewo życia). Najstarsze motywy znane z wykopalisk i zachowanych zabytków średniowiecznych to wzory antropomorficzne. Nieco późniejsze motywy zoomorficzne i geometryczne upowszechniły się prawie że niezmiennie przez kilka wieków w hafcie ludowym, np. koniki, ptaszki itp. Szczególnie wiele tego typu wzorów zachowało się na Podkarpaciu, zwłaszcza na Huculszczyźnie, a także na Bojkowszczyźnie i Lemkowszczyźnie.

Wspomnieć jeszcze należy o hafcie cerkiewnym, który po okresie Rusi Kijowskiej przeżył kolejny rozkwit na przełomie XVI i XVII wieku. Wykształcił się tu wtedy bogaty haft figuralny, wykonywany głównie metalowymi nićmi, przytrzymywanymi nicią jedwabną lub lnianą, a także haft perłami, koralami i droginami kamieniami. Z tego okresu pochodzą wspaniałe szaty liturgiczne, dekoracje ikon itp. zachowane m.in. w zabytkach Kijowa, Ławry Peczerskiej czy Lwowa.

W kulturze ludowej Ukrainy haft zajmował specjalne miejsce. Zdobiono nim nie tylko odzież, ale również tkaniny przeznaczone do dekoracji wnętrza domu mieszkalnego i cerkwi. Wzory haftu, jego kolorystyka miały nie tylko znaczenie dekoracyjne, ale również obrzędowe; inną gamą wzorów i kolorów przyozdabiano tkaniny i odzież przeznaczone na uroczystości weselne, inną na pogrzebowe, czy wreszcie związane z poszczególnymi cyklami roku obrzędowego.

Występują tu ogromne zróżnicowania terytorialne zarówno samych wzorów, jak i ich kompozycji i kolorystyki. Niekiedy wyraźne różnice występują nawet pomiędzy poszczególnymi wsiami.

Гłówne rejony wyróżnione w ludowym hańcie Ukrainy to: lewobrzeżna Ukraina, środkowe Naddnieprze, Polesie, Podole, Bukowina z Pokuciem, pasmo Karpat i Zakarpacie. W kolorystyce dominują hafty jednobarwne; wyjątkiem jest tu Huculszczyzna i Zakarpacie, gdzie w niektórych regionach haft cechuje szeroka gama kolorów. Na Bojkowszczyźnie, Polesiu i Zakarpaciu występują też często hafty dwubarwne: starsze, czerwono-niebieskie i młodsze, czerwono-czarne.

Ludowy haft ukraiński ma bogatą literaturę przedmiotu. Pierwsze opracowania na ten temat pojawiły się już na przełomie XIX i XX wieku. W ostatnich latach zaczęły ukazywać się całościowe opracowania i wzorniki przeznaczone dla etnografów jak i amatorów tej pięknej dziedziny artystycznego rzemiosła.

Agata Mamoi

Z RĘCZNIKIEM DO KIJOWA

"Sztuka użytkowa ukraińskiej społeczności Krakowa" to wystawa, na którą zaprasza Galeria Sztuki Ukraińskiej przy Fundacji św. Włodzimierza Chrzciciela Rusi Kijowskiej w Krakowie.

Wystawa prezentuje przedmioty codziennego użytku, rodzinne pamiątki, ślubne prezenty.

Dla Ukraińców mieszkających z dala od rodzinnych stron mają szczególną wartość, budzą wspomnienia, pamięć ojczystego kraju. Podziwiać możemy ludowe stroje, ceramikę, przedmioty z drewna, pisanki, ale przede wszystkim przykłady haftów - najbardziej popularnego rodzaju ukraińskiej sztuki użytkowej. Haftowane poduszki, serwety, koszule - pochodzące z okolic Podola, Pokucia, Bukowiny, Lemkowszczyzny, Zakarpacia, Huculszczyzny - ukazują bogactwo zdobniczych motywów, ich kompozycji i kolorystyki, charakterystycznych dla każdego z regionów, a nawet poszczególnych wsi. Najwięcej zgromadzono wyszywanych ręczników - nieodczuwanych atrybutów ukraińskich obrzędów, symbolu szczęśliwej drogi człowieka, towarzyszącego mu przez całe życie. Taki właśnie ozdobny ręcznik w 1983 r. greckokatolicka społeczność ukraińska Krakowa złożyła w darze papieżowi Janowi Pawłowi II, z wiarą, iż - jak podkreślono we wstępie do kolorowego albumu - ręcznik ten zaprowadzi ich najwyższego przywódcę religijnego do Kijowa dla odrodzenia przyjętego tam przed tysiącem lat chrześcijaństwa.

Остѣжинська Жанна

ВИСТАВКА ДИПЛОМНИХ РОБІТ ЛЬВІВСЬКОГО КОЛЕДЖУ ІМ. ІВАНА ТРУША У КРАКОВІ

Де можна сподіватись зустрічі з українським мистецтвом у Кракові? Запитайте про це мешканців міста або студентів Ягеллонського університету української філології, або численних зарубіжних гостей і почуєте відповідь: Ну, звичайно, на вулиці Канонічій, 15! "Власне тут, при Фундації св. Володимира" Хресителя Київської Русі, ось уже третій рік діє Галерея українського мистецтва. З материнською любов'ю приголублює вона в своїх виставочних залах роботи відомих та молодих українських майстрів, ознайомлює краків'ян, гостей міста з різними видами українського художнього мистецтва як в Україні, так і у Польщі. Пам'ятні всі виставки в Галереї (серед них: Українське сакральне мистецтво, Графіка Тирса Венгриновича, Ікони Юрія Новосільського, Різьба Григорія Пелуха, ікони XVI-XIX ст. з Фондів Національного музею, Гуцульська кераміка, малярство сучасних київських митців, Декоративно-ужиткове мистецтво української громади Кракова та багато-багато інших), бо кожна з них несе щось своєрідне і неповторне, допомагає зрозуміти багатство і красу української душі.

А ось і нова цікава виставка дипломних робіт випускників Львівського коледжу декоративного і ужиткового мистецтва, що триває до кінця вересня.

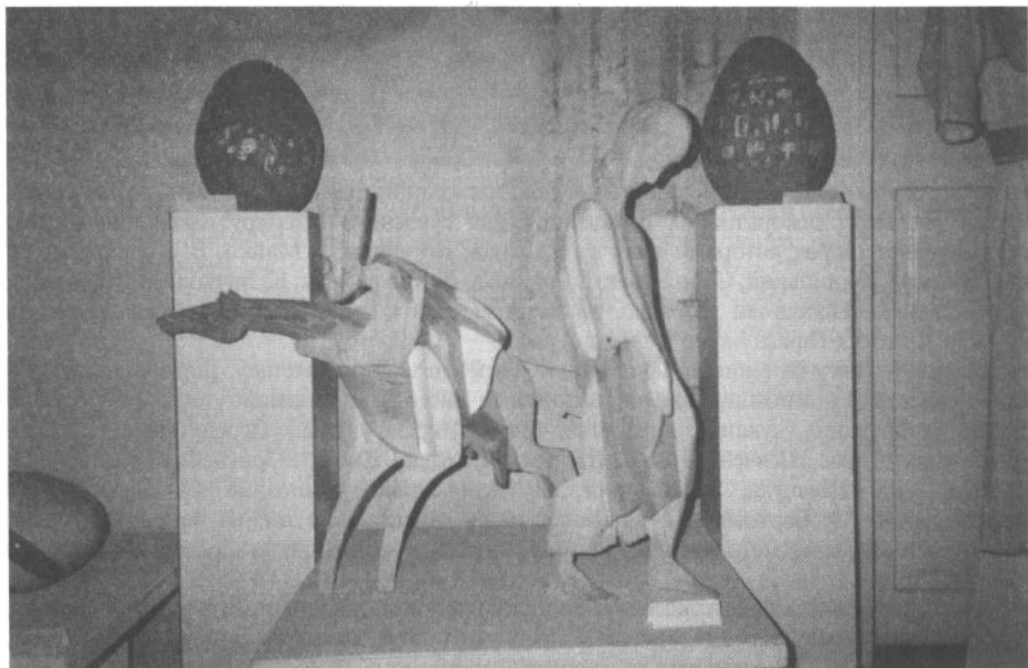
Львівський коледж декоративного і ужиткового мистецтва - це відомий в Україні та за її межами навчальний заклад з багатою давньою традицією. Тут здобували початкову мистецьку освіту художники, імена яких увійшли в історію українського мистецтва, - Л. Гец, О. Кульчицька, Г. Кузневич, В. Лесик, А. Манастирський, Т. Романчук, І. Севера. Загальну промислову школу рисунків і моделювання (початкова назва навчального закладу) було відкрито при Міському музеї художнього промислу в 1876 році. Праці учнів експонувались й одержували почесні нагороди на виставках у Львові (1894), Відні (1880, 1889, 1990), Кракові (1904), Празі (1912), Парижі (1937) та ін.

Доля мистецької школи визначалася політичними змінами в країні, змінювалася назва школи, викладацький склад і напрямок навчання. Незважаючи на труднощі (друга світова війна, доба матеріалізму та соцреалізму, русифікація, бюрократизм, фінансова неспроможність), осередок національної культури у Львові продовжував навчання молодих спеціалістів, і вже в 70-х роках випускники Львівського училища прикладного мистецтва (якому в 1986 р. присвоєно ім'я Івана Труша, випускника Краківської Академії Мистецтв 1897 р.) достойно представляли українське сучасне мистецтво на міжнародному рівні.

На базі училища влітку минулого року створено коледж. Його вихованці глибоко вивчають традиції народного мистецтва, знайомляться з основами ремесла, ґрунтовно опановують технологію, проєктують і творять декоративні та ужиткові вироби. Наочними результатами навчання випускників коледжу є їх роботи, що відзначаються високою художньою якістю.

На виставці в Галереї Українського Мистецтва представлено понад 50 праць, серед яких вироби з металу, дерева, кераміки, каменю, в техніці мозаїки, ткання, декоративного розпису, художньої вишивки тощо.

Цікавою є колекція виробів з дерева (понад 12 експонатів). Різьба по дереву з давніх часів була найпоширенішим видом народного мистецтва в Україні. Вихованці коледжу, бездоганно дотримуючись народної традиції різьблення, столярного ремесла в поєднанні з

вимогами сучасної технології, створили чудові зразки побутових предметів (посуд, свічники, тарелі тощо) та декоративних композицій для сучасного інтер'єру. Експоновано ряд оригінальних творів, авторами яких є Л. Левків, І. Рудник, І. Майко, В. Куліковець, Д. Стельмах, О. Кушицький, С. Гнатиків, І. Гринюка, В. Максимчук, К. Вачков, Л. Дерев'янка, К. Скляничук. Цікава за формою та змістом також декоративна робота в техніці дереворізьблення Тараса Бабія "З глибини віків".

Особливу увагу на виставці привертають художні вироби з металу. Virізняються вони своїм складним композиційним вирішенням та часто комбінованою технікою обробки металу (карбування, кування, ливарства, точення, гравірування). Серед таких - праці І. Данільчака "Тарас Шевченко" та В. Шелеста "Ремесла Львова". Оригінальні свічники Н. Бордуна, М. Шевчука, цікаві своєрідні декоративні композиції О. Вачкова, В. Одрехівського, О. Бартосіка, С. Савченка та ін. свідчать про вміння володіти різними прийомами обробки металу і використання цих вмінь при створенні неповторних художніх творів.

Художня кераміка представлена на виставці виробами, виконаними в фарфорі, фаянсі, кам'яній масі, теракоті тощо. Ужиткові предмети (напр., комплект посуду С. Дімітрова, сервіз до кави М. Мартинюка) та твори декоративного характеру (на особливу увагу

заслужують праці Г. Савки, Т. Захарової, А. Перфельєвої, К. Марковича, В. Войнаровського, У. Федька, О. Стратійчук, Д. Одрехівської, І. Павлюка) приваблюють досконалістю форм, сміливістю малюнків, вмінням з простих елементів творити високохудожні декоративно-орнаментальні та тематичні композиції. Традиційним багатством, кольорним звучанням полонять праці випускників відділу художньої вишивки. Народну орнаментику в дусі сучасності експоновано вишиваними рушниками, скатертинами, серветками (Л. Павлюк, В. Жуковська, А. Яцок, Л. Тилечак). Мистецтво вишивання, традиції мотивів та крою, підбраність кольорів демонструє збірка жіночих суконь (Д. Майшук, Л. Петрів, О. Сеня, Н. Тарас).

Органічно виітаються в сучасний інтер'єр гобелени, килими, виконані за кращими традиціями народного килимарства. На виставці експоновано праці С. Ушневич, Р. Риботицької, Н. Лесюк. Доповнюють виставочну колекцію роботи в камені С. Корнієнка, у мarmorі - О. Дзіндри, в мозаїці - Л. Ткачук, декоративна композиція О. Лобас.

Виставка приносить радість від спілкування з самобутнім талантом молодих сучасних майстрів - випускників Львівського коледжу декоративного і ужиткового мистецтва, - які вміло поєднують у своїй творчості народні традиції, вишпекані протягом століть, з новаторськими естетичними пошуками.

Agata Mamon

ARTYSTYCZNY COLLEGE ZE LWOWA

Galeria Sztuki Ukraińskiej przy Fundacji św. Włodzimierza Chrzcziciela Rusi Kijowskiej w Krakowie gości w swych podwojach przy ul. Kanoniczej 15 wystawę prac dyplomowych studentów Wyższej Szkoły Sztuk Plastycznych i Użytkowych ze Lwowa im. Iwana Trusza, absolwenta Krakowskiej ASP, studiującego w latach 1891-1897. Lwowska szkoła, odwołująca się do XIX-wiecznej tradycji Szkoły Przemysłu Artystycznego, kształci uczniów na wydziałach malarstwa, rzeźby, projektowania, artystycznej obróbki drewna, tkactwa, ceramiki, haftu i konserwacji.

Zwolennicy tradycji w sztuce, jak i też miłośnicy tzw. sztuki nowoczesnej odwiedzają tę ekspozycję z przyjemnością. Polecić ją można także wszystkim zainteresowanym kondycją plastyki uwalniającej się od nacisku ideologii. Prace absolwentów reprezentują dwa nurty. Pierwszy czerpie z tradycji rodzimej sztuki ukraińskiej, twórczo zinterpretowanej, drugi inspirowany jest prądami współczesnej sztuki zachodnioeuropejskiej. Każda z tendencji ujawnia się w pracach o różnych poziomach artystycznych, ale we wszystkich przypadkach cechują się dobrą rzemieślniczą jakością.

Prezentowane prace odznaczają się różnorodnością materiału: terakota, ceramika, porcelana, kamionka, szkło, drewno, tkanina, i bogactwem technik artystycznego wyrazu: witraż, gobelin, haft, rzeźba, metaloplastyka.

Artyści we współczesnym duchu przetwarzają rodzime tradycje sztuki ukraińskiej, ludowego malarstwa, ukraińskiej pisanki, huculskiego zdobnictwa w drewnie. W wielu pracach wykorzystują motywy architektury rodzinnego miasta i dają wyraz swej fascynacji pięknem miejskiego pejzażu, lwowską Starówką. Są tu także dzieła przypominające tragedię narodu - rzeźba "Represje" ukazująca zwinęte w bólu ludzkie sylwetki, przeszyte metalowymi sztabami.

Znaczna część prac to dzieła należące do sztuki użytkowej. Oglądać możemy gobeliny, świeczniki, serwisy kawowe, abażury. O żywoci i trwałości słynnej ukraińskiej "wyszzywki" świadczą cieszące oko stroje weselne i sceniczne, serwetki, ręczniki o bogatej, zróżnicowanej kolorystyce, w których przetworzono tradycyjne ornamentalne motywy i techniki haftu. Wśród tkanin najciekawszy wydaje się utrzymany w czarno-brunatnej tonacji gobelin z motywem ryb.

Zyczyć by należało, aby kompozycje młodych lwowskich twórców - ceramiczne dekoracyjno-przestrzenne formy ("Zima"), wyróżniające się radością i barwnością, mogły zaistnieć w tzw. małej architekturze miejskiej Lwowa, a może i kiedyś Krakowa.

Дерябін Володимир

СУЧАСНЕ НАРОДНЕ МИСТЕЦТВО ПОЛТАВЩИНИ

"Сучасне народне мистецтво Полтавщини" - виставка вперше відкрита у Кракові 17.07.1994 р. під час Свят вулиці Канонічої, в залах Галереї Українського Мистецтва при Фундації св. Володимира Хрестителя Київської Руси. Твори Китриша Михайла з Опішні та Миколи Пошивайла - кераміка, Василенко Олени з Решетилівки - вишивка, художників: Задеркляної Тетяни з Кременчука - розпис на дереві, Дерябіна Володимира з Полтави - живопис, репрезентують розвиток українського мистецтва - його гілки - Полтавщини. Роботами цих майстрів представлено сучасне народне мистецтво Полтавщини - історичного краю, батьківщини Івана Котляревського, Миколи Лисенка, Симона Петлюри, Патріарха Мстислава.

Заслужений майстер народної творчості України Михайло Китриш представляє на виставці роботи, виготовлені зовсім недавно. Глядач може побачити і оцінити, як впевнена рука майстра, яка за довгі роки творчих пошуків, визначає головні мазки і форми скульптурних композицій. Образність М. - Китриша це не бажання бути просто оригінальним, а насамперед потяг до самоаналізу, стилізації і показу найбільш виразних форм. Майстер відкриває світ вишуканих образів і щедро дарує вдячним відвідувачам керамічні скульптури, підсвічники, тарелі і посуд.

На виставці помітні керамічні тарелі з орнаментальними мотивами Миколи Пошивайла, теж з Опішні. Майстер продовжує традиції сім'ї керамістів, засновником якої був його батько Гаврило Пошивайло. Йому вдалося за довгі роки творчої праці створити традиційне надбання форми, кольору і своє світовідчуття. Художник зберіг чисте, дещо наївне бачення світу - художника, наділеного радісним сприйняттям життя.

Декоративний розпис Тетяни Задеркляної - це самобутній світ художниці з народним сприйняттям навколишньої природи. В її світобаченні - яскравому і дзвінкому - немає недововленості і темних плям. Орнаментальні композиції сміливо включають елементи народної картини з таким самим простим сюжетом, як і сам орнамент, виконаний завжди сміливою впевненою рукою майстра без попереднього малюнку.

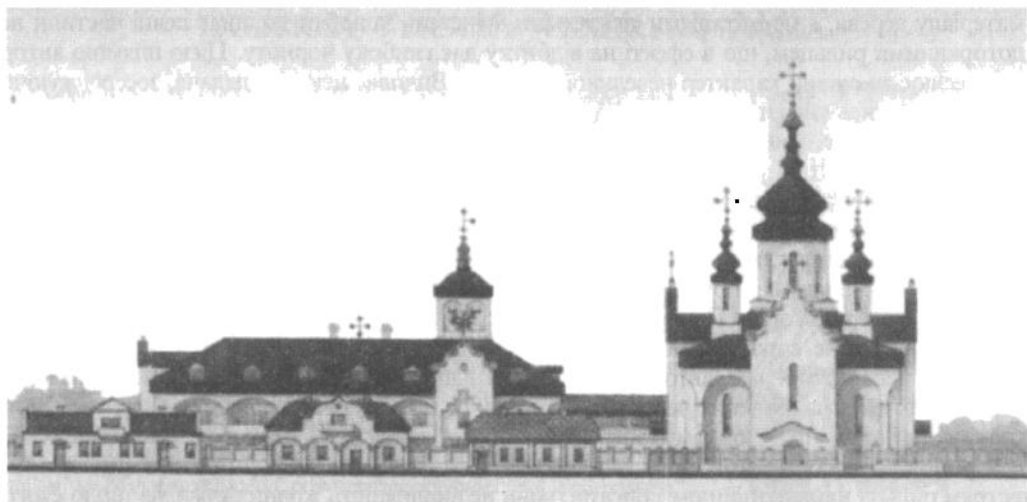
В експозиції всього дві роботи талоновитої майстрині Олени Василенко - український рушник і купон жіночої сорочки, де віддзеркалена творча доля, майстерність вишивальниці. Вишуканість, багатогранність у виборі фактури композиції - це характерні риси, які притаманні дії оригінальної майстрині.

На виставці, представлені три роботи маляра Дерябіна Володимира. Автори робіт експозиції цієї невеликої виставки представляли творчість Полтавщини - краю багатого на історію, глибокі звичаї і традиції українського народу в багатьох країнах світу: Болгарії, Німеччині, Італії, Франції.

ПРОЕКТ ВАСИЛІАНСЬКОГО МОНАСТИРЯ У ВОЛОДИМИРІ-ВОЛИНСЬКОМУ

У Галереї Українського Мистецтва відбулася виставка, на якій було представлено проект комплексу монастиря оо. Василян у славному стародавньому місті Володимирі-Волинському. Будівництво передбачається здійснити в історичній зоні міста, де в кінці XVI ст. стояла садиба батьків св. Йосафата Кунцевича та дерев'яна церква Параскеви П'ятилиці, в якій прийняв хрещення цей св. священномученик, один з найшановніших святих Католицької Церкви. Пізніше це місце було пам'ятником - кам'яною каплицею на його честь.

Загальне композиційне вирішення комплексу, що складається з двох споруд (храм на 1000 парафіан і монастирський гуртожиток), певною мірою наслідує східнохристиянську українську архітектурну традицію. Окрім келій, в монастирі передбачено приміщення для недільної школи, бібліотеку, майстерні для праці та художньої творчості, а також невеличкий готель для гостей та паломників.

З містобудівельного погляду, у проєкті враховано, що майбутній комплекс буде завершальним кільцем у межах історичного центру, де сконцентрована значна кількість пам'яток архітектури з XII по XVIII ст. Автором проєкту є Євген Осадчий - головний архітектор проєктів Інституту "УКРПРОЕКТРЕСТАВРАЦІЯ" у Києві.

МИКОЛА ПАЗІЗІН (ТЕРНОПІЛЬ) ЖИВОПИС І РИСУНОК

Микола Пазізін народився 1949 р. в Елісті (Калмикія). З 1975 р. живе й працює в Тернополі. Член Спільки художників України. Брав участь у виставках в Україні (Київ, Львів, Тернопіль, Чернівці, Ужгород, Дніпропетровськ, Запоріжжя, Полтава), Росії (Москва, Пенза, Краснодар), у Польщі (Краків, Варшава, Познань, Вроцлав). Мав 11 персональних виставок. Стипендіат Фондації "Janinum" в 1992 р.

ЕКСПЛІРСИ ТИРСА ВЕНГРИНОВИЧА

Народився 1924 року в Дрогобичі. Дитячі роки провів у Сяноці. Мистецькі зацікавлення розпочалися 1942 року, тоді й виконав свої перші експлірси. У 1945-1954 рр. навчався в Академії Мистецтв у Кракові. Займається малярством і графікою, є вірним праці в галузі експлірису, виготовив уже майже 500 знаків. Експонувались вони на 40 індивідуальних виставках в Америці та Європі. Брав також участь у спільних виставках експлірису, а тих були вже сотки.

У своїх працях Т. Венгринович старається вишукано і якнайбільше розповісти про власника, для якого робить книжковий знак, зазначити професію, зацікавлення тієї особи. Намагається також, щоб у тих роботах не втратити власної індивідуальності.

Праці Т. Венгриновича є у багатьох державних і приватних колекціях у усьому світі. Про експлірси Т. Венгриновича є багато рецензій у Польщі, Україні, США і Канаді. Його прізвище записане у Великій світовій енциклопедії, присвяченій експлірсові (Португалія, 6 том), де репродуковано його 36 книжкових знаків.

"Гравюри Т. Венгриновича ніколи не викликають сумнівів щодо того, в якій техніці вони виконані. Немає сумніву, що є вони дереворитами з чітким підкресленням природного

матеріалу дерева, а не імітаціями тієї техніки. Мистець залюбки залишає певні частини не доторканими рильцем, що в ефекті на відбитку дає глибоку чорноту. Цією плямою автор підкреслює знаковий характер невеликої гравюри. Впливає нею на глядача, зосереджуючи його увагу на силуеті композиції. Тільки потім глядач зауважує деталі, авторські особливості і нюанси технічні. Зрештою ставлення мистця до деревориту не можна розглядати тільки через аналіз графічної техніки. Цей спосіб трактування більше відповідний для роздумів метафізичних. Т. Венгринович десь глибоко у серці благойно зберігає відблиски картин-образів та спогади з дитячих і юнацьких років. Плекає і робить їх безсмертними. Збереглися у них дерев'яні і керамічні дитячі іграшки, створені рукою народних творців святі і придорожні каплички, старі дерев'яні церковці - так поширені на прикордонних територіях Польщі. Повертають вони постійно в його ескібрисах. Звідси й береться його інше, справді інтимне ставлення до дерева, а далі поступово й до деревориту. Повертаючись до тих тем, автор доповнює їх і вдосконалює. При чому це не точні копії конкретних об'єктів, бачених через різні призми, це ніби музичні варіації на їх теми. Святі, каплички, ікони при повному збереженні свого характеру, стають в ескібрисах Т. Венгриновича його святими, його капличками, його іконами. Здеформовані, з видобутими вістрям рильця найістотнішими рисами, вони не викликають жодних сумнівів щодо свого автентизму.

Ті гарячі почуття, жаль за красою минулого віддзеркалюються у багатьох творах мистця. Церковці з похиленими банями, придорожні каплички і поламані хрести є протестом проти їх руйнування і забуття. Це крик мистця про рятунок, йому мовчки підтакують сумні обличчя святих з ікон. Подібний графічний розповіді піддані й інші мотиви з ескібрисів мистця: і ті, які виникають з власних задумів, і ті, що зроблені на замовлення, і надто часто вишиваний мотив та атрибут. Тут змії Ескулапа, сови, музичні ключі втрачають свою банальність, набувають нових форм". (Януш Миколай Шиманський, Переклада Ярослав Прихода)

Prezydent L. Kuczma na wystawie Tyrsusa Wenhrynowicza

EXLIBRISY TYRSUSA WENHRYNOWYCZA

Urodził się w Drohobyczu w 1924 roku. Swe dziecięce lata spędził w Sanoku, gdzie zaczyna tworzyć ekslibrisy. W latach 1945-1952 stu diuje na Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie. Uprawia malarstwo i grafikę, ale pozostaje wiemy ekslibrisowi. W swoim dorobku posiada około 500 znaków, które eksponuje na indywidualnych wystawach (40) w Ameryce i Europie. Ekslibrisy Wenhrynowicza eksponowano na set kach wystaw zbiorowych. W swoich pracach Wenhrynowicz w oszczęd ny sposób stara się powiedzieć jak najwięcej o właścicielu, dla którego wykonywany jest dany znak, określić jego zawód, zainteresowania, ale przy tym nie zatracą swojej twórczej indywidualności.

Prace Wenhrynowicza znajdują się w wielu państwowych i prywatnych kolekcjach na całym świecie. Jego nazwisko znalazło się w wielkiej encyklopedii powszechnej poświęconej ekslibrisowi (Portugalia, 6 tom), gdzie reprodukowano 36 jego znaków.

O ekslibrisie Wenhrynowicza napisano wiele artykułów, recenzji w Polsce, na Ukrainie i w Ameryce.

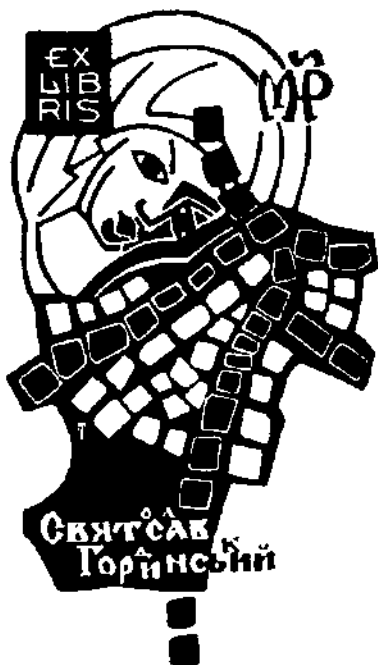
"Ryciny Wenhrynowicza nigdy nie nasuwają wątpliwości co do tego w jakiej technice zostały wykonane. Wyraźnie są drzeworytami z dobit nym podkreśleniem natury klocka, a nie imitacjami tej techniki. Artysta z upodobaniem pozostawia pewne partie powierzchni klocka nie tknięte rylcem, co w efekcie na odbicie emanuje głęboką czernią. Podkreśla tą plamą znakowy charakter niewielkiej ryciny. Działa nią na widza, skupiając jego uwagę na sylwetkę kompozycji. Dopiero w następnej kolejności dostrzega on szczegóły, walory i niuansy techniczne. Zresztą stosunek artysty do drzeworytu nie może być rozpatrywany jedynie przez analizowanie warsztatu graficznego. Stosunek ten bardziej kwalifikuje się do rozważań w aspekcie metafizycznym. Wenhrynowicz gdzieś pod powiekami, w zakamarkach serca przechowuje pieczołowicie widoki i wspomnienia z dzieciństwa i lat młodzieńczych. Utrwala je i pielęgnuje. Zachowały się w nich drewniane i ceramiczne zabawki dziecięce, ludowe świątki i przydrożne kapliczki, wreszcie stare drewniane cerkiewki tak powszechne wówczas na wschodnich rubieżach Polski. Powracają one ciągle w jego ekslibrisach. Stąd zarazem odmienny, intymny wręcz stosunek do drzewa, a dalej konsekwentnie do drzeworytu. Powracając do tych tematów, przetwarza je i doskonali. Przy czym każdorazowo nie są to wieme kopie określonych obiektów widzianych przez odmienne pryzmaty, lecz jak gdyby muzyczne wariacje na ich temat. Świątki, kapliczki, ikony przy pełnym zachowaniu swego charakteru są w ekslibrisach Wenhrynowicza jego świątkami, jego kapliczkami i jego ikonami. Zdeformowane, z wydobytymi ostrzem rylca najistotniejszymi cechami, nie nasuwają żadnych wątpliwości co do swego autentyzmu.

To gorące uczuciowe zaangażowanie, żal za odchodzącym pięknem minionego okresu odbija się w większości prac artysty. Niszczące cerkiewki z chyłymi się ku upadkowi kopułami, ślaniające się przydrożne kapliczki i łamiące się krzyże są niemy protestem przeciw ich dewastacji i zapomnieniu. Są wołaniem artysty o ratunek, któremu milcząco potakują smutne twarze świętych z ikon. Podobnej graficznej narracji poddawane są i inne motywy z ekslibrisów artysty. I te wywodzące się z własnej inwencji oraz te narzucone przez zamawiającego a często nadużywane motywy i atrybuty. Tutaj węże Eskulapa, sowy, klucze wiolinowe zatracają swą banalność przybierając nowe, odmienne kształty".

(Janusz Mikołaj Szymański)

ЖИТТЯ, ІЛЮСТРОВАНЕ ТВОРЧИМИ СПАЛАХАМИ

Мистець Тирс Венгринович у 1994 р. відсвяткував 70-ту річницю від дня народження та 50 років творчої праці. Випускник Краківської Академії Мистецтв, є відомим художником, графіком, виконав чимало есклібрисів та малої пластики з глини. Піввіку творчості - це безліч робіт, виставок, опрацювань та наукових праць.

Проф. Збігнев Сятковський про Тирса Венгриновича сказав: "Тирс Венгринович - це свігило, свігоч, слава української співноги в Польщі. (...) Багато правди про переселення не лише психологічної, але й історичної, зберігають у собі чорно-білі мистецькі висказання цього краківського художника".

Подія, яка відбулася у приміщеннях Фондації св. Володимира Хрестителя Київської Руси в грудні 1994 р., була нагодою оглянути частину мистецького доробку Тирса Венгриновича. На ювілей мистець запропонував одноманітну, але надзвичайно багату виставку есклібрису. Майже 400 робіт, виконаних протягом піввіку творчої мистецької дороги. Перед офіційним відкриттям виставки мистець погодився охарактеризувати цю виставку та сказати кілька слів про свою творчість.

- Ювілей 70-х роковин від дни народження та 50 років творчої праці в мистецтві. І раптом у Фондації святкова виставка есклібрису, а

не цілого творчого доробку. Чому?

- Справді, але якщо йдеться про моє мalarство, то воно практично розійшлося по світі - адже я не маю що показати, а есклібрис вважаю кращим від мого мalarства, взагалі я більше відчуваю, мабуть, графіку, ніж живопис.

- Отже, ця виставка повністю присвячена есклібрисам?

- Так, я вирішив показати лише мою творчість як есклібриса. Тут на виставі навіть немає графіки, є якісь сигнальні роботи, щоб глядач міг зорієнтуватися в тому, що я робив, та щоб трохи розбити цілість виставки. Тому що есклібрис є дуже малою формою мистецтва, властиво це книжковий знак, і тому його експозиція може виявитись глядачсві неповною.

Есклібрисом я почав займатись 1942 р., тобто виставка охоплює майже всю мою творчість в цій царині від того часу аж до сьогодні. В 1943 р. я брав участь у виставі незалежних мистців у Львові, і кілька днів тому надійшло побажання від львівських мистців з нагоди мого 70-ліття і 50-ліття від першої виставки, тобто від мистецького дебюту. Натомість в Америці в 70-х роках, коли я мав там виставку, то приємно було зустрічати українських мистців,

з якими я виставлявся тоді в 1943 р. у Львові. Це були: Петро Андрусів, Марія Гарасовська-Дячипин, Святослав Гординський, Михайло Дмитренко, Едвард Козак, Мирон Левицький, Петро Метик, Михайло Мороз - дуже відомі українські художники в Америці. З часу перебування в Америці "Нотатки з мистецтва" - орган Об'єднання мистців-українців в Америці друкували мої роботи на своїх шпальтах, здебільшого графіку та екслібриси.

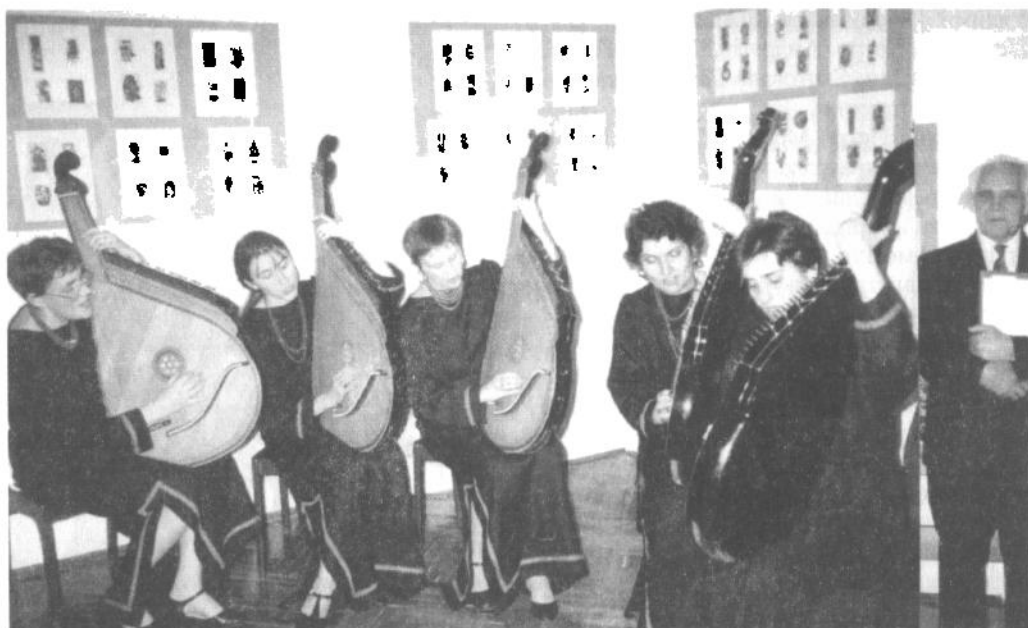
Другий раз я брав участь у виставці в Сяноці в 1945 р. після повернення з Німеччини. Представило на ній свої роботи 9 осіб із Сяніччини, четверо з нас було ще перед Академією мистецтв. На цій виставці в основному була тематична графіка.

Що торкається екслібрису, то він вимагає від мистця несамопитої ландшафності та зосередження, бо на маленькій площині треба виповісти якнайбільше, але так, щоб не пероговорити теми. І очевидно, на мою думку, повинна бути характеристика особи, якій екслібрис присвячується. Від 1942 р. без більшої перерви я займаюся екслібрисом, на сьогодні є 475 екслібрисів, перші були зроблені для родини, для себе, але пізніше тема почала розростатися. Маю екслібриси, присвячені відомим діячам світу, релігії, культури, колекціонерам, подіям. На замовлення роблю рідко, властиво ніколи, проте після повернення з виставок в Америці я виконав ряд екслібрисів на замовлення. Майже з кожним екслібрисом є цікаві пригоди, коли він потрапляв до рук власника, якому був присвячений.

- Ви є автором екслібрисів, присвячених відомим людям та подіям.

- Так, це були справді присвяти відомим людям та подіям нашого культурно-суспільного життя. Наприклад, у подяці Григорієві Лошину за подаровану книжку "По Україні" я виконав книжковий знак. Робив львівським мистцям та релігійним особистостям Греко-Католицької Церкви. Робив я екслібрис Папі у 1969 році, коли Іван Павло II був ще краківським кардиналом. Пізніше виконав ще два екслібриси, один з них вручено папі, який в Кракові вже на Блонях приймав нашу делегацію під час Служби Божої. Станіславу Лемові робив книжковий знак за його романтику, Марилі Родович за пісню "Jadą wozy kolorowe" зробив на екслібрисі циганський віз, за який дістав афішу з дарчим підписом. Войцех Семьон колись рецитував у Кракові поезію і я йому також дав екслібрис. Так що цих різних нетипових зустрічей було дуже багато. Очевидно, все це було зроблено з потреби серця, з внутрішніх почувань, тому ці екслібриси мистецько незалежні. Багато робіт маю на релігійну тематику, думаю, що це найміцніший ґрунт моєї творчості. У багатьох екслібрисах використовую елементи хреста, церков, Розп'ятого Христа, Богородиці, Зажуреного Христа, взагалі люблю використовувати народні атрибути, очевидно, роблячи натяки або сигналізуючи тематику. Для лікарів стараюся робити ескулапів, для священиків - релігійні мотиви, підкреслюючи тим професії або покликання.

Kapela bandurzystek z Przemyśla podczas otwarcia wystawy Tyrsusa Wenhrynowicza

Маю в своїй творчості екслібриси, тобто перекосилення в моїй графічній формі кохання, любові - властиво відвічної і на кожні часи та епохи актуальної теми. Хіба немає мистця, який не звертався у своїй творчості до цієї тематики. Отже, я також виконав багато екслібрисів на цю тему.

- А інші теми?

- Маю багато воєнних спогадів-екслібрисів, і це зрозуміло, адже я війну пам'ятаю вже як молода людина і властиво як її жертва. Бо в 1945-46 роках відбувся т.зв. добровільна акція переселення, і батько мусив вийхати на Україну, опісля його вивезено в Сибір, де і загинув. Пізніше акція "Вісла" в 1947 р., що також дуже сильно вплинуло на мою творчість. Отже, в моїй роботі дуже багато символічних церков з перекривленими банями, з похиленими хрестами. Багато церков, які нині вже не існують, зафіксувалися лише в пам'яті графіки та екслібрисів. Я записав майже 120 церков на Лемківщині з біля 450, які тут були в минулому. Найбільше маю записаних церков з Новосанчівського і Горлицького повітів.

- Чи Ваша графіка інша від малярства?

- Так, бо в малярстві я намагаюся передати якнайбільше експресії руху, колір теж відіграє тут свою роль, бо даю дуже контрастні тонації. Це має на людину діяти, це сила експресії. У змісті моїх робіт немає статички, а навіть як вона є, то дуже завуальована рухом дерев.

Люблю малювати стару архітектуру, і тому в моєму малярстві багато церков, майже не торкаю портрету, квітів. Не знаю чому, але гірше чуюся в цій ділянці. Багато пейзажних мотивів беру з життя. Останнє моє захоплення - це глина. Стараюся виконувати малу пластичну форму (хрестики, плакетики), які згодом випалюю в печі. Виявляється, з глини можна робити також гарні речі, і що запримічую це - також є графіка, бо на маленькій

площі вміщую символи, шрифт, тобто аранжую зміст. Усе мистецтво - то є властиво символи, які замикаються у лініях, рисках та крапках і це все. Повертаючись до есклібрису, то я стараюся все композиційно зав'язати, не люблю відірваних символів.

- А як трактуєте свої есклібриси?

- По-різному, раз - це мала форма мистецького вислову, іншим разом це своєрідна ілюстрація, але загалом есклібриси для мене - це мистецька цілість. Тому, коли думаю про себе і те, чи були впливи інших мистецьких індивідуальностей, то так виразно не можу нічого сказати. Є окремі речі в світі мистецьких ідей, які дуже люблю і відчую, є картини, до яких повертаюся, але назвати когось окремо боюся. Мої есклібриси несуть індивідуалізм, хоча можна в них дошукатись багато, бо графіка Рембрандта, Дюрера чи роботи Гойїне справили на мене сильного враження. Я замало піддаюся впливам - може через відірваність від середовища, бо весь час мешкав поза Краковом. Академія, яку я закінчував, напевно мене формувала, але це було на початку творчості.

- Чи є мрії на майбуття?

- Багато, але не знаю, що сказати, від чого почати, є в планах видати альбом, хочу робити есклібриси, глиняні речі, хотілось би брати участь в різноманітних конкурсах, виставках, особливо в Україні, хоча я брав участь у 300 виставках, тобто дуже велика історія і довго про неї розказувати. А останньо навіть в Даміях, там, де живу, має бути виставка моїх творів.

Розмовляв Тадей Карабович

Jadwiga Styryna-Nawrocka

OCALIĆ IKONY

Z inicjatywy dra Włodzimierza Mokrego przy Fundacji św. Włodzimierza Chrzcziciela Rusi Kijowskiej w Krakowie powstała Sekcja Ochrony i Konserwacji Zabytków Ukraińskiej Kultury Materialnej. Ze względu na udział w pracach sekcji dyplomowanych konserwatorów dzieł sztuki, Jadwigi Styryny-Nawrockiej i Agaty Mamoni-Prokop, utworzono pracownię konserwacji ikon i podjęto program badawczy "Ukraińskie ikonostasy XVII-XVIII wieku" oraz "Cerkiewne malarstwo ściennie". Realizując ten program miano dość trudnych warunków i ograniczonych możliwości w okresie od 1991 do końca 1994 r. wykonano konserwację ikonostasu z Cewkowa (woj. przemyskie). * Zabezpieczono też wiele ikon i innych obiektów z wyposażenia tejże cerkwi.

Przeprowadzono również konserwację ikony Matki Boskiej z Korczmina (woj. lubelskie) i ikony Pokrow z Gorajca (woj. przemyskie), sprowadzono ikonostas z Gorajca i wykonano wstępne prace zabezpieczające.

Wszystkie odrestaurowane, a także pozostające w konserwacji ikony są udostępnione zainteresowanym jako stała ekspozycja w Galerii Sztuki Ukraińskiej (ul. Kanonicza 15). Efekty badań nad ikoną Matki Boskiej z Korczmina zostały wydrukowane w Krakowskich Zeszytach Ukrainoznawczych tom I-II oraz almanachu "Między Sąsiadami" Nr 2, 3.

Równocześnie z pracami przy obiektach prowadzone są prace dokumentacyjne polegające na zbieraniu materiałów, dotyczące stanu zachowania cerkwi i ich wyposażenia. Prace te prowadzone są na terenie województwa przemyskiego.

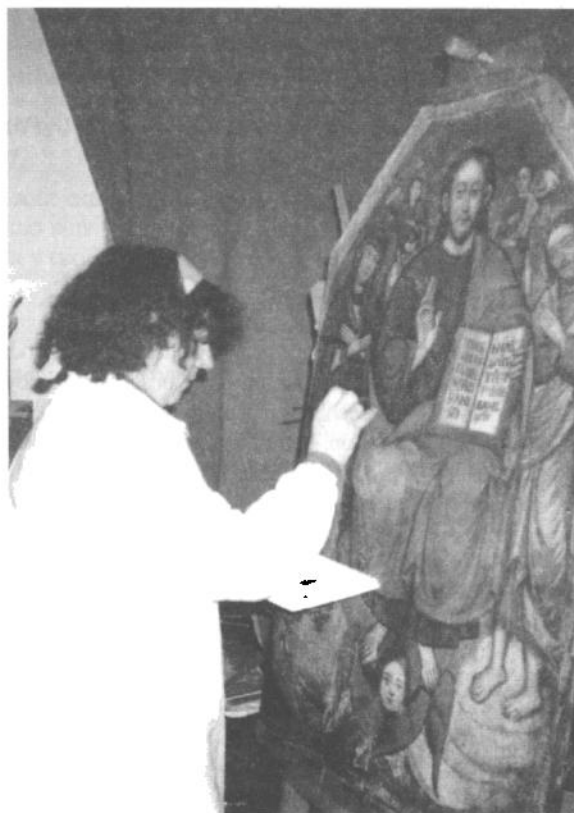
Pracami badawczo-naukowymi objęto również malarstwo ściennie w cerkwiach, co ma szczególne znaczenie, ponieważ problem ten dotychczas nie był opracowany przez literaturę z zakresu historii sztuki.

Drugim tematem będącym przedmiotem naszego zainteresowania są XVII-wieczne ikonostasy, które są analizowane zarówno pod względem artystycznym, jak i techniczno-technologicznym.

W ramach prowadzonych prac współpracujemy z profesorami Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie Wydział Konserwacji, gdzie są wykonywane badania specjalistyczne wspomagające nasze prace.

БРН VI Oddział Kraków
Nr konta 323431-1645-132-3
Rynek Główny 47
39-987 Kraków
Poland (z dopiskiem "Restauracja ikon")

* Projekt dofinansowała Fundacja Kultury

*Mgr Jadwiga Styrna-Nawrocka podczas restaurowania
ikony z cerkwi z Cewkowa k. Lubaczowa*

УКРАЇНСЬКІ НАУКОВІ ЧЕТВЕРГИ

У створеному Фондацією Центрі Української Науки і Культури за останній рік у рамках

- Українських наукових четвергів з доповідями виступили такі українознавці:
- Др Володимир Мокрий: "II Міжнародний Конгрес Українців у Львові";
 - Проф. др Рішард Лужний: "XI Міжнародний Конгрес Славистів в Братиславі";
 - Др Божена Зінкевич-Томанек: "Українська мова як іноземна: проблеми методики навчання";
 - Др Марія Зубрицька: "Проблеми постколоніалізму в сучасній українській культурі";
 - Др Анджей Земба: "Шпигун, авантюрист чи державний муж: Яків Макогін й українська справа в 1930-х роках";
 - Др Гжегож Мазур: "ОУН - УПА на Покутті в 1939-1949 роках";
 - Зустріч з проф. Френком Сисином - директором Центру досліджень історії України ім. Петра Яценка Канадського інституту українських студій в Едмонтоні (Канада), та др. Ольгою Гнатюк з Кафедри україністики з Варшавського університету;
 - Др Віталій Щербак (Університет "Києво-Могилянська Академія"): "Роль козацтва в формуванні національної свідомості";
 - Ярослав Федорук, науковий працівник Інституту Української Археології Академії Наук України Львівське відділення: "Україна в політиці європейських країн, Туреччини та Кримського Ханства в 1654 - 1657 рр.";
 - Зустріч з Тадеушем Ольшанським, автором книжки "Historia Ukrainy XX wieku";
 - Зустріч з проф. д-ром Юрієм Мшиком (Дніпропетровськ);
 - Ярослав Чорненко: "Василь Стефаник у листуванні";
 - Зустріч з ректором університету "Києво-Могилянська Академія" проф. Вячеславом Брюховицьким;
 - Зустріч з 15 кореспондентами найважливіших газет, радіо та телебачення України;
 - Зустріч з Юрієм Андруховичем, автором перекладеної на польську мову книжки "Rekreacje";
 - Зустріч з лікарями Львівського медичного інституту;
 - Мистецтвознавець Оксана Козир, працівник Львівської Картинної Галереї: "Мистецькі таємниці Підгорецького замку";
 - Зустріч з проректором Волінського університету в Луцьку проф. Віктором Давидюком;
 - Зустріч з дійсним членом Української Академії Наук з Києва проф. Григорієм Вервесом;
 - Др. Володимир Рипка - "Таємниці могили гетьмана Івана Мазепи";

Ярослав Федорук

УКРАЇНА В ПОЛІТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВ, ТУРЕЧЧИНИ І КРИМСЬКОГО ХАНСТВА, 1654-1657 РР.

Приєднання України до Московської держави у січні 1654 р. змінило кордони у Східній Європі. Б. Хмельницькому вдалося залучити мілітарну потугу Москви для боротьби з Річчю Посполитою. Сам акт Переяславської ради трактувався українським гетьманом і московським царем по-різному. В Україні Москва розглядалася як союзник у війні з Польщею, а українські землі сприймалися Олексієм Михайловичем з погляду їхньої васальної залежності. Власне зіткнулися дві політичні системи - республіканський демократизм Війська Запорозького (що існував попри всі намагання гетьмана обмежити його) і східна деспотія самодержавної монархії.

Головним театром війни для Москви стала Литва, де цар хотів повернути землі, втрачені у Смоленській війні, а також відновити плани захоплення Балтійського узбережжя. Україна

залишалася другорядним чинником московської політики. Військо, яке Олексій Михайлович вислав на допомогу Б. Хмельницькому, сковувало ініціативу козаків наступати під Зборів, де збиралася коронна армія.

Прийняття Україною московської протекції було дуже несподіваним для Польщі. Сам уряд Яна Казимира перебував у великій кризі. У польському суспільстві відверто припускалася можливість нової елекції. На перше місце наступника польського престолу висувалася кандидатура угорського князя Юрія II Ракоція.

Умови Жванецького миру у грудні 1653 р. передбачали спільний польсько-татарський похід на Москву. 1654 р. Крим став головним напрямком української і польської дипломатії. Обидва уряди вживали заходів, щоб залучити Іслам Гірея на свій бік. При цьому важливо було знати, яку позицію до нового співвідношення сил займе Османська імперія.

Мухамед IV сприйняв вістку про підданство України Москві з недовірою, сподіваючись, що козацьке посольство їде до нього із виявом свого васалітету. В історіографії дуже часто можна зустріти думку, що султан залишився нейтральним до справи участі татар у польсько-українській війні. Але здається, що це не так. У Стамбулі добре знали про зв'язки Олексія Михайловича з Балканськими країнами і його підтримку антитурецьких виступів. Тому на Дунай був відправлений сілістрійський Сіяш паша, ніби для того, щоб охороняти кордони від запорозьких і донських козаків.

Позиція Туреччини, традиційна антимосковська політика Криму вплинули на те, що Іслам Гірей погодився укласти лігу з Яном Казимиром. Для цього до Варшави у червні 1654 р. був відправлений посол Сулейман ага. Але несподівана смерть хана у червні перешкодила здійсненню цих планів. Підтримуючи зв'язки з опозиційними до бахчисарайського уряду мурами, Б. Хмельницький вже у серпні мав певність у татарській допомозі козакам. З другого боку, кримський візир і калга-султан у липні переконували польських послів, що війська вже готові вирушити на допомогу полякам. Бахчисарай був охоплений міжусібною боротьбою, під час якої доходило до збройних сутичок. Новий хан Мухамед Гірей, призначений у Стамбулі, не міг швидко добратися до Криму через козацькі напади на Чорному морі. Але вже у вересні, зустрівшись у Буджаку з польським послом Корицьким, хан виразив свій намір продовжувати антимосковську політику Іслам Гірея. Проте всі ці політичні комбінації не пройшли для України даремно. У битві під Охматовом взимку 1655 р. Б. Хмельницькому вдалося нейтралізувати татар і уникнути поразки від коронного війська.

У дунайському напрямку української політики протягом 1654 р. проводилися заходи, щоб залучити на свій бік Стефана Георгіу. Якби це не вдалося, то планувалося відновити на господарстві попереднього володаря Василя Лупула. 1654 р. показав велику невизначеність українсько-московських відносин. У перших місяцях наступного року Б. Хмельницький знову звернувся до султана з проханням прийняти Україну під свою верхність. Деякою мірою це вплинуло на те, щоб татари не нападали на українські землі.

У липні 1655 р. відбулося вторгнення Швеції у Польщу. Після абдукації королеви Христини на користь свого кузена Карла X у червні 1654 р. шведська зовнішня політика вагалася між вибором західної або східної експансії. Королівська рада відмовилася від інвазії у Данію і обрала московський напрямок агресії. Але навесні 1655 р. шведський рикстаг ухвалив розпочати наступ на Річ Посполиту.

За короткий час шведи захопили всю Польщу і Ян Казимир змушений був втікати у Шльонськ. Брандербурзький курфюрст Фрідріх Вільгельм перейшов на бік Карла X.

Тим часом, у серпні 1655 р. Б. Хмельницький прямував на Кам'янець. Є відомість, що цей похід мав сприяти відновленню на молдавському господарстві Василя Лупула. Можливо, що подібна вістка могла мати під собою реальний ґрунт. Марш на Львів був викликаний успіхами Карла X у Польщі. Але в жовтні гетьман отримав розпорядження шведського короля відступити в Україну. Така вимога, здається, була наслідком того, що кварцяне військо, піддаючись під шведську протекцію, вимагало від Карла X приєднання до Корони

всіх українських воєводств і відновлення там шляхетських порядків. Припускалося, що шляхта скличе елекційний сейм, на якому скинуть Яна Казимира, а Карла Густава оберуть польським королем.

Шведська інтервенція у Польщу мала глибокий резонанс у Європі, що знову почала ділитися на коаліції. Ще перед інвазією був укладений договір Карла X про нейтралітет з Туреччиною. Шведських послів прихильно зустріли в Англії. Через посередництво Кромвеля Карл Густав намагався налагодити відносини з Данією і Голландією, які були під більшим англійським впливом. Посольство від брандербурзького курфюрста і семигородського князя до Лондону наприкінці осені 1655 р. також, напевно, мало на меті приєднання до протестантської ліги. Для Англії, натомість, союз зі шведами був корисний з огляду на добрі відносини Швеції і Франції. Уряд Мазаріні дійсно уклав мир з Кромвелем восени 1655 р. Наступного року до цієї коаліції приєдналася Португалія.

На протигагу почала формуватися ліга під егідою Ватикану. Вже 1655 р. для Польщі було ясно, що єдиною силою, крім татар, на яку може опертися Ян Казимир, була Габсбурзька імперія. На Фердинанда III покладалися надії у справі посередництва для замирення з Москвою, а також для інспірації наступу Данії у шведські землі. Супроти планів Карла Густава на Балтиці піднялася Голландія. Зрештою, для залучення датського короля Фрідріха III у війну, крім Фердинанда III, було використано іспанського короля. Польсько-датсько-австрійський союз був укладений у травні 1657 р.

На такому тлі європейської політики готувалися переговори Москви і Речі Посполитої. Франція пропонувала свої послуги для замирення Польщі і Швеції. Ян Казимир очікував: якщо не вдалося укласти союз із Москвою проти Стокгольму з австрійським посередництвом, тоді планувалося замиритися з Карлом X проти Олексія Михайловича за допомогою французького резидента. Через це пропозиції Мазаріні не були остаточно відхилені Казимиром. Такий політичний плантаж вівся також з московського боку у Вільно: якщо поляки відмовилися б прийняти умови Москви, то цар погрожував укласти договір зі шведами проти Корони за рахунок Інфляндії.

Трактати продовжувалися від кінця серпня до початку листопада 1655 р. В укладеному договорі Москва зобов'язувалася наступати на шведів до Балтики. Зі свого боку, Ян Казимир брав на себе зобов'язання провести елекцію Олексія Михайловича на польський престол на найближчому сеймі у грудні або січні. Коронація московського царя мала б відбутися після смерті польського короля. Москва брала на себе також посередництво у замиренні Війська Запорозького з Польщею на умовах Білоцерківського миру 1651 р.

Те, що українське посольство не було допущене до переговорів викликало різку реакцію у Богдана Хмельницького. У вересні 1656 р. був укладений його військовий союз із юрієм II Ракоцієм, згідно з яким мало утворитися Велике князівство Руське. Українська територія мала поширюватися на Руське, Волинське, Подільське воєводства, крім тих земель, де вже був запроваджений полковий устрій. Розпочалася активна підготовка до війни з Польщею. Укладання ліги Богдана Хмельницького з ворогами Москви проти її союзників виявило на поверхню українсько-московськї суперечності того часу.

Спільний українсько-угорський похід у Польщу відбувся на початку 1657 р. Але він був невдалим. Загострилися відносини семигородського князя з козацьким корпусом, що був у його війську. У червні шведи мусили відступати у свої землі під тиском інвазії датського короля. Все це призвело до того, що Ракоцій наприкінці липня замирився з поляками під Меджибожем. Козаки відділилися від нього і відступили до Чигирина.

Тим часом, велися інтенсивні переговори Хмельницького і Карла X. В Україну було відправлене шведське посольство Веллінга, а пізніше - Ліппенрони. Українсько-шведські трактати закінчилися у червні. За козаками зберігалися впливи на етнографічні українські західні території. Через місяць, 27 липня 1657 р., Богдан Хмельницький помер, до кінця життя обстоюючи ідею утворення Великого князівства Руського.

Др Володимир Ричка (Київ)

РОЗГАДАТИ ТАЄМНИЦЮ МОГИЛИ ІВАНА МАЗЕПИ

Як відомо, останні дні життя великого гетьмана України спливали у Бендерах, де після Полтавської катастрофи розмістився своїм табором Карло XII. Мазепа відійшов у вічність в ніч з 21 на 22 вересня 1709 р. Як стверджував свого часу Д. М. Бантиш-Каменський, поховали гетьмана поблизу села Варниця, недалеко від Бендер, а пізніше перевезли його труну до Ясс і там спорудили урочистий похорон. Історики минулого довгий час услід за Д. М. Бантиш-Каменським, місцем поховання Івана Мазепи називали місто Ясси. Тільки після публікації на сторінках "Киевской старины" у 1883 р. протоколу допиту одного із сподвижників Мазепи - полтавського наказного полковника Григорія Герцика з'ясувалося, що тлінні останки українського гетьмана були переховані в одному з монастирів волоського (тепер Румунія) міста Галац.

Молдавський хроніст Миколає Костін (лофет Молдавії у 1662-1711 рр.) стверджував, що Мазепу було поховано 1710 р. у галацькій церкві св. Георгія (Юрія) однойменного монастиря. У своїх замітках автор нарікає на те, що Мазепа не знайшов спокою і після смерті: через кілька років після перенесення домовини гетьмана до Галацу турки зруйнували могилу Мазепи.

Куди ж поділися тлінні останки українського гетьмана? Чи справді їх викинули турки у води Дунаю, як стверджується в одній із тогочасних грецьких хронік? На щастя, їх віднайшли мазепинці й знов склали у давній гріб, на якому у червні 1722 р. молився і Пилип Орлик.

Видавець хроніки Коситіна, М. Когальнічану 1845 р. відвідавши Галац, встановив, що грецькі ченці вже не знали імені людини, похованої під мармуровою плитою Георгіївської церкви, де спочивали тлінні останки Івана Мазепи (на той час напис на ній стерся під ногами прихожан). У 1835 р., шукаючи місце для поховання померлого тоді тамтешнього боярина Дмитра Деречі-паші ті ченці випадково нашттовхнулися на склепіння гробниці Мазепи. Відсунувши набік невідомі їм останки в тому ж склепі вони поховали й тіло згаданого боярина. А через кілька років, керуючись настановами молдавського уряду, який заборонив ховати покійників у середині церковних будівель, останки Мазепи разом з домовиною Деречі-паші були переховані у новій гробниці, поза церквою, направо від входу.

Стара надмогильна плита І. Мазепи потрапила до музею старожитностей, що їх колекціонував Михайло Гіка - брат колишнього молдавського господаря Олександра Гіки (1834-1842 рр.). А яка доля спіткала могилу й власне тлінні останки Мазепи? Відповісти на це питання не можна однозначно. Адже маємо свідчення, згідно з якими могилу Мазепи буцім-то розкопали й знищили під час російсько-турецької війни 1877-1878 рр. воєнки генерала Скобелева. Місцеві народні перекази стверджують, що останки Мазепи забрали на початку XX ст. "матроси з російського парохода і забрали зі собою до Росії". Натомість український краєзнавець Степан Матвієнко розповідав, що останки Мазепи були знайдені у 1925 р. й до другої світової війни переховувались десь у підвалах Генеральної сигуранци в Бухаресті. Зрештою, маємо ще одну версію: 1946 р., коли у Галаці стояли радянські війська, то зі склепу одного з тамтешніх монастирів вони "винесли домовину й, віддерши віко, витрусили з неї кістяк, облили бензином і підпалили". Та й на цьому не припинилися наруга над пам'яттю світлої постаті українського гетьмана. Наприкінці 50- на початку 60-х рр. нинішнього століття Георгіївський монастир було вщент зруйновано за вказівкою тогочасного вищого керівництва комуністичної Румунії. Місце, де він розміщався нині, - це невеликий, порослий травною пагорб, що самотіє над самим Дунаєм. Він зберігає таємницю могили Мазепи, бо ж важко повірити, що його останки спалили ще до зруйнування монастиря. Адже не можна було стільки раз глумитися над однією й тією ж могилою.

Втім, гадаю, що далекоглядний гетьман, передбачаючи ворожі помисли своїх недругів, міг розіграти ще одну, останню у своєму житті, блискучу комбінацію: розпорядитися ще перед смертю виготовити дві домовини, наказавши справжню надійно заховати. Очевидно, мазепинці сумлінно залагодивши справу з похованням Мазепи, уводячи в оману святотатців протягом ось уже кількох століть.

Могила Івана Мазепи і його тілні останки є найбільшою святинєю України. Вона, мов той чудодійний скарб, озветься таки колись до нас, покличе за собою й розповідь свою тайну тим, кому випаде втілити у життя грандіозні замисли великого Гетьмана.

Олег Алексійчук

РЕКТОР УНІВЕРСИТЕТУ "КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ" В ЯГЕЛЛОНСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ТА ФУНДАЦІЇ СВ. ВОЛОДИМИРА

Від 8 до 12 серпня в Фундації св. Володимира Хрестителя Київської Русі у Кракові з метою встановлення наукової і видавничої співпраці гостив разом з дружиною і доньками ректор Університету "Києво-Могилянська Академія" проф. В'ячеслав Брюховецький. В перший день свого перебування у Кракові гості ознайомилися з працею Центру української науки і культури, твореного Фундацією, - оглянули виставки в Галереї українського мистецтва, а саме: виставку ікон XVI-XIX ст.; декоративно-ужиткового мистецтва української громади Кракова; дипломних робіт Львівського коледжу ім. Івана Труша; сучасного мистецтва Полтавщини. Мали змогу дізнатися про працю робітні реставрації ікон, про діяльність якої розповідала пані Ядвіга Стирна, ознайомилися з планами видавництва Фундації - "Швайпольт Фіоль" та одержали видання Фундації, в тому числі надрукований разом з Ягеллонським університетом "Краківські українознавчі зошити" 1993, де опубліковано статтю Володимира Мокрого "Академія Києво-Могилянська - школа українського барокко й новітньої російської літератури". Відвідали також гості книгарню, бібліотеку, та нововідкритий ресторан "Україна", де були почастовані смачним обідом.

Наступного дня, ввечері, в рамках "Українських наукових четвергів" проф. В. Брюховецький виступив з доповіддю про діяльність відродженого в 1992 році, після 175-літньої вимушеної перерви, Університету "Києво-Могилянська Академія" у Києві.

Була пригадана історія Академії, що розпочала своє існування від Київської братської школи в 1615 році. Від самого початку існування Академія гуртувала біля себе найбільш талановитих, освічених, національно свідомих українців. Покровителями і фундаторами її були такі особистості, як Єлизавета Гулевичівна, яка подарувала свої землі на Подолі, де міститься Академія до сьогоднішнього дня; Іван Борецький, перший ректор школи; архімандрит Єлисей Плетенецький; Запорізьке козацтво в особі гетьмана Петра Конашевича Сагайдачного, який вступив до братства зі всім військом; опікун і наставник, іменем якого стала пізніше називатись Академія - Петро Могила; гетьман Іван Мазепа.

До відкриття Львівського університету (1661) Києво-Могилянська Академія була єдиним вищим навчальним закладом Східної Європи. Протягом свого двохсотлітнього існування Академія була визначним осередком освіти, культури, науки, мистецтва й просвітництва. З її стін вийшли такі літератори, як Касян Сакович, Лазар Баранович, Дмитро Туптало, Георгій Кониський; філософи - Феофан Прокопович, Григорій Сковорода; історики - Феодосій Сафонович, Самійло Величко; медики - Нестор Максимович-Амброзик, Данило Самойлович; художники - Дмитро Мигура, Григорій Левицький; композитори - Максим Березовський, Артемій Ведель. Випускники Академії ставали засновниками шкіл та бібліотек, були викладачами, учителями, редакторами, перекладачами, книговидавцями, займали високі церковні посади в багатьох містах і селах України, Росії, Білорусії, Молдавії, Волощини, Сербії.

Rektor Uniwersytetu "Akademia Kijowsko-Mohylańska" prof. Wacław Bruchowicki po wygłoszeniu referatu w ramach Ukraińskich czwartków naukowych

Академія дала визначних правників, політичних і державних діячів. Це Іван Виговський, Іван Мазепа, Пилип Орлик, Павло Полуботок, Данило Апостол й інші достойники України.

В 1817 році за наказом царських влад з Петербургу Києво-Могилянська Академія була закрита.

Сьогодні відроджений університет, який продовжує найкращі традиції Академії, є одним з найпрестижніших вищих навчальних закладів в Україні. Університет є незалежною школою, вільною від втручання держави, політичних партій, громадських та релігійних організацій. Має факультети - гуманітарних наук (історія, філософія, культурологія, релігієзнавство), суспільних наук (економіка, соціологія, політологія та державне управління), природничих наук (екологія, радіологія, біологія, фізика). Наступного року буде відкрито юридичний факультет, а згодом планується відкрити факультет мистецтв.

Зараз на трьох курсах всіх факультетів навчається біля 700 студентів. Досить великий процент з них вже має вищу освіту. Така сама справа є з професурою - 30 % викладачів є докторами наук (для порівняння - Київський університет ім. Т. Шевченка має тільки 10%). Мовами викладання в Університеті є українська й англійська, в процесі навчання кожний студент має змогу оволодіти принаймні ще однією іноземною мовою - німецькою, французькою, італійською, арабською, польською, іспанською, а незабаром ще й шведською.

Має Академія також і проблеми, про них говорив проф. В'ячеслав Брюховецький наступного дня на організованій Фундацією зустрічі з ректором Ягеллонського університету - проф. др Францішком Зейкою. Мова йшла про спільні, як виявилось, для обох вищих шкіл клопоти, передусім фінансові. Обмінювались ректори досвідом, методами діяльності. Ректор Ягеллонського університету прийняв запрошення В'ячеслава Брюховецького до Києва, де як заплановано, буде нав'язана тривала наукова співпраця.

Після зустрічі з ректором Францішком Зейкою, гості з Києва відвідали музей Ягеллонського університету, та ще мали час на відвідання декількох найважливіших пам'яток Кракова, і скрізь чули, бачили українську присутність, про що професор В'ячеслав Брюховецький у Пропам'ятній книзі Фундації, написав так: "Тут у Кракові теж є могутні зародки нашої української культури, і велика вдячність ентузіастам-патріотам, що відроджують українську культуру в Кракові. Ця робота не може не вражати і не захоплювати. Хай щастить!"

*Юрій Мицик***ПЕРЕЯСЛАВСЬКА РАДА: МІФ І ДІЙСНІСТЬ**

У своїй доповіді, присвяченій надзвичайно актуальній і недостатньо дослідженій проблемі, автор спочатку окреслив головні риси витвореного московськими історіографами міфу про Переяславську раду, що мала символізувати т. зв. "воссоєдіненіє" двох народів, нібито всенародну підтримку її рішень в Україні і т.д. Розроблений в основних рисах ще в царські часи цей міф у советські часи став ідеологічною догмою (досить згадати "Тези про 300-річчя возз'єднання України з Росією", прийняті ЦК КПРС у 1954 р.), відступ від якої навіть у дрібницях жорстоко карався.

В подальшому автор стисло охарактеризував нові джерела до згадуваної проблеми, виявлені ним у польських, російських та німецьких архівах, що дало змогу повніше розкрити характер і значення договору 1654р., хід Переяславської ради та пов'язаних з нею подій, насамперед присяги на вірність цареві Олексієві І (саме йому, а не "братському руському народу", як твердила офіційна історіографія). Автор приєднався до думки тих дослідників (М. Грушевський та ін.), які вважали Переяславську раду нерепрезентативною. В світлі нововиявлених джерел годі говорити про якоесь всенародне схвалення її рішень. Досить сказати, що ні про яку присягу не могло бути й мови за межами Української держави-Гетьманщини, яка тоді займала бл. 30% земель снічної України. Навіть в її межах не було присяги на деяких і достатньо значних її землях (землі Запорізької Січі, деякі полки). Коли йдеться ж про населення Гетьманщини, де формально присяга відбувалася, то в ній не брали ніякої участі жінки, селяни, представники православного духовенства, навіть серед козаків і міщан було достатньо тих, хто відмовлявся присягати. В джерелах говориться про факти насильницького привчедення до присяги (Київ, Переяслав та ін.), псевдоприсягу, коли люди, вдаючи присягу, не називалися своїм ім'ям. Врешті дуже підозрілими є присяжні списки московських представників, що дуже нагадують відомий реєстр Війська Запорізького 1649 р. Складається враження, що в полкових і сотенних містах присягала невелика група їхніх представників, а всіх інших записували в присяжні списки згідно з полковими чи сотенними реєстрами. Отже, в питанні про апробацію союзу з Москвою, умови якого ще не були достатньо опрацьовані, про які ходили найрізноманітніші, нерідко справді достовірні чутки, серед українського народу стався розкол, який особливо виявився в роки громадянської війни, що вибухла невдовзі після смерті Б. Хмельницького, в протистоянні протягом майже 20 років Правобережної і Лівобережної України, врешті в російсько-українській війні 1658-1659 рр.

Автор наголосив на специфіці договору 1654 р., що укладався у Москві. На думку вченого, не можна говорити про договір, виходячи тільки з "Безрезових статей", як це звичайно робиться. Договір укладали делегації різних станів українського суспільства протягом березня і вересня 1654 р., але так і не уклали остаточно. Духовенство взагалі не дійшло спільного знаменника, а в "Безрезових статтях" у 6 принципових статтях з 23 не було досягнуто порозуміння. Ряд питань випав з уваги авторів договору, ряд статей розумівся по-різному кожною зі сторін і внаслідок недосконалості договору, і внаслідок різного політичного менталітету, різних політичних традицій панівних еліт Руської (Української) та Московської (Російської) держав. Саме недосконалість, незавершеність договору 1654 р. можна поставити в провину Богданові Хмельницькому, Іванові Виговському та їхнім однодумцям в уряді Української держави. Однак Переяславський договір при всіх його недоліках був рівноправним і взаємовигідним, оформив тільки воєнно-політичний союз двох незалежних держав, навіть конфедерацію.

В оцінці договору 1654 р. автор зайняв особливу позицію, до якої є близькі позиції деяких інших сучасних українських істориків (В. С. Степанков). Якщо раніше договір апологетизувався (у повоєнний час виняток складали тільки українські історики-емігранти,

деякі зарубіжні автори), то нині, особливо у працях публіцистів він представляється у суто негативному освітленні. Автор наголосив, що за життя Б. Хмельницькому вдалося боронити незалежність України й зберегти рівноправність у взаємовідносинах з Московією. Більше того, спільні дії України і Московії об'єктивно сприяли посиленню позиції обох держав (визволення значної частини західноукраїнських земель у 1655-1657 рр., вихід Московії до Балтійського моря тощо). Віленське перемир'я 1656 р., укладене московським урядом, без згоди українського, було першим серйозним порушенням договору 1654 р. Це викликало кризу у російсько-українських відносинах, яка на жаль, негативно була розв'язана для України вже після смерті Б. Хмельницького. Погіршення міжнародної ситуації для України, загострення соціальної боротьби в Україні, відверте провокування Московією громадянської війни в Україні, а потім і збройна інтервенція, поразка України у війні проти Москви призвели до відставки гетьмана І. Виговського і підписання Юрієм Хмельницьким під диктатом Москви Переяславського договору 1659 р. Саме цей договір, що вже тоді московський уряд намагався представити як договір 1654 р. і був нерівноправним, поклав початок перетворення України у колонію Московської імперії.

Мирик Юрій (біографічна довідка), син Андрія і Віри, народився 30 грудня 1949 р. у Дніпропетровську. Після закінчення дніпропетровської середньої школи номер 83 вступив до Дніпропетровського університету. Закінчив історичний факультет ДДУ (1971-1974 рр.) за спеціальністю "Джерелознавство та історіографія". У 1975 р. захистив кандидатську дисертацію на тему "'Кройніка' Феодосія Софоновича як історичне джерело та пам'ятка української історіографії XVII ст.", у 1989 р. захистив докторську дисертацію на тему "Джерела до історії Визвольної війни українського народу 1648-1654 рр.". Доктор історичних наук, професор. У 1974-1980, 1981-1992 рр. працював на кафедрі загальної історії ДДУ, потім з 1989 р. на кафедрі історії України ДДУ. У 1980-1981 рр. завідував кафедрою загальної історії Запорізького педінституту. Читав курси історії України, українознавство, історії південних та західних слов'ян. Доводилося читати й курси первісної історії, історії країн Азії та Африки, історії середніх віків, спецкурси... З 1992 р. працює у Дніпропетровському відділенні Інституту Української археографії АН України, з 1993 р. очолює цей відділ.

У 1978-1979 рр. протягом 10 місяців стажувався у Ягеллонському університеті, у 1991 р. в Інституті Східноєвропейської історії Кельнського університету (3 місяці). Ці стажування використав в основному для архівних кверенд. Пошуки джерел до історії України проводив протягом 5 місяців у Польщі (1991 та 1994р.), загалом протягом 10 місяців. Є автором понад 170 наукових праць, в т.ч. й понад 10 книг, автором 200 газетних публікацій на тему історії України, козацтва, місцевого краю, а також політології.

Якщо вперше я працював у Польщі весь навчальний 1978-1979 рік, стажуючись у Ягеллонському університеті на кафедрі історії новожитньої повсякденної під керівництвом відомого спеціаліста проф. Антонія Подрази, то п'яти-шестимісячні кверенди мені забезпечили у 1991 р. Фондація П. Яцика (Канада), а у 1994р. - Фондація Стефана Баторія (Польща), яким висловлюю глибоку подяку. Не менше я вдячний Інституту історії Варшавського університету, що організовував моє перебування у Варшаві (березень - початок травня), та Фондації св. Володимира, яка організувала необхідні умови для моєї повноцінної праці у Кракові у травні - серпні ц.р.

Якщо у 70-х рр. я збирав би матеріали про Визвольну війну українського народу сер. XVII ст., про діяльність Богдана Хмельницького, знайшовши, наприклад, 25 нових документи гетьмана, то й нині ця галузь не могла залишитися поза моєю увагою. Вже тепер можна видавати солідний том невідомих раніше документів про Визвольну війну (у т.ч. й 2 невідомих раніше документи Богдана Хмельницького), що відкривають масу нових даних про це надзвичайно важливе явище в історії України, відродження від часів Київської та Галицько-Волинської держав українського народу. Велику увагу під час цюгоричних

кверенд було приділено пошукам джерел до історії спільної боротьби українського та польського народів проти Османської агресії в останній третині XVII ст. Нині в друкарні лежать біографії Івана Сірка, а також збірник його 36 листів, у т. ч. 7 вперше виявлених (разом з дніпропетровською дослідницею М. Кравець). Готую до друку справи козацького відділу фонду "Архів коронний у Варшаві" Архіву головного давніх актів у Варшаві.

Моя золота мрія - видати Український дипломатарій XVI-XVIII ст., тобто своєрідне повне зібрання документів, листів тощо українських гетьманів, кошових отаманів, полковників, сотників тощо. Звичайно, таке завдання - не для однієї людини. Отже, до 25-30 листів І. Виговського (а по стільки ж П. Тетері, І. Мазепи та ін., хоч і в меншій кількості) вдалося виявити ще по десятку їхніх документів. Особливо пощастило з документами Петра Дорошенка, їх вдалося виявити понад 20. Чи варто говорити, яку велику цінність мають ці джерела. Були серед них справжні унікати. Так, досі був відомий один лист С. Наливайка, у Кракові вдалося виявити ще один, до того ж підписаний Наливайком: "власною рукою". До речі, писар підписав його ім'я як "Семен", а не "Северин". Якщо раніше був відомий один лист Сагайдачного, то вдалося виявити ще два, підписаних справжнім прізвищем: "Конашевич"; якщо не було відомо жодного листа гетьмана Бородавки, то вдалося виявити два, до того ж підписом власноручним: "Яків Нерода". А ще ж були листи інших гетьманів, у т. ч. наприклад, Самійла Кішки, Семена Палія, Самуся Сівановича та ін. ряд документів, які подають унікальні факти з життя героїв української історії.

Важливими є і документи Коша Запорізької Січі XVIII ст., що стосуються якраз того маловисвітленого періоду історії козацтва, коли Січ була під протекцією Порти й Кримського ханства (1709-1733 рр.). Це два десятки документів. До речі, пора вже думати про видання й Дипломатарій Кримського ханства. Маємо уже з сотню документів правителів Криму, з яких принаймні третину можна буде видати найближчим часом.

Не з порожніми руками підходить автор цих рядків і до ювілею Берестейської унії 1596 р. Лише самого І. Потія вдалося виявити понад 20 листів, кожен з яких є дуже важливим джерелом до історії української церкви й культури, української літератури зокрема. Вдалося доповнити й комплекс джерел з православного табору. Це листи Йова Борецького, Мелетія Смотрицького, Тимофія Шербацького, Варлаама Ясинського, Йоасафа Кроковського тощо, особливо тих, хто причетний до Києво-Могилянської академії. Був розширений діапазон пошуків і хронологічно. Перші знахідки стосувалися XIV ст.: новий список грамоти князя Федора Ольгердовича. З XV-поч. XVI ст. знахідок побільшало: грамоти Виговта, Олександра та ін. З документів XIX ст. вкажемо на невідому поему Т. Падури "Єрмак", яка була писана під впливом "Енеїди" І. Котляревського і оспівує геройських Єрмака та його сподвижників, які у Падури, до речі і небезпідставно зображені, як запорожці. Вдалося навіть знайти лист славнозвісного борця "за нашу і вашу свободу", польського поета Томаша Зана, писаного до Ігнація Домейка з оренбурзького заслання. Цей лист важливий і тим, що змальовує картину дикого азіатського степу, де всього через два десятки років доведеться "каратися, мучитися, але не каятися" Великому Кобзареві. Вдалося виявити цілий пласт документів з історії міста, відомого у всьому світі, яке принесло трагедію України - Чорнобиля. Є й перепис жителів Чорнобиля другої пол. XVIII ст. і навіть план міста того ж часу. Є й унікальна кольорова план-карта Черкас й Черкащини, зазначенням церков, гробель, шляхів, корчем та ін.

Цілий потік нововиявлених документів з історії України вийшов з-під пера польських королів, полководців, рядових шляхтичів, які подають безліч важливих даних про політичну та церковну історію України.

Звичайно, весь цей матеріал має бути систематизований, проаналізований, перекладений, перекomentований, а потім ще треба буде довгенько почекаати, поки хоч фрагменти з цих знахідок побачать світ, враховуючи нинішню економічну ситуацію в Україні. Якщо Бог дасть здоров'я, то докладу всіх зусиль, що б знайдене мною було якнайшвидше видруковано й увійшло у науковий обіг.

Леонід Крощенко, Євген Осадчий

(Асоціація дослідників культурної спадщини Волині)

ВАСИЛІАНСЬКІ МОНАСТИРІ НА ВОЛИНІ (ДО 400-ЛІТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ ОБ'ЄДНАНОЇ ЦЕРКВИ)

Висуваючи тезу про т.зв. "Василіанські монастирі" на Волині, слід одразу ж сказати, що ця тема ще й досі залишається мало дослідженою. Під терміном "Василіанські монастирі" розуміємо більш ніж 200-літній період існування монастирських громад на терені історичної Волині, що настав після прийняття у 1596 р. Берестейської унії.

Виникнення багатьох з них відноситься до XI-XIII ст., але більшість, в тому вигляді, в якому ми знаємо їх сьогодні, сформувалась у XVI-XVIII ст. Власне в цих хронологічних межах і знаходиться той історичний (уніатський) відрізок часу, який визначив сам термін "Василіанські монастирі". Характеризуючи період, що передував Берестейській унії, як занепад ієрархічної єдності греко-православної (константинопольської) Церкви, який настав після падіння Візантійської імперії у 1453 р., треба відзначити, що внаслідок цього у релігійному житті краю найбільш відчайдушний стан склався на українських та білоруських землях, в тому числі і на Волині.

Починаючи з XIV ст., ця територія знаходилась під владою Великого Князівства Литовського, де, як відомо, протягом довгого часу існувала очевидна віротерпимість. Ситуація різко змінилася після Люблінської унії 1569 р., коли Польща і Литва досягли згоди про політичне об'єднання. Кордони новоутвореної Речі Посполитої сягнули далеко на схід. В результаті католицька Польща, чином вступила в кінці XVI ст. в фазу імперії, значно посилила релігійний та ідеологічний тиск на традиційно православних східноукраїнських землях.

Разом з тим Люблінська унія фактично відкрила для України двері в Західну Європу. Вражаючи досягнення епохи Відродження, що впали на ґрунт давньоруської культурної спадщини, створили тут унікальне за своїми потенціальними можливостями середовище, яке не мало аналогів на сході. Вплив філософії європейського ренесансу, а потім і бароко, осмислених в дусі місцевих традицій, давали інколи дивовижні результати. незважаючи на всі суперечності, притаманні періоду пізнього феодалізму, йшло удосконалення соціально-економічних відносин в суспільстві. Здобувши Магдебурзьке право, бурхливими темпами росли міста, відроджувались культурні центри, процвітала торгівля.

Після розпаду Київської Русі західні та південно-західні єпархії Православної Церкви формально залишались під юрисдикцією київського митрополита, резиденція якого в той час вже знаходилась в Москві - центрі держави, що мала напружені стосунки зі своїми західними сусідами. В свою чергу адміністративна влада на цих же землях належала Речі Посполитій. Природно, що опинившись в ситуації, образно кажучи, "між двох вогнів", місцеві православні ієрархи повинні були визначитись. Намагання вийти зі скрутного становища, впровадити посади місцевого митрополита, як відомо, не дало задовільного результату. Ситуація вкрай загострилася після політичного об'єднання Польщі та Литви в 1569 р.

Інтелектуальна еліта свого часу розуміла, що в умовах занепаду Візантійського центру, порятунок православ'я на Україні від повної деградації та посягань ззовні може бути тільки в реалізації давно існуючої ідеї Об'єднаної Церкви. Цій проблемі присвячували свої роботи Станіслав Оріховський і Венедикт Гербест, що розглядали обидві гілки християнства як рівноправні, Петро Скарга, який в своєму трактаті "Про єдність церкви Божої..." обґрунтовував реальну можливість міжконфесійного компромісу, та волинський князь Костянтин Костянтинович Острозький, якого важко запідозрити в зраді православ'ю. Але власне він ще 1593 р. розробив програму об'єднання Церков. З цього приводу задовго до

1596 р. точилася полеміка, яка закінчилася затвердженням "Берестейської унії" - акту про утворення римсько-уніатської Церкви східного (київського) обряду.

Перші кроки Об'єднаної Церкви не були простими. Ідея Унії викликала опір перш за все у прихильників орієнтації на Москву, більш ніж прохолодною була і реакція польських католиків. Однак необхідно відзначити, що рішення, нарешті прийняте після тривалої кризи, було сприйняте православним населенням краю з полегшенням.

Здавалось, перед Україною, вперше після татарського погрому зібраною в межах єдиної держави, ідеологічно захищеною внаслідок Унії з Римом від фанатичних проявів польського католицизму та не менш фанатичного російського православ'я, відкривається шлях в сім'ю європейських народів. В роботу для досягнення цієї мети активно включилася і реорганізована (тепер вже греко-католицька) Церква.

Значний внесок у цьому напрямку зробив митрополит Йосип Рутський. Коли в 1613 р. він обійняв митрополічу кафедру, його головним завданням стало відродження чернецтва за уставом Василя Великого, яке до того часу знаходилося в стані повного занепаду. Завдяки його зусиллям на землях польсько-литовської держави в короткий час було реформовано до 30 монастирів. До кінця XVII ст. їх вже налічувалось 50. Серед них на Волині існували архимандрії: Жидиченська, Дубенські - Спаська та Хрестоздвиженська, Дерманська, Дорогобузька і Мелецька, а також ігуменські монастирі: Володимирський та Шумський. Всі вони входили до складу конгрегації Св. Трійці з резиденцією у Вільно.

Активна діяльність митрополита Рутського дуже швидко почала давати свої результати. Відмічається економічна стабілізація монастирів. Багато з них перетворюється у відомі осередки просвітництва, практично у кожному відкриваються школи для молоді. Особливе місце, поряд з Києво-Печерською лаврою, на Волині займає Почаївський монастир. Проводяться значні за обсягом будівельні роботи.

Однак події розгорталися за іншим сценарієм. Хвилі козацьких війн 1648-1654 рр., що прокотилися по всій Україні, показали, наскільки величезним виявився розрив в економічному, політичному і культурному розвитку західної і східної частин України. Естафета боротьби за вплив на українських землях поступово переходила до Москви. Не маючи ясної політичної програми і не розуміючи до кінця вирішальної ролі ідеологічного об'єднання всіх верств українського народу, уряд гетьмана Богдана Хмельницького в своїх визвольницьких змаганнях приречений був, врешті-решт, втратити ініціативу, віддавши її в руки третьої сили.

Внаслідок війни василіанські монастирі на Волині були розгромлені. В пограбуваннях та пожежах гинули бібліотеки, архіви, архітектурні пам'ятки. Гинули люди - однокровні українці. Прагнення до відновлення "істинно" православної віри закінчилося тим, що згідно з умовами Андрусівського миру в 1667 р. (без участі української сторони) українські землі були остаточно поділені між Польщею та Росією, а останній Київський митрополит Гедеон Четвертинський у 1686 р. визнав над собою зверхність Московського патріарха і тим самим поклав край самостійності Української Православної Церкви константинопольської орієнтації.

Таким чином, на арені історії з'явилися дві України: Західна і Східна. Перша, в тому числі і Волинь, пам'ятаючи не дуже далеке минуле, зберегла вірність унії з Римом, друга - опинилася в унії московській.

В подальшому однією із найбільш значних подій в історії існування Василіанського чину на Волині став синод, скликаний 1720 р. митрополитом Львом Кішкою в Замості. Тоді василіанські монастирі були поділені на дві провінції: Литовську та Руську. До складу останньої увійшли монастирі, розташовані в єпархіях: Володимирській, Луцькій, Перемишлянській та Холмській. Але не всі. Частина з них залишилась під юрисдикцією конгрегації Св. Трійці. З приводу цих 12 т.зв. "волинських" монастирів на синоді виникла гостра дискусія, яка точилась майже 50 років. На провінційній капітулі у Львові в 1739 р. на

базі вищезазначених єпархій було створено конгрегацію Св. Покрови, де знов-таки йшла мова про приналежність тих самих монастирів.

На Дубенській капітулі 1743 р. йшлося про об'єднання всіх василіанських монастирів в один чин св. Василя Великого під єдиним управлінням. Одночасно на пропозицію Риму було розглянуто питання про укрупнення і зміцнення монастирів, частина яких була нечисленною за складом і економічно слабкою. Ці заходи торкнулися багатьох монастирів на Волині, що суттєво позначилося на їх подальшій долі.

Після першого розділу Польщі в 1792 р. виникла необхідність в змінах керівництва чином. Замість двох, тепер виникають чотири провінції: Литовська, Білоруська, Галицька і Руська. Волинь входила до складу останньої. Порівняно спокійне існування монастирів і взагалі Об'єднаної Церкви в Руській провінції тривало до останніх розділів у 1793 і 1795 рр. Політичні зміни обумовили і відповідну адміністративну реорганізацію. Було скасовано єпископські кафедри у Володимирі і Луцьку. Всі справи, які стосувались Об'єднаної Церкви, було підпорядковано полоцькому архієпископу. Пізніше, хоча Павло I і відновив скасовану раніше луцьку єпархію, під юрисдикцію якої потрапили заново утворені губернії - Київська, Подільська і Волинська, загальне управління Об'єднаною Церквою все ж було передано царській адміністрації. В результаті вже у 1822 р., за спеціальною постановою Управління Об'єднаною Церквою, було проведено значне скорочення чисельності василіанських монастирів. На Волині їх залишилось тільки три.

Але найгірші часи для Об'єднаної Церкви і оо. Василіян настали за царювання Миколи I, коли примусово було скасовано більшість василіанських монастирів і уніатських парафій. Величезну шкоду греко-католицькій Церкві тоді завдала діяльність єпископа Йосифа Семашка, який не шкодуючи сил домагався її остаточної ліквідації. Довершено цю негідну справу на зборах у Полоцьку в лютому 1839 р.

На цьому було покладено край діяльності оо. Василіян на Волині. Багатовікова боротьба українців між собою, проліті ріки крові у погоні за примарним ідеалом на практиці виявилися лише, як це не гірко, театральною масовкою у боротьбі імперій. Переживши у своїй історії три унії: Болгарську, Константинопільську і Римську, так і не створивши своєї незалежної національної Церкви, багатостраждальний український народ, врешті-решт, "виборов" собі унію четверту - Московську. В результаті східним кордонам України не судилося стати історичним кордоном між Сходом і Заходом. І багато в чому тут є повчальною доля Української Об'єднаної Церкви, нещадне переслідування якої, як з боку польської влади, так і російського царату, само собою вже говорить про її дійсну, не спотворену фальсифікаціями роль у вітчизняній історії.

Згадуючи якоесь сказане Володимиром Винниченком, що "читати українську історію треба з бромом, до того це одна з нещасних, безглузвих, безпорадних історій...", все ж будьмо об'єктивні - ця історія належала і належить, нам, і на нас лягає весь тягар відповідальності за минуле і майбутнє України. Не шукаймо сьогодні в цій історії винних і невинних, віддаймо собі звіт, що все набагато складніше. Зважмо лише на те, що головне її призначення - бути мудрим неупередженим учителем.

Janusz Kaczmarczyk

UGODA HADZIACKA - ZAPRZEPASZCZONA SZANSA

"Ciesz się WKM z tylu przywróconych prowincji żyznego Egiptu Ruskiego, tej Ukrainy, ziemi obfitującej mlekiem i miodem, bogatych dóbr, złotego jabłka, walecznego, na morzu i lądzie od dawnych wieków sławnego Narodu Ruskiego, tak jako my się weselimy i wykrzykujemy z obfitego serca wieszając: *Vivat Królestwo Polskie aż na wieki!*" (cyt. za: S. Kot, *Jerzy Niemcewicz w 300-lecie urodzin hadziackich*, Paryż 1960, s. 72-73.)

Tak zakończył Jerzy Niemirycz swą sławną mowę na zatwierdzającym ugodę hadziacką sejmie w roku 1659. Wydawało się, że po latach zmagani i morzu nawzajem przelanej krwi Kozacyzna zaporoska i Rzeczpospolita Obojga Narodów znalazły sposób na pokojową egzystencję we wspólnej Rzeczypospolitej Trojga Narodów.

Oto zasadnicze punkty porozumienia, które spisano 16 września 1658 roku w czasie rokowań pod Hadziaczem. Ugoda zaczynała się od rozstrzygnięć w kwestiach wyznaniowych. Podstawową kością niezgody w tych kwestiach była unia brzeska. Sprawę jej kasacji przesądziła już w praktyce zawarta w 1649 roku pod Zborowem ugoda polsko-kozacka. W rokowaniach hadziackich udało się natomiast sprecyzować zasady, na jakich miało dojść do tej kasacji.

"A że w spółnej ojczyźnie prerogatywy i ozdoby wzajemnie należne utrique ritui mają, tedy Ojciec metropolita kijowski, teraz i na potem będący, ze czterema władkami: łuckim, lwowskim, przemyskim, chełmskim i piątym z W.X.L. mścisławskim, według ich porządku własnego w senacie zasiadać ma: za taką prerogatywą i liberæ vocis usu, jako w senacie zasiadają jaśnie wielelni Ich MM. duchowni ryzus Romani. Miejsce jednak Imci Ojcu metropolicie po Imoci arcybiskupie lwowskim, a władkom po biskupach powiatów swych naznacza się". Przypomnijmy, iż podobne ustalenia zborowskie spotkały się z gwałtowną kontrakcją nuncjusza papieskiego i biskupów polskich. Tym razem, chyba głównie za sprawą milczenia stolicy apostolskiej w czasie zatwierdzenia ugody, nie było protestów ze strony hierarchii katolickiej. Kompromisowo rozstrzygnięto natomiast sprawę wyznania wszystkich tych, którzy trafiliby do senatu na drodze obejmowania urzędów ziemskich: "dygnitarstwa senatorskie" mają być nadawane w województwie kijowskim jedynie szlachcie obrządku greckiego, zaś w dwóch pozostałych ukraińskich województwach Rzeczypospolitej, tzn. bractawskim i czernihowskim, mimo to czynić naprzemiennie.

O dalekowzroczności twórców ustaleń hadziackich najlepiej świadczą punkty dotyczące spraw oświaty: "Akademię w Kijowie pozwala Jego Królew. Mci i Stany koronne erygować, która takimi prerogatywami i wolnościami ma gaudere, jako Akademia krakowska Druga także Akademię pozwala Jego Królew. Mśc Pan nasz miłościwy i Stany koronne i M.X.L., tam gdzie jej miejsce sposobne upatrzą. (...)

Istotą porozumienia hadziackiego było utworzenie z obszarów trzech koronnych województw ukraińskich Księstwa Ruskiego. Zobaczmy, jak wyraźnie wzorowano się w tym przypadku na postanowieniach Unii lubelskiej:

"Wszystka Rzeczpospolita narodu polskiego i W.X. litew. i ruskiego, i prowincyi do nich należących restuatur in itegrum, tak jako było przed wojną, to jest, aby te narody w granicach swoich i swobodach zostawały nie naruszone, jako były przed wojną i wedle praw opisanych, w radach, w sądach i wolnej elekcyi, panów swoich królów polskich i wielkich książąt litewskich i ruskich". Również kolejne postanowienia po prostu rozszerzały zasady lubelskie na Księstwo Ruskie. Oto dowody: "Z osobną zaś dla dalszego do usług Jego K.M. przychęcenia, którychkolwiek wielm. hetman wojsk ruskich, prezentować będzie Jego Królewskiej M. godnych klejnotu szlacheckiego, tych wszystkich bez trudności spotka nobilitacya, z nadaniem wszelkich wolności szlacheckich, tak jednak miarkując, żeby z każdego pułku stu by mogło być nobilitowanych". To niezwykle rozumne rozwiązanie pozwalało na powstanie na Ukrainie elity politycznej mogącej udźwignąć ciężar wprowadzenia w życie zawartej ugody.

Następnie po rozstrzygnięciach związanych m.in. z powstaniem memnicy w Kijowie następował niezwykle istotny dla Księstwa Ruskiego zapis: "dla pewniejszego dotrzymania tego terażniejszego postanowienia, pozwala temuż narodowi ruskiemu Jego K. Mość i Rzplta wolnych pieczętarszów, marszałków i podskarbiów".

Jak więc widzimy, wypracowane przed 94 latami przez sejm lubelski postanowienia pozwoliły pod Hadziaczem na powrót Kozaków do związku z Polską. Wracali "jako wolni do wolnych i równi do równych".

Wiek, który minął od czasu gdy głównie za sprawą polityki Zygmunta Augusta powstała Rzeczpospolita Obojga Narodów, przyniósł przede wszystkim całkowitą zmianę sytuacji geopolitycznej

w Europie Wschodniej. Przypomnijmy, Kozacy wracali pod królewskie panowanie, byli bowiem poddani cara moskiewskiego. Szaleńcza gra polityczna rozpętana przez Chmielnickiego doprowadziła go w styczniu 1654 r. w ślepy zaułek. W Moskwie uznano, że można zaryzykować wojnę z Polską i inkorporowano Ukrainę. Z kozackimi racjami nikt już się w tym momencie nie liczył. Na Ukrainę zamiast upragnionego pokoju, na co liczyła część starszyny, nadciągał czas ruiny.

Przerwane szwedzkim najazdem zmagania polsko-moskiewskie, zwłaszcza w obliczu Hadziacza, po pokoju oliwskim musiały ulec wznowieniu.

Przypomnieliśmy podstawowe postanowienia ugody hadziackiej, udało się w niej obu stronom stworzyć akt doniosłością porównywalny jedynie z lubelskim. O tym, czy Rzeczypospolitej Trojga Narodów dane będzie zafunkcjonować w rzeczywistości, zdecydować miały rezultaty wojny polsko-moskiewskiej. Jednym z jej kulminacyjnych momentów była kampania cudnowska w roku 1660. Polaków i pułki kozackie wiernie Wyhowskiemu wspierali Tatarzy. Po stronie moskiewskiej stanęło Zaporozże oraz część pułków lewobrzeżnej Ukrainy. Szczegółowo przedstawił przebieg tych walk Antoni Hnیلko w pracy *Wyprawa cudnowska w 1660 roku* (Warszawa 1931). Z braku miejsca do tej właśnie pracy zmuszeni jesteśmy odesłać zainteresowanych.

W połowie października jej losy były już przesądzone. 15 tegoż miesiąca rozpoczęto pierwsze rozmowy na temat warunków kapitulacji armii moskiewskiej, dowodzonej przez Wasyla Borysewicz Szerebietjewa. Do ich zakończenia wiodła jednak daleka droga.

Głównym warunkiem kozackim, po spełnieniu którego gotowi byli porzucić Szeremetjewa, było utrzymanie w mocy postanowień hadziackich. W obozie polskim ścierały się dwa stanowiska. Większość optowała za ostatecznym rozwiązaniem problemu kozackiego poprzez przywrócenie najsurowszej z konstytucji sejmowych wymierzonych przeciw Kozaczyźnie, przyjętej w 1638 roku po upadku powstania Pawluka. Szale przeważało stanowisko hetmanów, najlepiej zorientowanych w rzeczywistej sytuacji militamej, składających się ku rokowaniom. W ich najistotniejszym punkcie stosunkowo szybko doszło do porozumienia. Oczywiście nie mogło być mowy o pełnym powrocie do zapisów hadziackich. Ustalono, że: "te zaś punkta, które do Księstwa ruskiego w niej należą (ugodzie hadziackiej, JK), poprzysięga J.P. Hetman Zaporozki (mowa o Jerzym Chmielnickim, który powrócił do ustaleń perejasławskich, JK) wzajemnie, iż przez Pułkowników swoich do JKM odeśle i ono łaskawej ojcowskiej ręce odda". Oznaczało to, że podstawowe ustalenie z 1658 r. musi być ponownie negocjowane. Pozostałe punkty podyktowane były okolicznościami, i tak: "J.P. Hetman zaporozki ze wszystkim wojskiem odstępuje cara moskiewskiego i wojsk jego, w Ukrainie z Szeremetem jako i kimkolwiek innym będących: tudzież tak cara moskiewskiego, jako i innych Panów postronnych wszelkim protection teraz i na potym renuntiat". Juraś Chmielnicki miał pozostawić pod komendą hetmańską "dla dokończenia Szeremeta i wojska moskiewskiego półki dwa, a najmniej jeden." W zamian Polacy przekazali Kozakom zdobyte w trakcie kampanii fortece. "Gdyby jednak Szeremet ruszył się nagle, tegy JP Hetman ze wszystkim wojskiem zaporozkim onego współ z Ichmościami PP Hetmanami bić i znosić będzie". Cieciora jako hetman nakazywał natychmiast wystąpić przeciw Moskwie: "co gdy uczyni, amnestia wszystkiego dana mu być ma. Pułki, niżyrński i czernihowski, miały natychmiast opuścić szeregi moskiewskie - gdyby tego nie uczyniły zostaną uznane za siły wrogie i Kozacy mieli wystąpić przeciwko nim. Zaznaczono, przewidując konsekwencje zawieranej ugody, że ewentualne bunty, jakie wybuchną na Ukrainie, stłumi hetman kozacki. Zadbano również o zabezpieczenie interesów tatarskich: "Hana Jmć. krymskiego pograniczne miejsca i całe państwa żadnych od wojska zaporozkiego inkursyi i szkód mieć nie będą [...] W paszach także (jako z dawnych zwyczajów pozwolone było ordom) i teraz żadnej nie ma być przeszkody. Polacy wyciągnęli również wnioski z poperejasławskich posunięć Rosjan. Ugoda cudnowska kończyła się stwierdzeniem, że "nie tylko J.P. Hetman zaporozki z wojskiem przysięga, ale w całej Ukrainie wszystko pospółstwo przed zesłanymi od Ichmści Panów Hetmanów koronnych Komisarzami, wierność szczerą i poddaność JKmc i Rzpltej po horodach wszystkich przysięże" (wszystkie cytaty z: Ambroży Grabowski, *Ojczyście spominki w pismach do dziejów dawnej Polski*, [...], Kraków 1845, t. II, s. 166-167).

Omówiona ugoda zawarta została 17 października 1660 r. Nazajutrz zaprzysiężono układ. Równocześnie Chmielnicki wysłał do Ciecziury rozkaz odstąpienia od Moskwy. Hetman nakażny odpowiedział, że wykona rozkaz w chwili, gdy zobaczy Chmielnickiego wraz z hetmanami koronnymi. Nie odbyło się przy tym bez komplikacji. Gdy Tatarzy zobaczyli opuszczających moskiewski tabór Kozaków, natychmiast na nich uderzyli. Dopiero zdecydowana postawa Polaków uratowała Kozaków od pogromu. Tatarzy niezadowoleni z polsko-kozackiego porozumienia stawiali zresztą coraz to nowe żądania. Przede wszystkim wydania w ich ręce Jerzego Chmielnickiego. Wszystko to wraz z pogarszającą się sytuacją w obozie polskim, zwłaszcza z powodu braku ciepłej odzieży oraz wyczerpania się amunicji, stawiało pod znakiem zapytania ostateczny sukces. Szeremietjew liczył na nadejście odsiecz z Kijowa. Ostatecznie 23 października stracił nadzieję i zdecydował się na rozpoczęcie rozmów z Polakami. Ze strony polskiej prowadzili je Stanisław Bieniewski, wówczas już wojewoda czernihowski, ks. Dymitr Wiśniowiecki i Jerzy Niemirycz. Ich partnerami byli kniaziowie: Kozłowski, Szczerbatow i Akinfijew. Warunki dyktowali oczywiście Polacy. A były to warunki arcyciężkie, sprowadzające się do bezwarunkowej kapitulacji. Po pierwsze: oddanie wszystkiej broni i sztandarów i dalej opuszczenie przez załogi moskiewskie wszystkich twierdz na Ukrainie. Po drugie: wydanie w polskie ręce pozostałych przy Moskwie Kozaków oraz całej korespondencji prowadzonej przez nich z carem. Wysokość kontrybucji ustalili komisarze polscy na astronomiczną kwotę 4 milionów złotych. Do czasu spełnienia tych żądań znajdująca się pod Cudnowem armia rosyjska miała pełnić rolę zakładników. Moskwa targowała się o każdy szczegół, trwające ponad tydzień rokowania utrudnili też Tatarzy, którzy zachowywali się prowokacyjnie nie tylko w stosunku do Rosjan, co było rzeczą zrozumiałą, ale i wobec Polaków. W dodatku podjazdy doniosły, że od strony Kijowa rzeczywiście zbliżają się posiłki dla Szeremietjewa. Przeciw tym siłom wysłano kilka tysięcy jazdy pod wodzą Jana Sobieskiego i około trzystu Tatarów. Odsiecz moskiewską udało się zatrzymać około 90 km od Cudnowa. W tej sytuacji 1 listopada Rosjanie podpisali podyktowane im warunki. Załogi moskiewskie z Kijowa, Perejazławia, Niżyna, Czernihowa i pozostałych twierdz miały odejść do Putywła, pozostawiając broń i sztandary. Armia Szeremietjewa mogła zostawić sobie jedynie 100 siekier. Oficerom oraz stu szeregowcom pozwolono pozostawić broń ręczną. Polacy obiecali, iż armia rosyjska odzyska swoje uzbrojenie w Putywlu. Gwarancją dochowania przez Moskwę warunków kapitulacji miał być sam "wielki hetman Wasil Borysewicz Szeremet, z ośmiu Bojarów naczelnych, we trzech set ludzi w zastawie u Ichmość Panów Hetmanów i Soltana Jmoci będą" (Grabowski, op. cit. s. 164). Pozostała jeszcze drobnostka, Moskwa obiecała Tatarom wypłacenie sumy 300 tysięcy talarów, zaś do chwili wypełnienia zobowiązania na Krym powędrowało 24 zakładników.

3-go listopada rozpoczęto realizację zawartego układu. Pierwsi zaczęli opuszczać tabór Kozacy: "orda wisząc nad nimi jak z obłoku spadłszy, gdy ich ledwie ze 2000 wyszło było zaraz pod sam tabor moskiewski, nie czekając ażeby byli wszyscy wysli i dalej odeszli, podpadła i zgnęła tych wszystkich, którzy wysli byli" (tamże: s. 162). Nazajutrz przestała istnieć potężna armia moskiewska, której wodzowie zapowiadali ostatni popas nad Wisłą. W ręce polskie dostała się wszelka broń, 24 działa i 154 sztandary. Szeremietjew z dwoma tysiącami oficerów znalazł schronienie w obozie polskim. W przeciwnym razie niewątpliwie zagnałby uroku krymskiego klimatu. Doszło do tego, że "Lubomirski stracił cierpliwość i zapowiedział sołtanowi, że uderzy na niego, jeżeli natychmiast nie powściągnie swoich ludzi" (cyt. za Hnilko, op. cit., s. 159).

Kampania cudnowska była niezwykle krwawa, straty polskie szacuje się na 15% stanu wyjściowego, rosyjskie były o 100% wyższe.

Już 21 listopada Boratyński, komendant załogi moskiewskiej w Kijowie odpowiedział wysłannikom spod Cudnowa, że nie interesują go układy z Szeremietjewem i nie odda miasta. Wygrana kampania nie oznaczała zwycięskiej wojny. Ta trwała nadal, aż do chwili gdy obie strony uznały, że rozstrzygnięcie na płaszczyźnie militarnej jest niemożliwe. 30 stycznia 1667 roku w Andruszowie Rzeczpospolita zrzekła się na rzecz państwa moskiewskiego zdobyczy z czasów "wielkiej smuty", tzn: Smoleńska, ziemi czernihowskiej i siewierskiej, części województwa witebskiego z Wielżem, Siewierzem i Newlem. Dla Ukrainy traktat andruszowski oznaczał ostateczny podział na część polską i rosyjską. Lewobrzeżna, wraz

z Kijowem, choć ten ostatni w myśli ustaleń traktatowych jedynie na dwa lata, stała się częścią państwa moskiewskiego.

1 maja 1686 roku wojewoda poznański, Krzysztof Grzymułtowski, podpisał z Moskwą pokój zatwierdzający ustalenia rozejmu andruszowskiego. Była to już jednak inna epoka, zwłaszcza dla Rosji, którą na wysoką pozycję w świecie wprowadzał car Piotr I Wielki.

Niewykorzystanie cudnowskiej victorii zaprzęściło szansę, jaką dla ustabilizowania mocarstwowej pozycji w południowo-wschodniej Europie dawała Rzeczypospolitej uгода hadziacka. Oczywiście przyczyn niemożliwości zrealizowania ustaleń hadziackich było wiele. Rzeczpospolita doby ostatniego Wazy na jej tronie to nie Polska w czasach panowania ostatniego z Jagiellonów. Sama pozycja władcy, od Henryka Walezego wołnoelekcyjnego, uległa gwałtownemu osłabieniu. Przypomnijmy, sukces rozstrzygnięciom lubelskim zapewnił właśnie Zygmunt August. Jan Kazimierz nie miał takich możliwości.

Bohdan Strumiński

STEREOTYP POLAKA W PRZYSŁOWIACH UKRAIŃSKICH¹

Niniejszy przegląd oparty jest na dwóch zbiorach przysłów ukraińskich - jednym z Ukrainy rosyjskiej, opublikowanym w 1864 r. przez Matwija Symonowa (Nomysa) i drugim z Ukrainy austriackiej, opublikowanym przez Iwana Frankę w 1908 r.² Nie ma sensu badanie późniejszych sowieckich zbiorów przysłów, ponieważ omawianie materiałów odzwierciedlających ksenofoniczne uprzedzenia było w Związku Sowieckim zabronione.

Obydwa zbiory należą do okresu, kiedy naród ukraiński składał się jeszcze w większej części z chłopów i kiedy warstwa ziemniarska zarówno na rosyjskiej prawobrzeżnej Ukrainie, jak i w Galicji (wschodniej) była przeważnie polska. Stąd częste asymetryczne przeciwstawienie "Polaka" "chłopu" (ukraińskiemu) w tych przysłowiach, z których bardzo nieliczne zapisane zostały wśród ukraińskiej ludności miejskiej. Terminy "Polak" i "pan" czasem występują wymiennie. Nigdy nie zjawia się w dostępnym materiale polski chłop lub miejski plebejusz. Chociaż dziś nie jest już modna terminologia marksistowska, trudno oprzeć się wrażeniu, że nieprzyjazne przeciwstawianie polskiej szlachty chłopom ukraińskim w tych przysłowiach było odbiciem konfliktu klasowego.

Polacy nazywani byli przeważnie dawnym ukraińskim terminem *пшк*, a tylko z rzadka nowoczesnym terminem *поляк*. Jeżeli przeciwstawiano im Ukraińców, to określano ich zazwyczaj dawnym terminem *русин*, ale częściej klasowymi nazwami *мужик*, *хлоп*.

Ze względu na oszczędność czasu pominię grupę przysłów historycznych, dotyczących konfliktów polsko-ukraińskich z XVII w. i zapisanych tylko na rosyjskiej Ukrainie. Był to jedyny rodzaj przysłów o tematyce polskiej u Symonowa, które znaleźć można było wtedy również na Ukrainie lewobrzeżnej. Reszta przysłów "polskich" w jego kolekcji pochodzi z Ukrainy prawobrzeżnej, która miała jeszcze w XIX w. znaczną populację wielkiej, średniej i drobnej szlachty polskiej.

Największą grupę przysłów stanowią przysłowia przedstawiające Polaków w ujemnym świetle. Część tych przysłów ogranicza się do ogólnych pejoratywnych epitetów: wraży, diabelscy (N 857, F 17042), niegodni, źli (N 863), ufomowani przez diabła na jedno kopyto (N 864) - mamy więc tu nawet pojęcie stereotypu ("na jedno kopyto"). Sama nazwa Polaków uważana była za złą (F 17051), a przymiotnika "polski" używano jako równoważnika obelgi ("Polski synu!" lub "Polska córko!" - N 3573).

Bardziej szczegółowe przysłowia negatywne wytykały Polakom głupotę (Polak dalej jedzie, nawet gdy mu się powie, że zabłądził, ponieważ lubi samą jazdę - N 875, F 17040). Polak był człowiekiem, którego może oszukać prosta baba (N 3104), mądry był dopiero po szkodzie (N 6625, F 17043-5, 20919 - ten ostatni motyw popularny jest również jako polskie przysłowie; jednakże jedno przysłowie przyznawało, że Rusin pod tym względem był jeszcze gorszy - F 17044). Polaków uważano za plagę, karę bożą za ukraińskie grzechy (N 865-6), źródło nieszczęść dla Ukraińców (N 856) i ucisku chłopów

ukraińskich (N 10736, F 17046), i z uciskiem tym godzono się czasem fatalistycznie ("Po to Lach Lachem, aby bił, a chłop chłopem, aby cierpiał" - F 17046). W szeregu przysłów mówiono o złym stanie polskich mostów i dróg (N 8108, F 20925-8), ale i to było przedmiotem samokrytyki również w przysłowiać polskich. Polaków uważano za nie nadających się do pracy na roli (N 4353, 8107, F 17030) i w charakterze sług (N 8104).

Niektóre przysłowia były wezwaniami do rabowania (N 870, F 17055), bicia (F 17036) lub nawet zabijania Polaków (wraz z Żydami - N 906, F 17031). Tak więc baza ideowa do XX-wiecznych rzezi gotowa już była nawet przed pojawieniem się nowoczesnego wojującego nacjonalizmu.

Polaków przedstawiano jako ludzi, którymi by się nie chciało być (N 860, 6758). Uchodzili za równie złych jak Żydzi (N 8098) lub Moskale-Rosjanie (N 855). Piętnowano ich jako ludzi zdradliwych (F 17029) i niebezpiecznych (F 17047). Obwiniano ich za sprowadzenie na Ukrainę Żydów, którzy doprowadzili Ukraińców do ruiny (F 17057). Polaków (wraz z Żydami) traktowano jako ludzi wyznających religię godną wzgardy (N 8098). Dość osobliwym zarzutem było rzekome tchórzostwo Polaków (F 20920), gdyż przeczyła mu inna, mniej negatywna grupa przysłów. Polska jako kraj uchodziła za synonim nieładu (F 20931).

Grupa przysłów domagała się od Polaków większych praw dla Ukraińców ("Posuń się, Lachu, niech Rusin siądzie!", N 878, F 17053 - lub bardziej radykalnie: "bo to wszystko nasze!", F 17052). Jedno z przysłów wyrażało nadzieję, że Ukraińcy postawią na swoim wbrew Polakom ("Wyjdzie, Lachu, na nasze" - N 1069).

Drugą wielką grupę stanowiły przysłowia charakteryzujące Polaków albo neutralnie, albo tylko w sposób łagodnie krytyczny czy też żartobliwy. Niektóre z tych przysłów po prostu wskazywały rzeczywiste lub wyimaginowane odmienności Polaków od Ukraińców. O Polakach mówiono, że rodzą się ślepi i zaczynają widzieć dopiero dziewiątego dnia (F 17034), chociaż słaby wzrok nowo narodzonych niemowląt jest zjawiskiem ogólnoludzkim. Jedno przysłowie ostrzegało, że pierogi polskie są inne od ukraińskich (N 862). Polski apetyt łączono ze śpiewem lub gwizdem (N 877, 12157). Polaków w ogóle ukazywano jako osobników interesujących się wiktualiami w komorze (N 4553), natarczywie dopominających się jedzenia (N 876, F 17028), szczególnie przepadających za kurczakami (N 881-2, 5553), w odróżnieniu od "muzyka" (tj. Ukraińca), który woli wieprzowinę. Ze względu na polskie zamilowanie do kurczaków jedno przysłowie nawet sugerowało, że może szablę polskiego szlachcica powinien przejąć chłop ukraiński (N 881). Zwłokę porównywano do świąt polskich, ponieważ święta łacińskie, w odróżnieniu od greckich, można było odkładać (N 11005, F 117025). Wspomniano o polskim zwyczaju niezakrywania uszu zimą (N 883, 8106, F 17032).

W szeregu przysłów zwracano uwagę na polskie obstawanie przy swoim mimo wszelkich przeciwności (F 17038, F 17050), nawet w obliczu śmierci (F 17048-9), i polską buntowniczość (F 17041). Typowych Polaków przedstawiano jako panów, których poznać można nawet było po chodzie (N 7335), w odróżnieniu od ukraińskich demokratycznych "braci" (N 796). Jednakże jedno przysłowie zapowiadało, że również dumni Polacy sprowadzeni zostaną do poziomu Rusinów ("Będzie i Lach jak Rusin" - N 2622). Ironicznie ukazywano przesadną grzeszność polskiej szlachty (N 14107, F 17026). Polaka opisywano jako człowieka przy szabli (N 880). Istotnie, szlachta polska z połowy XIX w. często jeszcze zachowywała ten dawny obyczaj. Jedno przysłowie podkreślało, że prawdziwy Polak to bojownik przeciw Moskwie (F 20924). Zwracano też uwagę na polską charcią żwawość (F 17033).

Łagodną krytyką polskiego zachowania było stwierdzenie, że Polacy są między sobą skłóceni (F 17054), narowисти i kapryśni (F 17037) i że są łatwym łupem kocietek (N 8805).

Ostatnią i najmniejszą grupą były przysłowia, które można określić mianem pozytywnych. Dwa przysłowia współczuły niedoli Polaków wraz z Ukraińcami (N 789, 2178). Polaka nazywano sławnym (N 13454). Polaków chwalono za to, że tańczą z paniami, ale nie rwą się do żeniaczki (N 8731). "Polskie piwo" było synonimem dobrego piwa (N 11624). Dwa przysłowia wyrażały zranienne przesłanie polityczne: "Jak Polska znów nastanie, wtedy Maria Teresa z piekła wyjdzie" (F 20932), przysłowie drobnej galicyjskiej szlachty ukraińskiej. Inne przysłowie, zapisane zarówno na rosyjskiej jak na

austriackiej Ukrainie, głosiło: "Polaków gańmy, ale z Polakami bądźmy" (N 879, F (17035)). Było to bardziej ludzkie przesłanie niż wspomniane wyżej zachęty do zabijania Polaków i dlatego najbardziej odpowiednie jako nuta, na której można zakończyć ten krótki przegląd.

Przypisy

1. Tekst polski referatu wygłoszonego po angielsku 25 VI 1993 r. na konferencji "Narody i stereotypy" zorganizowanej w Krakowie przez miejscowe Międzynarodowe Centrum Kultury.

2. Matwiy Nomys, *Ukraiński prykazy, prysliwja i take insze. Przedruk wydania z 1864 r. z dodatkami*, South Bound Brook, New Jersey, 1985; Iwan Franko, *Halyčko-ruśki narodni prypowidky*, t. II, cz. II, *Etnohrafičnyj Zbirnyk*, t. XXIV, Lwów 1908. Cytaty z obydwu książek są opatrzone numerami kolejnych przysłów w nich zawartych (poprzedzonymi literami N = Nomys i F = Franko).

Wykorzystany materiał:

N-789 Дожились поляки (козаки) -

Нема хліба ні табаки.

N-796 У ляхів - пани, на Москві - реб'ята, а у нас брати.

N-855 Москаль і лях -

оден шеляг

N-856 Лях тоді добрий, як спить; а пробудеться, то біда.

N-857 Вражі (чортові) ляхи.

N-860 Провадь ти мене і до Вени,

а не зробиш ляха з мене.

N-862 Іти до ляхів -

не їсти пирогів.

(Наських пирогів ляхи не печуть, а пирогами звуть варені пироги - пироги варенухи).

N-863 Мамо, закрий мені очі, нехай не дивляться на того негідного ляха

(щоб мені на того поганого ляха не дивитись).

N-864 На один копил дідько всіх ляхів строїв.

N-865 За наші гріхи

надходять ляхи.

N-866 Бють не ляхи,

а наші гріхи.

N-870 Тікай, ляше,

бо то що на тобі, то наше. Por. F - 17055 z komentarzem.

N-875 Ляше, ти блудниш! - Єднаково їздити. Por. F - 17040 z komentarzem.

N-876 Доти лях мутив, доки не наївся

(доки ся не наїв і не напив). Por. F - 17028.

N-877 Лях як їсти хоче, то свище. Por. N - 12157.

N-878 Посунься, ляше, най русин сяде!

N-879 Таки ляхів гудьмо,

але з ляхами будьмо.

N-880 Що кому годиться: мужикові ціп, а ляхові шабля.

N-881 Ляхові курка, а мужикові шабля.

N-882 Мужик свиню любить, а лях курку.

- N-883 Мужик нігде не змерзне, як в груди, жид у п'яти, а лях в вуса.
(błędnie zamiast вуха, Por. N - 8106 i F 17032).
- N-906 Кукіль з пшениці вибирати, жидів і ляхів різати.
- N-2178 Наша і лядська - не людська (доля).
- N-2622 Буде й лях, як русин.
- N-3104 Сим-тим баба ляха задурила.
- N-3573 Лядський сину! Лядська дочко!
- N-4353 Не той лях в полі,
який у коморі.
- N-5553 Досить з ляха курки.
- N-6625 Мудрий лях по шкоді
(як коні вкрали то він стайню зачиняє).
По шкоді лях стайню зачиняє
- N-6758 А щоб же я тричі ляхом став! (= Niech zostanie Polakiem, jeżeli kłamię itp.).
- N-7335 Видно (знати) ляха (пана) по походу.
- N-8098 Що жид, що лях - то рідний брати.
Жид, лях і собака -
все віра однака.
- N-8104 З кози худоби, а з ляха слуги ніколи не буде.
- N-8106 Не змерзне мужик в груди, жид у п'яти, а лях у вуха. Por F - 17032, gdzie jest wyjaśnienie.
- N-8107 Не дай, Боже бугаями орати,
а ляхами збирати!
- N-8108 Польський міст,
лютеранській піст,
турецьке набоженство -
то все блазанство.
- N-8731 Добре кахикнула -
трох ляшків прикликнула.
Вдруге кахикну -
п'яťох прикликну.
- N-10736 Громада великий чоловік, а єден лях всіх б'є.
- N-11005 Одкладає, як лях свято.
(по риському законові свята можна переносити на другі дні).
- N-11624 Польське пиво (добре).
- N-12157 Лях співає, як їсти хоче, а мужик жінку б'є, а жид борухи відмовляє.
- N-13454 Лях славний, та й москаль хороший.
- N-14107 У ляхів (панів) що поріг, то й переправа.
- F-17025 Відкладає справу, як лях свято.
(Польські свята супроти руських повідкладані, пізніші).
Por. N-11005, gdzie wyjaśnienie jest chyba bardziej poprawne.
- F-17026 Де двох ляхів іде, там стежка порожня, а де поріг, там переправа.
(Кожний з надмірної чемности іде попри стежку і стає біля порога та просить другого,
аби йшов перший).
- F-17028 Доти лях нудив, доки не наївся.
- F-17029 З ляхом говори, а камінь за пазухою держи.
- F-17030 Коровами орати, а ляхами робити - єден чорт.
(До роботи вони ліниві).
- F-17031 Ляха бий і ще й другому подавай, бо він лише печений добрий.
- F-17032 Ляха гріє чорт в уха, хлопа в груди, а жиди в п'яти. (Бо лях в зимі носить нескриті

вуха, русин груди, а жиц п'яти в патанках).

F-17033 Лях а хорт - то еден сорт.

F-17034 Лях-дев'ятьденник

(Кажуть, що ляхи родяться сліпі як котята, і тільки дев'ятого дня пролутиуються їм очі).

F-17035 Ляхів гудьмо,

а з ляхами будьмо.

F-17036 Ляхів усіх бий буком.

F-18037 Лях і кобила - то собі братя.

(Обоє норовисті та капризні).

F-17038 Лях на споді, та й заб'ю грозить.

(Не тратить духа ніколи).

F-17040 Ляше, ти блудиш! - Сднаково їдити.

(От, аби ся їхало).

F-17041 Ляшки ся бунтують,

бо короля в Польщи не чуют.

F-17042 Мамо, закрий мені очі, най ся на вражого ляха не дивлю.

F-17043 Мудрий лях поневчасі,

коли не стало в запасі.

F-17044 Мудрий лях по шкоді, а русин по часі (і то нби).

F-17045 Мудрий лях по шкоді; як коня вкрали, він стайню замкнув.

F-17046 На тоє лях ляхом, аби бив,

а хлоп хлопом, аби терпів.

F-17047 Не бери ляха на віз.

(Бо він ще й тебе скине з твого воза).

F-17048 Не рад лях, що вбит (забили), та ще гудит.

F-17049 Не рад лях, що го забили, та ще ногами дригає (вергає).

F-17050 Не рад лях, що дістав по зубах, ще й ногами дригає.

F-17051 Погане му ім'я: лях.

F-17052 Посунься, ляше,

бо то всьо наше.

(На нашім і сидиш).

F-17053 Посунься, ляше, най русин сяде!

F-17054 Тим ляхів чорт бере, що поединці ходят.

F-17055 Тікай, ляше, що на тобі, то наше.

(Ти надер та накрив).

F-17057 Як поганій лях спровадив жида, то жида стали панами,

а ми пішли з торбами.

F-17919 Мудрий поляк по шкоді: коли коня вкрали, тогди стайню замикає.

F-17920 Поляк і заєць - то все їдно.

F-20924 Який я поляк? З москалями не бився!

F-20925 Польський міст,

німецький піст,

турецьке набоженство -

то все (вишестко) блаженство.

F-20926 Польські гостинці,

а німецькі пости,

а жидівське набоженство -

то всьо блаженство.

F-20927 Сохрани, Боже, від польського моста,

від калуського батога

і від галицької справи!

F-20928 Який польський міст?

На міст чотирма кінями,
а з моста на голову.

F-20931 Якої Польщі ви мені тут наробили?

(Якого неладу, клопоту).

F-20932 Як Польща знов настане,

тогда Марія Тереса з пекла вийде.

Włodzimierz Mokry

MIĘDZY POSKOMUNISTYCZNĄ TOŻSAMOŚCIĄ, A TĘSKNOTĄ ZA ŚWIATEM UNIWERSALNYCH WARTOŚCI NA UKRAINIE

Ukraiński autor, zasługujący na wydanie w tłumaczeniu na języki krajów Europy Środkowej i Wschodniej książki *Zahublena ukrajinska ludyna - Zagubiony człowiek na Ukrainie* (Kijów 1992), Mykoła Szlenkewycz, jest zdania, że "sprawa zagubionego człowieka na Ukrainie - nie jest sprawą jednej prowincji, Wschodu czy Zachodu; nie jest to też sprawa jednego wyznania lub jednej partii czy grupy. Jest to sprawa ogólnoukraińska, wspólna dla wszystkich". *

Przyczyn zagubienia się człowieka na Ukrainie należy - jak się wydaje - szukać z jednej strony w braku nowej i głębszej refleksji nad własną przeszłością oraz analityczną analizą i oceną pokutujących do dziś amoralnych zachowań nie tylko jednostek, ale i demoralizujących społeczeństwo sposobów postępowania elit i funkcjonowania, a często niefunkcjonowania instytucji kulturalnych.

Z drugiej zaś strony ów zagubiony, ale niezrezygnowany do końca człowiek na Ukrainie zdany jest na samego siebie, ze swą nadzieją i wiarą w odrodzenie ideałów i wartości uniwersalnych. Wartości te są dziś z całą premedytacją dewaluowane i przesłaniane przez wciąż aktywnych, a ostatnio zalegalizowanych przez Radę Najwyższą Ukrainy, wyznawców ideologii komunistycznej, kontynuujących imperialne cele i zadania rosyjskich zwolenników odbudowy upadłego imperium. Dość powszechnym i coraz bardziej aktywnym produktem tych ponownie zalegalizowanych, choć oprotestowanych przez opozycję parlamentarną komunistycznych ideologów jest tzw. gogolowski typ człowieka, czyli mieszczucha-biurokraty, a przede wszystkim członka tzw. rządzącej do niedawna partii na Ukrainie. Różnica między dawnym, współczesnym Mikołajowi Gogolowi, a dzisiejszym mieszczykiem-dostojnikiem polega jedynie na tym, że ci obecni, wychowani w duchu internacjonalizmu, pozbawieni zostali tej miłości do Rusi-Ukrainy, która kiedyś płonęła w duszy Gogola i jemu podobnych Ukraińców, nazywanych "małorosami" i będących na służbie w imperium moskiewskim.

Drugim, zepchniętym na boczne tory i ograniczonym do wąskich elitarnych kręgów, typem człowieka jest dziś na Ukrainie idealista, zwracający się do pozostawionego przez Hryhoria Skoworodę ethosu oraz tzw. "mazepista", nawiązujący do niepodległościowych idei, rozwijanych przez Tarasa Szewczenkę i jego godnych spadkobierców, których największym uosobieniem jest postać zamęczonego w 1985 r. po 14 latach łagru Wasyla Stusa.

Ten pierwszy, przystosowujący się do nowych warunków typ odwiecznego mieszczucha, był i jest gotów zrzec się wymarzonej od wieków niepodległości Ukrainy za cenę przysłowiowej "kalbasy", obiecywanej przez "wielkiego" wschodniego brata. Jest tak, ponieważ przymuszonego do roli odrabiającego pańszczyznę "małorosa", pozbawionego świadomości i wiedzy o tym, że Ukrainę będącą niegdyś spichlerzem Europy, zepchnięto do roli żaren, które miały mąkę dla innych, a same pozostają głodne.

Zaś Szewczenkowski typ człowieka czekał wytrwale na apostołów prawdy i nauki, ale nie dla proponowanego dziś pograżenia się w zapomnieniu i nie dla wszechwybaczenia bez moralnego osądu ideologii totalitarnej. Ten Szewczenkowski człowiek czekając wierzył w przetworzenie świata i życia

w oparciu o nowe, sprawiedliwe zasady, z chrześcijańskim zaufaniem i partnerskim uszanowaniem, także "wielkiego przyjaciela" z przymusu.

Dzisiejszych, godnych kontynuatorów idealistycznego romantycznego Bractwa Cyrylo-Metodiańskiego na Ukrainie przygłuszyli w pierwszym rzędzie epigoni nieaktualnych od dawna i niekonstruktynych zwolenników rewolucji. Odrodzeniu szewczenkowskiej postawy człowieka na Ukrainie nie sprzyja też pozbawiona samokrytycyzmu i nie mająca całościowego, spójnego programu rozwoju ekonomicznego, a także nie mająca na ogół propozycji estetyczno-etycznych opozycja demokratyczna, która najczęściej obwinia za wszelkie niepowodzenia wyłącznie wewnętrznych i zewnętrznych przeciwników.

Dlatego - jak słusznie zauważa wychodzący naprzeciw zagubionemu człowiekowi na Ukrainie Mykoła Szlemkewycz - ukraińska poezja albo w swych bezustannych powrotach do rozpoczętych w latach międzywojennych tematów i programów odgrzewa nieprzystające do nowej sytuacji idee, albo zabawiając się swą sztuką, przypomina późną epokę aleksandryjską.

Wystawy ukraińskiej sztuki są bowiem pełne ładnych etud, ale nowego ukraińskiego człowieka w nowym, otaczającym go świecie prawie zupełnie nie widać.

Nie znajdujący głębszych wartości duchowych człowiek na Ukrainie udaje się tam, gdzie od wieków skłania człowieka zwątpienie i rozpacz, a więc do religii i świątyń wiary. Jednak i tu ów miotający się człowiek nie słyszy chrześcijańskiego zaproszenia: "Przyjdźcie do mnie wszyscy, którzy utrudzeni i obciążeni jesteście, a Ja was pokrzepię" (Mt 11, 28). Zamiast słów zrozumienia dla obolałej duszy i możliwości jej uzdrowienia oraz słów o drogach ukazujących jej wybawienie, ten poszukujący zbawienia człowiek zbyt często słyszy o prawosławiu, katolicyzmie, protestantyzmie, sektach i przykładach mających dowodzić kto jest bardziej, a kto mniej prawowiemny, prawdziwszy i prawy. "Na wielkim rozdrożu ani nowej jasnej myśli, ani złotych marzeń, ani słowa Bożego".

Jest to oznaka moralnego kryzysu i zniszczenia przez ideologię materialistyczną tworzonego na przestrzeni stuleci ethosu ukraińskiego, z gruntu przeciw chrześcijańskiego. Ethos ten niszczone świadomie, propagując walkę klasową w miejsce chrześcijańskiej miłości bliźniego.

* - tekst ten został wygłoszony na międzynarodowej konferencji pt. *Szansa otwarcia czy groźba izolacji?* zorganizowanej przez Stowarzyszenie Pisarzy Polskich w Krakowie dnia 24-27 października 1994 r.

Kaliciński Tomasz

DZIAŁALNOŚĆ FRANCUSKICH MISJI WOJSKOWYCH NA TERENIE UKRAINY I POLSKI W LATACH 1917-1919

Materiały archiwalne zostały zaczerpnięte z pracy autorskiej pt. *La Politique de la France face au conflit polono-ukrainien 1918-1919*, Uniwersytet Charles de Gaulle Lille III, 1992, Francja.

Konflikt polsko-ukraiński w latach 1918-1919 stanowi, wydawać by się mogło, temat już dość dobrze opracowany. Znaleźć można wyczerpująco działania wojenne, a obecna możliwość swobodnego korzystania z materiałów archiwalnych pozwala na rzeczowe kontynuowanie badań.

Jednakże sprawą, która nadal pozostaje niewyjaśnioną jest aspekt dyplomatyczny konfliktu. Przypomnijmy, że to właśnie w chwili jego wybuchu toczyły się obrady Konferencji Pokojowej w Paryżu, przygotowującej przyszłe granice dla nowo powstałych państw w Europie Wschodniej. Rola pierwszoplanową w powojennej Europie odgrywała Francja. Zrujnowana gospodarczo, lecz ze wzmocnionym prestiżem po zwycięstwie nad Niemcami, pragnęła zachować swą mocarstwową pozycję

na kontynencie. Na tym tle, trwająca nieco ponad osiem miesięcy wojna polsko-ukraińska w Galicji Wschodniej, stanowiła jeden z najbardziej znaczących epizodów w owym czasie. Zmieniła ona bowiem całkowicie koncepcje dyplomacji francuskiej dotyczącej Europy Wschodniej. Z jednej strony, pozbawiła definitywnie Francję nierealnych planów odbudowy wielkiego Imperium rosyjskiego, z drugiej zaś, zmusiła ją do liczenia się z niepodległościowymi dążeniami Ukraińców. Krótko mówiąc, pozbawiła na pewien czas francuskie elity polityczne tradycyjnego rozumowania kategoriami historycznymi.

Sprawą bardzo ciekawą, mającą decydujący wpływ na kształtowanie polityki francuskiej na Wschodzie po wybuchu rewolucji rosyjskiej, było wykorzystywanie fachowej wiedzy misji wojskowych. W ich skład wchodziłi doskonale wyszkoleni specjaliści, byli reporterzy francuskiej prasy, często roznawiający płynnie po rosyjsku i znakomicie zorientowani w sytuacji panującej w danym regionie. Chętnie korzystali z pomocy wywiadowczej. Posługiwali się również na wielką skalę, zwłaszcza na Ukrainie, sprawnie zorganizowanym dalekim rozpoznaniem lotniczym. By zrozumieć ogrom wysiłku włożonego w pracę jednej takiej misji, przytoczmy przykład wysłanej w grudniu 1917 roku do Rosji misji pod przewodnictwem generała Nissela. W jej skład wchodziło aż 250 oficerów i ponad 600 żołnierzy.

A oto, co sam generał Nissel pisał o działalności dowodzonej przez siebie misji: "W przeciągu od listopada do grudnia, sukcesywnie wysyłałem moich oficerów

- nad Don, gdzie spotkali się z oficerami generała Berthelot;
- na Kaukaz, do Syberii, gdzie były mi sygnalizowane ruchy separatystyczne;
- do Finlandii.

W grudniu 1917, przy Quai d'Orsay powołano specjalną komisję badań strategicznych w celu rozpracowania sytuacji na Wschodzie. W jej skład wchodziły wybitne osobistości życia naukowego i politycznego oraz wielu wysokich rangą wojskowych. Jej zadaniem było właśnie kierowanie owymi misjami.

Po zakończeniu działań wojennych francuska dyplomacja nadal posługiwała się misjami wojskowymi jako pewną i dość dobrze sprawdzoną formą zbierania informacji i decydowania o polityce wschodniej Francji.

Jednakże konflikt polsko-ukraiński w Galicji Wschodniej zmusił Francję do czynnego zaangażowania się i zmienił zasady działania misji wojskowych. Zostały one uzupełnione oficerami innych państw alianckich. Tym razem misje miały zająć się mediacjami celem zawieszenia ognia pomiędzy walczącymi stronami. Typowym przykładem misji mającej takie właśnie zadania była misja prowadzona przez generała Berthélemy (a nie Barthélemy, jak to błędnie powtarza zarówno polska, jak i ukraińska historiografia). Generał Berthélemy był dowódcą wojsk inżynierskich zjednoczonych sił alianckich na Wschodzie i doradcą wojskowym Naczelnego Komisarza Republiki Francuskiej na Wschodzie. Został on wysłany do Polski 4 stycznia 1919 roku, przez głównodowodzącego sił alianckich na Wschodzie, marszałka Franchet d'Esperey. Jego zdolności organizatorskie były wysoko ocenione przez Generalnego Inspektora francuskich sił zbrojnych, generała Mangin. W jego teczkę personalnej, przechowywanej w centralnych archiwach wojskowych w Château de Vincennes, znajduje się następująca opinia: "Znakomity technik, pracowity, niezmordowany, wielkiego ducha, zajmujący się każdą ze spornych kwestii, biorąc wyjątkowo pod uwagę dobro ogólne (...) Generał Berthélemy zasłużył się podczas ostatniej wojny tak, że marszałek d'Esperey zakwalifikował jego służbę jako wybitną. (...) Na wniosek marszałka d'Esperey odznaczony Komandorią Legii Honorowej. Władze polskie za jego rolę w Galicji odznaczyły go "Virtuti Militari"!!!!".

19 lutego 1919 roku misja generała Berthélemy dotarła do Lwowa, witana owacyjnie przez ludność polską. Generał Berthélemy odebrał honory od władz polskich miasta (kompania honorowa, rezydencja w pałacu Potockich), które widziały w nim nadzieję na korzystne rozstrzygnięcie konfliktu. Tak więc, już od swego przyjazdu generał Berthélemy został postawiony w sytuacji niezmiernie trudnej. Cały jego mediacyjny i bezstronny wysiłek zostanie postawiony przez Ukraińców pod znakiem zapytania. Pierwsze spotkanie między generałem Berthélemy i delegacją ukraińską (generał Pawlenko i pułkownik Kurmanowycz) miało miejsce 22 lutego 1919 roku w ukraińskiej kwaterze głównej w Chyrowie. Było to

spotkanie trudne, nacechowane wzajemną nieufnością. Mimo wszystko, przełamując uprzedzenia udało się generałowi Berthélemy doprowadzić do podpisania zawieszenia ognia. Korzystając z nastroju odprężenia w negocjacjach, na prośbę generała Pawlenko doszło do spotkania generała Berthélemy ze znajdującym się w Stanisławowie szefem kijowskiego Dyrektoratu, Symonem Petlurą. Spotkanie to tym ważne, że Petlura podpisał właśnie porozumienie o współpracy z francuskim korpusem ekspedycyjnym w Odessie (negocjacje od 14 stycznia do 26 lutego 1919 roku). Petlura powtórzył generałowi Berthélemy, iż zarówno polityczne jak i ekonomiczne cele Ukrainy obliczone są na całkowitą współpracę z Francją. Czyli to, co już uzgodnił z pułkownikiem Fraydenbergiem, przedstawicielem generała Berthelot głównodowodzącego wojsk alianckich w Rumunii.

Oczywiście szef państwa ukraińskiego skorzystał z okazji i potwierdził, iż Galicja Wschodnia powinna tworzyć nierozłączną część Ukrainy, oraz, że jedyną formą walki z bolszewikami jest połączenie wszystkich ukraińskich sił.

Lecz generał Berthélemy wydawał się kompletnie zdezorientowany wobec układu zawartego między Petlurą a siłami francuskimi w Odessie. Generał nie był przygotowany do dyskusji nad ewentualną współpracą dotyczącą walki przeciw bolszewikom. Miał zupełnie inne zadanie - wynegocjować pokój między Ukraińcami a Polakami. Pozbawiony instrukcji, natychmiast po swym powrocie do Lwowa, wysłał do Konstantynopola szyfrowaną depezę do swego przełożonego marszałka Franchet d'Esperey: "Jest rzeczą najwyższej wagi, by poinformować mnie natychmiast o istnieniu porozumienia zawartego między naszymi siłami a wojskami generała Petlury. Szczególnie, jaka jest klauzula dotycząca Galicji Wschodniej?"

Paryż jednak nie posiadał w owym momencie żadnej koncepcji politycznej. O tym, że nie funkcjonowała koordynacja między francuskimi misjami świadczy fakt, iż Quai d'Orsay nie było w ogóle poinformowane o układzie zawartym przez generała Berthelot i delegację Symona Petlury w Odessie!

W tych warunkach, generał Berthélemy już zaangażowany w rozmowy, podjął inicjatywę celem podpisania rozejmu.

28 lutego 1919 roku generał Berthélemy wręczył obu walczącym stronom projekt umowy.

Przewidywał on ustanowienie linii demarkacyjnej wzdłuż rzek Bug i Stryj. Jednakże propozycja generała przyznawała ponad połowę Galicji Wschodniej Polakom. Pozostawiała również Lwów po stronie polskiej.

Generał Berthélemy zdawał sobie sprawę, jak ciężką będzie ona do przyjęcia dla Ukraińców. Nie mniej jednak, nie przeszkodziło to generałowi wystosować właśnie do nich zdumiewające ultimatum:

"telegramy dają jasno do zrozumienia, iż:

- ze strony Czechosłowacji sytuacja wydaje się stabilizować, oddając do dyspozycji Armii Polskiej dodatkowe posiłki;
- w Poznaniu została narzucona Niemcom linia demarkacyjna;
- do Gdańska przybyła francuska misja łącznikowa złożona z sześciu oficerów celem przygotowania rychłego przyjazdu Armii Hallera.

I w końcu należy zauważyć, iż Polacy nie są ponaglani przez bolszewików, podczas gdy ci ostatni okupują już dużą część Ukrainy i znajdują się u bram Galicji Wschodniej.

(...) Jeśli odmówicie, spalicie wszelkie mosty łączące was jeszcze z Ententą. Zastanówcie się głęboko. Okazja jaka się nadarza, nie znajdziecie jej już nigdy więcej! Znajdujecie się przed reprezentantami mocarstw Ententy, którzy będą was osądzać według tego, co zadecydujecie."

Naturalnie, ani projekt pokoju, ani namowy generała Berthélemy nie satysfakcjonują Ukraińców. Tym bardziej, że z militarnego punktu widzenia znajdowali się wówczas w pozycji znacznie korzystniejszej niż Polacy. 2.03.1919 r. rząd ZURL telegramem radiowym adresowanym do Paryża odrzuca projekt rozejmu.

Oburzony odmową, po swym powrocie do Paryża 14.03.1919 r. generał Berthélemy opracował raport, w którym stwierdził, iż jakakolwiek ofensywa ukraińska w Galicji mogłaby mieć fatalne konsekwencje dla procesu pokojowego i zmniejszyłaby autorytet Francji. Po raz pierwszy stwierdzenie

"zagrożenie bolszewickie" zostało wypowiedziane w tym konflikcie przez reprezentanta Francji, dziwnym zbiegiem okoliczności potwierdzając tezy Romana Dnowskiego. Oto, co napisał generał: "Ukraińcy w Galicji Wschodniej nie są zdolni utworzyć samodzielnego państwa; znakomita większość ludności jest nieświadoma narodowościowo. Istnieje jedynie znikoma warstwa ludzi wykształconych i inteligencji (...) i to oni właśnie są zaangażowani w realizację programu komunistycznego, który jest nieczym innym niż po prostu bolszewickim (...) Trzeba by było więc siłą zmusić ich do zaprzestania walki i odebrać im wszelką możliwość realizacji tego komunistycznego programu."

Tak więc, gen. Berthélemy nie ukrywał już swej stronnictwo. Podczas rokowań zaś, zaproponował Ukraińcom oddanie ponad połowy ich terytorium etnicznego. Jeśli założyć, że gen. Berthélemy doprowadził do rozryw w momencie krytycznym dla strony polskiej, kiedy sytuacja pozwalała przypuszczać rychłe wzięcie Lwowa przez Ukraińców, można łatwo zrozumieć ich postępowanie.

Wobec dosyć jasnego zaangażowania się gen. Berthélemy po stronie polskiej, MSZ Francji zareagowało z wielką ostrożnością. Quai d'Orsay nie знаło dokładnie treści rozryw między gen. Berthélemy i atamanem Petlurą. Również negatywnie potraktowano propozycję sankcji wobec Ukrainy (w tym interwencję wojskową). Temu podobna akcja mogłaby niebezpiecznie wciągnąć Francję po stronie Polski realizującej własną politykę na wschodzie. Poza tym spowodowałoby to odwrócenie głównej wówczas uwagi Francji, tzn. interwencji na Krymie, oraz podziału Rosji na strefy wpływów. Tak więc dyplomacja francuska miała swój interes w pokojowym ułożeniu stosunków polsko-ukraińskich, niż występować otwarcie po jednej ze stron. 16.03.1919 r. Stephen Pichon, minister Spraw Zagranicznych Francji tak oto kończy komentarz dotyczący działalności misji gen. Berthélemy: "Nie wydaje się obecnie ostrożnym angażowanie się w interwencję wojskową. I to w momencie gdy sukcesy band bolszewickich w południowej Rosji zagrażają naszym własnym wojskom w Chersonie, czy nawet w samej Odessie."

Dwa dni później Francja oddaje inicjatywę pokojową w ręce Rady Najwyższej Konferencji Pokojowej w Paryżu. Misja gen. Berthélemy okazała się kompletnym fiaskiem.

Studenci filologii ukraińskiej UJ po spotkaniu z pisarzem Jurijem Andruchowyczem z Ukrainy w Fundacji św. Włodzimierza w Krakowie

Włodzimierz Mokry

DRUGI MIĘDZYNARODOWY KONGRES UKRAINISTÓW WE ŁWOWIE 22–28 SIERPNI 1993 ROKU

Drugi Międzynarodowy Kongres Ukrainistów we Lwowie odbywał się w atmosferze podniosłej powagi i autentycznej szczerzej radości, płynącej z uzyskania długo oczekiwanej wolności od cenzury i wyzwolenia od politycznej indoktrynacji badań naukowych oraz izolowania nauki ukraińskiej od światowych standardów i osiągnięć ukrainistyki zachodnioeuropejskiej i amerykańskiej.

Już podczas inauguracyjnych wystąpień w Teatrze im. Iwana Franki ukraińoznawcy z różnych krajów starali się poddać ogólnej ocenie dotychczasowe osiągnięcia i braki w rozwoju i propagowaniu wiedzy o Ukrainie i jej kulturze w krajach Europy Wschodniej i Azji, Europie Zachodniej oraz Ameryce i Australii. Właściwie wszyscy, spośród 1300 uczestników Kongresu, dzielali (m.in. poprzez oklaski oraz późniejsze komentarze i dyskusje) wniosek, iż znaczenie Ukrainy w świecie, jej osiągnięcia naukowe, kulturalne i gospodarcze są dość słabo zauważalne, a często z różnych powodów pomniejszane, głównie przez sąsiada ze Wschodu, a także świadomie i nieświadomie samoograniczane przez własnych pseudouczonych. Jest tak – podkreślał George Grabowicz z Uniwersytetu Harvarda – dlatego, iż "ci, którzy powstrzymywali rozwój niezależności, teraz tę niezależność tworzą, dlatego zachodzące zmiany mają charakter kosmetyczny, a nie systemowy".

Ukraińoznawców, tak na Ukrainie jak i w świecie, czeka jeszcze wiele wysiłków, by np. dotrzymać kroku nie należącej przecież do czołówki światowej, polonistyce czy rusycystyce. "Sukces niezależnej, oryginalnej ukrainistyki będzie zależał w dużej mierze także od tego, jak szybko ukraińoznawcy – szczególnie ci na Ukrainie, a także w innych krajach Europy Wschodniej i Zachodniej – uwolnią się od rusycystyki, zwłaszcza tej sowieckiej, która od pokoleń modelowała ukrainistykę nie tylko na Ukrainie, ale i we wszystkich krajach demoludów."

Jak wynikało z wystąpienia przedstawiciela ukrainistyki chińskiej, w nowej sytuacji politycznej Ukraina ze swą kulturą i potencjalnymi możliwościami rozwoju nauki i gospodarki staje się kluczową "zoną" między Europą i Azją, chrześcijaństwem i religiami Wschodu.

W wypowiedziach filologów, a zwłaszcza językoznawców, powracała przepełniona troską refleksja nad trudną historią, obecnym stanem i perspektywami ukraińskiego języka literackiego, stanowiącego niezbędny warunek duchowego rozwoju narodu. Zachowanie języka ukraińskiego było – jak podkreślano – szczególnie trudne najpierw w warunkach rasyfikatorskiej polityki carskiej, a następnie sowieckiej polityki narodowościowej, zmierzającej do zlania narodów imperium w jeden naród rosyjskojęzyczny.

Problem języka, jego historii i zagrożenia podjął m.in. prof. Ołeksandr Horbacz z Monachium oraz prof. Jurij Szewelow z Nowego Jorku, którego wykład, zaplanowany w sekcji, przerodził się w posiedzenie plenarne, skupiające wszystkich uczestników Kongresu w Auli Uniwersytetu im. Iwana Franki, mieszczącego się w byłym Sejmie Galicyjskim. Profesor J. Szewelow z godną podziwu znajomością źródeł, dowodził jak uczeni rosyjscy wspierali twórców teorii "wielkiej niedzielnioj Rosji". Np. pojęcie "obszczerusski", tj. "ogólnorosyjski", które – zdaniem Jurija Szewelowa – w ogóle nie istnieje, zaczęto używać w takich kontekstach: "Kijew s obszczerusskoj swiatyniej", tj. "ogólno-powszechnoruską świątynią", z "ogólnoruskim carem" (dokumenty z 1875 roku). Następnie zaczęto używać pojęcia "obszczerusskij" w znaczeniu "wsierossijskij", np. w kontekście – "obszczerusskaja kultura i ukraińskij partykularizm", lub "wsie sowierniennije russkije jazyki", tj. "wszystkie współczesne języki rosyjskie", by z czasem zastąpić to sformułowanie pojęciem "obszczenarodnyj russkij jazyk", czyli ogólnonarodowy język rosyjski. Wszystkie te językowo-polityczne spekulacje miały z czasem służyć nie tylko tworzeniu zakazów administracyjnych dla hamowania rozwoju ukraińskiego języka literackiego i kultury narodowej Ukraińców, a nawet doprowadziły do zakazu używania nazwy Ukraina, która miała się nazywać Małorosja, co nakazywał ukaz emski z 1876 roku. Cała ta polityczna ideologia doprowadziła władze imperium do wniosku, że czas zakazów minął. Odtąd władze carskie uznały, że za wyjątkiem kultury polskiej i fińskiej, której rozwój ograniczano, wszystkim pozostałym narodom podległym Moskwie nie

należało zabraniać wydawania literatury w języku ojczystym, lecz kompromitować te kultury i narody, gdyż - w odczuciu władz - były to już te czasy, kiedy *"obszczeruskije idieji"* zapachły naczem moszczi" (tj. wszechrosyjskie idee zapachniały jak relikwie) – jak zauważył poeta ukraiński Pawło Tyczyna. Jak z tego zatem wynika, do podobnych "historycznych tradycji" nawiązywali najpierw wydawcy słownika "ruskiego języka XI–XIX", a następnie zwolennicy ponownego zlania słowiańskich narodów byłego ZSRR w tzw. "Federację państw rosyjskich", jak chce tego większość Rosjan na czele z Aleksandrem Solżenicynem. Żywym przykładem takiego właśnie myślenia dużej części Rosjan, którzy wychodzą z założenia, że nie muszą ani studiować dramatycznej historii stosunków ukraińsko-rosyjskich, ani przeanalizować bilansu stosunku Rosji do "Małorosji", stał się referat ukrainisty rosyjskiego z Moskwy prof. Wolkowa. Jego wystąpienie podczas uroczystego otwarcia Kongresu nie mogło nie wywołać powszechnej dezaprobaty, okazywanej uderzaniem w pulpity, tupaniem i wyhukiwaniami, zwłaszcza we Lwowie, jeżeli zmierzało ono do zakwestionowania wszelkich, rzekomo "bezpodstawnych pomówień" o dominację na Ukrainie. Zupełnie niezrażony powszechnym sprzeciwem mówca moskiewski zakończył swój wywód wypowiedzianą mentorskim tonem konkluzją, że wszyscy znawcy stosunków ukraińsko-rosyjskich dopiero wtedy "właściwie oceniają" dzieje oraz istotę współzycia Ukrainy i Rosji, kiedy zrozumieją, że zarówno na płaszczyźnie naukowej, kulturalnej, a zwłaszcza ekonomiczno-gospodarczej *"Ukraina i Rosja są zmuszone do współzycia, gdyż są zrosnięte wspólną piersią i głowami niczym siostry syjamskie"*. W kontekście podobnych wystąpień, wciąż nie wolnych od stereotypowego myślenia i politykierstwa, bardzo dobrze, zarówno pod względem doboru tematyki, jak i sposobu naukowej argumentacji, przygotowana została i przeprowadzona podczas obrad Kongresu przez prof. Franka Sysyna z Edmontonu sesja poświęcona historii stosunków ukraińsko-rosyjskich. Szkoda jedynie, że tego kluczowego dla rozwoju wydarzeń w Europie Środkowo-Wschodniej dialogu nie podjęli ukraińoznawcy rosyjscy.

Spśród innych wystąpień, które wywołały twórczą reakcję bądź niezapomniane wrażenie, był referat zaproszonej na Kongres współczesnej, wybitnej poetki Liny Kostenko, która w sposób dramatyczny i przejmujący mówiła o konsekwencjach duchowych i ludzkich awarii czomobylskiej. Śledząc i analizując losy tzw. "samoseliw", tj. powracających wbrew wszelkim zakazom do swych siedzisk wysiedleńców spod Czornobyli, Lina Kostenko mówiła gorzką prawdę o zubożeniu władz i elit ukraińskich wobec ofiar nuklearnej awarii na Ukrainie. "Wtedy ściana i teraz ściana, kiedyś ściana wszystko podsłuchująca, a dziś ściana zupełnie głucha. Straciliśmy swą stratę. O ratowanie "aborygenów żyjących w strefach promieniowania radioaktywnego" – apelowała poetka, przypominając przedstawicielom nauki, że "świadomość narodowa polega przede wszystkim na uświadomieniu narodowych tragedii".

Jak bardzo szeroka jest zaś skala tej tragedii, do której doprowadził kulturę Ukrainy, trwający od dziesięcioleci duchowy Czornobyl, mogli się przekonać uczestnicy Kongresu podczas oglądania zdewastowanych resztek bezcennych dzieł sztuki sakralnej w Muzeum w Olesku i w Zamku w Podhorcach.

Z uwagi na to, że omawianie poszczególnych, nawet bardzo ważnych, bo odkrywczych i nowatorskich referatów, wygłoszonych w kilkudziesięciu sekcjach, wykracza poza ramy niniejszego tekstu, warto podkreślić, że bardzo widoczni na Kongresie byli także ukraińoznawcy polscy, którzy wnieśli swój, liczący się wkład do obrad Kongresu. Natomiast stworzone przy Fundacji Świętego Włodzimierza wydawnictwo "Szwajpolt Fiol" dzięki życzliwości wydawnictwa "Proswita" i drukarni "Atlas" we Lwowie mogło zrealizować jedno ze swych marzeń, poświęcając II Międzynarodowemu Kongresowi Ukrainistów we Lwowie oraz XI Kongresowi Sławistów w Bratysławie swój podwójny numer pierwszego tomu Krakowskich Zeszytów Ukraińoznawczych 1993 Nr I–II. Kilka set egzemplarzy tego wydania zostało oficjalnie przekazane organizatorom i uczestnikom podczas jednego z końcowych posiedzeń plenarnych Kongresu, jakiego głównymi organizatorami był nowy przewodniczący Międzynarodowej Asocjacji Ukrainistów prof. Jarosław Isajewicz i prof. Iwan Wakarczuk, rektor Lwowskiego Uniwersytetu im. Iwana Franki, w którego murach odbywały się obrady tego prawdziwego święta nauki ukraińskiej.

МІЖ ПОЛЯКАМИ І УКРАЇНЦЯМИ

Włodzimierz Mokry

MIĘDZY TRADYCYJĄ POLSKI PIASTÓW I JAGIELLONÓW POSZUKIWANIE TOŻSAMOŚCI NARODOWEJ W POLSCE

Dzisiejszy obywatel Rzeczypospolitej Polskiej żyje w czasach odkłamywania historii swego narodu oraz odideologizowania kultury i nauki. Musi on być jednak bardzo ostrożny, by nie interpretować ahistorycznie wydarzeń i faktów przywracanych pamięci przy ponownym ustalaniu własnej tożsamości narodowej. *

Najwięcej nieporozumień wynika z tego, że jako przeszłość wyłącznie Polski traktowana bywa przeszłość i dziedzictwo I Rzeczypospolitej XVII-XVIII wieku, którą obok Polaków tworzyli żyjący na swych etnicznych ziemiach Litwini, Białorusini i Ukraińcy. W tej sytuacji należy mieć na względzie, że najistotniejsze czynniki kształtujące tożsamość narodową to zarówno świadomość własnej historii i dziedzictwa kulturowego, jak i stosunek do obcych, a więc bliższych i dalszych sąsiadów. Przy rozważaniach dotyczących tożsamości narodowej obywateli państwa polskiego drugiej połowy XX w., którzy od 1947 roku w 96-97% są Polakami, korzystnym jest uświadomienie sobie kilku następujących faktów:

1) pierwsza Rzeczpospolita szlachecka w XVII-XVIII wieku nie była Rzeczpospolitą Polską, lecz unią polsko-litewską, panującą nad terytorium ziem polskich, litewskich, rusko-białoruskich i rusko-ukraińskich. Sprawujący zaś w tym wielkim państwie władzę Polacy stanowili mniejszość.

2) na zasadniczej większości wschodniej części terytorium państwa I Rzeczypospolitej żyli przodkowie dzisiejszych Białorusinów i Ukraińców: Rusini-Białorusini i Rusini-Ukraińcy. Byli oni innej niż łacińsko-polska, bo grecko- czy bizantyńsko-ukraińskiej i bizantyńsko-białoruskiej tradycji religijnej, wyznania - najpierw wyłącznie prawosławnego. Następnie od 1596 roku w części zjednoczeni religijną unią brzeską z papieżem, kultywowali oni religijne tradycje chrześcijańskie bizantyńsko-ukraińskie i bizantyńsko-białoruskie,

3) językiem cerkwi, piśmiennictwa oraz urzędów i kancelarii pozostawał, nie tylko na tych terenach, ale i w kancelariach królewskich (także w Krakowie), język ruski czy słowiańsko-ruski.

4) po upadku państwa I Rzeczypospolitej, przez cały okres rozbiorów w latach 1795-1918, a zwłaszcza podczas powstania listopadowego w 1831, Wiosny Ludów w 1848 i powstania styczniowego w 1863 roku większość społeczeństwa polskiego żyła marzeniami o odbudowaniu państwa polskiego w granicach sprzed rozbiorów. Rusinów-Ukraińców, a także Białorusinów traktowali wówczas Polacy z reguły jako plemiona narodu polskiego, a ich języki jako narzecza, dialekty języka polskiego.

5) nieuznawanie odrębności Ukraińców oraz nieliczenie się z ich dążeniami kulturalno-narodowymi i politycznymi doprowadziło do zaprzepaszczenia zasady "Gente Ruthenus natione Polonus", którą ostatecznie pogrzebały polsko-ukraińskie walki o Lwów w 1918 roku.

6) fakt upadku trudnej do wskrzeszenia Rzeczypospolitej, czy samego tylko Wielkiego Księstwa Litewskiego, które jak podkreśla Czesław Miłosz w "Rodzinnej Europie" - nie tylko - "rozpadło się na narodowości nienawidzące panującej Rosji, ale nienawidzące się wzajemnie, co tronowi dawało możliwość wygrywania jednych przeciwko drugim" - (*Rodzinną Europą*, Warszawa 1990, s. 20). Tragiczną konsekwencją takich stosunków było to, że pierwszą wojną, którą stoczyli Polacy po odzyskaniu niepodległości w 1918 roku, była wojna nie z zaborcami, lecz z Ukraińcami w Galicji Wschodniej.

7) należy mieć świadomość, że odrodzone w 1918 roku państwo II Rzeczypospolitej Polskiej było Rzeczpospolitą wielu narodów, w której 1/3 ludności stanowili nie Polacy, ale Żydzi oraz wciąż zamieszkujący swe etniczne tereny Ukraińcy, Litwini i Białorusini.

8) powstała po II wojnie światowej Polska komunistyczna, nazwana Polską Rzeczpospolitą Ludową stała się państwem z marzeń międzywojennej partii Narodowych Demokratów, a więc państwem

w 96-97% jednonarodowym, w którym lansowano tezę o słusznie odzyskanych ziemiach Polski Piastów i niesłusznie utraconych ziemiach Rzeczypospolitej Jagiellońskiej, którą Polacy z Polski Centralnej i jej ziem zachodnich nazywali i z reguły traktowali wyłącznie jako Rzeczypospolitą Polską, "polskie kresy".

W oparciu o przedstawione wyżej fakty i spostrzeżenia można stwierdzić, że w powojennej Polsce lat 1947-1980 istniały dwa główne typy postaw i związane z nią optyki widzenia przeszłości, traktowanej jako nauczycielkę przyszłości.

Jedną postawą, charakterystyczną dla mieszkańca Polski centralnej i zachodniej, to postawa przywiązująca szczególną uwagę do pojęcia Naród. Celem odrodzonego Narodu i państwa narodowego miała tu być z jednej strony jedność językowa, kulturalna i religijna (rzymskokatolicka), z drugiej zaś strony tej trosce o polskość towarzyszyło poczucie misji na wschodzie, najpierw polegającej na utwierdzeniu polskiego stanu posiadania na tzw. "kresach wschodnich", a następnie co najmniej brania w obronę, pozostającej za wschodnią granicą mniejszości polskiej i to zazwyczaj ponad głowami władz byłych republik sowieckich. Z czasem były to także próby, na szczęście zaniechane, rozmawiania o "swoich sprawach" obywateli innego państwa, tj. mniejszości polskiej, z władzami państwa polskiego bez udziału władz nowo powstałych niepodległych państw - Litwy, Białorusi i Ukrainy.

Drugą postawę, reprezentowaną najczęściej przez mieszkańca Galicji, tzw. "wschodniaka", charakteryzuje większa otwartość na inność, docenianie różnorodności w kulturze. Postawę taką choć nie zawsze wolną od megalomanii i tonów mentorskich cechuje nie tylko pewna tolerancja i zainteresowanie kulturą wschodnich sąsiadów, ale uznanie dla jej bogactwa, a także znaczenia i wkładu w rozwój kultury polskiej. O korzyściach płynących z wzajemnego oddziaływania kultury polskiej i ukraińskiej mówiono m.in. dziesięć lat temu na łamach krakowskiego miesięcznika "Znak" (1988 Nr 395). Podczas dyskusji zatytułowanej "Bogactwo kultury pogranicza", uczestnicy tego spotkania - Stefan Wilkanowicz, Ryszard Łużny, Juliusz Zychowicz, Włodzimierz Mokry, Andrzej Vincenz, Marian Jurkowski, Tadeusz Chrzanowski, Tadeusz Zychiewicz - deklarujący się jako ludzie dwu- czy wielokulturowi, w sposób przekonywający mówili o możliwościach i korzyściach płynących z symbiozy różnych, wzajemnie się inspirujących i wzbogacających kultur. Najbardziej wymownym przykładem jest tu niespotykane w innych kulturach zjawisko szkoły ukraińskiej w literaturze polskiej, na czele z takim wybitnym poetą jak Juliusz Słowacki. Na Ukrainie zaś takim świadectwem kulturalnej wymiany jest kongenialny przekład "Pana Tadeusza" Adama Mickiewicza, dokonany przez Maksyma Ryłskiego, dzięki któremu najwybitniejsze dzieło najwybitniejszego poety polskiego zaczynające się od słów "Litwo, ojczyzna moja..." znane jest niemal tak jak w Polsce, a na pewno większości Ukraińców. Ta, zorganizowana przez redakcję "Znaku", dyskusja uświadomiła w sposób szczególnie przekonujący, iż ludzie i narody realizujący zasadę szacunku dla różnic w wierze, obrządku, języku, obyczajach, ludzie, mający świadomość tego, że tylko zrozumienie i szacunek dla cudzej, a często niezbyt wielkiej odrębności wzbogaca i ocala naszą ludzką godność, powinni się rozumieć i jednoczyć. Może to być korzystne, możliwe i autentyczne, jeżeli odnosi się do spadkobierców wielokulturowej tradycji Rzeczypospolitej, której najwybitniejsi przedstawiciele istotę humanizmu widzieli w symbiozie kultur, a ich wzbogacenie w poczuciu kulturalnej i narodowej tożsamości jednostki.

Ten najważniejszy dla nas wniosek otwiera perspektywę myślenia i praktycznego działania, szczególnie dla dwu- czy wielokulturowych ludzi pogranicza, a przede wszystkim dla przedstawicieli mniejszości narodowych, od wieków związanych z dwoma, a nawet kilkoma narodami i państwami.

Zwłaszcza żyjący od wieków, kiedyś w Rzeczypospolitej wielu narodów, a dziś w wolnych, bezpośrednio sąsiadujących ze sobą państwach - Polacy na Ukrainie (głównie we Lwowie), na Litwie (w Wilnie), na Białorusi (w Mińsku), tak jak żyjący w Polsce Ukraińcy (szczególnie w Przemyśle) oraz Litwini w Sejnach, a Białorusini w Białymstoku, będący ludźmi wielokulturowymi, a więc tymi swoistymi, żywymi owocami symbiozy kultur Rzeczypospolitej Jagiellonów, mogą stać się ostatnimi, ale autentycznymi mini-ambasadorami swoich narodów w państwach ich zamieszkania.

* - tekst ten został wygłoszony na panelu pt. *Spoleczeństwo wielokulturowe* zorganizowanego przez Instytut Goethego w Krakowie dnia 12 maja 1994 r., w którym wzięli udział: Claus Leggewie - Niemcy, Włodzimierz Mokry - Polska, Vincent Parillo - USA.

SZEPTYCCY, ONYSZKIEWICZE I INNE.

POMILENIJNA REFLEKSJA

W 1988 roku chrześcijański świat obchodził Milenium Chrztu Rusi. Z darów chrztu i łaski zbawienia, które obficie wylały się tysiąc lat temu nad Dnieprem, czerpią trzy wielkie narody Wschodu - Ukraina, Białoruś i Rosja. Jeden z nich - Ukraińcy - modlili się w sercu katolickiej Polski, na Jasnej Górze. Gdy biskupi ukraińscy przebywający na emigracji nie mogli świętować jubileuszu z wiernymi w swojej ojczyźnie, serce Ukrainy zabiło przed ikoną Bogarodzicy w Częstochowie. Pielgrzymowali oni do swojej, do naszej wspólnej Matki.

Nazwisko Szeptycki w polskim brzmieniu kojarzy się współczesnemu Polakowi z postacią Ukraińca - kontrowersyjnego "antypolskiego" władcy; bądź z jego bratem - Polakiem, generałem Drugiej Rzeczypospolitej. Zaś nazwisko Onyszkiewicz bezbłędnie kojarzy się z wybitnym warszawskim działaczem NSZZ "Solidarność".

Oba te nazwiska są dla nas także symbolem skomplikowanych stosunków polsko-ukraińskich. Zatrzymajmy się na chwilę przy Szeptyckich. Pierwszy z nich - Andrij, wnuk po kądzieli Aleksandra Fredry - wkraczając w dorosłe życie odnalazł korzenie swojej tożsamości w narodzie ukraińskim i jego wierze. Skutkiem tego było jego wstąpienie do zakonu Ojców bazylianów, a następnie święcenia na greckokatolickiego kapłana (1892). Po kilku latach kapłaństwa zostaje mianowany i konsekrowany na biskupa greckokatolickiego w Stanisławowie (1899), by w następnym roku objąć metropolię we Lwowie. Z czasem stał się duchowym przywódcą Ukraińców. Jego rodzony brat, Stanisław, był wybitnym polskim generałem. W 1922 roku wkraczał na czele polskich wojsk do odzyskanych Katowic...

Losy braci Onyszkiewiczów jeszcze bardziej się skomplikowały. Pierwszy z nich, Myrosław znany pod pseudonimem "Orest", był dowódcą UPA w Polsce. W 1948 roku został schwytany we Wrocławiu i skazany na śmierć. Wyroku prawdopodobnie nie wykonano. Jego brat, Stepan, był żołnierzem liniowym ... polskiego II Korpusu we Włoszech. Był jednym z tych, którzy wybrali - wielu zapewne nie bez rozterek - polskie sztandary, nie widząc wokół własnych. Dalsze losy polskiego żołnierza, Ukraińca Stepana Onyszkiewicza nie są mi znane.

Zatrzymajmy się jeszcze w Italii, nad cmentarzem pod... Monte Cassino. Ów cmentarz jest naszym narodowym sanktuarium. Jest także symbolem naszego uporu w dobijaniu się swego i... tragedii sprawy polskiej w czasie drugiej wojny światowej. Symbolizuje także - jak pisze Kazimierz Podlaski - "niewolę naszej ziemi, skoro to sanktuarium musiało stanąć na obcej. Nadzieję polską, bo takich monumentów nie wznosi się sprawcom ostatecznie przegranym i przekreślonym..." Przybywają tu Polacy z kraju i emigracji, odwiedzenie tego miejsca stało się rytuałem dla wszystkich pielgrzymek do Rzymu, niczym ujrzenie papieża. Píše dalej Kazimierz Podlaski: "Widziałem kobietę, która od wejścia - do grobu syna szła na kolanach, znacząc drogę krwią od ostrych kamieni. Jan Paweł II pierwszego roku swego pontyfikatu uznał za celowe odprawienie tu uroczystości, w rocznicę bitwy, żałobnej Mszy świętej (...). Poprosił tylko, by Mu towarzyszyli: rabin, ksiądz prawosławny i ksiądz greckokatolicki! Wiedział, co czyni. Leżą tu bowiem po dzień Sądu Ostatecznego - w tym polskim sanktuarium - również ludzie innych narodowości oraz wyznań, ale mieszkańcy II Rzeczypospolitej."²

Wśród żołnierzy II Korpusu było wielu Białorusinów, Litwinów i Ukraińców. Świadczą o tym groby na cmentarzu pod Monte Cassino, charakterystyczne imiona i nazwiska na nagrobnych płytach, gdzieniegdzie prawosławny krzyż. Innym świadectwem jest pismo wydawane przez Szefa Duszpasterstwa II Korpusu "W Imię Boże", które ukazywało się jako dwutygodnik religijny II Korpusu. Udało mi się dotrzeć do kilku numerów z 1944 roku (nr 15-24), które zostały już wydane po bitwie pod Monte Cassino. W dwóch z nich znajduje się nieduża rubryka w języku ukraińskim pt. *W Imię Boże*. W numerze 22 jest artykuł pt. *Ridnyh swiatyń* poświęcony św. Józefowi Kuncewiczowi, zdjęcie przedstawiające relikwie świętego męczennika (które wówczas znajdowały się w greckokatolickiej cerkwi św. Barbary w Wiedniu) oraz cerkiewny kalendarzyk na najbliższe dni.

Na następnej stronie tego pisma religijnego dla żołnierzy polskich znajduje się notatka w języku polskim o śmierci metropolity Szeptyckiego. Po krótkim życiorysie Zmarłego redaktor pisma napisał znamienne słowa, które należy tu przytoczyć:

"Śp. ks. metropolita był duchowym przywódcą Ukraińców i jako taki nie cieszył się popularnością wśród Polaków. Trzeba jednak przypomnieć, że dwukrotnie pod rządami niemieckimi wezwał swoich wiernych w mocnych i gorących słowach do zaprzestania bratobójczej walki z nami. Tragiczne okoliczności, w jakich znaleźliśmy się wszyscy pod władzą obcych barbarzyńców, pozwalają nam dzisiaj jaśniej widzieć wszystko, co łączyło oba narody. Jesteśmy przekonani, że ze wszystkich serc polskich i ruskich (ukraińskich - przyp. W.J.K.) wzniesie się nad trumną wielkiego księcia Kościoła i nieustraszonego bojownika o wiarę i sprawiedliwość szczerza modlitwa o wieczny dla niego spoczynek."³

W świątecznym numerze (nr 24 z 25 grudnia 1944 roku) polskie pismo religijne w rubryce w języku ukraińskim oprócz kalendarzyka liturgicznego i świątecznych treści (artykuł "Chrystos Raždajet'sia! Sławite Joho!" i wiersz "Na Swiatweczir") jest artykuł pt. *Po smerty Mytr. A. Szeptyckoho*. Dowiadujemy się, że nadal brak jest informacji na temat ostatnich chwil życia metropolity przed przejściem do wieczności. Miesiąc po śmierci Welykoho Pokijnyka (wielkiego zmarłego), 1 grudnia 1944 roku, w stolicy chrześcijan - Rzymie - ukraińscy kapłani odprawili za duszę śp. metropolity wspólną żalobną Mszę świętą w monastyrskiej cerkwi oo. bazylianów. Na drugi dzień, 2 grudnia, w polskim kościele św. Stanisława w Rzymie została odprawiona uroczysta Msza św. żalobna za duszę śp. metropolity Szeptyckiego. Mszę św. pontyfikalną celebrował w asyście polskich kapłanów i księży zmarłych wstawił biskup polowy Józef Gawlina. Nabożeństwo zostało urządzone staraniem ambasady Rzeczypospolitej Polskiej przy Stolicy Apostolskiej, a licznie obecni byli przedstawiciele polskich władz, żołnierze, rzymska Polonia i delegaci innych narodów. Notatkę w języku polskim o tym nabożeństwie znajdujemy na następnej stronie pisma. Jest to piękny przykład szukania pojednania między naszymi narodami na modlitwie. W czterdziesty dzień od śmierci metropolity, 22 grudnia 1944 roku, w wypełnionej po brzegi świątyni św. Atanazego żalobne nabożeństwo odprawił ukraiński biskup Iwan Buczek. W czasie nabożeństwa śpiewał Chór Kolegium św. Józafata. Udział w nim wzięło dwóch włoskich kardynałów, dostojnicy watykańscy i polski ambasador Pappe. Włoski biskup polowy Ferero prosił zmarłego arcybiskupa, żeby przed Bogiem wstawił się za swoim narodem, tak jak modlił się i cierpiał za niego całym swoim wielkim świątobliwym życiem.

Zapoznajmy się jeszcze z relacją ks. Włodzimierza Cieńskiego, spisaną w 1944 roku przez o. Innocentego M. Bocheńskiego OP, opisującą przesłuchanie w radzieckim więzieniu:

"Pewnego razu chcieli, abym podpisał papier oskarżający metropolitę Szeptyckiego. Sami mówili, że to nieprawda. Odmówiłem. Wtedy przyprowadzili 19-letnią dziewczynę, Polkę ze Lwowa. Pytają mnie znów: znasz ją? Nie znam. Nu, podpiszesz? Nie podpiszę. Lu dziewczynę w twarz. Katowali ją przez godzinę, tańcząc podkutymi butami po jej piersiach i brzuchu. Na pewno umarła. Nie mogła tego przeżyć. Nie podpisałem".⁴

Ks. prałat Włodzimierz Cieński został aresztowany po zajęciu Lwowa przez wojska radzieckie, a następnie zesłany. Po zwolnieniu i wyjściu AP z ZSRR był szefem Duszpasterstwa II Korpusu. Po wojnie wstąpił do zakonu tapistów.

Dlaczego dzisiaj mamy pozwalać na oczernianie Sługi Bożego Andrija Szeptyckiego..? Dlaczego dzisiaj mamy zapominać o narodowości żołnierza Onyszkiewicza i tylu innych, a przypominać - czy widzieć tam, gdzie jej nie było i nie ma - NKWD-ystom, pacyfikatorom powstańczej Warszawy, ZOMO-wcom...?

Nazwiska Szeptyckich, Onyszkiewiczów czy Lewickich to tylko jedne z wielu. Takich polsko-ukraińskich nazwisk jest więcej. Niech będą symbolem naszych wspólnych losów i zarazem wyzwaniem dla "Lachów" i "Ukraińców". Czas uderzyć się w piersi, ale - jak to ktoś trafnie ujął - w swoje własne, a nie drugih. Wspólna wiara w Boga i czas adwentu przed drugim tysiącleciem od pierwszego przyjścia na świat Jezusa Chrystusa wzywa nas do pojednania. Czas zrewidować wzajemne uprzedzenia, zapłacić obszary niewiedzy. Kiedyś przecież przyjdzie, ufamy, czas normalnego sąsiedztwa między

naszymi narodami. Kiedy to nastąpi nie wiadomo, ale już dzisiaj waży się - w Polsce i na Ukrainie, między Odrą i Bugiem, nad Dniestrem i Dnieprem - jakie to będzie sąsiedztwo. Inicjatywa zdaje się zależeć bardziej od Polaków... Wiele do myślenia powinna nam dać nauka i przykład "rzymskiego papieża" Jana Pawła II. Czas wyciągnąć z nich praktyczne implikacje i bardziej myśleć o przyszłości...

W.J.K.

Przypisy

1. Kazimierz Podlaski, *Białorusini, Litwini, Ukraińcy. Nasi wrogowie czy bracia*, wyd. III, Londyn 1985, s. 13.
2. Tamże.
3. "W Imię Boże" nr 22 z 1 grudnia 1944 roku, s. 4. Losy żołnierzy II Korpusu są niezwykle interesujące. Nierzadko świadczą one o wzajemnych wpływach kulturalnych i religijnych pomiędzy Polakami a naszymi pobratymcami. Przykładem tego jest choćby istniejąca w Kalifornii, założona przez weteranów II Korpusu, parafia prawosławna pw.... Matki Bożej Częstochowskiej!
4. O. Innocenty M. Bocheński, *List do redakcji "Kultury"*, "Kultura" (Paryż) 1986 (4), s. 154-155.

M. A. Potocki

(nie hrabia)

"NASZA POLITYKA WSCHODNIA"

*Polacy i Ukraińcy od paru wieków szli
nieprzerwanym łańcuchem na Sybir
J. Jędrzejewicz*

Dobrze się stało, że tak ważny temat został poruszony na łamach "Tygodnika Solidarność" (TS z dnia 2.06.1989). Spróbujmy jednak spojrzeć na problem niejako od strony sąsiadów, nie stawiając żadnych warunków, jak to czyni dr A. Friszke. (Podobne warunki jeszcze nie tak dawno stawiano i nam.)

Więc, co robić?

Po pierwsze: uznać naszych sąsiadów wschodnich za równorzędnych nam partnerów i, co bardzo ważne!, uznać ich prawo do niepodległego państwowego bytu, czego dr A. Friszke nie uczynił. A bez tego nie może być politycznego dialogu.

Po drugie: uświadomić sobie, że na ziemiach od Inflant po Walachię byliśmy w przeszłości, mówiąc współczesnym określeniem, zaborcą, z którym narody te stałe walczyły, chociaż nie zawsze zbrojnie. Fakt, że "to były takie czasy", że część tych ziem dostała się nam bez wojny, że nasze miejsce zajął inny zaborca, - nic tu nie zmienia. Nie zmienia tego faktu i to, że część tych ziem była przyznana nam traktatami. (Nb. - wszystkie rozbiory Polski też były sankcjonowane zaborczymi traktatami.)

Zdaje sobie sprawę, że głoszenie takich poglądów dla większości z nas jest grzechem głównym, ale zrobić to trzeba, jeżeli nasze stosunki z naszymi wschodnimi sąsiadami kiedykolwiek mają być poprawne. A przecież muszą być poprawne, ponieważ jest to wymóg naszego narodowego interesu. Wiem, że jest to bardzo trudne, skoro nawet gen. W. Sikorski w 1940 roku mówił, że... "naród równie żywotny jak polski winien otrzymać własne kolonie", a M.F. Rakowski dzisiaj jeszcze przypomina nam, że... "Belgia swoje bogactwo w dużej mierze zawdzięcza koloniom". (Jakież to mobilizujące hasło, prawda?) Jednak sprawa w tym, że od 1940 roku świat się zmienił i polityka kolonialna też, a my wciąż żyjemy myślami... o polskich Inflantach, polskiej Litwie, Białorusi, Ukrainie i...

Można oczywiście zaprzeczyć i powiedzieć, że te terytoria nie były naszymi koloniami, lecz po prostu dzielnicami Rzeczypospolitej. Rzeczywiście, tak to się nazywało, ale jednak były to nasze kolonie i do

tego bardzo nieudolnie zarządzane. Z posiadania ich bogactwa sobie nie przysporzyliśmy i sympatii tych ludów nie zaskarbiliśmy, w każdym bądź razie nie na Litwie czy Białorusi. (Do rzeczy – Francja też miała tylko "terytoria zamorskie.") Pan dr A. Friszke przecież też nakreśla typowo kolonialny obraz tych ziem, kiedy pisze, że ... "Lwów był polskim miastem otoczonym przez ukraińskie wsie, Wileńszczyzna była polską enklawą otoczoną od zachodu przez obszar niemal czysto litewski, a od wschodu przez białoruski". Zauważmy jednak, że ani Lwów, ani Wileńszczyzna nigdy nie były zupełnie polskimi, a niegdyś nas tam w ogóle nie było.

Dla potwierdzenia swego wyboru przypomnę wypowiedź S. Grabskiego, – a był on nieprzeciętnym mężem stanu Drugiej Rzeczypospolitej – cytuję: "Suwerenem państwa polskiego jest naród polski, a nie ogół zamieszkującej je ludności". (Państwo Narodowe. 1929. str. 154). Czy nie jest to stwierdzenie "kolonialności Kresów Wschodnich", bo przecież tam właśnie większość niepolskiej ludności II RP zamieszkiwała?

I te kolonialne racje-tradycje my solidnie pielęgnujemy dzisiaj. Jak głęboko takie właśnie rozumowanie tkwi w nas, wystarczy pójść na zebranie któregośkolwiek "Towarzystwa Miłośników" Wilna, Grodna czy Lwowa albo uważnie wysłuchać audycji w radiu czy telewizji o "naszych ziemiach wschodnich", aby przekonać się, wbrew twierdzeniom dra A. Friszke, że my nie bardzo jesteśmy "gotowi do potępienia różnych przejawów dawnej polskiej postawy i dawnej polityki wobec nich". I sam autor nie jest gotów do tego, skoro w jednym z następnych numerów "TS" pisze, że Ukraińcy nie mieli prawa tworzyć swojego państwa w Galicji Wschodniej, ponieważ mieszkali tam Polacy i Żydzi. Takie "prawo" – nazwijmy go "prawem Friszke" – można przecież stosować i do Litwinów, i do Białorusinów, i do... Tak, oni nie mieli prawa, a myśmy mieli, chociaż tam mieszkali i Żydzi i Ukraińcy. Ci ostatni w absolutnej większości i na swoim historycznym terytorium. Odkrywcza teoria! Ale gdzie tutaj logika historyka-badacza i polityki wschodniej? Ciekawe, co by na "prawo Friszke" powiedzieli np.... Izraelici w Palestynie?

Państwa kolonialne – no, może z pewnym wyjątkiem – jak Francja, Anglia, Holandia, ... zdemontowały swoje kolonialne imperia, chociaż ta pierwsza miała spore kłopoty z przełamaniem własnej opinii społecznej, zwłaszcza tej "kresowej" z OAS na czele. Jednak realizm polityczny zwyciężył i, o dziwo!, Francja nie przestała istnieć. Gdyby gen. de Gaulle czekał aż, np. Algierczycy do czegoś się tam przyznają – a było tego, było! – to długo jeszcze nawzajem mordowaliby się, chociaż wynik byłby ten sam. A nasza myśl polityczna wciąż drepce w... XVIII wieku, niestety.

Zastanawiam się, czy zdobędziemy się kiedyś, jak to uczyniła Jedna Pani, na rozsądek i głośno powiemy: – straciliśmy kolonie, ale zdobyliśmy przyjaciół. A to przecież więcej niż posiadanie kolonii, których i tak nie mamy. Na razie – straciliśmy kolonie (zabrano je nam) i nie uzyskaliśmy przyjaciół, chociaż coś tam i w tej sprawie dzieje się (na Ukrainie). Można jednak mieć obawę, że działacze z Towarzystwa Miłośników Lwowa "zwycięsko" storpedują tę szlachetną i roztropną inicjatywę.

My jeszcze nie uświadomiliśmy sobie tej tragicznej historycznej prawdy, że ilekroć uczestniczyliśmy w rozbiorach ziem czy państw naszych sąsiadów, w niedługim czasie ten sam los spadał i na nas. Wystarczy przypomnieć chociażby lata 1667, 1919-21, 1938-39. Więc należałoby chyba przewartościować nasze własne myślenie i naszą polityczną postawę w stosunku do naszych wschodnich sąsiadów (i południowych też).

Wracając do koronnego warunku dra A. Friszke w sprawie dialogu z naszymi wschodnimi sąsiadami, a ściślej – z Ukraińcami, proponuję pod rozwagę myśl ks. bpa E. Likowskiego, cytuję: "Dokładniejsze zapoznanie się z dziejami (...) tym samym poznanie win, które przodkowie nasi względem (...) narodu ruskiego (nie utożsamiać z Rosjanami – M.P.) zaciągnęli i przyznanie się do nich jest najlepszym do osiągnięcia tego celu środkiem". Zauważmy, że chodzi właśnie o pojednanie. (Unia Brzeska, 1907).

Przypomnijmy jeszcze wypowiedź siedemnastowiecznego kaznodziei, jezuita o. J. Młodziańskiego: "Gdyby można byłoby zebrać łzy, które lud uciśniony na Ukrainie wypłakał, to w tym morzu utopiłby się człowiek". Nie trzeba chyba wyjaśniać, kto i co było przyczyną tych łez. Lud ukraiński (Rusini) przelewał też własną krew w obronie naszej, nieraz nie mniej od nas samych. Czyżby historyk

dr A. Friszke nie doszukiwał się tego w annałach historii? Nie zauważył? Polityka musi traktować problem całościowo i dla przyszłości, a nie wg wydarzeń w powiecie - nieraz bardzo bolesnych! - bo inaczej nie będzie to polityka ani wschodnia, ani żadna. Będzie to zapis historyczny, tylko.

Dla lepszego zrozumienia problemu przypomnijmy skrótowo nasze stosunki (państwowe) za ostatnie dziesięciolecie.

Jeszcze trwała pierwsza wojna światowa, kiedy Ukraińcy w 1917 roku ogłosili niepodległość swego kraju, tworząc Ukraińską Republikę Ludową - URL. Jednym z pierwszych aktów prawnych URL było nadanie praw mniejszościom narodowym - styczeń 1918 rok. Polacy i Żydzi w sejmie Ukrainy otrzymali po dwadzieścia mandatów poselskich.

W pierwszym, utworzonym przez rząd URL, Państwowym Ukraińskim Uniwersytecie w Kamieńcu Podolskim otwarto Katedrę polonistyki i judaistyki. Była to wówczas jedyna tego typu placówka naukowa na całym Wschodzie. (Uniwersytet ten został zlikwidowany przez władzę sowiecką w 1920 roku.)

Na Ukrainie bez przeszkód formowały się polskie wojskowe formacje niepodległościowe.

Rada Regenacyjna Królestwa Polskiego w dniu 26.10.1918 roku uznała de jure Państwo Ukraińskie i wysłała do Kijowa swego pełnomocnika, posła S. Wańkowicza. (W tym czasie tzw. USSR jeszcze nie istniała.)

Wojska URL brały udział w ofensywie przeciwko armiom Tuchaczewskiego i Budionnego w 1920 roku - na południowej flance.

A my?

W 1919 roku anektowaliśmy (zbrojnie) Zachodnioukraińską Oblast' URL, zlikwidowaliśmy ukraiński uniwersytet we Lwowie i aresztowaliśmy tylko we Wschodniej Galicji dwadzieścia pięć tysięcy Ukraińców. Internowaliśmy jednostki armii URL, które do ostatniej chwili walczyły razem z nami na wschodnim froncie. Oczywiście wszystko to było podyktowane racją stanu, naszego. A u nich nie było swojej racji stanu?

Przyszedł rok 1939. Ukraińcy, jak zresztą i Białorusini, do końca wykonali swój obywatelski obowiązek wobec Państwa Polskiego. Z ogólnej liczby żołnierzy, którzy zginęli w Wojnie Obronnej 1939 roku, aż 22% stanowią Ukraińcy. Dodajmy dla jasności, że ludność ukraińska w granicach Drugiej Rzeczypospolitej stanowiła tylko około 13%.

Walczyli i ginęli razem z nami w szeregach WP na wszystkich frontach ostatniej wojny. Leżą razem z nami w grobach Katynia i Monte Cassino.

(Mała dygresja - w okresie Powstania Styczniowego z armii rosyjskiej do powstańczej armii polskiej przeszło dwukrotnie więcej Ukraińców aniżeli Polaków.)

Po co o tym piszę? Bo to też należy do naszych stosunków z naszymi wschodnimi sąsiadami, bo o tym u nas nic się nie pisze (nie piszą m.in. historycy), bo nasza opinia społeczna nie jest informowana o pozytywach w naszych stosunkach, a takie przecież też były. I historyk dr A. Friszke występuje też tylko w roli prokuratora.

A jak było po roku 1945? Czy druga strona nie ma prawa też powiedzieć: - przyznajcie się. Tylko do czego to doprowadzi? W każdym razie nie do dialogu.

W 1988 roku Polski Kościół Katolicki razem z Ukraińskim Kościołem Katolickim dokonały symbolicznego aktu pojednania, podobnie jak wcześniej z Niemieckim Kościołem. I chociaż akt symbolicznego pojednania z Ukraińcami odbył się dość uroczystie, to w Polsce przeszedł prawie bez echa. Nawet w kościołach księża o tym nie wspominali. Wymowne!

W Polsce nadalimy - słusznie! - status prawny Kościołom i związkom religijnym liczącym tylko po kilkadziesiąt członków i Rosyjskiemu Kościołowi Prawosławnemu, który, jak na ironię, nazywa się "Polskim", co przecież w niczym nie zmienia jego rosyjskości. Ale nie uczyniliśmy tegoż dla prawosławnych Białorusinów i prawosławnych Ukraińców oraz Unitów, chociaż ich wspólnoty religijne w Polsce liczą po kilkaset tysięcy wiernych, i którzy stale o status prawny zabiegają. Też wymowne.

A Ustawa z 17 maja 1989 roku, która zupełnie wywłaszczyła, bez prawa odwołania, Kościół Unicki (grekokatolicki) w Polsce?

I mimo wszystko... jeżeli jeszcze obecnie gdzieś na świecie przyjmują nas po przyjacielsku i po ludzku, to właśnie na Ukrainie, Ukraińcy. Też wymowne!

Cóż, możemy obwiniać naszych sąsiadów wschodnich w najgorszym, co zresztą i robimy, teraz np. na Litwie, powody zawsze się znajdują, tym bardziej, że druga strona jeszcze głosu nie ma. Tylko, że to nie jest dialog polityczny.

Ma rację dr Friszke pisząc, że ... "Europa Zachodu, gdzie w przeszłości konflikty narodowe i polityczne były ogromne, potrafiła stworzyć wspólną kulturalno-gospodarczo-polityczną". Jednak autor zapomina zaznaczyć, że tę wspólną tworzą, nie bez bólu i konkurencji, wolne i suwerenne narody, czego dzisiaj w Europie Wschodniej nie ma i czego, jak się wydaje, autor też nie proponuje.

Chcę zakończyć swoje rozmyślanie nad "Naszą polityką wschodnią" dra A. Friszke myślą, którą kiedyś wyczytałem w jakimś religijnym tygodniku (?) a wypowiedzianą średniowiecznym kaznodzieją: "Panie Boże, jeżeli odpłacisz każdemu według czynów jego, to kłóż zbawion będzie?"

Pracujemy więc dla naszego wspólnego zbawienia - na naszej i ich ziemi. Amen.

lipiec 1989 AD

Наталія Кочан

ПРОБЛЕМИ ЗАДОВОЛЕННЯ РЕЛІГІЙНИХ ПОТРЕБ ПОЛЬСЬКОЇ МЕНШИНИ В УКРАЇНІ

Представники української Полонії, кількість якої за даними перепису 1989 р., не перевищує 0,4% від загальної кількості населення України, у питанні про віросповідання ідентифікують себе переважно з Римо-католицькою Церквою. Хоча серед них є прихильники інших конфесій (тоді національний компонент дещо нівелюється) та невірних. В окремих регіонах України Римо-католицька Церква має відчутне етноконфесійне забарвлення. Йдеться насамперед про такі області, як Житомирська, Львівська, Хмельницька, Вінницька і Тернопільська. Тут сконцентровано 2/3 представників усієї польської меншини в Україні та 71% усіх офіційно зареєстрованих громад РКЦ.

До компетенції державних органів не входить статистичний облік числа прихильників (вірників) будь-якої з діючих в Україні церков, у тому числі й Римо-католицької. Держава оперує лише тими даними, що їх добровільно надають самі релігійні організації і до того ж не всі організації, а лише які вважають за доцільне пройти реєстрацію в державних органах влади, щоб отримати статус юридичної особи. Тому офіційні дані щодо кількості релігійних організацій насамперед громад, монастирів, чернечих орденів та місій, є дещо меншими, ніж насправді. У цілому ж на 1 січня 1994 р. в Україні зареєстровано 536 організацій РКЦ (без Закарпаття), з яких 106 - у Львівській області, 95 - у Хмельницькій, 82 - у Вінницькій, 71 - у Житомирській, 67 - у Тернопільській.

Структура католицьких церков в Україні не є уніфікованою. Це однаковою мірою стосується і найбільшої в Україні католицької церкви - Української Греко-католицької (складається з 1 архієпархії, 5 єпархій, які об'єднані централізованою владою, та 1 єпархії - Мукачівської, яка діє автономно), і Римо-католицької церкви (складається із Львівської архідієцезії та підпорядкованих їй Житомирсько-Київської на чолі з єп. Яном Пурвінським та Кам'янець-Подільської на чолі з єп. Яном Ольшанським дієцезій; автономна структура РКЦ на Закарпатті перебуває у підпорядкуванні нунція Ватикану в Україні). Очолює Львівську архідієцезію РКЦ архієпископ Мар'ян Яворський (громадянин Республіки Польща).

Реалізація представниками польської меншини права на свободу совісті регулюється насамперед законами України "Про свободу совісті та релігійні організації" від 23 квітня 1991 р. та "Про національні меншини в Україні" від 25 червня 1992 р.

Стаття 6 закону "Про національні меншини в Україні" гарантує всім меншинам право на сповідування своєї релігії та охорону державою тих культових споруд, які є пам'ятками історії та культури цих меншин. В умовах економічної кризи в Україні важливого значення для різноманітних об'єднань меншин, у тому числі і релігійних, набуває стаття 15 цього Закону, за якою вони мають право у встановленому в Україні порядку вільно "встановлювати і підтримувати зв'язки з особами своєї національності та їх громадськими об'єднаннями за межами України, отримувати від них допомогу для задоволення духовних потреб, брати участь у діяльності міжнародних неурядових організацій". Можливостями, що їх надає ця стаття широко користуються сьогодні чимало об'єднань нацменшин в Україні, а особливо таких, де національний компонент тісно пов'язаний з релігійним.

Закон України "Про свободу совісті та релігійні організації" є комплексним документом, спільним і обов'язковим до виконання для всіх релігійних організацій в державі, незалежно від типу їх віровчення, національного чи кількісного складу. Всі релігійні організації мають рівні права і обов'язки перед державою, відповідно і держава не надає переваги жодній з них. Єдиний для всіх церков в Україні законодавчий документ є надійним гарантом реалізації принципу рівності усіх церков і конфесій в Україні перед законом і між собою. Він надає змогу ефективно вирішувати найбільшчі питання у церковній сфері, пов'язані зі суперечностями на ґрунті рухомого і нерухомого колишнього церковного майна, які існують як власне між церквами різних конфесій, так і між окремими з них і державою.

Але в умовах, коли процес повернення релігійним організаціям культового майна продовжує поступувати, позитивним моментом стала та обставина, що значна частина культових споруд все ще перебуває у власності держави. Держава ж, вирішуючи проблему зміни власника, керується інтересами загальнонаціональними, враховуючи історико-культурну цінність сакральних пам'яток для української культури. До того ж беруться до уваги не лише юридичні підстави для зміни форми власності на певну культову споруду та історична традиція, але й реальні можливості сьогодення - чи є можливість вивільнити церковні споруди так швидко, як того бажають громади, що на них претендують; чи можуть ці громади власним коштом утримувати церковні будівлі (а це залежить від числа їх членів), чи передавати ці будівлі громадам у безоплатне користування, чи є можливість передати їх у власність громадам.

Принагідно зауважимо, оскільки негативних прикладів на практиці не бракує через правовий нігілізм репрезентантів окремих релігійних громад, що суб'єктами цього процесу, тобто повернення державою релігійним організаціям культового майна, можуть бути тільки юридично правосильні сторони, тобто релігійні організації у статусі юридичних осіб, інтереси яких представляють тільки громадяни Української держави. На законодавчому рівні проблема повернення державою культового майна релігійним організаціям регулюється такими документами:

1) Постановою Ради Міністрів України від 5 квітня 1991 р. Нр. 83, яка містить перелік культових споруд загальнонаціональної історико-культурної ваги, що перебувають під охороною державної влади і можливість передачі яких у власність чи користування релігійним громадам розглядається окремо у кожному конкретному випадку;

2) Указом Президента України "Про заходи щодо повернення релігійним організаціям культового майна" від 4 березня 1992 р., яким Кабінет Міністрів України за участю органів охорони пам'яток історії та культури зобов'язується визначити, які з перелічених у Постанові Ради Міністрів України від 05.04.1991 р. Нр. 83 пам'яток архітектури можуть бути передані релігійним організаціям. Цей Указ зобов'язує також органи виконавчої влади на місцях протягом 1992-1993 рр., виходячи з реальних можливостей, передати релігійним громадам у власність чи безоплатне користування культові будівлі, що використовуються не за

призначенням. Цим Указом започаткувалася і справа по організації переобліку культового майна, яке зберігається у фондах державних музеїв і архівів, з метою вирішити питання про можливість подальшого його використання за призначенням.

На перешкоді до вчасного виконання частини рішень цього Указу Президента стала економічна ситуація в країні, уповільнення темпів його реалізації лише актуалізує означені проблеми.

3) У загальному вигляді майнові питання регулюють статті 17 та 18 закону України "Про свободу совісті та релігійні організації", а також доповненням до ст. 17 від 23 грудня 1993 р.

Стаття 17 окреслює принципи користування релігійними організаціями тим майном, що становить власність держави, а також визначає роль державних органів влади в регулюванні механізму почергового користування культовими будівлями кількома релігійними громадами.

Стаття 18 регулює порядок реалізації релігійними громадами права власності та стоїть на захисті цього права з боку держави.

Незважаючи на об'єктивну дію асимілятивної тенденції у середовищі національних меншин, представники яких належать до РКЦ (кількість, наприклад польського населення за даними переписів скоротилися між 1959 та 1989 роками з 363 до 219 тис. чоловік), число релігійних громад і організацій РКЦ від кінця 80-х років стабільно зростає. Якщо у 1989 р. в Україні налічувалось 114 громад РКЦ, то у 1991 р. їх було вже 452, у 1992 - 517, а на кінець 1993 р. - 581 при загальному числі релігійних організацій у 606 (з урахуванням даних по Закарпаттю). У Житомирській області мережа громад РКЦ вже у 1992 р. перевищувала рівень 1945 р.

Інтенсивність процесу творення громад РКЦ актуалізує проблему їх забезпечення кадрами служителів культу, число яких також зростає: із 222 осіб у 1992 р. до 256 у 1993 р. Гостроту кадрової проблеми характеризує такий показник: на літо 1993 р. більше половини священників, які обслуговували потреби РКЦ в Україні, не були громадянами нашої держави. За винятком кількох осіб з Угорщини та Словаччини, які працювали на Закарпатті, решта були громадянами Республіки Польща (із 208 духовних осіб різних рангів, які працювали в РКЦ в Україні на літо 1993 р. 104 були громадянами РП).

Проте сьогодні порядок діяльності іноземців в будь-яких релігійних громадах Української держави регулюють доповнення від 23 грудня 1993 р. до Закону "Про свободу совісті та релігійні організації". Стаття 4 цього Закону доповнена частиною 4 такого змісту: "Священнослужителі, релігійні проповідники, наставники, інші представники зарубіжних організацій, які є іноземними громадянами і тимчасово перебувають в Україні, можуть займатися проповіданням релігійних віровчень, виконанням релігійних обрядів чи іншою канонічною діяльністю лише в тих релігійних організаціях, за запрошенням яких прибули, і за офіційним погодженням з державним органом, який здійснив реєстрацію статуту (положення) відповідної релігійної організації".

Однак ця поправка до закону не вирішує проблеми кадрів. Підготовка національних кадрів католицького духовенства латинського обряду - проблема особливо актуальна. Сьогодні ж в Україні функціонує 3 духовних навчальних заклади, які було створено у 1992-1993 рр. Це: Київський український римо-католицький університет, Київський католицький коледж, Кам'янець-Подільська духовна семінарія (м. Городок). Зростає кількість недільних шкіл РКЦ: з 88 у 1992 р. до 173 на кінець 1993 р. Поза тим виходять друком 4 церковні періодичні видання.

У 1993 р. інтенсивним був процес закладання монастирів Римо-католицької Церкви. Офіційно зареєстрованих на сьогодні є 16. Окрім того, на територіях історичного поширення римо-католицизму - землях Наддніпрянської та Західної України паралельно, без реєстрації як юридичної особи, створюються різні структури чернечих орденів РКЦ та світського апостолату.

Проблема забезпечення релігійних громад, незалежно від їх конфесійної приналежності, достатньою кількістю культових споруд є актуальною для всіх релігійних громад держави, становище спільноти вірних РКЦ навіть за цих умов виглядає чи не найкращим у порівнянні зі становищем в інших церквах.

Динаміка освоєння громадами РКЦ культових споруд така: у 1992 р. вони використовували 374 культові споруди, а у 1993 р. - 425, у повній власності громад у відповідні роки було 219 і 248 церков, а у користуванні 140 (1992 р.) і 178 (1993 р.). Серед церков, що є історико-культурними пам'ятками, громади РКЦ використовували у 1992 р. - 118, у 1993 р. - 149 пам'яток (в останньому випадку 62 церкви було передано громадам у повну власність). З 1992 по 1993 рр. зросла також кількість приміщень, що були пристосовані під молитовні, або взяті в аренду у громадян чи організацій. Громади РКЦ в Україні практично не знають такої непростой проблеми, як по чергове користування храмами. У 1993 р. лише дві громади використовували їх у по чергове богослужінні.

В останні роки громади римо-католиків активно будують нові храми. Це стало можливим завдяки матеріальній допомозі, що надходить як з історичної батьківщини членів громад, так і від одновірців з-за кордону. Якщо у 1991 р. в Україні було зведено 2 костели, то у 1992 р. - вже 14, у 1993 - 10, будуватиметься ще 71 костел.

У цілому на початок 1994 р. забезпеченість РКЦ культовими спорудами становила 73%, (з них 42,1% церков перебували у власності релігійних громад), тоді як загалом по Україні цей показник становить лише 66%.

На сьогодні є проблема тільки з тими культовими спорудами або комплексами споруд, які внесені до реєстру історико-культурних цінностей, звільнення яких від теперішніх їх користувачів є неможливим без надання цим установам інших приміщень (це переважно освітньо-виховні, медичні та інші заклади соціально-культурного, наукового чи військового призначення). Кожний подібний випадок розглядається окремо у відповідних державних органах. Якщо рішення позитивне, то розробляється розрахований на певний проміжок часу проект передачі будівлі релігійній громаді.

Аналіз звернень релігійних громад РКЦ до центральних органів влади від 1991 р. до сьогодні, що зробила наша Комісія свідчить про достатню обігрунтованість відмов у передачі храмів у власність церкви (тут йдеться про пам'ятки, внесені до згаданого переліку Ради Міністрів Нр. 83 від 05.04.1991 р.), або у користування громадами (коли звільнення приміщень теперішніми наймачами неможливе без надання іншого, чи культова споруда, передана у користування чисельнішій громаді католиків східного обряду).

Можна виділити певну групу пам'яток, з проханням про повернення яких постійно звертаються до державних органів представники РКЦ та релігійні громади.

У Києві - це костел св. Миколая, який перебуває у спільному користуванні Міністерства культури України, громади РКЦ і є власністю держави.

У Львові - це: резиденція львівських латинських архієпископів, костел Стрітіння і будинок духовної семінарії як єдиний архітектурний комплекс (нині тут розміщений Метрологічний інститут Національної АН України), костели Марії Магдалени, Неустанної помочі Діви Марії, сестер кларисок, Марії Сніжної, Сакраменток вічної Адорації, св. Войцеха, монастирі отців францисканців, сестер францисканок.

Порушуються питання щодо костелів в Олесько, Трускавіч, Тербовлі, Тернополі, Бережанах, монастирського комплексу в Бродах, інколи навіть йде мова і про надання плебаній.

Нерозв'язаним залишається питання про розміщення в Кам'янець-Подільському дієцезанальної духовної семінарії, яка сьогодні функціонує в Городку. Церква хотіла б розмістити її у комплексі споруд Домініканського монастиря в Кам'янець-Подільському (він є в переліку Ради Міністрів України Нр. 83 від 05.04.1991 р., до того ж тут працює зараз обласна друкарня на 400 робочих місць).

В Івано-Франківській області порушується питання про повернення костелу в селищі Єзупіль (розміщено штаб Цивільної оборони області), та в самому обласному центрі (військовий штаб). Аналогічні питання про окремі споруди порушують громадяни віруючих у Дніпродзержинську, Умані, Монастирищі. У Житомирській області одна з громад у м. Бердичів наполягає на повному переданні у її користування всього комплексу монастиря кармелітів босих (об'єкт включений до списку Ради Міністрів України Нр. 83 від 05.04.1991; на сьогодні тут розташована дитяча художньо-музична школа на 750 учнів, де працює 75 педагогів; 3 костели цього комплексу передано у користування двом громадам РКЦ).

Усі основні показники, що характеризують сучасний стан релігійних громад РКЦ в Україні мають позитивний баланс. Вони засвідчують, що представники польської національної меншини, незалежно від їх ставлення до релігії, як громадяни України є захищеними у своєму праві на свободу совісті, а поляки-католики ефективно реалізують своє право згідно з чинним законодавством.

29.05.1994 р.

Natalia Koczan

PROBLEM ZASPOKOJENIA POTRZEB RELIGIJNYCH MNIEJSZOŚCI POLSKIEJ NA UKRAINIE

Przedstawiciele Polonii ukraińskiej, której większość według danych spisu z 1989 r. nie przewyższa 0,4% ogólnej liczby mieszkańców Ukrainy, na pytanie o typ wyznania przeważnie identyfikują się z Kościołem Rzymskokatolickim. Chociaż nie można wykluczyć istnienia wśród nich wyznawców innych religii (wtedy narodowy składnik nieco niweluje się, oraz niewierzących. W oddzielnych regionach Ukrainy Kościół Rzymskokatolicki ma wyraźne etnowyznaniowe zabarwienie. Chodzi przede wszystkim o takie obwody, jak Żytomierski, Lwowski, Chmielnicki, Winnicki i Tamopolski. Tutaj skoncentrowano 2/3 przedstawicieli całej mniejszości polskiej na Ukrainie oraz 71% wszystkich oficjalnie zarejestrowanych wspólnot Kościoła Rzymskokatolickiego.

Do kompetencji państwowych organów władzy nie należy statystyczna ewidencja liczby wiernych jakichkolwiek z działających na Ukrainie kościołów, w tym i Rzymskokatolickiego. Państwo posługuje się tylko danymi, które dobrowolnie podają same organizacje religijne, do tego nie wszystkie organizacje, a tylko te, które uważają dla siebie za stosowne zarejestrować się w państwowych organach władzy w celu uzyskania statusu osoby prawnej. Dlatego oficjalne dane co do ilości religijnych organizacji, przede wszystkim wspólnot, klasztorów, zakonów, misji, są nieco mniejsze od rzeczywistych. Ogólnie do 1 stycznia 1994 r. na Ukrainie było zarejestrowanych 536 organizacji Kościoła Rzymskokatolickiego (oprócz Zakarpacia), z czego 106 - w obwodzie lwowskim, 95 - w chmielnickim, 82 - w winnickim, 71 - w żytomierskim, 67 - w tamopolskim.

Struktura katolickich kościołów na Ukrainie nie jest zunifikowana. Co w tej samej mierze odnosi się i do największego na Ukrainie kościoła katolickiego - Ukraińskiego Kościoła Grekokatolickiego (składa się z 1 archidiecezji, 5 diecezji, które są zjednoczone centralizowaną władzą i 1 diecezji Mukaczewskiej, która działa autonomicznie) i Kościoła Rzymskokatolickiego (składa się z archidiecezji Lwowskiej oraz podporządkowanej jej diecezji Żytomiersko-Kijowskiej na czele z biskupem Janem Purwińskim i Kamieniecko-Podolskiej na czele z biskupem Janem Olszańskim; autonomiczna struktura Kościoła Rzymskokatolickiego na Zakarpaciu podporządkowana nuncjuszowi Watykanu na Ukrainie). Na czele archidiecezji Lwowskiej Kościoła Rzymskokatolickiego stoi arcybiskup Marian Jaworski (obywatel Rzeczypospolitej Polskiej).

Realizacja przez przedstawicieli mniejszości polskiej prawa wolności sumienia regulowana jest przede wszystkim ustawami Ukrainy "O wolności sumienia i organizacji religijnej" z 23 kwietnia 1991 r. oraz "O mniejszościach narodowych na Ukrainie" z 25 czerwca 1992 r.

Artykuł 6 ustawy "O mniejszościach narodowych na Ukrainie" gwarantuje wszystkim mniejszościom prawo wyznawania swojej religii oraz ochronę przez państwo tych budowli kultowych, które są zabytkami historii i kultury danych mniejszości. W warunkach trwającego kryzysu ekonomicznego na Ukrainie ważnego znaczenia dla rozmaitych mniejszości nabiera artykuł 15 tej Ustawy, w którym nadaje się im prawo w ustanowionym na Ukrainie porządku swobodnie "nawiązywać i podtrzymywać związki z osobami swojej narodowości i ich społecznymi organizacjami za granicami Ukrainy, otrzymywać od nich pomoc dla zaspokojenia potrzeb duchowych, brać udział w działalności międzynarodowych nierządowych organizacji". Z możliwości, które daje dany artykuł, szeroko korzysta dzisiaj wiele związków mniejszości narodowych na Ukrainie. Szczególnie takich, gdzie komponent narodowy jest ściśle związany z religijnym.

Ustawa Ukrainy "O wolności sumienia i organizacje religijne" ma charakter dokumentu kompleksowego, wspólnego i obowiązkowego do wykonania dla wszystkich organizacji religijnych w państwie, niezależnie od typu ich wyznania, narodowego czy ilościowego składu. Wszystkie religijne organizacje mają równe prawa i obowiązki wobec państwa. Odpowiednio i państwo nie nadaje przewagi żadnej z nich. Jedyny dla wszystkich kościołów na Ukrainie ustawodawczy dokument jest niezawodnym gwarantem realizacji zasady równości wszystkich kościołów i konfesi na Ukrainie wobec prawa i między sobą. Daje on możliwość efektywnego rozwiązywania najboleśniejszych problemów w sferze kościelnej, powiązanych ze sprzecznościami na gruncie byłego ruchomego i nieruchomego mienia kościelnego, które istnieją tak między kościołami różnych konfesi, jak i między poszczególnymi z nich a państwem.

Jednak w warunkach, kiedy proces zwrócenia organizacjom religijnym mienia kultowego trwa w dalszym ciągu, pozytywnym momentem stała się okoliczność, że znaczna część budowli kultowych dalej jest własnością państwa. Państwo rozstrzygając problem zmiany właściciela, kieruje się interesami ogólnonarodowymi, biorąc pod uwagę historyczno-kulturalną wartość sakralnego zabytku dla kultury ukraińskiej. Rozpatrywane są nie tylko prawne podstawy do zmiany formy własności na konkretną budowlę kultową i historyczna tradycja, ale i realne możliwości dnia dzisiejszego - czy jest możliwość udostępnienia kościelnych budowli tak szybko, jak tego życzą sobie wspólnoty, które do nich pretendują; czy wspólnoty te mają możliwość własnym kosztem utrzymać kościelne budowle (zależy to od liczby ich członków), czy przekazać te budowle społecznościom do nieodpłatnego korzystania, czy jest możliwość przekazania ich społecznościom na własność.

Przy tej okazji trzeba zauważyć, (o ile przez prawny nihilizm reprezentantów oddzielnych religijnych społeczności, przykładów negatywnych jest niemało), że subiektemi tego procesu - to znaczy zwrotu przez państwo organizacjom religijnym mienia kultowego - mogą być wyłącznie jurysdykcyjnie prawomocne strony, (organizacje religijne ze statutem osoby prawnej), interesy których reprezentują wyłącznie obywatele państwa ukraińskiego.

Na poziomie ustawodawczym problem zwrotu przez państwo mienia kultowego organizacjom religijnym regulowany jest następującymi dokumentami:

1) Uchwała Rady Ministrów Ukrainy z 5 kwietnia 1991 r. Nr 83, która zamieszcza spis budowli kultowych ogólnonarodowej historyczno-kulturalnej wagi, znajdujących się pod ochroną władzy państwowej i możliwość przekazania ich na własność lub korzystanie, rozpatruje się oddzielnie w każdym konkretnym przypadku.

2) Rozporządzenie Prezydenta Ukrainy "O przedsięwzięciach co do zwrócenia religijnym organizacjom mienia kultowego" z 4 marca 1992 r., według którego Gabinet Ministrów Ukrainy z udziałem organów ochrony zabytków historii i kultury jest zobowiązany wyznaczyć, które z wymienionych w Uchwale Rady Ministrów Ukrainy Nr 83 z dnia 05.04.1991 r. zabytków architektury mogą być przekazane organizacjom religijnym. Rozporządzenie to zobowiązuje także miejscowe organy władzy wykonawczej w przeciągu 1992-1993 r., zgodnie z realnymi możliwościami zrealizować przekazanie wspólnotom religijnym na własność lub do nieodpłatnego korzystania budowli kultowych, które wykorzystywane są niezgodnie z przeznaczeniem. Tym Rozporządzeniem zaczęła się sprawa wykonania nowej ewidencji mienia kultowego, przechowywanego w zbiorach państwowych muzeów

i archiwów w celu rozwiązania problemu możliwości dalszego jego wykorzystania zgodnie z przeznaczeniem.

Przeszkodą do wykonania części decyzji tego Postanowienia we właściwym czasie w znacznej mierze stała się sytuacja ekonomiczna w kraju i spowolnienie tempa jego realizacji tylko aktualizuje wyznaczone problemy.

3) W bardziej ogólnym zarysie problem mienia regulują artykuły 17 i 18 Ustawy "O wolności sumienia i organizacje religijne", a także aneks do artykułu 17 z 23 grudnia 1993 r.

Artykuł 17 określa zasady korzystania przez organizacje religijne z mienia, które jest własnością państwa oraz określa rolę państwowych organów władzy w regulacji mechanizmu pokojowego korzystania z kultowych budowli przez kilka wspólnot religijnych.

Artykuł 18 reguluje porządek realizacji przez wspólnoty religijne prawa własności oraz stoi w obronie tego prawa ze strony państwa.

Mimo obiektywnego działania asymilacyjnych tendencji w środowisku mniejszości narodowych, których przedstawiciele należą do Kościoła Rzymskokatolickiego (liczba, np. ludności polskiej według danych spisów zmniejszyła się między rokiem 1959 a 1989 z 363 do 219 tys. osób), ilość wspólnot religijnych i organizacji Kościoła Rzymskokatolickiego od końca lat 80-tych stale rośnie. Jeżeli w roku 1989 na Ukrainie można było naliczyć 114 wspólnot Kościoła Rzymskokatolickiego, to już w roku 1991 było ich 452, w 1992 - 517, a pod koniec 1993 r. - 581 przy ogólnej liczbie organizacji religijnych 606 (uwzględniając dane z Zakarpacia). W obwodzie Żytomierskim sieć wspólnot Kościoła Rzymskokatolickiego już w roku 1992 przewyższała poziom z roku 1945.

Intensywność procesu tworzenia wspólnot Kościoła Rzymskokatolickiego uaktualnia problem zabezpieczenia ich kadrami duchowieństwa, ilość którego także rośnie: z 222 osób w 1992 r. do 256 w 1993 r. Ostrość problemu kadrowego charakteryzuje następujący wskaźnik: latem 1993 r. ponad połowa księży, którzy pełnili funkcję duszpasterską w Kościele Rzymskokatolickim na Ukrainie, nie była obywatelami naszego państwa. Za wyjątkiem kilku osób z Węgier i Słowacji, którzy pracowali na Zakarpaciu, reszta była obywatelami Rzeczypospolitej Polskiej (z 208 osób duchownych różnej rangi, którzy pracowali w Kościele Rzymskokatolickim na Ukrainie latem 1993 r., 104 byli obywatelami RP).

Jednak na dzień dzisiejszy porządek działalności cudzoziemców w jakichkolwiek wspólnotach religijnych państwa ukraińskiego regulują dopełnienia z 23 grudnia 1993 r. do Ustawy "O wolności sumienia i organizacje religijne". Artykuł 4 tej Ustawy jest dopełniony częścią 4 następującej treści: "Kapłani, religijni kaznodzieje, katecheci i inni przedstawiciele zagranicznych organizacji, którzy są obcokrajowcami i czasowo przebywają na Ukrainie, mogą zajmować się głoszeniem nauk religijnych, wykonywaniem religijnych obrzędów oraz inną działalnością kanoniczną tylko w tych organizacjach religijnych na zaproszenie których przybyli, i za oficjalnym uzgodnieniem z organem państwowym, który dokonał rejestracji statutu odpowiedniej organizacji religijnej".

Jednak ta poprawka nie rozwiązuje problemu kadr. Przygotowanie własnej kadry duchowieństwa katolickiego łacińskiego obrządku - jest problemem szczególnie aktualnym. Dzisiaj na Ukrainie funkcjonują 3 duchowne uczelnie, które stworzono w 1992-1993 r. Są to: Kijowski Ukraiński Rzymskokatolicki Uniwersytet, Kijowski Ukraiński Koledż Katolicki i Kamieniecko-Podolskie Seminarium Duchowne (m. Horodok). Rośnie ilość szkół niedzielnych Kościoła Rzymskokatolickiego: z 88 w 1992 r. do 173 pod koniec 1993 r. Oprócz tego ukazują się drukiem 4 kościelne wydania periodyczne.

W 1993 r. przebiegał intensywny proces zakładania klasztorów Kościoła Rzymskokatolickiego. Oficjalnie zarejestrowanych do dzisiaj jest 16. Oprócz tego, na terytoriach historycznego rozprzestrzenienia rzymskokatolicyzmu - na ziemiach Naddnieprzańskej i Zachodniej Ukrainy równolegle, bez rejestracji jako osoby prawnej trwa proces tworzenia rozmaitych struktur zakonnych Kościoła Rzymskokatolickiego i świeckiego apostołatu.

Problem zabezpieczenia wspólnot religijnych, niezależnie od ich wyznaniowej przynależności, w wystarczającą ilość budowli kultowych jest aktualny dla wszystkich wspólnot religijnych w państwie,

położenie wspólnoty wiernych Kościoła Rzymskokatolickiego nawet w takich warunkach wygląda nie najlepiej w porównaniu z położeniem w innych kościołach.

Dynamika zagospodarowania przez wspólnoty Kościoła Rzymskokatolickiego budowli kultowych jest następująca: w 1992 r. użytkowały one 374 budowle kultowe, w 1993 r. - 425, w pełnej własności wspólnot w odpowiednich latach było 219 i 248 kościołów, a w użytkowaniu 140 (1992 r.) i 178 (1993 r.). Wśród kościołów, które są historyczno-kulturalnymi zabytkami, wspólnoty Kościoła Rzymskokatolickiego użytkowały w 1992 r. - 118, w 1993 r. - 149 zabytki (w ostatnim wypadku 62 kościoły były przekazane wspólnotom na pełną własność). Od 1992 r. do 1993 r. wzrosła także ilość pomieszczeń, które były przystosowane pod domy modlitewne, albo wynajęte od obywateli czy organizacji. Wspólnoty Kościoła Rzymskokatolickiego na Ukrainie praktycznie nie znają takiego niełatwego problemu jak użytkowanie świątyń po kolei. W 1993 r. tylko dwie wspólnoty użytkowały kościoły do odprawiania nabożeństw po kolei.

W ostatnich latach wspólnoty rzymskokatolików aktywnie budują nowe świątynie. Stało się to możliwe dzięki pomocy materialnej, która nadchodzi tak z historycznej ojczyzny członków wspólnot, jak i od współwyznawców z zagranicy. Jeżeli w 1991 r. na Ukrainie zbudowano 2 kościoły, to w 1992 r. - już 14, a w 1993 - 10, buduje się jeszcze 71 kościołów.

Ogólnie na początek 1994 r. zabezpieczenie Kościoła Rzymskokatolickiego w kultowe budowle wyniosło 73% (z czego 42,1% kościołów znajdowało się we własności wspólnot religijnych), przy ogólnym na Ukrainie wskaźniku tylko 66%.

Na dzień dzisiejszy problem istnieje tylko z tymi kultowymi budowlami albo zespołami zabudowań, które są wciągnięte do rejestru zabytków historyczno-kulturalnych i zabranie ich dotychczasowym użytkownikom jest niemożliwe bez przydzielenia tym instytucjom innych pomieszczeń (są to przeważnie oświatowo-wychowawcze, medyczne oraz inne instytucje socjalno-kulturalnego, naukowego lub wojskowego przeznaczenia). Każdy podobny przypadek rozpatrywany jest oddzielnie przez odpowiednie organy państwowe. Jeżeli zapada pozytywna decyzja, to opracowuje się obliczony na pewien odcinek czasu projekt przekazania budowli wspólnocie religijnej.

Analiza podań wspólnot religijnych Kościoła Rzymskokatolickiego do organów centralnej władzy od 1991 r. do dnia dzisiejszego, którą wykonała nasza Komisja, świadczy o dostatecznym uzasadnieniu odmówień przekazania świątyń na własność kościołowi (chodzi tutaj o zabytki wciągnięte do wspomnianego wyżej rejestru Rady Ministrów Ukrainy Nr 83 z dnia 05.04.1991 r., albo do użytkowania wspólnotom (kiedy zwolnienie pomieszczenia przez dotychczasowych użytkowników nie jest możliwe bez nadania im pomieszczenia zastępczego, albo budowla kultowa jest już przekazana liczniejszej wspólnocie katolików wschodniego obrządku).

Można wydzielić pewną grupę zabytków, z prośbą o zwrot których stale zwracają się przedstawiciele Kościoła Rzymskokatolickiego i które są własnością państwa.

W Kijowie jest to kościół św. Mikołaja, który znajduje się we wspólnym użytkowaniu Ministerstwa Kultury Ukrainy, wspólnoty Kościoła Rzymskokatolickiego i jest własnością państwa.

We Lwowie są to: rezydencja lwowskich łacińskich arcybiskupów, kościół Oczyszczenia N.P. Marii i budynek seminarium duchownego jako całociśowy zespół architektoniczny (aktualnie mieści się tutaj Metrologiczny Instytut Narodowej Akademii Nauk Ukrainy), kościoły Marii Magdaleny, Nieustającej Pomocy Dziewicy Marii, sióstr Klarysek, Marii Śnieżnej, Sakramentek Wiecznej Adoracji, św. Wojciecha, klasztor Ojców franciszkanów, Sióstr franciszkanek.

Poruszane są pytania dotyczące zwrotu kościołów w Olesku, Truskawcu, Tarnopolu, Brzeżanach, klasztornego zespołu w Brodach, czasami poruszane są pytania o nadanie plebani.

Nierozwiązanym pozostaje problem rozmieszczenia w Kamieńcu-Podolskim diecezjalnego seminarium duchownego, który funkcjonuje dzisiaj w Horodku. Kościół chciałby roznieść go w zespole budowli klasztoru Dominikanów w Kamieńcu-Podolskim (jest on w rejestrze Rady Ministrów Ukrainy Nr 83 z dnia 05.04.1991 r., a obecnie mieści się tu drukarnia obwodu, gdzie jest zatrudnionych 400 osób).

W obwodzie Iwano-Frankowskim jest poruszany problem zwrotu kościołów w wiosce Jezupil (rozmieszczono w nim sztab obrony cywilnej obwodu), a także w samym mieście Iwano-Frankowsk (mieści się sztab wojskowy). Analogiczne problemy oddzielnych budowli poruszane są przez wierzących obywateli w Dniprodzerżyńsku, Humaniu, Monastyrzyszczi. W obwodzie Żytomierskim jedna z wspólnot w mieście Berdyczów nalega na pełne przekazanie jej do użytkowania zespołu klasztoru Kamelitów Bosych (obiekt włączony do rejestru Rady Ministrów Ukrainy Nr 83 z dnia 05.04.1991 r., dzisiaj mieści się tam szkoła artystyczno-muzyczna z 750 uczniami i 75 nauczycielami; 3 kościoły tego zespołu przekazano w użytkowanie dwóm wspólnotom Kościoła Rzymskokatolickiego).

Wszystkie główne wskaźniki, które charakteryzują współczesny stan wspólnot religijnych Kościoła Rzymskokatolickiego na Ukrainie, mają bilans pozytywny. Świadczą one o tym, że przedstawiciele polskiej mniejszości narodowej, niezależnie od ich stosunku do religii, jako obywatele Ukrainy są chronieni w swoim prawie do wolności sumienia, a Polacy-katolicy efektywnie realizują swoje prawo zgodnie z działającym prawodawstwem.

29.05.1994 r.

Przełożył Oleg Aleksejczuk

Олег Алексійчук

ЧЛЕНИ ПРЕЗИДІЇ СКВ І УВКР У КРАКОВІ

29-30 червня 1994 р. на запрошення Фундації св. Володимира до Кракова приїхали: видатний пост та визначний український політик і голова Української Всесвітньої Координаційної Ради у Києві Іван Драч з дружиною Марією та секретар Світового Конгресу Українців інж. Ярослав Соколик з дружиною Оксаною Бризгун-Соколик, головою Світової Федерації Українських Жіночих Організацій.

Зранку до пізнього попудня першого дня перебування у Кракові гості оглядали Центр Української науки і культури, створений Фундацією св. Володимира. Гості побачили книгарню "Нестор" з українськими виданнями, приміщення кав'ярні-ресторану "Україна", студентський клуб "Вернигора", галерею Українського Мистецтва, де оглянули велику виставку, у двох залах - декоративно-ужиткового мистецтва української громади Кракова; а в інших двох приміщеннях Галереї - виставку дипломних робіт студентів Львівського коледжу ім. І. Труша, та окремо виділену виставку сучасного народного мистецтва Полтавщини. Найдовше оглядали гості виставку ікон, літургійних предметів, реставрованих в діючій вже три роки у Фундації робітні реставрації ікон. Тут відбулась дуже цікава зустріч з реставраторами: панями Ядвігою Стирною та Агатою Мамонь, які показали шановним відвідувачам свою роботу, розказали про труднощі і проблеми, що мають в своїй реставраторській і дослідницькій праці.

Члени президії СКВ, УВКР і СФУЖО мали також нагоду зацікавитись з художником світової слави Юрієм Новосільським, який доглядає за розвитком робіт у запроєктованій ним маленькій кав'ярні Фундації св. Володимира.

Цікава розмова розгорнулася також у бібліотеці, де вже є понад 5 тисяч цінних томів, у тому числі видання "Сучасності", УВУ, українських інститутів Гарварду та Едмонтонського університету. Тут же панство Драчі і Соколики ознайомились з діяльністю і планами видавництва "Швайпольт Фюль", і отримали в подарунок такі видання Фундації: "Краківські українознавчі зошити", т. I-II (472 с.) - під трьох наукових сесій; альманах "Між сусідами" 1 випуск 1991 р. (56 с.), 2 випуск 1992 р. (100 с.), 3 випуск 1993 р. (172 с.); буклети, каталоги, альбоми видані з нагоди експонування різних виставок у Галереї українського мистецтва. Були вони дуже здивовані, що такі вартісні і гарні речі видаються на однісінькому старенькому комп'ютері.

Після візиту до трьох (у 80% відремонтованих будинків) та всіх діючих у Фундації інституцій, відбулась щира розмова гостей з управою та працівниками Фундації. Тут були представлені гостям члени управи: Тирс Венгрінович, Божена Зінкевич-Томанск, Іван Кривуцький, Христина Дарчук, члени мистецької комісії, відповідальні за організацію Галереї, Ігор Кузик, Агата Мамонь, Ядвіга Стирна, організатор секретаріату Ірсна Сидор, бухгалтер Ярослава Рачунь, редактор видавництва "Швайпольт Фіоль" Олег Алксійчук, працівник книгарні - Анна Дзюбина та організатори кав'ярні-ресторану Єжи Гавел і Лідка Гиба, а також Надія Кандірук, Галина Козак, Тереза Лесняк, Роман Любінецький, панство Мацко, Пельо, Курилю.

Гості з великим зацікавленням питали про організацію, про функціонування Фундації, ремонт будинків Центру. Генеральний секретар СКВ інженер Ярослав Соколик, як професіонал, у розмові з інженером Олександром Ничком, який проводить ремонт, переконався, як економічно вигідно можна відремонтувати будинки з XVI століття.

Під час перебування членів управи СКВ, УВКР та СФУЖО у старовинному, королівському місті др. Володимир Мокрий, реалізуючи одну з головних цілей Фундації, якою є налагоджування добросусідських стосунків наукової та культурної співпраці між Польщею та Україною zorganizував зустрічі гостей з редакцією тижневика Tygodnika Powszechnego, з літературними діячами в незалежній Спілці Польських Письменників (Stowarzyszenie Pisarzy Polskich), з президентом міста Кракова - Юзефом Лассотою та проф. д-ром Єжи Арматом - керівником Польсько-Американського Інституту Педіатрії Медичної

Sekretarz Generalny Światowego Kongresu Ukraińców inż. Jarosław Sokolyk podczas wizyty u prezidenta Krakowa Józefa Lassoty w czerwcu 1994 r.

Poeta, deputowany Najwyższej Rady Ukrainy, przewodniczący Światowej Ukrainskiej Rady Koordynacyjnej Iwan Dracz, Sekretarz Generalny Światowego Kongresu Ukraińców inż. Jarosław Sokół w Fundacji św. Włodzimierza

Академії ім. М. Коперніка у Кракові, яка повернулась у структуру Ягеллонського університету.

Др Ежи Армата вже протягом року за посередництва Фундації св. Володимира організовує стипендії для молодих лікарів-практикантів у краківській поліклініці. Вже приїжджали українські лікарі зі Львова, Києва, обмінювались досвідом щодо організації та лікування дітей, які після Чорнобильської катастрофи захворіли раком крові. З тією ж метою була створена в Україні і в діаспорі Фундація Приятелів дітей, які хворі на рак "Щасливі острови", що допомагає українським лікарям боротьбі з важкою недугою. Був написаний лист "До українців доброї волі і серця!", в якому закликається українські середовища створити групи людей, які сприяли б цій важливій гуманітарній ідеї. Панство Соколки передали на ту справу відповідні кошти. Редактор Tygodnika Powszechnego Т. Фіалковскі на зустрічі з українськими гостями коротко розповів про історію газети.

Пригадав тяжку працю під час комуністичної влади, про порушення газетою справ непопулярних, у тому числі висвітлювання проблем стосунків польсько-українських (Мітрополит Шептицький, Акція "Вісла", Тисячоліття Хрещення Руси-України). Крім розповіді про справи тижневика, редактор був дуже зацікавлений, справами сьогодення в Україні, польсько-українськими відносинами у Канаді, про які пан Ярослав Соколик сказав так: "Зустрівшись свого часу з польською громадою у Канаді, ми дійшли до висновку, щоб те, що було, залишити історикам. А говорити тільки про те, що є сьогодні і буде завтра, за двадцять років. Зараз стосунки між поляками і українцями маємо в Канаді дуже добрі".

Проф. Влодзімеж Маціонг у Спільні Польських Письменників розповідав також про свою організацію, що утворилась під час воєнного стану, і об'єднує незалежних письменників Кракова. Як "Tygodnik Powszechny" так і "Dekada Literacka", видавничий орган Спільни письменників були дуже зацікавлені нав'язанням співпраці з українськими письменниками, а особливо з присутнім на зустрічах Іваном Драчем. У відповідь на запрошення до співпраці київський поет обіцяв спеціально написати щось щось для цих видань, і навіть приїхати в жовтні на конференцію, організовану Спільною Польських Письменників у Кракові.

Після обіду під час зустрічі у бюро Фондації св. Володимира з краків'янами, українською громадою міста, студентами та викладачами Ягеллонського університету найбільше питань було звернено до Івана Драча і не як до поета, а як до державного діяча. Передовсім цікавили людей такі питання, як президентські вибори, економічна ситуація в Україні, польсько-українські відносини, про які Іван Драч сказав: "Якщо дивитися на карту, то ми побачимо, що не може бути так, щоб Україна не стояла разом з Польщею. Не дай Боже, щоб відбулись якісь тертя міждержавні, хоча б такі, як справа Лисенка й інші неприємні справи. Це інспірують треті сили, які хочуть показати, що не може бути добра і миру між Україною і Польщею. Я захоплений багатьма з Вас, вашими зусиллями спрямованими на поєднання між поляками та українцями. Я надзвичайно позитивно сприймаю цей потяг польської молоді до української школи, до українських кафедр. Це добра надія на порозуміння між нашими народами."

Гості були дуже зацікавлені і втішені з факту, що в Ягеллонському університеті на українську філологію вже четвертий рік набираються студенти, а кількість тих, хто бажає вчитися тут, значно більша, ніж кількість місць. (На I, II, III і IV курсах краківської україністики навчається вже 120 студентів).

На запитання, що стосувались проблем вивчення української мови на Україні і проблеми українських шкіл на сході України з болем, але і з надією на краще відповідала пані Марія Драч - Голова міжнародної організації "Жіноча Громада".

Наступного дня відбулась зустріч з президентом міста Кракова Юзефом Лассотом. Президент поінформував гостей про діяльність уряду міста з думкою про налагодження польсько-українських відносин у сфері культури, науки та економіки. Президент Юзеф Лассота зокрема сказав: "Я думаю, і часто кажу так, що вистачить, щоб адміністрація не заважала... А як Ви зауважили у порівнянні, з минулими комуністичними часами є велика різниця у ставленні не тільки поляків, але і польських влад до України. І як наслідок цієї зміни, мене дуже тішить усебічна й активна діяльність тут у Кракові Фондації св. Володимира".

Під час зустрічі пан Я. Соколик поінформував присутніх про Європейську конференцію СКУ у Варшаві, знову було звернено увагу на добру, майже зразкову співпрацю поляків і українців у Канаді. Пан Соколик подякував також президентові Кракова за допомогу, яку він надає українським організаціям міста, в тому числі краківському відділові Об'єднання Українців та Союзові Українок. Президент міста був зацікавлений справами українського жіноцтва в світі, про що оригінально і змістово розповідала пані Оксана Соколик.

Гості з Торонто і Києва оглянули також чудову архітектуру міста, мали ще декілька зустрічей з різними людьми, у тому числі членами краківського відділу ОУП, Союзу Українок, Товариства Б. Лепкого. Перед від'їздом пан Ярослав Соколик, втішений результатами своєї подорожі і розвитком української справи у Кракові, у Пропам'ятній книзі Фондації св. Володимира написав: "Я щасливий! Приїхав до Кракова і зустрів тут кусок України. Це не закінчений ще Центр Фондації св. Володимира. Гратулюю за чудовий задум та дякую за працю, яку провели дотепер. Бажаю витривалості, сили та одержимості завершити та успішно скінчити Ваш проєкт. Щастя Вам Боже у Вашій дуже корисній та потрібній праці для нашої науки і культури!"

Сергій Грабар

ГЕРБ МІСТА КИЄВА

На сторінках багатьох книжкових видань, у газетах та журналах останнім часом багато уваги приділяється українській символіці. "Все повертається на крути своя" - справді влучний вислів, бо повсякчас отримує підтвердження. Повернувся синьо-жовтий прапор України і від Тризуба вже не відвертаються, як від страшною хвороби, він гордовито красується на табличках багатьох державних, приватних та інших установ. І хочеться вірити, мине небагато часу, займе своє чільне місце старовинний герб міста Києва. Тим паче, що спроби його повернення вже були.

У 1992 р. кілька засідань Київської міської ради були присвячені саме питанню про герб міста Києва. І тоді погляди депутатів розділились. Одні депутати стояли на тому, щоб залишився сьогоднішній герб, прийнятий у 1969 р. Його основою є щит слов'янської форми, нагорі щита - золотий серп та молот, внизу - нагородний знак "Золота Зірка Героя Радянського Союзу". На двокольоровому червоно-лазуровому щиті - напис "Київ". Срібний лук змальовує Київ давній, а декоративно виконана квітка каштана - Київ сучасний.

Друга група депутатів запропонувала створити новий герб. Але були, слава Богу, й такі здравомислячі депутати, що закликали повернути Києву його старовинний герб, скасований, як і багато іншого, з приходом більшовиків до влади у 1919 р.

Історія київського герба сягає у сиву давнину. Він бере свій початок від особистих печаток великих Київських князів, на яких вже у XII-XIII століттях було зображено Архистратига Михайла. Сам герб був затверджений пізніше - у XV ст., у період, коли Київ увійшов до складу великого Князівства Литовського і отримав Магдебурзьке право. А після Люблінської унії 1569 р. Київське воєводство перейшло до Речі Посполитої з тим самим, лише трохи зміненим гербом.

Після приєднання України до Росії у 1654 р. першу згадку про герб Київської землі знаходимо на зображенні Державної печатки у щоденнику Корба, що супроводжував у 1698 та 1699 роках посланця Священно-Римської імперії, відправленого до Російського двору для переговорів про війну з Туреччиною. Остаточне встановлення міських гербів відноситься до другої половини XVII ст., до часів царя Олексія Михайловича. У XVIII ст. з організацією постійно діючого війська виникла потреба розподілення його по губерніях та містах, герби яких були зображені на полкових знаменах. У зв'язку з цим у 1729 р. граф Мініх подав до Державної військової Колегії 57 гербів, серед яких був і герб Києва: "в середині янгол у білому одязі, з мечем, сяння жовте, поле лазурове". А в червні 1782 р. було затверджено герб Києва та Київської губернії: "Архангел Михайло у срібному одязі, у блакитному полі, в лівій руці тримає меч, а в лівій щит, голова непокрита і навкруг неї - вінце".

Минуло більше половини століття і був височайше затверджений новий герб Київської губернії: у лазуровому полі Святий Архистратиг Михайло в срібному одязі та озброєнні, з племінючим мечем та срібним щитом. Щит вінчає імператорська корона, навколо золоте дубове листя, зв'язане Андріївською стрічкою (наказ 8-го грудня 1856 р.)

З усіх цих фактів та наказів можна зробити висновок, що герб міста Києва - один з найдавніших і найпостійніших серед гербів міст та областей. І якби не історичні катаклізми, що так перетрусили нашу землю, сьогодні на Майдані Незалежності, колишній Думський площі, на будинку Думи ми бачили б золочений герб Києва: "на блакитному тлі Архангел Михайло, у вигляді римського воїна, з непокритою головою і в срібному одязі, в правиці він тримає меч племінючий, у лівій руці - щит".

Чому саме Архангел Михайло вибраний покровителем міста Києва? Архангел - це начальник ангелів, слово за створенням новозавітне, його немає у письменників давнини, ні у Старому Заповіті. Але поняття про старшість ангелів було й раніше, їх звали "одні з перших князів", "князь великий", так що слово утворилось для вже усталеного поняття. І цілком істотно, що перші князі - християни - вибрали своїм покровителем Архангела, і не просто Архангела, а саме Михайла, ім'я якого з єврейської мови - "хто як бог", що

поставлений над усіма дев'ятьма чинами ангельськими і є захисником та покровителем людей. Його срібний одяг вказує на цнотливість, чистоту та неспорочність. Пліоменіючий меч у правиці осягає шлях серед ночі. Щит - боронить від загарбників. Блакитне поле - символ величчя, краси та ясності, а загальне золоте тло зображення підкреслює багатство, силу, вірність та постійність.

Такий герб Києва. Герб, якого ще немає, але він обов'язково повернеться, бо "все повертається на круги своя". А поки що у різних виданнях кожен художник у вільних перекладах трактує канонічне зображення герба міста Києва. А тут треба підходити дуже відповідально, бо ж це геральдика.

Герб Києва. Він повинен якнайшвидше повернутися до киян.

Andrzej Janowski

ЯК ДЛUGO JESZCZE "KAMIEŃ NIEZGODY" ?

Будуч в 1966 року в Лвові, udało ми się obfotografować jeszcze niezdeławastowany tylko zapuszczony Cmentarz Orłąt. Czynielem to z powodów rodzinnych, bo mógłby na nim leżeć brat mojej matki, który jako osiemnastolatek uciekł z domu bronić polskiego Lwowa, a na pamiątkę tego faktu została po nim legitymacja "Orłąt". Przypomniało mi się to, gdy oglądałem zdjęcie otwierające artykuł Jagienki Wilczak pod tytułem "Kamień niezgody" ("Polityka" nr 50/94), bo monument poległych żołnierzy UPA, motywem bramy zdawał się jakoś nawiązywać do architektonicznej wizji tamtego lwowskiego pomnika.

To, że w siedmiu ustronnych miejscach powstały pomniki poświęcone pamięci żołnierzy UPA nie powinno chyba być wydarzeniem wywołującym w Polsce burzę, ale dobrze, że ten mądry i wyważony artykuł się ukazał, bo przy okazji można poruszyć parę spraw jeszcze chyba ważniejszych niż pomniki.

Pragnę zacząć uwagę o charakterze ogólniejszym. My Polacy mamy tendencję do postrzegania własnej sytuacji jako szczególnie niekorzystnej i wyjątkowo tragicznej. W czasie drugiej wojny światowej - mówimy - byliśmy między Niemcami a Sowieci, wielkie demokracje zachodnie nas zdradziły lub sprzedały, w latach 1944-45 nie było dla nas dobrego wyjścia. Wszystko to prawda, tylko spróbujmy w podobny sposób popatrzeć na sytuację Ukraińców. Okaże się wtedy, że w trakcie II wojny światowej zupełnie nie udało im się doprowadzić do umiędzynarodowienia sprawy ukraińskiej. Dla zachodnich moźnych tego świata my byliśmy chociaż wyrzutem sumienia, ale Ukrainie nikt nie poświęcił uwagi. Los Armii Krajowej był tragiczny, ale czy podobnego lub jeszcze głębszego tragizmu nie daje się zauważyć w historii UPA?

Aby rozważyć czy pomniki muszą być "kamieniem niezgody", warto zwrócić uwagę na kilka pytań podstawowych, bo od szczerzej na nie odpowiedzi wszystko w tej dziedzinie będzie zależeć. Spróbuję też dać swoje własne propozycje tych odpowiedzi.

Pytanie pierwsze: czy rzeczywiście jako naród chcemy pojednania z Ukraińcami, a jeśli tak to czy robimy co trzeba, by pojednanie osiągnąć? W tego rodzaju sprawach najważniejsze jest jasne określenie intencji.

Otóż, w moim przekonaniu pojednanie ma dla obu naszych krajów znaczenie pierwszorzędne. Ludzie, którzy jakoś mogą wpływać na stan mentalności zbiorowej obu naszych narodów, powinni czynić wszystko, by dawna wrogość i nienawiść nie odrodziła się już w przyszłości. Przypuszczam, że nigdy jeszcze w historii nie było sytuacji tak temu pojednaniu sprzyjającej. Zawsze istniały siły obce - i wewnątrz naszych narodów też - zainteresowane tym, by wrogość między Polakami a Ukraińcami trwała i kwitła. Przy jakichś nowych korzystnych warunkach siły te mogą znów się zaktywizować. Trzeba temu zapobiec. Bez względu na to ile osób zginęło dawniej we wzajemnych walkach i bez względu na to czyja wina jest większa, najważniejsze jest to jak psychicznie nastawimy nasze dzieci i wnuki wobec tego co może być, a nie tylko wobec tego co było.

Pytanie drugie: czy załatwiając konkretną sprawę taką jak omawiane pomniki, chcemy i potrafimy potraktować ją jako okazję do wypracowania metod osiągania kompromisu, który i żywym i zmarłym po

obu stronach oddalby to co im nalezy, a mlodszy od nas pokazywal droge do wzajemnego zrozumienia i przyjazni wbrew aktualnym stereotypom?

Moim zdaniem, ci co zgineli maja prawo, by na ich grobach napisano prawdziwie o jaka sprawe walczyli. Jesli chcemy, by na kazdym polskim grobie - gdziekolwiek sie znajduje - mogl byc orzel i napis, ze ludzie tam pochowani polegli za Polske, nie na powodow, by Ukraińców takiego samego prawa pozbawiac. W artykule jest przytoczona wypowiedz "nie mozna byc jednoczenie bohaterem obu naszych narodow". Zgadzam sie z ta wypowiedzia - teraz nie mozna, zbyt malo czasu minelo jeszcze od tamtych wydarzen, a moze juz zawsze bedziemy odniennie widziec przeszlosc... W kazdej jednak sytuacji mozna postarac sie zrozumiec motywy dlaczego dany narod jaka organizacje czy grupe ludzi otacza szczegolnym szacunkiem. Nie chodzi przeciez o to, by zatracic wlasny punkt widzenia na rzecz tego jaki ma druga strona, a tylko o to, by pozwolic sobie zyć obok siebie z innymi wizjami przeszlosci. Moze dopiero po jakimis czasie powoli pojawiaja sie wspolni cisi bohaterowie zarysowujacego sie pojednania i porozumienia.

Pytanie trzecie: czy nasza mowa jest jednoznaczna i czy umiemy tam gdzie trzeba mowic o winie, sprawiedliwosci i karze, a tam gdzie trzeba o pojednaniu?

To pytanie dotyka bardzo trudnych problemow. Przy okazji tragicznych walk sprzed pol wieku mialy miejsce liczne zbrodnie. Chcialoby sie by ci, ktorzy je popelnili - jesli jeszcze zyja - wiedzieli i czuli, ze sprawiedliwosc bedzie im legalnie wymierzona, wszystko jedno czy zbrodnie popelniali z wlasnej inicjatywy czy wykonujac rozkazy przełożonych ukraińskich, polskich, niemieckich, sowieckich czy po prostu bandyckich. I ze sprawiedliwosc bedzie ich poszukiwac niezaleznie od tego czy przebywaja teraz w Polsce, na Ukrainie, czy gdzieś w swiecie. Gdy ludzie maja poczucie, ze po konkretnej winie najprawdopodobniej nadejdzie kara, to wowczas nie pojawia sie tendencja, by obarczac wina "wszystkich", tj. w tym wypadku cala formacje UPA.

Mam wrazenie, ze pomieszanie jezykow co do tego, gdzie chodzi o "pojednania", a gdzie o "sprawiedliwosc" niezwykle utrudnia pojednanie. Moze ze wzgledu na uplyw lat malo juz dla "sprawiedliwosci" mozna zrobic, zawsze jednak moga przynajmniej powstac prawdziwe i obiektywne opisy tego co bylo, a to zwykle jest jakaś forma "oddania sprawiedliwosci", oslabiajaca ogolna aure niecheci o "wszystko".

Pytanie czwarte: czy zalatwiajac sprawe taką jak pomniki umiemy wszyscy okazac tyle mądrości i umiaru, by nie pojawily sie niepożądane skutki uboczne wzmacniajace - wbrew naszym intencjom - uprzedzenia?

Tak sie zlozylo, ze spora czesc spolecznosci polskiej reaguje na pewne znaki i godla ukraińskie uczuleniem i nienawiscia - przez wiele ludzi tryzub jest postrzegany tak jak swastyka. Mozna tłumaczyc jak do tego doszlo i kto byl zainteresowany, byśmy tak te symbole postrzegali, ale jesli taka percepcja w narodzie istnieje, to jest to fakt spoleczny, który rowniez nalezy brac pod uwage, pewne sprawy wyjasniac i tłumaczyc, niektore przejawy tonowac. Wrogość mozna wywolac bardzo szybko, zrozumienie i pojednanie zwykle tworzy sie wolno. Moze warto wiecej mowic i pisac o ludziach, ktorzy spokojnie i konsekwentnie - nieraz wbrew nastrojom i jednej i drugiej strony - buduja porozumienie i maja w tej dziedzinie znaczące osiągnięcia. Do takich ludzi niewatpliwie nalezy, wymieniony zreszta w artykule Jerzy Rejt, prezes Związku Ukraińców w Polsce, wielkie sa takze zaslugi Bogumily Berdychowskiej, do niedawna bedacej dyrektorem Biura do Spraw Mniejszosci Narodowych w Ministerstwie Kultury i Sztuki.

Warto szukac odpowiedzi na wszystkie wymienione wyzej pytania. A jezeli chodzi o pomniki, to najrozsadniejszy chyba aktualnie wydaje sie - wspomniany w artykule Jagienki Wilczak - pomysl, by powolac rade na wzor polsko-niemieckiej komisji w Opolu i tam rozstrzygac te sprawy.

W Krukankach niedaleko Gyzka po pierwszej wojnie swiatowej zalożono wspolny cmentarz owczesnych przeciwnikow - poległych żołnierzy niemieckich i rosyjskich. W przeciwieństwie do wielu innych cmentarzy niemieckich w b. Prusach Wschodnich ten pozostal niezniszczony. Ktos, kto podejmowal decyzje o budowie wspolnego cmentarza, nie byl glupim czlowiekiem.

УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРА В ЯВОЖНІ

TYRS W JAWORZNIE

Jaworznicki dzień ukraińskiej kultury

Chociaż w naszym mieście nie było i nie ma żadnej cerkwi i nie wiem, czy ktoś z jaworzniaków trzykroć się żegna, to jednak historia lat powojennych sprawiła, że nasze miasto stało się dla narodu ukraińskiego miejscem szczególnym. Jego symbolem jest krzyż stojący w lesie Sama w pobliżu Wesołego Miasteczka. Nie wszyscy też wiedzą, że w latach 1947-1949 na dzisiejszym Osiedlu Stałym funkcjonował obóz dla Ukraińców objętych akcją "WISŁA". Ogółem przebywało w nim 3936 osób, spośród których 200 zostało zamordowanych. Nie mają jednak grobów. Leżą gdzieś w lesie wspólnie z naszymi "jaworzniakami". Wraz z powstaniem Ukrainy i nastaniem w Polsce czasów pełnej wolności, jak bandurzyści ze swoim śpiewem zaczęli zjawiać się na jaworznińskiej ziemi byli więźniowie lub ich najbliżsi. Tak jak wielu naszych rodaków wyjeżdża na wschód, by szukać szczątków i grobów swoich najbliższych, tak i oni wędrują teraz do Jaworzna, by odprawić panachidę. I tak daleko od wielkiej polityki rozrzuć Ukraińcy zaczęli duchowo łączyć się z Jaworzniem w modlitwie, a potem sztuce.

Wtorek 29 stycznia był kolejnym dniem pojednania. Leczenia ran w kolorach biało-czerwonych i niebiesko-złoty. W tym dniu w naszym Muzeum przy ul. Poczułowej 5 dokonano otwarcia kolejnej wystawy. Tym razem prac Tyrsusa Wenhrynowicza nt. "Cerkwie podkarpacie". Ale właściwie był to jaworznicki dzień ukraińskiej kultury. Już rannem odbył się konkurs rysunków z nagrodami dla dzieci w wieku 7-11 lat nt. "Cerkwie w dziecięcej wyobraźni". Przewodniczącym jury był sam Pan Tyrs. Tuż przed południem pod brzoźowym krzyżem w lesie, w miejscu pochówku Ukraińców, nasze władze, delegacja Ukraińców i przedstawiciele kościoła rzymskokatolickiego i greckokatolickiego odmówili modlitwę i złożyli kwiaty. W południe, w muzeum otwarto wystawę, która obejmuje 74 czarno-białe grafiki i 9 obrazów olejnych z cerkwiami.

Chociaż nie było wstęgi, otwarcie było bardzo uroczyste, bowiem uczestniczyli w nim: Prezydent Miasta Jaworzna Andrzej Węglarz, dyrektorzy - Halina Żuczek i Barbara Sikora w roli gospodarzy, oraz goście - autor prac Tyrs Wenhrynowicz, ordynariusz Diecezji Sosnowieckiej bp Adam Śmigielski, nasz dziekan Julian Bajer, prezes Fundacji św. Włodzimierza Chrzcziciela Rusi Kijowskiej w Krakowie dr Włodzimierz Mokry, ks. Nestor Dziubak, proboszcz parafii greckokatolickiej w Krakowie. Był też prof. Zbigniew Siatkowski oraz pisarz i aktor krakowski Jan Adamski.

Uroczystość otwarcia niejako samoczynnie stała się małym sympozjum, bowiem kolejno zabierali głos dostojni goście. Prezydent miasta podkreślił rolę i konieczność innego myślenia o "obozowym Jaworznie", o serdecznej woli kulturowego współistnienia polsko-ukraińskiego. Wyraził nadzieję dalszego wzajemnego mnożenia przejawów życzliwości i kontynuowania dalszej współpracy. Bardzo serdecznie witał w naszym mieście, znanego w świecie, szczególnie ukraińskim, grafika T. Wenhrynowicza. Biskup Adam Śmigielski w swoim wystąpieniu nawiązał do modlitwy odmówionej wspólnie z przedstawicielami Ukraińców nad grobami w lesie. Podkreślił rolę i znaczenie kontaktów Jaworzna ze społecznością ukraińską. Nawiązał również do lat swojej młodości i rodzinnych stron - "wyrosłem wśród cerkwi".

Włodzimierz Mokry jako przedstawiciel Fundacji w szerokim spektrum, nawiązał do historycznych uwarunkowań i stosunków polsko-ukraińskich (tragedii w obozie, akcji "Wisła"). Zaprezentował też samego autora wystawy i jego rolę w kultywowaniu kultury ukraińskiej.

Jan Adamski, rodem z Buczacza, kolekcjoner soroczek, weretów i innych pamiątek ukraińskich zaprezentował "Stoleczek", tekst wspomnieniowy księdza Stepana Wenhrynowicza - ojca Tyrsa.

Sam autor prac, wzruszony obecnością dostojnych gości zaprezentował swoje prace. Nawiązał do motywów, jakimi się kierował i kieruje. Mówił o roli rodziców, tragicznych losach Łemkowszczyzny i wielu cerkwi. W trakcie tej części dokonano też prezentacji okolicznościowej publikacji pt. "Tyrs Wenhrynowicz: Jego cerkiew, jego cerkwie." To ósma pozycja wydana przez Miejską Bibliotekę Publiczną w Jaworznie, autorstwa Zbigniewa Siatkowskiego.

Podczas przerwy obiadowej można było obejrzeć film Krzysztofa Krzyżanowskiego "Kutia", a w godzinach popołudniowych odbyło się zebranie Polskiego Towarzystwa Czytelniczego, na którym z prelekcją wystąpił Tyrs Wenhrynowicz. Głównym tematem spotkania była druga miłość Pana Tyrsa - exlibrisy. C.J. ("Gwarek", Jaworzno, 01-15.02.1994 r.) "GWAREK" (Jaworzno)

*Brzozowy krzyż
na mogiłach ofiar obozu
pracy w Jaworznie*

*Prezydent miasta Jaworzna
Andrzej Węglarz wraz
z przedstawicielami
środków twórczych
Jaworzna oraz ukraińskiej
mniejszości narodowej
podczas składania
kwiatów na mogiłach ofiar
w Jaworznickim lesie
w 1992 r.*

КРАКІВСЬКА УКРАЇНІСТИКА

Анатолій Єрема

Народився 1959 р. у Чернівцях, нині живе в Ірпені. Після закінчення відділення слов'ястики Київського університету ім. Тараса Шевченка у 1981 році працював підом-перекладачем туристичного бюро "Супутник", вчителем української мови та літератури у середній школі. З 1986 року - аспірант, молодший науковий співробітник Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. Максима Рильського АН України. У 1990 р. обійняв посаду викладача кафедри слов'янської філології філологічного факультету Київського університету ім. Тараса Шевченка. З 1993 р. відроджений для викладання практичних курсів української мови та мистецтва перекладу на відділенні україністики Ягеллонського університету.

У 1990 р. у Мінську (Білорусь) захистив дисертацію на здобуття вченого ступеня кандидата філологічних наук, присвячену проблемі зіставного вивчення слов'янських перемій, має низку наукових публікацій, присвячених цій проблематиці, а також опубліковані в українській періодиці переклади з болгарської та польської мов.

Сергій Рівник

- мовознавець, спеціаліст із сучасної української мови. Народився 1964 р. на Вінниччині. У 1986 р. закінчив Київський університет. Два роки працював викладачем української мови у Слов'янському державному педагогічному інституті. З 1988 р., до відродження у Краків, працював викладачем у Київському університеті ім. Тараса Шевченка на кафедрі сучасної української мови. Предмет наукового зацікавлення - синтаксис сучасної української мови. Опублікував кілька статей про способи і засоби поєднання слів у іменних словосполученнях. Працює над дисертацією "Керування як спосіб синтаксичного зв'язку в іменних словосполученнях української мови."

Починаючи з 1991 року, шоліта працював викладачем у Міжнародній (літній) школі україністики при Академії Наук України. У 1992 р. був співорганізатором навчального курсу української мови для іноземних політиків і бізнесменів, що працюють в Україні. Працює над підручником з української мови для іноземців. У 1993 р. був запрошений до Ягеллонського університету на відділення україністики. Вів практичний курс української мови і лекції з описової граматики. У 1994 р. угоду про працю продовжено ще на один навчальний рік.

Марія Зубрицька

Традиційний біографічний дискурс, звичайно, базується на триєдиному принципі: коли? де? що? На жаль, часова матриця біографії не може охопити повноти подіївості чи того, що було, від-булося, чи з-булося. Проста хронологія скриває панорамність культурного тексту й інтертексту та історичного контексту. Тому своє річне перебування в Кракові не хотіла б пізніше редукувати до сухих дат. Отже, коротка біографічна довідка:

Народилася 13 жовтня 1958 року на Львівщині. У 1980 р. закінчила Політехнічний інститут, а відтак філологічний факультет Львівського університету ім. І. Франка. У 1990 р. захистила кандидатську дисертацію в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка АН України. Тема дисертації "Творчість Лесі Українки в літературних дослідженнях неокласиків". В

даний час працюю науковим співробітником Львівського відділення Інституту літератури і за сумісництвом викладаю на кафедрі міжнародної журналістики та інформації у Львівському університеті. З теорією літератури пов'язана моя докторська дисертація, над якою працюю. Маю мрію разом з групою однодумців видати найближчим часом "Антологію сучасної літературно-критичної думки", куди увійдуть переклади українською мовою творів найвидатніших європейських мислителів від Ніцше до Дерріди. Перекладаю праці М. Фуко, Ж. Дерріди та Р. Інгардена.

Краків і Ягеллонський університет мають своє особливе символічне значення, як місце полікультурності та культурної дифузії, що формувалися і розвивалися впродовж багатьох століть. Для мене саме усвідомлення того, що в різні епохи видатні діячі української культури і науки мали пряму причетність до Кракова і Ягеллонського університету, і що я волею випадковості маю змогу продовжити нерозривність цієї духовної ходи часу, поглибили почуття відповідальності. Рік викладання на кафедрі україністики Ягеллонського університету став для мене великим випробовуванням саме на відповідальність, яка має багатозначну структуру. Насамперед, це відповідальність за Іншого, розуміння інакшості Іншого, який починає входити в багатющий, але спотворений стереотипними уявленнями і політичними аномаліями, світ українства. І в тій ситуації, як і раніше, для мене не мало і не могло мати сенсу питання: "Звідки взялося зло? Як усе це почалося?" Бо не минуле визначає нам характер майбутнього, а власне, майбутнє формує наше бачення минулого. Залежно від того, яке ми майбутнє обираємо, ми притягуємо в феноменологічне поле нашої свідомості ті, а не інші події минулого. Історія є не тільки даром людської пам'яті, а перш за все включає аспект людської надії. І ми усі разом, і кожен зокрема, несемо відповідальність за завтрашній день. Якщо нашими діями в усіх сферах нашого буття керуватиме категорія Добра як нескінченної відповідальності за Іншого, і коли в присутності інакшості Іншого навчимося вбачати слід Любові, слід Бога на землі, то позбудемося свідомості провини. Краків і викладання в Ягеллонському університеті подарували мені щідру можливість переконатись у цьому. За тими рядками скриті незлічені зустрічі, розмови, дискусії, десятки імен тих, хто дарував мені свято Діалогу. Це, на жаль, не входить в рамки біографічного дискурсу...

УКРАЇНЦІ В КРАКОВІ

Юрій Мицик (Дніпропетровськ)

ІПАТІЙ ПОТІЙ У КРАКІВСЬКОМУ КОСТЕЛІ СВ. КАТЕРИНИ

Ім'я Іпатія (Адама) Потія (1541-1613) - одного з творців Берестейської унії, видатного церковного й культурного діяча України, відоме кожній освіченій людині у Східній Європі. Нині, коли розгортається підготовка до святкування 400-річчя Берестейської унії, інтерес громадськості до цієї особи зростає. Наша стаття не претендує на якісь узагальнення та оцінки історичної ролі Потія та Берестейської унії. Єдине узагальнення, яке ми тут собі можемо дозволити, це те, що без розширення й збагачення джерельної бази історії Берестейської унії неможливо дати повне, отже, і об'єктивне уявлення про це явище історії України та його творців. Виходячи з цього, автор цих рядків під час своїх архівних кверснд у Польщі у 1991 та 1994 рр. приділив увагу пошукам нових джерел до історії Берестейської унії. Було знайдено ряд важливих джерел, в тому числі понад 20 листів І. Потія, писаних ним і як єпископом володимирсько-берестейським, і вже як київським митрополитом УГКЦ. Нині цей комплекс джерел готуємо до друку, але один з листів Потія, що проливає світло на його перебування у Кракові, зокрема у костелі св. Катерини, у каплиці якої і нині моляться краківські греко-католики, варто видати раніше на сторінках альманаху "Між сусідами".

Про перебування Потія у Кракові (і неодноразове), свідчать деякі інші джерела, в т.ч., наприклад, лист самого Потія до литовського канцлера Льва Сапіги від 12 грудня 1605 р. (Бібліотека Польської Академії Наук у Кракові - БПАН. Відділ рукописів, Нр 353, арк.149 зв.). Однак, наведений нижче лист, подає детальніші дані про одне з перебувань Потія у Кракові, а потім, до речі, і у Ченстохові. Тут чітко вказується, що Потій брав участь у релігійній церемонії у Кракові з нагоди свята Божого Тіла, яке згідно з відповідними довідниками припадало у 1603 р. на 29 травня. У церемонії, до речі, брав участь і король Речі Посполитої Сигизмунд III. Того ж дня Потій відправив дві Служби Божі (одну у Фарному? костелі, а другу - на Казимірі, у костелі св. Катерини). Ці Богослужіння пройшли з великим успіхом, Потій відзначає, що мав там при собі кількох священиків та добру музику (хор?). Потім він поспішив до Ченстохови, де теж відправив Службу Божу, а на свято св. Хреста повернувся додому. Згідно з католицьким церковним календарем свято Віднайдення св. Хреста припадає на 3 березня, а Воздвиження св. Хреста - на 14 вересня, але обидві дати не відповідають, бо свого листа Потій писав 3 липня 1603 р. за новим стилем. Очевидно, мова йшла про якийсь інше свято.

Наведений нижче лист важливий не тільки даними звітками. Він добре передає дух напруженої міжконфесійної боротьби в Україні. Важливий вже той факт, що лист Потія адресувався Л. Сапізі, правій руці Сигизмунда III. У світлі цього та ряду інших документів Сапіга виразно виступає як покровитель греко-католиків у їхніх змаганнях з православними. У даному листі Потій просить литовського канцлера розшукати в архіві (метриці) оригінал привілею короля Сигизмунда-Августа, виданий у Більську 1 червня 1564 р. священику Тишці Коноховичу на володіння Іллінською церквою у Володимирі та її маєтностями, й прислати йому видимус? (завірену копію). Після смерті Тишки його єдина донька вийшла заміж за володимирського чи холмського міщанина, який передав права на церкву князю

Василеві Загоровському. Останній потрапив у татарський полон і помер в орді, а Іллінська церква стала власністю його вдови. Будучи православною, вона відмовилася передати Іллінську церкву Потію. Виник судовий процес. Тільки королівський універсал міг дати відповідь на запитання: хто фундував церкву (король чи володимирський єпископ), що давало підстави суду для прийняття рішення на користь православних чи греко-католиків.

Згадується у листі і про боротьбу Потія за Києво-Печерську лавру. Тоді на архімандрії закріпився видатний православний церковний та культурний діяч Єлисей Плетинський, але Потію вдалося відсудити маєтності лаври у Білорусі. Дуже цікавим є визнання Потієм ролі київського воєводи, князя Костянтина Островського (помер у 1608 р.), який і на старості літ вів енергійну боротьбу проти греко-католиків. Не можна не помітити образність мови Потія (чого варте, наприклад, його зауваження, що православні прагнуть дати щигля Папі римському).

Сподіваємося, що публікація листа Іпатія Потія доповнить уявлення про його особу, життєвий шлях, буде корисною для зацікавлених історією Берестейської унії.

Лист Іпатія Потія до лгговського канцлера Льва Сапіги від 12 грудня 1605 р.

(Бібліотека Польської Академії Наук у Кракові - БПАН. Відділ рукописів, Нр.353, арк.149 зв. Переклад з польської Ю. Мицика).

Ясновельможний і милостивий пане канцлеру!

Служби й молитви мої віддаю в.м., своєму м.пану і т.д. Моя справа з пані Загоровською щодо церковних дібр відслана з трибуналу земські рочки Михайлівські, бо піднесла голос сторона свектора: від кого (вона) цю маєтність має. Там же (на рочках) вже все має бути вирішено. Але якщо я не матиму (на той час) цієї справи з метрич, про що я не раз, просячи, писав до в.м., свого м. пана, тоді церкві доведеться втрачати неабиякий маєток. Тепер же безпечніше прошу в.м., свого м.пана, бо маю дані про дату цього привілею Августа, що був даний Тишці Кохановичу на Іллінську церкву: вона власне припадає на перший день червня 1564 року, (а дійсно) в Білську. Отже, понижено й покійно прошу в.м., свого м. пана, заради Господа Бога зволіть наказати пошукати в метриках цього привілею, а мені з нього (привілею) прислати видимус. Якщо ж цього не матиму, то марно мені й починати цю справу, бо вона принесе мені тільки найбільший жаль та шкоду. Якби ж я мав такий привілей, то легше церква це зможе дістати, бо так самі панове трибуналісти вирішили. Отже, і відруте прошу в.м., свого м. пана, аби в.м. не мені, але швидше Церкві Божій виявив ласку і якомога швидше зволів прислати мені цю справу, бо сам мушу бути на цих рочках у Володимирі. А без цього видимусу марно мав би їхати.

Тепер недавно я приїхав з Кракова, з ювілею, де я на свято Тіла Христового ходив у процесії понтифіків між двома єпископами якраз перед найсвятішим сакраментом. Потім я двічі відправив Службу Божу: перший раз у Фарному костелі, де було так багато людей, що вони трохи не передавали один одного; другий раз - на Казимирі у св. Катерини, що викликало у незнаючих (нас) людей великий подив і вдячність, бо я мав при собі кількох священиків і ненайгіршу музику, та й королів його мості, що ходив у процесії, сприйняв це дуже добре. Хоч його кор. мосьť зволів ходити у процесії, але мені не довелося мати з ним жодної розмови з його кор. мостію, бо я поспішав у путь, а до того ж і не мав часу, хоча й було про що говорити, особливо про Печерську архімандрію, яка мені була вокована напевно. Якщо ж справа дійде щасливого кінця, тоді й митрополією вдарю об землю. Адрже знаєш і сам в.м, які з неї (митрополії) прибутки, що тепер і хліба не маю у жодній фільварчині. Бачу, що це було вчинено в надії на смерть київського воєводи, а він, як орел, омолодився і не перестає мене засуджувати і, мабуть, доб'ється всього, що хоче, коли не буде мені явної оборони Божої, бо на панів католиків марно покладатися.

З Кракова я їздив до Ченстохови. Там я і вогум свої і Службу Божу відправивши, на св. Хреста повернувся додому. Тепер, догоджуючи і (своєму) поганому здоров'ю та порожньому гаманцю, відпочиваю дома. До Литви не маю по що їхати, хіба що після жнив, та й то, якщо я буду мати вільний хліб. Бачу, що мене ця митрополія призведе до остаточного розорення, якщо не буде мені милості Господньої та підтримки його кор. мості у справі маєтності Печерського монастиря, хоча б тих, що у Литві, не кажучи вже про інші. А в.м., мій милостивий пан і добродій, згідно із звичною своєю ласкою пам'ятай про мене і в чому можеш рятуй мене своїм клопотанням у його кор. мості, поки не настане час тієї монастирської елекції. Якби ж його кор. мость когось від себе з рекомендацією моєї особи послав на час елекції, знаю, хоч це й не буде сприйнято схизматиками й моїми супротивниками, але (внесеною) незгодою зірве цю елекцію. Тим часом Господь Бог щось інше може вчинити, щоб не мали втіхи вороги Церкви Божої, бо їм йдеться не так про мою особу, як швидше про те, щоб дати щигля по носі папі, зламати його ухвали та й по-старому жити у турецькій неволі та проклятій схизмі.

Решту Господу Богу та ласці в.м., мого м. пана, віддаю, врешті на Господа Бога та ласку в.м., мого м. пана, покладаюся, а самого себе і поклон свій з усіма моїми справами віддаю ласці й заступництву в.м.

Дано з Берестя 23 червня 1603 року В.м., свого м. пана, слуга й богомолець Іпатій Потій, архієпископ, митрополит Київський, Галицький тавсієї Русі рукою власною.

Адреса: "Ясновельможному пану, його мості пану Леонові Сапізі, канцлерові В.К.Лит., Слонимському, Могилевському і т.д., і т.д. старості, а моему м. пану і добродієві"

Запис: "Від отця митрополита Галицького про клопотання до його кор. (м.), просячи м.п. канцлера і про інші речі; пише з Берестя 23 червня 1603".

Tadeusz Filar

STEFAN TOMASZIWŃSKYJ (09.01.1875 - 21.12.1930)

Był jednym z najwybitniejszych ukraińskich historyków swego czasu, docentem Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Swą karierę naukową rozpoczął w końcu lat dziewięćdziesiątych XIX wieku jako uczeń M. Hruszewskiego. Od swego mistrza przejął metodę analizy historycznej, by później jednak stać się najostrejszym jego przeciwnikiem ideologicznym, tak w historiografii jak i historiozofii.

W okresie przed pierwszą wojną światową S. Tomaszewski sympatyzował z ukraińskim ruchem lewicowym. Później pod wpływem idei m.in. Oswalda Spenglera, a zwłaszcza Wacława Łypyńskiego, stał się konserwatystą, co znalazło wyrazne odzwierciedlenie w wydanej w 1919 roku we Lwowie - *Ukraińskiej historii*. W tym okresie swej ideologicznej ewolucji S. Tomaszewski publikował liczne artykuły, m.in. w "Chłiborobskiej Ukrainie", "Litopysie" i "Polityce", popularyzujące idee tak W. Łypyńskiego, jak i M. Drahomanowa.

W ostatnim okresie swego życia S. Tomaszewski zerwał związki z ukraińskim ruchem konserwatywno-monarchistycznym i próbował stworzyć własną koncepcję historiozoficzno-polityczną, łączącą elementy katolicyzmu, demokratyzmu i pragmatyczno-relatywistycznej filozofii Jamesa i Spenglera. Jej prezentacji poświęcił szereg artykułów, drukowanych głównie w "Nowej Zorii". Ostatnim dziełem S. Tomaszewskiego była *Istoria Ukraińskiej Cerkwy*. Praca ta miała liczyć kilka tomów, jednakże przedwczesna śmierć (mogiła S. Tomaszewskiego znajduje się na Cmentarzu Rakowickim w Krakowie) nie pozwoliła mu ukończyć nawet pierwszego tomu.

W swym "krakowskim" okresie życia S. Tomaszewski zaliczał się do grona ukraińskich naukowców związanych z Uniwersytetem Jagiellońskim (m.in. - Bohdan Łepkiy, Iwan Zilyński, Wołodymyr Kubijowycz). W latach 1928-1930, jak wynika ze wspomnień W. Kubijowicza (*Meni 70*, Miünchen 1970, s. 25), S. Tomaszewski wysunął propozycję zwrócenia się do Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z memoriałem, podpisanym przez ukraińskich uczonych z UJ, w sprawie utworzenia w Polsce ukraińskiego uniwersytetu. *"Może to będzie mieć jakieś znaczenie - mówił wówczas do W. Kubijowicza - bo nasi politycy nie zdobyli niczego. Ale kto ten memoriał podpisze? Ja - tak, wy młody kolego - być może, tak, ale inni? Zilyński zapytał u Niusza"* (dyrektora Studium Słowiańskiego), *"Łepkiy - UNDO, a Panejko wojewodę"* (prof. Panejko był wówczas wyższym urzędnikiem Województwa Krakowskiego).

Олег Алексійчук

"ŁEMKOWIE - ICH HISTORIA I JĘZYK"

Pід таким заголовком 10 жовтня ц.р. відбулось чергове засідання Краківського відділу Східноєвропейської Комісії Польської Академії Наук, головою якої є проф. др Ришард Лужний, а секретарем др Анджей Земба. На тому засіданні виступив проф. др Веслав Вітковський з доповіддю "Łemkowie - ich historia i język" ("Łemkowie - ich historia i język"). Зрозуміло, що у такій широко поставленій темі, неможливо було розкрити в одногодінній доповіді всіх її проблем, тому доповідач старався висвітлити лише деякі, відповідно вибрані питання.

Найбільше питань і непорозумінь виникло, тому що і проф. В. Вітковський, і учасники дискусії свідомо чи несвідомо вживали поняття "русини" і "лемки", а також "лемківський діалект" і "лемківська мова" для окреслення тих самих явищ і фактів.

У першій частині доповіді для образнішого представлення початків поселень в Бескидах проф. В.Вітковський використав прозирки. Справся при цьому на дослідження краківського вченого-етнографа Романа Райнфуса, праці якого останнім часом перевидаються. Професора В. Вітківського переконують твердження тих дослідників, після яких теперішню Лемківщину від XIV - XV століття заселили русини з-за Сяну. З часом на тих, як було сказано - "русинах, чи лемках" позначились впливи волюхів. В далішній частині доповідач говорив про вибрані факти з історії та "діалекту чи мови" лемків.

Ми будемо однак вживати поняття "говірка". Робимо це тому, що у цьому досить вільному підході до розуміння понять літературної мови і говірки, чи народу і етнічної групи, доповідач не зайняв становища щодо дотеперішніх теорій діалектологів та істориків, які вважають лемків за етнічну групу українського народу, а їх мову говіркою. Спираємось тут на дослідження вчених-діалектологів як польських, так і українських. (Див. м.ін. Z.Ciber, *Dialekt iemkowy, fonetyka i fonologia*, Warszawa 1982, s.110; статтю та примітки до статті Б. Струмінського, *Говір лемків*. В кн.: *Лемківщина, земля, люди, історія, культура*, Нью Йорк - Париж..., 1988, с.467-483, в якій привертають увагу такі розділи як: 1) впливи польської мови на діалект лемківський; 2) історія повстання лемківських республік 1918 - 1919 рр.

Після доповіді розгорнулась досить цікава дискусія. Передовсім були це голоси, які доповнювали доповідь проф. В. Вітківського. Першою взяла голос мгр Г. Дуць-Файфер, яка намагалась пов'язати факти проголошення лемківських республік та їх подальшої історії з мовними аспектами. А саме, наголосила, що крім тенденції, пов'язаної з територією Команчанської республіки була друга тенденція, пов'язана з центром у Фльоринці чи в Криничі, де, як знаємо, виходила газета "Лемко", редагована Трохановським. Видавання цього часопису мало б бути одним з прикладів творення лемками літературної мови і свідомості окремого лемківського народу. Якби продовженням тієї передвоєнної опції є діяльність тих лемків, які вважають мову лемків мовою окремого народу і сьогодні відкривають пункти її навчання у школах як додатковий предмет.

Проф. др Мирослава Папежинська-Турек звернула увагу на трагічну долю розвитку національної свідомості на Лемківщині. А саме на постійне інструментальне трактування проблеми лемків як москалофільськими, так і польськими елітами, урядовими чиновниками та політичними силами.

Збагачуючим доповненням в дискусії був голос молодого польського історика Тадеуша Філяра. Намагаючись знайти причину сьогодинішнього розз'єднання лемків, пригадав він політику польських влад між першою і другою світовими війнами. Як докази тієї політики були пригадані документи Краківського комітету до справ Лемківщини (частину з тих документів надруковано в "Ватрі" (1994 Нр2(5) під заголовком *Політика колонізації лемків (на основі деяких таємних документів)*). Були в них висунуті прохання створити фонди, для виховання такої групи інтелігенції серед лемків, яка мала б почуття окремішності і від старорусинів, і від русинів-українців. Варто тут додати, що були тоді також такі пропозиції, щоб для ведення першого року навчання у школі, підготувати буквар, написаний польською мовою і перекладений на лемківську. А потім, вже в другому класі, планувалося введення щораз більше годин польської мови.

За завдання ставилося не тільки відізолювання лемків від впливів русько-українських, але також знищення в свідомості тих людей приналежності взагалі до руського кореня. Все це, як підкреслює Тадеуш Філяр, - робилося для того, щоб у польських елітах політичних завжди було переконання - ліпше хай живе у Польщі лемко-лемко, ніж лемко - українець. І власне ці переконання, протягом кількох років є приємнішими для певних польських еліт, політиків, а також адміністрації.

Деякі зауважень зробив також др В. Мокрий. Перше торкалося аісторичного, на його думку, вживання проф. В. Вітковським самого поняття "лемко" замість "русин", "русак" на Лемківщині, для окреслення національної приналежності і мови. Нснайкращим з методологічного огляду після В. Мокрого, є порівнювання лемківського словництва безпосередньо з літературною українською мовою. Більшість названих проф. В. Вітковським прикладів, які мали б бути доказами окремішності лемківської мови, це ті самі діалектні слова, вживані також на Бойківщині та Надсянні. Нпр., про окремішність лемківської лексики від літературної української не вказують такі подані зіставлення: як лемківське "хцу", "руком", "ходить", з літературним українським "хочу", "рукою", "ходять", тому що, "хцу", "руком", "ходить", це ті самі діалектизми, які маємо і на Бойківщині, і на Ярославинні. Для об'єктивного опису дійсності нсобхідні порівняльні дослідження мовознавців-діалектологів говірки лемків, бойків чи русинів-українців Надсяння.

Щодо другого питання, яке торкалося історичного та територіального обсягу поняття "Русь", "русин", "русини" на Лемківщині, вказують, з одного боку, історичні документи, в яких до сьогодні вживається поняття "русин" іноді паралельно з поняттям "лемко", яке ширше розпропаговане щойно перед другою світовою війною, а особливо після 1947 року. Зовнішнім виявом і доказом цього є, між іншим, написи на ювілейних хрестах і таблицях, присвячених 1000-літтю хрещення Київської Руси. Найдалі на заході на таких ювілейних хрестах зустрічаємо написи "1000-ліття Хрещення Руси", докладно одне село далі на схід є напис "1000-ліття Хрещення Київської Руси", далі "1000-ліття Хрещення Руси-України", а в Команчі написано "1000-ліття Хрещення України".

Др Анджей Земба, доповнюючи Т. Філяра, висловив думку, що сьогодні лемкам треба дати змогу самим вибирати українську чи лемківську мову в школі. Було також суттєве питання д-ра Ярослава Мокляка до доповідача про майбутнє лемківської говірки: чи можливе її перетворення в мову? Проф. В. Вітковський відповів, що йому близьке переконання, що "в XX столітті літературна мова може існувати тільки в випадку, якщо представники цієї мови мають власне вище шкільництво".

До питань, які залишилися без відповіді, - як сказав ведучий засідання проф. др Р. Лужний, - буде нагода повернутись навесні 1995 року, коли відбудеться запланована вже в Кракові спеціальна міжнародна конференція, присвячена власне темі, яку скорочено представив проф. др. Вітковський - "Лемки - їх історія і мова".

Помордованим, Ограбленим і Вигнаним з рідної землі в акції "Вісла" в 1947 році,
мученикам Явожна - в 47-у річницю їх жертви - присвячуємо - Редакція "Ватри"

XX

ВАТРА

„Ту мене мати породила,
солодким молоком кормила,
ту хочу жити, умирати,
де жили мій отець і мати.”

XX

№ 2(5), квітень 1994 р. Видання Об'єднання лемків у Польщі, Горлиці

Одне слово, у Краківському відділі Польської Академії Наук з'явилися дві ті ж самі тенденції і ті ж самі аргументи, які були надруковані у виданні (SKPB - Studenckie Koło Przewodników Beskidzkich) з 1985 року *Lemkowie dzisiaj* Я. Гуньки, якому у виданні кемкові - дзісіай, полеміки (1986), один з русинів-лемків українців відповів: [...] piszę jako świadek tego, że moi rodzice nigdy nie nazywali siebie Lemkami (we wsi Florynka na Ziemi Sadeckiej). Ówczesny (międzywojenny) rząd wszędzie w naszych dokumentach, jak paszporty, dowody osobiste, książeczki wojskowe itd. wpisywał "Narodowość - Rusin", co w dzisiejszej terminologii oznacza - Ukraińiec. W szkole od pierwszej do siódmej klasy oprócz obowiązkowego języka urzędowego był język ojczysty z takimi utworami jak "Testament" Szewczenki, utwory I. Franki, Lesi Ukrainki, B. Łepkiego itd. Krynicki "Lemko" miał bardzo krótką wegetację w naszej historii, ale jest znany z tego, że zapoczątkował tragedię naszego plemienia. To tylko fragment z tego, co napisałem do tych, którzy udają "naszych przyjaciół". To urywek mojej łkającej duszy, jaka nie chce niczego innego, oprócz pragnienia bycia sobą. A tak w ogóle to cała ta komedia z Lemkami to wygląda mi jak dialog gromadki żab z hipopotamem o miejsce w kałuży. Wielki Boże! Gdzie jesteś! Już i ja, mizerny Lemko, krzyczę słowami Szewczenki.[...]

У відчутті частини поляків, всіх українців в Україні і в діаспорі, а що важливе, серед членів Об'єднання лемків у Польщі, Польща стала не тільки місцем оборони лем-лемків перед "українізацією". Голова Об'єднання лемків (яке своєю діяльністю намагається зберегти і розвивати культуру лемків та видає часопис "Ватра") на засіданні Комісії національних і етнічних меншостей у Польському Сеймі (15.12.1993 р.) запитав, чому, запропонувавши їх до Сейму, взято назви "українська і лемківська національні меншості" і пояснив: "Ostatnio było spotkanie z wojewodą nowosądeckim i mimo ostrzeżenia wystosowanego do dziennikarza "Gazety Nowosądeckiej" skutecznie używa on takiego zestawienia: Lemkowie i Ukraińcy. Powtórzę jeszcze raz: Lemkowie to grupa etniczna narodu ukraińskiego" - W. Szlanta (*Biuletyn Kancelarii Sejmu* Nr 181/III kad.).

Крім цього, лем-лемки у Польщі, а також ті польські середовища, які допомагають їм у закріпленні сепаратизму дорогою відтинання лемків-українців від русько-українського коріння, не обмежують своїх дій лише до Польщі. Більшість організованих у Польщі

наукових конференцій і дискусій про лем-лемків, їх історію і мову перетворювалось у політичні акції, якими стала м.ін. повторювана в кількох державах конференція, що мала на меті пробудження і відірвання Закарпатської України від Української держави, про що прямо і писалось на сторінках краківського щоденника "Dziennik Polski" 25.03.1991, під заголовком *Rusini przebudźcie się*: "Odśpiewaniem hymnu "Podkarpaccy Rusini, przebudźcie się z głębokiego snu" zainaugurowano w sobotę w Medzilaborach na Słowacji, niedaleko granicy z Polską, I Światowy Kongres Rusinów. Na obrady przybyło 250 delegatów, w imieniu Stowarzyszenia Lemków Polskich wystąpił Andrej Komcza, przedstawiając smutne rezultaty polonizacji i ukrainizacji Rusinów w Polsce.

Kongres sformułował najważniejsze i najpilniejsze zadanie: ożywienie świadomości narodowej i języka Rusinów; warunki po temu stworzyło obalenie reżimów totalitarnych. - Należy i światu i sobie samym przypomnieć, że Rusini nie są Ukraińcami - stwierdzono we wszystkich wystąpieniach. (PAP)"

Це ще один доказ, що відповідні чиновники польські хочуть мати лем-лемки, а не хочуть чути про лемків-українців, які пригадаймо, були найактивнішими організаторами Українського Суспільно-Культурного Товариства у 1956 році і тижневика "Наше слово", у якому вже 48 років кожного тижня виходить "Лемківська сторінка". Її метою є захист, оборона та розвиток усіх лемківських окремішностей і архаїзмів.

Усі ці факти вказують, що українці навіть в часах найважчих, позбавлених власної держави до 1991 року, коли асимільовано не тільки українські етнічні групи, але й весь український народ був русифікований, ті ж українці завжди намагались не тільки допомогти у збереженні лемківської окремішності, але й оборонити русинів-лемків перед відтинанням їх від русько-українського кореня, бо, як повторюють вони за Шапкевичем, "руська мати нас родила".

Сьогодні самі лемки-українці виступають проти продовження повоєнних спроб відтинання їх від русько-українського кореня. Як же не стичним є тоді поширення в Польщі ("ТР" 1989-12 *О кемкац в Чонолілі*) проф. П. Магочим думки, що "лемки сьогодні є проблемою не польської, а української совісті".

ОБ'ЄДНАННЯ ЛЕМКІВ
Член прихильник ОУПІ

Вельможановному Панові
Президентові України
Леонідові Кучмі

Об'єднання лемків, що представляє українців з Лемківщини, передає Панові Президентові сердечне вітання від усієї громади лемків, західної гілки українського народу.

Протягом століть, відділені від материка, в тяжких умовах зберігаємо свою національну, релігійну та культурну totoжність.

Розкинені горезвісною акцією "Вісла" в усі кінці світу, лемки мріють про повернення у рідні гори, де постійно нищаться сліди нашого минулого: змінні назви місцевостей, зруйновані церкви, знищене шкільництво, шириться політичне русинство, несприродне для лемків, не повертається громадське, церковне та приватне майно, пограбоване 1947 року.

У тих складних для збереження, розвитку та передачі нащадкам нашої регіональної лемківської totoжності просимо від Вас моральної та матеріальної підтримки.

Нехай Мати-Україна не забуває про своїх дітей-лемків із зеленої гірської Лемківщини.

Від імені Об'єднання лемків:

Василь Шлянта, голова,

Степан Гладик, заступник голови

Горлиці, 26.01.1995 року.

ЗІ СТУДЕНТСЬКИХ ЗОШИТІВ

*Adam Fałowski***Ze skarbniicy ukraińskiego słowa**

W programie studiów uniwersyteckich w zakresie filologii ukraińskiej jednym z trudniejszych i jednocześnie niezbyt popularnych przedmiotów jest gramatyka historyczna języka ukraińskiego. W ciągu dwóch semestrów wykładów i ćwiczeń studenci mają za zadanie prześledzić rozwój języka ukraińskiego od momentu jego powstania (ściślej: od okresu rozpadu jedności prasłowiańskiej) aż do chwili obecnej, nauczyć się wyjaśniać najważniejsze zmiany w fonetyce, morfologii i składni tego języka, jakie dokonały się w całym okresie jego istnienia, poznać ogólne prawidłowości i tendencje tych zmian. Umiejętności te zdobywają m.in. poprzez zapoznawanie się z wybranymi tekstami pochodzącymi zarówno z tzw. doby staroruskiej, jak też staroukraińskiej, gdzie podstawowe elementy struktury dźwiękowej i gramatycznej języka zostały utrwalone w perspektywie historycznej (ewolucyjnej). Ponieważ wymieniony przedmiot nie obejmuje nawet ogólnych zarysów leksykologii historycznej, bez której niemożliwe jest pełne poznanie ewolucji danego języka, dlatego też drogą eksperymentu w obecnym roku akademickim wprowadzone zostały do programu tego przedmiotu pisemne prace semestralne z historii słownictwa. Prace te, a raczej szkice dotyczące historii pojedynczych wyrazów ukraińskich, oprócz zdobyczy czysto merytorycznej przyniosły też studentom cenne umiejętności praktyczne, wprowadziły ich w zawilości metodyki pisania pracy naukowej, pomogły w opanowaniu całego aparatu redakcyjno-technicznego (cytaty, przypisy, bibliografia itp.), zapoznały z najważniejszą literaturą fachową (słowniki, atlasy gwarowe, monografie itp.). Z satysfakcją mogłem zaobserwować ogromne zaangażowanie, entuzjazm i powagę, z jaką większość studentów III roku filologii ukraińskiej UJ podeszła do postawionego przed nimi zadania. Objawiło się nawet kilka talentów językoznawczych, z którymi można wiązać nadzieje na przyszłość. Zadowolające rezultaty tego eksperymentu składają do poszerzania w przyszłości takiego właśnie sposobu zdobywania wiedzy o języku przez studentów (bardziej samodzielnego i twórczego) na niekorzyść tradycyjnych i zdecydowanie biernych metod (wykład, konserwatorium).

Wprawdzie wszystkie napisane prace godne są pochwały, to jednak z uwagi na ograniczenia wydawnicze tylko niektóre z nich mogą być zaprezentowane czytelnikom "Między Sąsiadami". Tworzą one pewną całość tematyczną (głównie nazwy zwierząt i roślin). Publikowane są w wersji skróconej, kompozycyjnie i stylistycznie ujednoliconej. Poszczególne wyrazy opracowali: ловирка (Olga Kich), нащадок (Elżbieta Lucińska), неясить (Joanna Kłoczek), нічипрач (Agata Skurczewska), отара (Janusz Szlifiński), пасорит (Jarosław Regulski), повх (Izabela Musur), свербирыз (Dorota Puchacz), троянда (Anna Gela).

ЛОВИРКА

Wyraz o bardzo przyjemnym brzmieniu i zagadkowej etymologii. Występuje wyłącznie w gwarach, próżno by go szukać w słownikach współczesnego języka literackiego. Po raz pierwszy został odnotowany przez I. Werchrackiego na początku naszego wieku.¹

Najnowszy ukraiński słownik etymologiczny pod hasłem бєвирка "бїрка" zamieszcza długi szereg synonimiczny, w którym widnieje także ловирка-лавирка "ts".² Znacznie więcej informacji na temat omawianego wyrazu dostarcza J.O. Dzendzelewski³, wyjaśniając, że ловирка należy do zasobu słownikowego gwar zakarpackich, jest to nazwa wiewiórki (Sciurus vulgaris), żywy element języka ludności osiadłej w górnym biegu rzeki Boriawy i w okolicach Mukaczewa w ukraińskich Karpatach.

Zasięg występowania wyrazu jest dość ograniczony (punktowy), otoczony innymi wariantami: віверка, вивірка, вувертка, увертка, ловирда, йовирка.

Bardzo podobna postać badanej nazwy występuje w gwarze na terenie białoruskiego Polesia: лывірка (między Brześciem i Pińskiem).⁴

Wszystko wskazuje na to, że pod względem etymologicznym ловирка jest ściśle powiązana z zooterminem вевірка i jego wariantami fonetyczno-słowotwórczymi (np. вивірка, вівериця, вевюрка, вовірка)⁵, które uznamy za kontynuację jednej z dwóch staroruskich nazw tego sympatycznego gryzonia (strus. веверица).⁶ Nie mamy co do tego wątpliwości, gdy chodzi o drugą część wyrazu (-ирка). Trudności pojawiają się natomiast przy interpretacji pierwszego członu (лов-). Tu na pomoc może nam przybyć jedynie etymologia ludowa. Wyraz nieprzejrzysty etymologicznie (віверка, вивірка) w języku ludowym uległ rozlicznym modyfikacjom i deformacjom poprzez zbliżenie z podobnie brzmiącymi wyrazami, które objaśniały i motywowały cokolwiek obcą ludowi nazwę. Ловирка-лавирка być może jest wynikiem skojarzenia etymologicznego starej nazwy wieświórki z przymiotnikiem ловкий 'sprytny, zwinny'⁷, co wydaje się w pełni uzasadnione, gdyż rzeczywiście odznacza się ona niezwykłą wprost zwinnością i sprytem.

Przypisy

1. І. Верхратський, *Нові знадоби до номенклатури і термінології природописної народної*, Львів 1908.
2. *Етимологічний словник української мови*, Київ 1992, т. I, с. 342.
3. Й. О. Дзєндзелівський, *Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області УРСР (лексика)*, ч. 2, Ужгород 1960, карта 126.
4. *Дialectалагічны атлас беларускай мовы*, Мінск 1963, карта 308.
5. *Етимологічний ...*, т. I, с. 342.
6. И. И. Срезневский, *Материалы для словаря древнерусского языка*, СПб. 1893, т. I, с. 477.
7. В. В. Німчук, *Давньоруська спадщина в лексичі української мови*, Київ 1992, с. 204.

НАЩАДОК

Wyraz ten w znaczeniu "potomek" znany jest współczesnemu językowi literackiemu.¹ Jego etymologię badacze sprowadzają do prasłowiańskiego *čęd-o "dziecko", por. też scs. čědo, strus. чадо "ts"², stokr. i ukr. dial. чадо "ts"³.

Zarówno w języku staro-cerkiewno-słowiańskim, jak również w staroruskim funkcjonował pochodny od *čędo rzeczownik zbiorowy (z suf. -ьje) исчадие, иштадие, ишадие w znaczeniu "γένεονμα, potomstwo".⁴ Nie był on obcy także źródłom staroukraińskim, chociaż z pewnością nie należał do żywego języka tego czasu. Z tego to właśnie powodu P. Berynda uznał za konieczne objaśnienie go w swoim *Leksykonie*: исчадие, рождение: тоє що ся уродило, родза(й), поколеньє.⁵ A. Brückner identyczną formację postuluje dla starej polszczyzny (*szczędzie), opierając się na tymże prasłowiu (čędo), podobnie jak znane obecnie *szczątek, szczątkowy, do szczętu* (stpol. *do szczędu* "do ostatka, zupełnie"), *doszczętny, ze szczętem* (stpol. *ze szczędem*).⁶

Na gruncie staroukraińskim (XIV-XV w.) z tego samego pnia wyrosła nowa formacja същадокъ, (шадокъ, счадокъ i inne warianty) 'потомок, нащадок': а при всемъ оставлемъ его и его дети и его наместки и его шатки (Краків 1394), и какъ предки ихъ такъ и вони сами и ихъ шадки музского полу держати мають (Троки, 1498) i in.⁷, która przetrwała do dziś w gwarach zach.-ukraińskich⁸. Nowa formacja oprócz przyrostka -окъ charakteryzuje się także zanikiem początkowej samogłoski i-. Natomiast spółgłoska śč (щ) powstała niewątpliwie przez połączenie przedrostkowego s- oraz nagłosowego č (čad-).

Forma współczesna нащадок po raz pierwszy została odnotowana w jednej z piętnastowiecznych gramot ukraińskich: а тако есмо ему дали ему и его дете(м) и его нащадко(м) и его нанестнико(м) того перво ре(ч)ное село (1424).⁹ Kłopotliwe jest wyjaśnienie pochodzenia przedrostka на-. Jedyne sensowne obajśnienie, jakie się tu narzuca, to analogia do licznych staroukraińskich formacji synonimicznych zawierających tenże przedrostek, np. наместникъ "спакоемець, наслідник", наместокъ "нащадок, потомок", наслідокъ "тс", наступникъ "наступник, наслідник"¹⁰.

Przypisy

1. *Словник української мови*, Київ 1974, т.V, с.242.
2. М. Фасмер, *Этимологический словарь русского языка*, Москва 1987, т.IV, с.310.
3. *Словник староукраїнської мови XIV-XV ст.*, Київ 1978, т.II, с.530; *Словарь украинского языка*, ред. Б. Д. Гринченко, Киев 1990, т.IV, с.442.
4. И. И. Срезневский, *Материалы для словаря древнерусского языка*, СП. 6 1893, т.I, с.1165.
5. *Лексикон словенороский Памви Беринди*, Київ 1627, с.52.
6. A. Brückner, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Warszawa 1974, s. 542.
7. *Словник староукраїнської мови XIV-XV ст.*, Київ 1978, т.II, с.409.
8. Є. Желехівський, С. Недільський, *Малорусько-німецький словник*, Львів 1886, с.1103.
9. *Словник староукраїнської мови ...*, с.31
10. Тамże, s. 19, 20, 26, 27.

НЕЯСИТЬ

We współczesnym języku ukraińskim wyraz ten występuje jako zoonomen i znaczy "Strix; cipa сова".¹ Zbliżone znaczenie dla rosyjskiego неясить zanotował także W. Dal "вид пугача, филина", ale obok tego jeszcze - "птица баба, пеликан?" oraz "сказочная, прожорливая, ненасытимая птица".² Interesujące, które z tych znaczeń jest najdawniejsze, staroruskie?

Wyraz pojawia się bardzo wcześnie w źródłach pisanych, bo już w połowie X w., w traktacie cesarza bizantyńskiego Konstantyna Porfirogenety zatyt. *O narodach* (περὶ εθνων). W rozdziale IX swego dzieła („O Rusach, którzy wyprawiają się na czołnach z Rusi do Konstantynopola”) pisze on, że jeden z porohów na Dnieprze nazywa się po słowiańsku Neaset, ponieważ na skałach tego porohu gnieźdzą się pelikany.³ Zacytowana nazwa własna opiera się bez wątpienia na rzeczowniku pospolitym неясить < nejęszyć, który można interpretować dwojako: 1. pelikan - zgodnie z sugestią Konstantyna, 2. nienasyceniec, nie mogący się nasycić, por. wsp. Ненаси́тецький по́ріг.⁴

Chociaż obecnie pelikan na Ukrainie jest ptakiem jedynie przelotnym, nie można wykluczyć, że ongiś gnieździł się on nad Dnieprem. Potwierdza to relacja innego cudzoziemca, W. le Vasseur de Beauplane'a (XVII w.).⁵ Granica gniazdowania pelikanów przesunęła się na południe dopiero w XIX-XX w.⁶

Jako "pelikan" nejęszyć występuje jeden raz w języku tekstów staro-cerkiewno-słowiańskich, dokładnie w „Psałterzu Synajskim”: upodobiłъ sę nejęsiti pustyni (psalm 101, 7).⁷ Identyczne znaczenie posiada też dwukrotnie użyty w staroruskim tłumaczeniu ksiąg biblijnych XIV w. неясить "пеликан, pelicanus".⁸ W późniejszych, rosyjskich, tłumaczeniach Biblii staroruski неясить został zastąpiony przez коршун "Milvus; kania".⁹ Poświadczeń użycia omawianego zooterminu w znaczeniu "pelikan" dostarczają też zabytki staroukraińskiej leksykografii: неясы(т) пеликанъ, бусель (XVI w.)¹⁰; pelican(us) неясить птица (XVII w.).¹¹ W tym ostatnim (w innym odpisie zabytku) łacińskiemu pelicanus odpowiada także ukraińska forma ненасит, która powstała zapewne w wyniku zbliżenia staroruskiej nazwy pelikana z przymiotnikiem ненасытний "nienasycony".¹²

Z przedstawionego powyżej materiału wynika, że tak w staroruskim, jak również staroukraińskim języku pisanym *nejasyть* oznaczał wyłącznie pelikana. Inaczej było z pewnością w języku żywym, gdzie mógł on nazywać inne ptaki (sowa szara, puchacz).

Analizując etymologię tego wyrazu, M. Vasmer rozbija go na następujące elementy składowe: *ne* + *ję* + *syть*. Ostatni element widoczny jest w języku cerkiewno-słowiańskim: *сыть* "nasyć". Natomiast morfem *-ję-* zestawia niemiecki slawista z identycznym morfemem (*-ja-*) występującym w rosyjskim wyrazie *невѣрь* "niewierzący", który nawiązuje do czasownika *яти*, scs. *jěti*, por. *verę jěti* "mieć wiarę, wierzyć".¹³ Sumując znaczenie wszystkich trzech komponentów, otrzymujemy 'nie mający sytości, nienasycony', co z pewnością charakteryzuje pelikana, jako ptaka, który pożera duże ilości pokarmu (ryb), sprawiając wrażenie wiecznie głodnego.

Przypisy

1. *Український радянський енциклопедичний словник*, Київ 1968, т.ІІІ, с.280
2. В. Даль, *Толковый словарь живого великорусского языка*, СПб. 1881, т.ІІ, с.543.
3. T. Lehr-Splawiński, W. Witkowski, *Wybór tekstów do historii języka rosyjskiego*, W. 1965, s. 23.
4. Tamże, s. 25.
5. W. Serczyk, *Na dalekiej Ukrainie*, Kraków 1984.
6. А. И. Иванов и др., *Птицы СССР*, Ленинград 1951, с.57.
7. А. И. Толкачев, *О названии Днепровских порогов в сочинении Константина Багрянородного "De administrando imperio"*, [w:] *Историческая грамматика и лексикология русского языка*, Москва 1962, с.40.
8. И. И. Срезневский, *Материалы для словаря древнерусского языка*, СПб. 1895, т.ІІ, с.443.
9. А. И. Толкачев, ..., с.40.
10. В. В. Німчук, *Давньоруська спадщина в лексичній українській мові*, Київ 1992, с.215.
11. *Лексикон латинський Є. Славинецького*. Підгот. до вид. В. В. Німчук, Київ 1973.
12. Тамże, s. 304.
13. М. Фасмер, *Этимологический словарь русского языка*, Москва 1987, т.ІІІ, с.71.

НІЧПЕРГАЧ

Wyraz ten, oznaczający nietoperza, występuje wyłącznie w dialektach ukraińskich.¹ Na Zakarpaciu, Bojkowszczyźnie i Lemkowszczyźnie znane są różnorodne postaci tego leksemu, w których modyfikacji ulegają obie części złożenia (ніч - пергач). Na obszarze Zakarpacia możliwe są następujące warianty: пергач, перергач, пероргач, порогач, попергач, пидпергач, спиргач, папгач, перорган², na Bojkowszczyźnie: пирьгач, пирьхач³, пиргач, пергач⁴, w gwarach lemkowych: носпергач, мшпергач, нешпергач⁵, пергач⁶, мышпыргач, вышпыргач⁷, w dialektach węgiersko-ruskich: мышпергач, мыш-пыргач, пергач, пиргач.⁸ Także w gwarach nadsańskich zanotowano kilka wariantów: пиргач, чипиргач, чипиргач.⁹

Нічпергач stanowi połączenie dwóch wyrazów: ніч i пергач. Pierwszy człon złożenia znajduje uzasadnienie w niektórych słownikowych objaśnieniach słowiańskich nazw nietoperza, np. кажан "нічний ссавець"¹⁰, **nokto-per-* = коїно лети ноцємь.¹¹ W słowniku S. Lindego widać to w następujących cytatach: "Nietoperz w słońce nie patrzy; Nocny kruk, ptaszek".¹² Poza tym istnieją także inne formacje zawierające leksem ніч i oznaczające nietoperza, np. нічвид¹³, нічник¹⁴, нучник¹⁵.

W szeregu wariantów, takich jak мышпергач, мешпергач, нешпергач, неспергач, спиргач, pierwszego komponentu złożenia nie należy zapewne utożsamiać z wyrazem ніч, lecz z мш(a).¹⁶

Sufiks -ач w drugim członie złożenia wskazuje na odczasownikowe pochodzenie rzeczownika пергач. W dialektach ukraińskich bez trudu odnajdujemy stosowny czasownik, będący podstawą derywacyjną rzeczownika. Jest nim перхати (wymiana "h" do "ch" jest możliwa w gwarach ukr.) o identycznym znaczeniu jak literackie пурхати, порхати "легко перелітати з місця на місце (про

пташок, метеликів)"¹⁷. Wszystkie trzy, podobnie jak ros. поухать, brus. пыухаць, sleń. *prhati*, *prhiti*, czes. *prchat*, *prchnouti*, slc. *prchať*, pol. *pierzchać*, *pierzchnąć*, dadzą się sprowadzić do prasłowiańskiego pierwiastka **prъx-*/**prъx-*.¹⁸

Odminną koncepcję dotyczącą pochodzenia wyrazu *непрач* proponuje J.O. Dzendzelewski.¹⁹ Twierdzi on, iż wszystkie warianty tego leksemu biorą początek od dwóch małopolskich nazw nietoperza: *gacek* i *niedopyr*. W wyniku kontaminacji nazwy *gacek* oraz drugiego członu *niedo-pyr* powstał nowy wyraz *pyrgacek*, który w polskich gwarach oznacza również nietoperza. Pochodnym od niego jest *pyrgacz*, znany jako ukr. *пиргач* i in.

Wśród języków słowiańskich obok polskich form *pyrgacek*, *pyrhacz*, *prhacz* z pd.-wsch. Małopolski²⁰, także wschodnie gwary słowackie obfitują w analogiczne formacje: *pirgac*, *pirhač*, *perhač*, *špirhač*, *šperhač*, *šperhačnis*, *špirhamiř*, *miřperhač*, *viřperhač* i in.

Przypisy

1. Й. О. Дзєндзєлєвський, *Програма для збирання матеріалів до лексичного атласу української мови*, Київ 1984, с.308
2. Й. О. Дзєндзєлєвський, *Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області УРСР*, Ужгород 1960, ч.1, карта 12.
3. М. Парипа, *З географії бойківських слів*, "Літопис Бойківщини", Самбір 1938, ч.1, 4.
4. *Studia nad dialektologią ukraińską i polską*. Oprac. M. Karaś, Kraków-Warszawa 1975, s. 84.
5. Там же.
6. І. Верхратський, *Про говор галицьких Лемків*, Львів 1902, с.447.
7. Там же, с. 435.
8. І. Верхратський, *Знадоби для пізнання угорсько-руських говорів*, Львів 1901, с.252, 258
9. *Studia ...*, s. 84.
10. *Словник української мови*, Київ 1973, т.IV, с.69.
11. С. Младенов, *Етимологически и правописен речник на Българския книжовен език*, София 1941, с.355. Większość etymologów interpretuje prasłow. **netorytъ* jako "nocny latacz" (zob. M. Фасмер, *Этимологический словарь русского языка*, Москва 1987, т.III, с.68), ew. "nocny ptak" (zob. A. Bańkowski, Nietoperz, psł. **notorytъ* "vespertilio" "Studia z filologii polskiej i słowiańskiej" 29 (1991), s. 84-89).
12. S. B. Linde, *Słownik języka polskiego*, Lwów 1858, t. III, s. 337.
13. Б. Гринченко, *Словник української мови*, Київ 1928, т.III, с.471.
14. J. Želechovský, S. Nedilský, *Ukrainisch-deutsches Wörterbuch*, München 1982 (reprint Lemberg 1882-86), B II., s. 531.
15. Й. О. Дзєндзєлєвський, *Лінгвістичний ...*, карта 12.
16. *Етимологічний словник української мови*, Київ 1989, т.III, с.471.
17. *Словник української мови*, Київ 1973, т.IV, с.335.
18. М. Фасмер, *Этимологический словарь русского языка*, Москва 1987, т.III, с.336.
19. Й. О. Дзєндзєлєвський, *Українсько-західнослов'янські лексичні паралелі*, Київ 1969, с.102.
20. J. Smyl, *Nazwy nietoperza w gwarach polskich*, "Poradnik Językowy", 1958, nr 4, s. 181.
21. V. Vážný, *O jménech motýlů v slovenských nářečích*, Bratislava 1955, s. 151.

ОТАРА

We współczesnym języku ukraińskim funkcjonuje wiele słów świadczących o dawnych kontaktach językowych Słowian z innymi ludami. Jednym z nich jest отара.

Wyraz ten wchodzi dziś do zasobu leksykalnego języka rosyjskiego¹, ukraińskiego i białoruskiego². Posiada on kilka znaczeń, wśród których podstawowym jest "stado owiec, kóz"³, poza tym także "zagroda dla bydła; grupa ludzi, tłum" - rosyjskie gwary kaluskie, briańskie, donieckie.⁴

Otapa jest wschodniosłowiańskim zapożyczeniem z języków tureckich i pochodzi od tur. *otar*.⁵ W językach tureckich wyraz ten może znaczyć: 1. "pastwisko", 2. "pastwisko oddalone od aulu", 3. "stado baranów przepędzane na różne pastwiska", 4. "małenka rosyjska wieś".⁶ U W. W. Radłowa znajdujemy również *otarła* "trzymać bydło na pastwiskach oddalonych od aulu", *ottar* "karnić bydło trawą lub sianem, wypuścić bydło na pastwisko".⁷ Jak podaje E. N. Szypowa za N. K. Dmitriewem, do języka wschodnich Słowian *otara* przeniknęła najprawdopodobniej za pośrednictwem tureckich dialektów Krymu i Północnego Kaukazu.⁸

Najwcześniejsze poświadczenie rozpatrywanego wyrazu wschodniosłowiańskiego w źródłach pisanych sięga 1282 r.: "аже господинъ пересобиждѣ закоупа, а оубедитъ вражду его или отарицо, то то емоу воротити..."⁹, następnie - XIV w.: "Кде же суть от питевель сеющаго диявола въздастъся въ общинѣ житиѣ плаголемос отарица".¹⁰ Obydwa przykłady reprezentują formę *отарица*, pochodną od *отара* (z suf. - *ica*). Dalsze formacje pokrewne pochodzą już z XVII-wiecznych zabytków rosyjskich: *отарный* "dotyczący stada" (1664), *отарица* "pasterz, opiekujący się stadem" (1629, 1651). Formę podstawową *отара* odnajdujemy w tekstach z r. 1649, 1653 i jeszcze jednym zabytku z XVII w.¹¹ Godne uwagi jest to, że w żadnym z wymienionych źródeł rozpatrywane słowo nie posiada znaczenia obecnego "stado owiec". W tekstach najstarszych *отарица* oznacza ogólnie "majątek". W zabytku z XVII w. *отара* jest terminem geograficznym, oznaczającym "pastwisko". Dodatkowo tekst ten wskazuje na związek nazwy *отара* z Tatarami ("На татарския отары старыя"). Natomiast zabytki z 1649 i 1653 r. dokumentują znaczenie "tabun, stado koni".

W znaczeniu dzisiejszym "stado owiec" *отара* ujawnia nam się dopiero w w. XIX zarówno na gruncie rosyjskim (gwary kurskie i gwary Kubania)¹², jak również ukraińskim (słownik E. Żelechowskiego).¹³ Do literatury ukraińskiej wprowadził ją po raz pierwszy M. Kociubynski.¹⁴ Należy zauważyć, że ze względu na swoje specyficzne znaczenie słowo to nie należy do często używanych, a w dzisiejszych dialektach ukraińskich (zwłaszcza obszaru karpackiego) jego występowanie jest ograniczone tylko do niektórych gwar.¹⁵ Za przyczynę takiego stanu rzeczy należy uznać bez wątpienia współistnienie w wymienionych dialektach synonimicznych nazw słowiańskich (np. *stado*, *čeredu*)¹⁶ lub pożyczek rumuńskich (*turma*, *bolej*).¹⁷

W świetle przedstawionych faktów należy przyjąć, iż wyraz *otara* przyszedł do języków wschodniosłowiańskich w znaczeniach: 1. "stado", 2. "pastwisko". Na gruncie staroruskim rozszerzony o sufiks -*ica* uzyskał dodatkowe znaczenie "majątek, własność", które z czasem zatracił. W gwarach rosyjskich zachowało się znaczenie "zagroda dla bydła", korespondujące z dawnym znaczeniem "pastwisko". Natomiast pierwotne, ogólniejsze znaczenie "stado" uległo zawężeniu do "stado owiec".

To i inne zapożyczenia w językach słowiańskich rzucają światło na życie Słowian w dawnych wiekach i ich kontakty z sąsiednimi ludami.

Przypisy

1. *Словарь современного русского литературного языка*, Москва-Ленинград 1959, т.VIII, с.1233.
2. *Русско-белорусский словарь*, Москва 1953, с.367.
3. *Словник української мови*, Київ 1974, т.V, с.802.
4. *Словарь русских народных говоров*, Ленинград, вып. 24, с.110.
5. Е. Н. Шипова, *Словарь творкизмов в русском языке*, Алма-Ата 1976, с.253; М. Фасмер, *Этимологический словарь русского языка*, Москва 1971, т.III, с.169.
6. В. В. Радлов, *Опыт словаря тюркских наречий*, СПб. 1893, т.I, с.1105.
7. Там же, с. 1106, 1111.
8. Е. Н. Шипова, *Словарь ...*, с.169.

9. *Словарь русского языка XI-XVII вв.*, Москва 1987, т. XIII, с. 180.
10. Тамże.
11. Тамże.
12. *Словарь русских народных говоров*, Ленинград 1989, вып. 24, с. 110.
13. J. Želechovský, S. Nedilský, *Ukrainisch-deutsches Wörterbuch*, Lemberg 1886, B. II, s. 583.
14. *Словник української мови*, Київ 1974, т. V, с. 802.
15. Г. П. Клепикова, *Про вивчення скотарської термінології в підкарпатських говорах*, [w:] *Праці ХІІ республіканської діалектологічної наради*, Київ 1971, с. 311.
16. В. С. Ващенко, *Словник полтавських говорів*, [w:] тамże, s. 358.
17. *Лексичні ареали південно-східного наріччя*, [w:] тамże, s. 362.

ПАСОРИТ

Staroukraiński wyraz *пасорит* powstał jako złożenie *пас* - *о* - *рит*. Pierwszy człon złożenia pochodzi od czasownika *пасти*, pol. *paść* "karmić, tuczyć", por. w słowniku S. B. Lindego: "Czytanie пасіе і тучы rozum; Jadło na to kładę, nie żeby паść oczy, lecz łaknący żołądek aby zaspokoić", por. także pol. *pasibrzuch*, *brzuchopas*. Drugi element złożenia *рит*, por. pol. *ryć* "anus", czes. řít "is", łuz. rić, riš "is" i in. zdaniem etymologów sięga jeszcze prasłowiańszczyzny.²

Na gruncie wschodniosłowiańskim *рит* na historię nieco zagniatwaną. W słowniku historycznym I. I. Srezniewskiego wyraz *ритъ* (w innych odpisach *рытъ*) został przez autora objaśniony jako "копыто", wszakże ze znakiem zapytania.³ Z jedyne cytatu przytoczonego przez I. I. Srezniewskiego pod hasłem *ритъ-рытъ* z zabytku staroruskiego XV-XVI w.: Осьль меча ритми (рытми) можна by wnioskować, że chodziło w tym wypadku nie o kopyto, lecz zapewne o osł zad. Do takiej interpretacji przekonuje dodatkowo także materiał ukraiński, zamieszczony w słowniku E. Żelechowskiego: *ритъ*, *ритю*, *ритми* "Steiss, Hintere, After", *кинь ритю ударив* "das Pferd schlug nach Hinten aus", a nade wszystko zakarpacie *рып'оу бити* (метати) "бrikати", dokładnie odpowiadające konstrukcji staroruskiej.⁵

Jak zauważa A. Brückner, współczesny polski wyraz *пасоżyt* znany był już w 1500 r. jako *pasirzyt*, później *pasorzyt* (obecna pisownia przez "z" jest mylna.⁶ Według S. B. Lindego *пасоżyтем* jest ten, który "пасіе рчы", czyli "łaki gatunek ludzi, który zawsze czepi się tego, po kim więcej zyska, lub też cudzym się żywiący".⁷ Na gruncie staroukraińskim wyraz ten występuje w słynnym *Leksykonie* Pamby Beryndy jako jeden z trzech synonimicznych odpowiedników ruskich (obok *похлебца*, *потаковника*) cerkiewnosłowiańskiego *ласскатель*.⁸ Biorąc pod uwagę fakt, iż poza polskim i staroukraińskim (we współcz. ukr. mamy tu nowy zachodnioeuropejski wyraz *паразит*), interesujące nas złożenie nie jest znane innym językom słowiańskim oraz znacznie wcześniejsze jego poświadczenie w polskich źródłach pisanych należałoby zapewne uznać stukr. *пасорит* za leksykalną pożyczkę z języka polskiego.

Przypisy

1. S. B. Linde, *Słownik języka polskiego*, Lwów 1858, t. IV, s. 58.
2. A. Brückner, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 1927, s. 478; М. Фасмер, *Этимологический словарь русского языка*, Москва 1971, т. II, с. 486.
3. И. И. Срезневский, *Материалы для словаря древнерусского языка*, Москва 1987, т. III, с. 124, 212.
4. Є. Желехівський, С. Недільський, *Малорусько-німецький словник*, Львів 1886, т. II, с. 803.
5. Cyt. za В. В. Німчук, *Давньоруська спадщина в лексичній українській мові*, Київ 1992, с. 345.
6. A. Brückner, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 1927, s. 399.
7. S. B. Linde, *Słownik języka polskiego*, Lwów 1858, t. IV, s. 58.
8. *Лексикон словенороський* П. Бринди, Київ 1627, с. 57.

ПОВХ

Український зооним повх (por. cslow. пѣхъ, bulg. пѣхъ, sch. пѣхъ, slėń. polh, czes. polh, slc. plcha, pol. pilch, brus. поѣхъ, ros. полчок) ma z pewnością rodowód prasłowiański.¹ Na gruncie wschodniosłowiańskim po raz pierwszy pojawia się on w zabytku z XIV w., następnie z XVI w.: полѣхъ (пѣхъ) "полчекъ, зверекъ изъ семейства сонѣ"² (Myoxus, zwierzę z rodziny koszatek). W języku ukraińskim obok postaci повх używany jest także wariant пѣхъ, który ze względu na realizację dawnego sonantu zdradza polskie pochodzenie (pol. pilch).³

Analizowany termin zoologiczny jest interesujący przede wszystkim ze względu na swoje bogate zróżnicowanie znaczeniowe w językach słowiańskich. Polski pilch jako zoonomen oznacza zwierzę większe od łasicy, należące do rzędu gryzoni (Myoxus glis). Są to gryzonie o krępych ciele, wąskiej głowie, zastrzonym pysku, dużych oczach i prawie nieowłosionych uszach.⁴ Żyją w lasach, prowadząc nocny tryb życia. W Polsce - chronione. W gwarach pilch może oznaczać także kreta oraz gatunek dużej myszy.⁵ Identyfikowany jest też z popielicą (Glis glis), gryzoniem nadrzewnym o popielatym ubarwieniu futra, zasypiającym na zimę.⁶

Український повх (пѣхъ) - to najczęściej nazwa zwierzęcia, które po polsku zwie się koszatka (ros. полчок). Jest to niewielki gryzoń z rodziny pilchowatych, mający brunatno-szare ubarwienie grzbietu; prowadzi nocny tryb życia, zimę przesypia, żywi się nasionami i owocami; zamieszkuje liściaste lasy środkowej i wschodniej Europy i zachodniej Azji.⁷ W dialektach ukraińskich, zwłaszcza południowo-zachodnich, повх funkcjonuje również jako nazwa innych zwierząt: "норикця", "хом'як"⁸, "Arvicola, mysz polna", a także "ховрах (susel)", "водяний цур", "польовий цур (пацок)".⁹ To ostatnie znaczenie nawiązuje do współczesnego bułgarskiego, a także widoczne jest np. w rosyjsko-niemieckich roznówkach T. Fennego z 1607 r.: ploch - rotte 70.7, por. niem. Ratte.¹¹ Na obszarze północno-wschodniego Zakarpacia wyraz повх jest wykorzystywany jako jedna z kilku nazw kreta.¹²

Przypisy

1. М. Фасмер, *Этимологический словарь русского языка*, Москва 1987, т. III, с. 315.
2. И. И. Срезневский, *Материалы для словаря древнерусского языка*, СПб. 1893, т. II, с. 1751; *Словарь русского языка XI-XVII вв.*, Москва 1990, вып. 16, с. 279.
3. J. Żelechovs'kyj, S. Nedil's'kyj, *Ukrainisch-deutsches Wörterbuch*, Lemberg 1886, B. II, s. 653.; Б. Гринченко, *Словарь украинского языка*, Киев 1909, т. III, с. 187.
4. *Słownik języka polskiego*. Pod red. W. Doroszewskiego, Warszawa 1964, t. VI.
5. J. Karłowicz, *Słownik gwar polskich*, Kraków 1906, t. VI, s. 104.
6. *Słownik języka polskiego*. Pod red. M. Szymczaka, Warszawa 1988, t. II, s. 668, 811.
7. Там же, т. I, s. 1025.
8. J. Żelechovs'kyj, ... s. 671.
9. Б. Гринченко, ... с. 187.
10. *Карпатский диалектологический атлас*, Москва 1967, 84 ном. 14. Цyt за В. В. Німчук, *Давньоруська традиція в лексичній українській мові*, Київ 1992, с. 203-204.
11. *Tönnies Fenne's Low German Manual of Spoken Russian Pskov 1607*. Ed. L. L. Hammerich and R. Jakobson, vol. II, Copenhagen 1970, s. 49.
12. Й. О. Дзендзелівський, *Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області УРСР (лексика)*, ч. 1, Ужгород 1958, карта 13.

СВЕРБИГУЗ

Występujący w języku ukraińskim wyraz *свербигуз* posiada podwójne znaczenie. Używa się go przede wszystkim do oznaczenia pewnych gatunków roślin (termin botaniczny), w mniejszym zakresie do określenia kogoś, kto często drapie się po tylnej części ciała.¹ Obok nazwy *свербигуз* słowniki rejestrują warianty synonimiczne, np. *свербигуз*², *свербигуз*³, *свербига*⁴.

Dzięki pracom dialektologicznym możliwe jest przybliżone ustalenie geografii wyrazu *свербигуз* oraz jego wariantów słowotwórczych i fonetycznych. I. Werchracki w gwarach okolic Jaworowa, Żowkwy, Rawy Ruskiej odnajduje nazwy *свербиган*, *свербовиз*, *свербогуз*, *свербигуз*, niestety, nie podaje ich znaczenia.⁵ W innej pracy, poświęconej gwarom węgiersko-ruskim, ten sam autor zanotował *свербогуз* i *свербоуза*. Oba wyrazy oznaczają "głóg, niem. Hagebutte" lub "owoc dzikiej róży, niem. Frucht von Rosa canina".⁶ W gwarach nadniesztrańskich funkcjonuje nazwa *свербигуз*, a w zakarpackich *свербигуска*. W ich semantyce nie dostrzega się żadnych różnic; obie oznaczają dziką różę.⁷

Materiał zawarty w słownikach języków słowiańskich, a dotyczący omawianego wyrazu, daje podstawy sądzić, że *свербигуз* jest nazwą rozpowszechnioną na obszarze wschodnio - i południowo-słowiańskim o zbliżonym znaczeniu botanicznym. Tak więc w języku ukraińskim oznacza ona "dziką różę (*Rosa canina*)", "rzepak wschodni (*Bunias orientalis*)"⁸, w języku rosyjskim - "rzepak; żywokost lekarski; kapustę polną (*Brassica compestris*)"⁹, w białoruskim ma identyczne znaczenie jak w rosyjskim.¹⁰ W grupie języków południowosłowiańskich znany jest sch. *svrboguz* obok *svrbiguz* "jakieś jedzenie; głóg; owoc dzikiej róży"¹¹, a także macedoń. *сврборатка* "*Rosa canina*".¹²

Etimologia interesującego nas wyrazu prawdopodobnie sięga języka prasłowiańskiego. Jest to niewątpliwie złożenie dwóch wyrazów o prasłowiańskim rodowodzie: *svrb-* i *guz/guzь*, por. ukr. *сверб*, *свербиги*, ros. *сверб*, *свербеть*, brus. *сверб*, *свѣрбѣць*, bułg. *сърби*, sch. *сврбети*, czes. *svrbeti*, pol. *świerzb*, *świerzbieć* itd.¹³ oraz ukr. *гуз*, brus. *гуз*, ros. *гуз* "zad, kuper, dolny koniec snopa", bułg. *гуз* "is", sch. *гуз* "is", czes. *huzo*, pol. dawne *gęz* "narośl, guz".¹⁴

Przypisy

1. Б. Гринченко, *Словарь украинского языка*, Киев 1909, с.105.
2. *Словник української мови*, Київ 1978, т.IX, с.68.
3. *Українсько-російський словник*, Київ 1962, т.V, с.266.
4. Там же. А także: Б. Гринченко, *Словарь ...* с.105; *Русско-украинский словарь*, Москва 1948, с.619.
5. І. Верхратський, *Говір батюків*, Львів 1912, с.291.
6. І. Верхратський, *Знадоби для пізнання угорсько-руських говорів*, Львів 1901, с.266.
7. Ф. Т. Жижко, *Про лінгвогеографічне дослідження новостранних говорів української мови*, [w:] *Праці XII Республіканської діалектологічної наради*, Київ 1971, с.43.
8. С. Желехівський, С. Недільський, *Малорусько-німецький словник*, Львів 1866, т.II, с.854, Zob. też roz. w przyp. 1, 3, 5.
9. В. Даль, *Толковый словарь живого великорусского языка*, СПб. 1882, т.III, с.132; А. Преображенский, *Этимологический словарь русского языка*, Москва 1910, с.257.
10. *Беларуско-руські слоунік*. Под ред. К. К. Крапівы, Москва 1962, с.845.
11. *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb 1959, т. XVII, s. 387-8; P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb 1973, s. 375.
12. *Речник на македонскиот јазик*, Скопје 1966, III, с.165.
13. М. Фасмер, *Этимологический словарь русского языка*, Москва 1971, т.III, с.471.
14. *Этимологический словарь славянских языков*. Под ред. О. Н. Трубачева, Москва 1980, вып.7, с.91.

ТРОЯНДА

Троянда jest wyrazem używanym we współczesnym języku ukraińskim i jako termin botaniczny występuje paralelnie z nazwą рожа, роза (łac. *Rosa* L.). Pojawia się na gruncie ukraińskim stosunkowo późno. Po raz pierwszy znajdujemy ją w źródłach XIX w. (zgodnie z danymi słowników E. Żelechowskiego i B. Hrinchenki).¹

Poszukując klucza do etymologii tego wyrazu, należy prawdopodobnie wyjść od dialektalnych nazw botanicznych o obcym brzmieniu трандафилъ, трандафира "*Rosa centifolia*".² Przedostały się one do gwar ukraińskich z języków wschodnioromańskich, por. rumuńskie *trandafir*, *trandafiri*.³ Etymologowie dowodzą, że początków tego wyrazu należy doszukiwać się w greckim złożeniu τριανταφυλλον, będącym połączeniem grec. τριαντα "30" i φυλλον "liść".⁴ Grecki wyraz odbył długą wędrówkę po pld. Europie, zanim trafił na Ukrainę. Z greckiego przedostał się do języków południowosłowiańskich (por. bułg. тредифил, трендафел, трандафел i in.⁵, macedoń. трендафил, трандафил⁶, sch. *trandofile*, *trandovile*⁷), a następnie przez języki romańskie dotarł do gwar ukraińskich. Pozostaje jeszcze odpowiedzieć na pytanie, w jaki sposób przyswojona przez medium bułgarsko-romańskie forma трандафилъ, -ира przybrała obecną postać троянда. Wydaje się, że ewolucja miała następujący przebieg: najpierw nastąpiło nieregularne skrócenie wyrazu (трандафилъ >* транда), następnie na skróconą formę nałożyła się rodzima nazwa innej rośliny троян "*Trifolium pratense*" (*транда > троянда).⁸

Przypisy

1. J. Żelechovs'kyj, S. Nedils'kyj, *Ukrainisch-deutsches Wörterbuch*, München 1982 (reprint Lemberg 1886, B. II); Б. Гринченко, *Словарь украинского языка*, Киев 1909, т.IV, с.288.
2. Тамże, s. 987; 279.
3. *Słownik rumuńsko-polski*. Pod red. J. Reychmana, W. 1970.
4. P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb 1973, t. III, s. 490.
5. *Български тълковен речник*, София 1973, с.1018, 1020.
6. *Речник на македонскиот јазик*, Скопје 1966, т.III, с.395, 397.
7. *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb 1962, t. XVIII, s. 532.
8. Б. Гринченко, *Словарь ...*, Киев 1909, т.IV, с.288
9. Zob. o tym: В. В. Німчук, *Давньоруська спадщина в лексичі української мови*, Київ 1992, с.281.

Студенти III року україністики УЖ з opiekunem drukowanych prac dr Adamem Fałowskim (siedzi). Od lewej stoją: Olga Kich, Elżbieta Lucińska, Agata Skurzevska, Jarosław Regulski, Janusz Szlifierński, Izabela Musur, Dorota Puchacz

Janusz Szlifiński

BOHATER I PRZYRODA W UTWORACH MYCHAJŁA KOCIUBYŃSKIEGO - "W GRZESZNY ŚWIAT" I "CIENIE ZAPOMNIANYCH PRZODKÓW"

Twórczość każdego pisarza to nie tylko wielkie zwierciadło swego czasu, ale i refleksy talentu innych autorów danej epoki. Owoce takiej twórczości możemy zaobserwować w dziele jednego z najwybitniejszych przedstawicieli literatury przełomu XIX i XX stulecia, Mychajła Kociubyńskiego.

Zdaniem Serhija Jefremowa¹ w utworach Kociubyńskiego wyodrębnić można kilka głównych nurtów, przenikających się wzajemnie w całym jego dorobku. Talent pisarza rozwijał się począwszy od etnograficznego realizmu w jego pierwszych próbach literackich, poprzez inspiracje naturalistyczne autorów francuskich, dzięki kontaktom z Czechowem i Andrijewem aż po głęboki panteizm autorów skandynawskich, których utwory tłumaczył na język ukraiński; panteizm ten uwewnętrzniał się przy końcu drogi twórczej M. Kociubyńskiego.

Właśnie ów psychologizm Czechowa połączony z impresjonistycznym dążeniem do wyrażania myśli nie samym jedynie słowem, ale i poprzez zbliżenie do innych gatunków sztuki legło u podstaw charakterystycznego sposobu posługiwania się obrazem przyrody jako środkiem artystycznym pisarza. Postaramy się to przedstawić na przykładzie dwóch nowel: napisanego w roku 1911 obrazu z życia Huculszczyzny pt. *Cienie zapomnianych przodków*, oraz stworzonej latem 1904 r. noweli *W grzeszny świat*.

Na wstępie należy jednak zadać sobie pytanie, czy autor *Fatamorgany* w ogóle uważał pejzaż za środek artystyczny, który mógłby być zastosowany w jego prozie. Z pomocą przychodzi nam tutaj sam Kociubyński. W swoich listach do przyjaciół niejednokrotnie kładł on bowiem nacisk na to, iż pejzaż rzeczywisty powinien być dopełnieniem pejzażu wewnętrznego bohaterów, że swoimi barwami i brzmieniem winien przepłatać się z obrazami i dźwiękami, rodzącymi się w sercu człowieka, jak również wyrażał życzenie, by "kolory przychodziły w sukurs słowu".² Zarówno bowiem obrazowość jak i muzyczność były niezbędne do wzmocnienia ekspresji dzieła, do jeszcze wszechstronniejszego ogarnięcia duszy czytelnika w celu osiągnięcia doskonałości zrozumienia przekazu. Do takiego właśnie ideału dążył panujący wówczas w światowej sztuce impresjonizm. Istotą takiego podejścia do literatury nie było oczywiście fotograficzne odtworzenie otaczającego świata, lecz stworzenie całościowego, "zewnętrzno-wewnętrznego" obrazu sytuacji, mającego pomóc odbiorcy w lepszym zrozumieniu przeżyć i zachowań bohaterów, a zatem obrazu nie pozbawionego pewnego subiektywnego zabarwienia. W tym miejscu wypada przypomnieć za prof. Jefremowem, że podejście takie w nowelach autora *Śmiechu* szczególnie widoczne jest w utworach napisanych już w XX stuleciu, w których dynamiczną, kontrastowo-dopełniającą rolę spełnia przyroda zawsze w odniesieniu do bohatera.³ Taki właśnie jej obraz, zmienny w zależności od nastroju bohaterki pokazuje nam Kociubyński na stronach noweli *W grzeszny świat*.

Już od samego początku akcji autor z pomocą krajobrazu maluje przeżycia dwóch mniszek żyjących w samotnym górskim monasterze. Obydwie siostry oddalają się o świat z klasztoru, aby wyprowadzić na poloninę krowę, która pozostanie tam pod opieką pasterzy. Tak zawiązuje się akcja, w kulminacyjnym momencie doprowadzająca do raptowej zmiany w życiu opisanych kobiet. Wciąż wspinając się po otoczonych mrokiem zboczach doliny, obie mniszki stopniowo zmieniają swój pogląd na otaczający je świat, powoli przechodząc od niechęci a nawet obawy przed jego grzesznością aż do zupełnego zachwytu nad jego pięknem. Podchodzące w milczeniu zakonnice nie mogą oczywiście w żaden sposób wyartykułować swojego sądu o świecie, narrator podsuwa nam więc - niczym w kinie - obrazy oglądane oczami sióstr zakonnych. Niby w kinie dochodzą do naszych uszu głosy, stopniowo dawkiwane przez reżysera spektaklu. Co raz to głośniejsze dźwięki, wciąż gęstniejące promyki światła wypełniają z wolna początkową "czarną ciszę", podnosząc napięcie oraz stopień dramatyzacji atmosfery noweli.

Charakterystycznym dla tego utworu chwyttem jest łączenie efektów otrzymanych przy pomocy dwóch czynników: obrazu i dźwięku. Pisarz stawia nam przed oczyma cały łańcuch wrażeń, różniących się od poprzednich stopniem nasycenia, światłem i melodią. Kolejno następują po sobie sekwencje:

"czarna cisza lasu"

"trochę się już przejaśniło"

"buki zazieleniały, niby ruta"

"listowie zabłysło złoto-zielonym ogniem (...) zdawało się, iż dźwięczało"

"obok (...) góra zamglona, spalona ogniem, czerwone języki, które liwały jeszcze wierzchołki pni"

"tam znów buki i graby, zatopione w silnym (już nie czarnym! - przyp. J. S.) mroku nocy"

Cały szereg cudownych porównań i metafor unaocznia nam, jak zmienia się - przeobrażony w psychice bohaterki - widok. Pokazuje wzrastające nieublaganie napięcie akcji, sięgające niewysłowionego uniesienia w swoim finale. A wówczas - następuje "wybuch światła", horyzont rozszerza się niespodziewanie, a oczarowane krajobrazem Barbara i Justyna upajają się wspaniałym widokiem:

"Dalekie morze otwarło szerokie ramiona zielonej ziemi i drżało radośnie, niby żywy błękit nieba. A ziemia śmiała się i omdlewała w objęciach jak upojona miłością dziewczyna, i lśniły w słońcu rzędy białych domów, niby jej białe zęby, a zielone doliny kładły się w dali jak kosy".⁴

Jedna z nunišek, zachwycona ogromem ujrzanej przestrzeni śpiewa z radości modlitwę, śpiewa "tym czystym głosem, który nigdy nie mógł wydostać się z jej słabego gardła!"⁵

Oto właśnie kulminacyjny moment całego utworu, cel, do którego przez cały czas zdążyły uczucia dwóch bohaterki, chwila szczęścia. Jakże trudno byłoby opisywać proces rodzenia się jej w duszach obydwu siostr, gdyby nie wspaniałe opanowanie przez Kociubińskiego sekretu malowania piórem pejzażu. Pejzażu, jaki mimo wszystko odgrywa jedynie podrzędną, pomocniczą rolę względem uczuć bohaterów, uzupełniając je w naszych oczach. Głębie serca Barbary i Justyny otwierają dla nas inne jeszcze porównania, celne również, za to zupełnie odmiennego typu w stosunku do tych podanych powyżej. Chodzi o porównania typu religijnego:

"buki i graby (...) zbiegały niby drabina Jakuba z nieba w doliny i łączyły się z dalekimi cieniami gór, przeźroczystymi i lekkimi jak dym kadzidel"

"zdawało się jej, że to kapłani w złotych szatach, z gorejącymi świecami w dłoniach odprawiają liturgię, a grupy czarnych sosen, niby siostry-czemnice, pochyliwszy się nabożnie, słuchają świętych słów. Słyszała wówczas śpiewy."

"Barbara z Justyną raz po raz kłaniały im się (czarnym gałęziom sosen - przyp. J. S.), jakby przyjmowały błogosławieństwo."⁶

Wszystkich tych porównań użył autor *Pe koptior* dla podkreślenia miejscowego kolorytu narracji, a także, by ujawnić istnienie swoistego "filtru", przez jaki oglądały świat bohaterki noweli.

Na identycznych zasadach zbudowana została inna nowela, a właściwie opowieść Kociubińskiego, *Cienie zapomnianych przodków*. Opowiadanie jest płynne, spokojne, narrator jak gdyby chciał oddać spokój panujący w sercach bohaterów. Wzmocnieniu tego spokoju służy również przestrzeganie w wielu owocach talentu twórcy *Dehinu* zasad eufoniki, co podkreślał sam Mychajło Kociubiński w liście do przyjaciela.⁷ Miejscowy charakter narracji podkreślony został tym razem stylizacją ludową, huculską. Dla wszystkich nieomal utworów Kociubińskiego charakterystyczne jest przyjmowanie przez autora-narratora poziomu i sposobu widzenia świata przez jego postaci. W wypadku *Cieni zapomnianych przodków* na przykład "złośliwość" Czeremoszu, czy opisy węzowych splotów korzeni drzew przywodzą na myśl podświadome przeczucie nieszczęścia przez człowieka. Podobieństwa obydwu rozpatrywanych tu nowel są zresztą o wiele liczniejsze. Kto wie, czy "zielony, zły ogień", którym pobłyskuje Czeremosz nie jest dalekim echem ognia św. Elmy, które mógł widzieć twórca *Snu* podczas swego pobytu nad Morzem Czarnym. Zwraca również uwagę zastosowanie tej samej, neoromantycznej manieri, nakazującej zestawienie tuż obok siebie dwóch różnych żywiołów (Czeremosz, morze - Czarnohora, Krym).

Czas najwyższy omówić w tym miejscu jeszcze jeden problem związany ze zrozumieniem *Cieni zapomnianych przodków*. Otóż pisarz wprowadził do narracji szereg postaci leśnych duchów: Marę, rusalki, leśnych, czuhajstiry, mogące na ludziach żyjących niejako "na zewnątrz" zamkniętego świata bohaterów stwarzać wrażenie nierealnych. Te wszystkie bajkowe postaci nie są nimi w wyobrażeniu ludzi gór, wciąż jeszcze żyjących życiem "zapomnianych przodków" swoich sąsiadów z nizin, widzimy więc, iż autor *Na kamieniu* używa tych istot dla pokazania sposobu przyjmowania rzeczywistości przez Huculów.

W noweli, pomijając wszystkie, po mistrzowsku użyte porównania, metafory, dialektyzmy, pomijając niesamowity dramatyzm *Cieni zapomnianych przodków*, niewątpliwie mamy do czynienia z jedną ciekawą cechą, jaką jest płynność obrazów, zmieniających się powoli, bez pośpiechu, przepływających z jednego w drugi:

"Słońce zalało owczą welnę, rozłożywszy się w niej tęczę, zapaliło trawę zielonym ogniem, za owczarzami kroczą ich długie cienie. Prru!... Prruu!... Chrum-chrrus... Chrum-chrus... Bezszelestnie stąpają pastuchowie w kierpcach, toczy się miękko wełnista fala po poloninie, a wiatr zaczyna koncert na dalekim wyrzynie. Dz-z... Śpiewa cienko na odlamanej szczepce, brzęczy, dokuczliwie jak mucha. Dzz-zz. Odzywa się basem drugie worynnia, przynosząc smutek. Chmur wciąż przybywa, zakryły już pół nieba, gaśnie daleki Beskid i czarnieje, pochmurnieje w cieniach, niby wdowiec, a polonina jeszcze młodnieje".

"Razu pewnego ujrzał był dziwny obraz: miał już gnać owce do stajni, kiedy niespodziewanie obejrzał się na pobliski wierz. Mrok padł na ziemię i omotał las, a on stał lekki i silny, niby zjawa. I tylko pod nim zieleniała polanka i czernił się pojedynczy świerk. I nagle świerk zaczął rość. Rośnie i rośnie... i wtedy wyszedł z niego jakiś człowieczek. Stał na polance biały, wysoki, i huknął poza siebie w las. I zaraz wyszły z lasu jelenie, jeden za drugim, a co który wyjdzie to rogi ma piękniejsze i weselsze. Wybiegły stadem samy, podrzały chwilę na cieniutkich nóżkach i zaczęły szczypać trawę. A co się samy rozsypią, to je niedźwiedź zawróci, właśnie tak, jak owczarek owcę. A tamten biały pasie, jeszcze i pohukuje na gadzinkę. Lecz nagle wiatr się podniósł, a to stado jak nie dmuchnie... przepadło."

O ile w noweli *W grzeszmy świat* płynność obrazów służy przede wszystkim osiągnięciu celu, jakim jest olbrzymie napięcie obecne w jej przełomowym momencie, o tyle w *Cieniach zapomnianych przodków* płynność owa ogarnia cały utwór. Narrator snuje swoją opowieść starego, kurzącego fajkę gazdy, z dostojnym dystansem spoglądającego na przesuwające się w jego pamięci obrazy. Strumień jego pamięci, jedna z niezliczonych odnóg rzeki minionego czasu, ukazuje nam, jak los niezauważenie wiedzie Iwana od dnia narodzin aż do nieuchronnej śmierci. Tu właśnie ukryta jest nieodłączna cecha charakteru M. Kociubyńskiego, jego umiłowanie życia, oraz... optymizm *Cieniach zapomnianych przodków*. Obok spoczywającego na ławie trupa Iwana beztrząsco bawią się dzieci, młodzież, wesela się starsi odprowadzając Iwanową duszę na Tamtą Stronę Przełęcz... Historia dąży dalej, płynie, pluszcze nurt czasu, wiecznie i nieśmiertelnie. Oto i głęboki filozofizm tego utworu, którego niestety nie zauważa wielu badaczy twórczości mistrza, sprowadzając go jedynie do "bajki z życia ludu". Najpiękniejszy utwór M. Kociubyńskiego nie zdołałby pomieścić w sobie tak głębokiego przesłania, gdyby nie wszechogarniający, powiązany z psychiką głównego bohatera krajobraz, zwieńczony trwającymi nieporuszenie wierzchami Czamohory.

Proza Mychajła Kociubyńskiego, zwłaszcza okresu pierwszych lat XX stulecia, będących zarazem ostatnimi w zgasłym przedwcześnie życiu pisarza, najbardziej subtelna pod względem manieri artystycznej, wabi do siebie nowe pokolenia zachwyconych nią czytelników. Jednak pomimo wszystkich pozorów, wywołanych zwłaszcza błyskotliwymi opisami przyrody i otaczającego bohaterów świata, obraz tego świata w zamierzeniu twórcy *Chwały życia* nie jest autonomicznym, pełnowartościowym elementem. Przeciwnie, zgodnie ze świadectwami samego autora jako przedstawiciela nurtu psychologiczno-impresjonistycznego w literaturze ukraińskiej spełnia on jedynie pomocniczą rolę, odzwierciedlając obraz wewnętrznych przestrzeni postaci, ich przeżyć, cierpień i pragnień na kartach utworów.

Przypisy

1. S. Jefremow, *Harmonijnyj talant* [w:] M. Kociubynskyj, *Na wiru*, Lajpcig 1924, s. VII.
2. N. L. Kalenyczenko, *M. Kociubynskyj, žyttia i tworczist'*, Kyjiw 1956, s. 98.
3. Ibidem, s. 96.
4. M. Kociubynskyj, *Twory w dwóch tomach*, Kyjiw 1988, t. I, s. 409.
5. Ibidem.
6. ten i pozostałe cytaty w artykule tłum. J. S.
7. N. L. Kalenyczenko, *M. Kociubynskyj, žyttia i tworczist'*, Kyjiw 1956, s. 98.

Bibliografia

1. E. Wiśniewska, *O sztuce pisarskiej Mychajła Kociubynskiego*, Wrocław-Warszawa-Kraków- Gdańsk 1973.
2. S. Jefremow, *Istorija ukrajinśkocho pyśmenstwa*, t. 1-2, München 1989.
3. przedmowa N. L. Kalenyczenko, [w:] M. Kociubynskyj, *Wybrani twory*, Kyjiw 1987.
4. N. L. Kalenyczenko, *Z istoriji wydań tworiv M. Kociubynśkocho* [w:] M. Kociubynskyj, *Twory w semy tomach*, Kyjiw 1973.
5. N. L. Kalenyczenko, *M. Kociubynskyj, žyttia i tworczist'*, Kyjiw 1956.
6. N. L. Kalenyczenko, przedmowa [w:] M. Kociubynskyj, *Twory w dwóch tomach*, Kyjiw 1988.
7. Iryna Kociubynśka, *Spohady i rozpovidy pro M. Kociubynśkocho*, Kyjiw 1965.
8. S. Jefremow, *Harmonijnyj talant* [w:] M. Kociubynskyj, *Na wiru*, Lajpcig 1924.
9. A. Kruszelnyćkyj, *Szkice z ukraińskieji literatury współczesnej*, [w:] *Sprawozdanie Dyrekcji C.K. Wyższego Gimnazjum z językiem wykładowym polskim w Kołomyi za rok 1909/10*, Kołomyja 1910.
10. J. B. Kyzniecowa, P. I. Orlyk, *Slidamy Fei Morhany*, Kyjiw 1990.
11. Iwan Łakyza, *M. Kociubynskyj*, Derżwydaw Ukrainy 1928.
12. *M. Kociubynskyj, Zbirnyk 4, Spohady sučasnykiv pro M. M. Kociubynśkocho*, Kyjiw 1960.
13. Marian Jakóbiec, *Literatura* [w:] *Dzieje literatur europejskich*, t. 3, Warszawa 1989.

ВІДГУКИ

Ryszard Łużny

"JAN PAWEŁ II WOBEC WSCHODU CHRZEŚCIJAŃSKIEGO"

Pod takim właśnie tytułem, będącym równocześnie hasłem wywoławczym międzynarodowego spotkania znawców spraw słowiańskich, zainteresowanych w sposób szczególny problematyką życia religijnego i kościelnego, odbyła się w dniach 15 i 16 listopada 1993 roku w pomieszczeniach głównego gmachu Uniwersytetu sesja zwołana dla upamiętnienia 15-lecia pontyfikatu Papieża-Słowianina. Nie była to ani pierwsza w tej uczelni, ani nawet jedyna w roku jubileuszu 15-lecia konferencja zorganizowana przez środowisko uniwersyteckie Krakowa, wiążąca się tematycznie z osobą i dziełem Jana Pawła II. Jest skądinąd rzeczą oczywistą, że uczelnia ma nie tylko moralny, ale i chyba "statutowo-regulaminowy" jakby obowiązek powracania poprzez refleksję naukową do tej właśnie tematyki ze względów jak najbardziej oczywistych a merytorycznie ważkich, doniosłych: powinniśmy pamiętać - pomijając już nawet okoliczność, kim jest dziś dla świata obecny Papież - i to nie tylko od święta, w związku z rocznicami czy jubileuszami, o absolwencie, doktorze i docencie krakowskiej wszechnicy oraz o nie tak dawnym przecież fakcie nadania mu, przez sześć wydziałów równocześnie, doktoratu honorowego.

Robiono to dotychczas, choć może nie zawsze z widocznymi i bardziej trwałymi oraz liczącymi się w nauce skutkami. Były przecież już dwie - w latach 1984 oraz 1988 - sesje naukowe poświęcone myśli Jana Pawła II, ale tylko ta pierwsza dała plon w postaci wartościowej publikacji, ogłoszonej drukiem dopiero w cztery lata później, a zatytułowanej "Servo veritatis"; materiały z drugiej, zgromadzone i zredagowane, do dziś nie ukazały się, widocznie pięć lat to zbyt krótki okres, aby Uniwersytet zdołał w ramach swoich własnych wydawnictw ogłosić drukiem niewielki ostatecznie tom studiów "papieskich", chociaż już i cenzura nie przeszkadza i środków na publikacje naukowe, a także możliwości wydawniczych mamy o wiele więcej niż dawniej, "za komuny". W tym zaś roku, równo miesiąc wcześniej, nieomal w przeddzień rocznicy wyboru obecnego Papieża, również w tej samej auli uniwersyteckiej zebrał się głównie teologowie, ale nie zabrakło także dwóch świeckich filozofów (przedsięwzięcie organizowały rektoraty i senaty dwóch uczelni - UJ oraz Papieskiej Akademii Teologicznej), aby przy okazji czczenia piętnastolecia pontyfikatu rozważyć niektóre problemy myśli teologicznej i działań duszpasterskich Jubilata. Niestety wśród tych kwestii zabrakło problematyki wschodniej, spraw wiążących się z tak ważnymi dla Jana Pawła II zjawiskami z kręgu chrześcijańskiego Wschodu, zwłaszcza z terenu życia religijnego i kulturalnego Słowian żyjących w krajach b. ZSRR.

Aby ten brak uzupełnić, z inicjatywy i przy największym wkładzie pracy, tak koncepcyjno-organizacyjnej jak i merytorycznej, krakowskiej Fundacji św. Włodzimierza z jej prezesem-dyrektorem drem Włodzimierzem Mokrym, jak również dzięki współpracy Wydziału Filologicznego UJ (tu organizatorzy uzyskali największe zrozumienie oraz pomoc ze strony do niedawna dziekana tego wydziału, a obecnie prorektora Uczelni, prof. Franciszka Ziejki, który także sympozjum otworzył i rozpoczął swoim wystąpieniem) oraz Wydziału Historii Kościoła PAT - urządzono w dniach 15-16 listopada br. międzynarodową sesję o takim właśnie "wschodniochrześcijańskim" profilu. Z niemałym trudem, a czasami kończył się on, jak w wypadku strony białoruskiej, niepowodzeniem, zdołano dotrzeć i skłonić tak do przyjazdu do Krakowa, jak i aktywnego uczestnictwa w sympozjum odpowiednich specjalistów: historyków kultury, filologów, teologów, a częściowo także działaczy-praktyków na niwie życia religijnego z takich, poza Polską krajów, jak Armenia, Litwa, Rosja i Ukraina, którzy w ciągu dwóch dni, jako autorzy dłuższych wypowiedzi referatowych bądź uczestnicy ciekawej i pouczającej dyskusji panelowej, mogli poruszyć szereg ważnych problemów szczegółowych z zakresu tytułowej problematyki "Jan Paweł II wobec Wschodu chrześcijańskiego". W szczególności zajęto się takimi kwestiami, jak "Papież a 1000-lecie chrztu Rusi-Ukrainy" - prof. Mirosław Łabuńka z Monachium i O. Zdzisław Kijas OFM z Krakowa, "Ukraińskie czytania poetyckich i religijnych przesłań Karola Wojtyły - Jana Pawła II"

dr Włodzimierz Mokry, "Portret literacki Jana Pawła II" - dr Jelena Twierdisłowa z Moskwy, "Ojciec Święty i Litwa" - dr Mieczysław Jackiewicz z Olsztyna, "Stosunek Stolicy Apostolskiej do unitów w XVI-XVIII wieku" - ks. prof. Tadeusz Śliwa z Przemyśla, "Stosunki pomiędzy katolikami a prawosławnymi na przykładzie Rosji współczesnej" - prof. Sergiusz Grib z Petersburga oraz "Nowe problemy Cerkwi ukraińskich a Stolica Apostolska" - Taras Woźniak ze Lwowa. Spośród wypowiedzi w dyskusji panelowej warto szczególnie wymienić wystąpienie obu gości z Litwy (dr Vytautas Alisauskas i dr Saulius Drazdauskas), głos Ormianina - dra Rafaela Hambarcumiana, obszernie wystąpienia o charakterze programowym dwóch profesorów: krakowianina Aleksandra Naumowa o problematyce cyrylo-metodiańskiej w ujęciu Papieża oraz w opcji czynników polityczno-cerkiewnych w Rosji i Rosjanina z Moskwy, Aleksandra Lipatowa (Jan Paweł II w recepcji czy opcji współczesnych chrześcijan rosyjskich), a zwłaszcza ogromnie interesujący poznawczo dwugłos dwóch teologów-praktyków z terenu Lwowa: prezesa tamtejszego Klubu Inteligencji Greckokatolickiej, inż. Iwana Hreczki oraz kanclerza kurii metropolitalnej łacińskiej, ks. Mariana Buczki, którzy konfrontowali swoje doświadczenia religijno-organizacyjne, ujmowane w świetle papieskiego przesłania dla Wschodu, w złożonej sytuacji etniczno-kulturowej niegdyś Galicji Wschodniej, dziś - Zachodniej Ukrainy. Autor niniejszych uwag sprawozdawczych zajął się natomiast "Aspektami wschodniosłowiańskimi podróży Papieża do krajów nadbałtyckich".

Nie zabrakło także oczywiście nieodzownych przy takiej okazji akcentów liturgicznych oraz refleksji modlitewnej. Zaczęło się wszystko od Akatystu, hymnu na cześć Matki Kościoła, odśpiewanego "na stojąco" w "ruskiej" kaplicy św. Krzyża na Wawelu przez chór "Mojsey-Mojżesz" ukraińskich alumnów greckokatolickich z Lublina; była liturgia mszalna w akademickiej kolegiacie św. Anny, w trakcie której modlono się w językach tych krajów, z których pochodzili uczestnicy sesji, za Jubilatą i Jego misyjne "dzieło wschodnie". Całość zakończyły pieśni religijne ze stosownego repertuaru, wykonane na koncercie w auli przez Chór UJ oraz przez ww. zespół muzyki cerkiewnej z Lublina.

Organizatorzy zadbali już o to, aby dorobek sesji utrwalić w postaci publikacji; przewiduje się dlań miejsce w kolejnym, trzecim tonie nowo powstałego rocznika naukowego, wydawanego wspólnie przez Fundację i Uniwersytet Jagielloński. Nie wykluczono więc, że za rok, może już na 16-lecie pontyfikatu, do Rzymu będzie można posłać rocznik III, 1994 "Krakowskich Zeszytów Ukrainoznawczych", zawierających wszystkie materiały sesji "Jan Paweł II wobec Wschodu chrześcijańskiego".

Uczestnicy sesji "Jan Paweł II wobec Wschodu chrześcijańskiego" w auli Collegium Novum UJ

* Modlitwa wiernych

Boże, Rządco i Panie narodów, z ręki i kamości swojej racz nas nie wypuszczać, a za przyczyną Najświętszej Panny, Matki Kościoła, błogosław ludowi Twemu, by Tobie zawsze wiemy chwałę należną przynosił Imieniom Twym, swoich zaś członków wiodł pewnie ku pomyślności doczesnej oraz szczęśliwości wiecznej.

Błagamy Cię, Stwórcu Wszechmogący, miej w opiece swój Kościół, tych, którzy są wyznawcami Chrystusa, wszystkich wierzących w Boga Jedynego i ludzi dobrej woli, oraz spraw, aby każdy odkupiony krwią Syna Twego znalazł usprawiedliwienie dzięki Twemu nieskończonemu miłosierdziu.

Ciebie prosimy...

(Tłumaczenie z języka ormiańskiego)

Boże Jedyny w Trójcy Osób, prosimy Cię pokornie, racz zachować przy życiu, zdrowiu i siłach Namieśnika Twego na ziemi, papieża Jana Pawła II, i błogosławić mu szczególnie w piętnastym roku jego pontyfikatu, roku ogłoszenia encykliki "Veritatis splendor", podróży-pielgrzymki do krajów nadbałtyckich, a także kolejnego doświadczenia w cierpieniu fizycznym.

Ciebie prosimy...

(Tłumaczenie z języka litewskiego)

Ześlij, Panie potrzebne łaski i dary Ducha Świętego, Ducha Ojca i Syna, na sługi swoje i błogosław dziedzictwu swemu, a zwłaszcza tej jego części, uczestnikom odbywającej się w Krakowie międzynarodowej sesji poświęconej "wschodniemu dziełu misyjnemu" Papieża-Słowianina, którzy zgromadzili się tutaj, wokół ołtarza, dla uczestniczenia w modlitwie i ofierze.

Ciebie prosimy...

(Tłumaczenie z języka rosyjskiego)

Panie Jezu Chryste, Głowo założonego przez siebie Kościoła, który modliłeś się przed swoim odejściem do Ojca o to, "aby wszyscy byli jedno": tylko Ty możesz swoją boską mocą sprawić, aby wszystkie niedoskonałe wysiłki ludzkie do tej duchowej jedności zmierzające, a skażone małością i grzesznością Twoich wyznawców, "sług nieużytecznych", zlały się w jedno pokorne, oby skuteczne wołanie -

Niech największemu dziś rzecznikowi tego wielkiego dzieła, Papieżowi-Słowianinowi, uda się doprowadzić do prawdziwego, wielkodusznego spotkania bratnich Kościołów: Katolickiego i Prawosławnego, a zwłaszcza do zrozumienia, że dzieło unii kościelnej i greckokatolickiej nie było i nie jest przeszkodą dla takiej jedności, lecz wstępem do niej i swoistym przygotowaniem.

Ciebie prosimy...

(Tłumaczenie z języka ukraińskiego)

Wszechmogący Boże, racz łaskawie - prosimy Cię o to u grobu świętego profesora Akademii Krakowskiej, Jana z Kęt - uprzedzać swoim natchnieniem wszystkie nasze zamiary i czyny oraz wspierać je swoją łaską, tak aby każde nasze godziwe działanie od Ciebie brało początek i w Tobie znajdowało swoje dopełnienie. Przez Pana naszego Jezusa Chrystusa. Amen.

Господи, Ісусе Христе! Ти, що є Головою вселенської Церкви, що молився до Отця перед відходом до Нього "аби все були одно", тільки Ти, Господи, всеперемагаючою силою Твого можеш справити, щоби зусилля, скеровані в напрямі тієї духовної єдності нас немічних і грішних злилися в одно-єдине покірне, угодне тобі прошення - Позволь, всемілостивий Господи, найбільшому нині речникові того великого діла - Папі-слов'янину - doprowadити до ширшої, великодушної і обнадійливої зустрічі Церков-сестер - Католицької та Православної і виявлення ними доброї волі до зрозуміння, що велика справа церковної

унії та греко-католицизму не була і не є перспективою для об'єднання, а тільки вступом до нього і знаменним приготуванням, щоби по волі Твоїй "всі були одно" на віки вічні Тебе просимо

Jan Paweł II
Rzym
Watykan

Jesteśmy z Tobą, Ojczyce Święty: w refleksji filologów, historyków kultury i teologów nad Twoim dziełem pisarskim i pasterskim, w zadumie i wdzięcznej pamięci za 15-lecie Twego pontyfikatu, a zarazem w z troskaniu i niepokoju z powodu kolejnego Twojego doświadczenia w cierpieniu fizycznym, w dniach krakowskiej sesji na temat "Jan Paweł II wobec Wschodu chrześcijańskiego".

Swoją pracę zaczęliśmy hymnem Akatyst na Wzgórzu Wawelskim, w "ruskiej" kaplicy św. Krzyża, u relikwii św. św. bp. Stanisława i Królowej Jadwigi, kontynuowali w auli Twego Uniwersytetu Piastowsko-Jagiellońskiego, a zakończyli modlitwą i ofiarą mszalną w uniwersyteckiej kolegiacie, u grobu św. profesora Jana z Kęt.

Pozdrawiamy Cię, Ojczyce Święty, w języku krajów, z których przybyli uczestnicy konferencji, a więc - poza polskim - po ormiańsku, litewsku, rosyjsku i ukraińsku, i życzymy, aby już wkrótce dane Ci było odbyć śladami św. Andrzeja apostołską pielgrzymkę wzdłuż Dniepru oraz pozostałych rzek wschodniosłowiańskich dla odnowienia przyjętego przed tysiącem lat Chrztu świętego.

Franciszek Ziejka, Mirosław Łabuńka, o. Zdzisław Kijas, Włodzimierz Mokry, Jelenia Twierdisłowa, Mieczysław Jackiewicz, ks. Tadeusz Śliwa, Siergiej Grib, Taras Wozniak, Iwan Hreczko, Aleksander Lipatow, Ryszard Łużny, Aleksander Naumow, ks. Marian Buczek, Maria Zubrycka, Vytautas Alisauskas, Saulius Drazdauskas, Rafael Mambarcumian.

Kraków, dnia 15-16 listopada 1993 roku

Uczestnicy sesji "Jan Paweł II wobec Wschodu chrześcijańskiego". Od lewej: przewodniczący Klubu Inteligencji Greckokatolickiej we Lwowie, inż. Iwan Hreczko, prof. Ryszard Łużny, dr Włodzimierz Mokry

Uczestnicy sesji "Jan Paweł II wobec Wschodu chrześcijańskiego". Od lewej: dr Vytautas Alisauskas i dr Saulius Drazdauskas (Litwa), prof. Aleksander Naumow, prof. Aleksander Lipatow (Moskwa), Jelena Twierdisłowa (Moskwa)

PROGRAM SESJI

JAN PAWEŁ II
WOBEĆ
WSCHODU CHRZEŚCIJAŃSKIEGO

15-16 listopada 1993 r.
Kraków

FUNDACJA ŚW. WŁODZIMIERZA CHRZCIEŚCIAŁA RUSI KIJOWSKIEJ W KRAKOWIE
przy współpracy

WYDZIAŁU FILOLOGICZNEGO UNIwersYTETU JAGIELLOŃSKIEGO

oraz

WYDZIAŁ HISTORII KOŚCIOŁA PAPIESKIEJ AKADEMII TEOLOGICZNEJ W KRAKOWIE

organizuje

międzynarodową sesję naukową

JAN PAWEŁ II

WOBEĆ

WSCHODU CHRZEŚCIJAŃSKIEGO

z okazji

15-LECIA PONTYFIKATU PAPIEŻA - SŁOWIANIANA

na którą zapraszamy

w dniach 15-16 listopada 1993 roku

w auli Collegium Novum Uniwersytetu Jagiellońskiego

Kraków, ul. Gołębia 24, I p.

Porządek obrad:**15 listopada (poniedziałek)**

- Aula Collegium Novum, I p.

godz. 9.30

- Słowo wstępne. Rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego Franciszek Ziejka

- Myrosław Łabuńka (Monachium)

Папа Іван Павло II і Тисячоліття Хрещення Руси-України

- o. Zdzisław Kijas (Kraków)

Jan Paweł II wobec Millenium chrztu Rusi-Ukrainy. Aspekt teologiczny.

- Włodzimierz Mokry (Kraków)

"Myśląc ojczyzna wyrażam siebie i zakorzeniam..."

Ukraińskie czytania poetyckich i religijnych przesłań Karola Wojtyły - Jana Pawła II

- Jelenia Twierdziłowa (Moskwa)

Папа Іоанн Павел II - літературний портрет

- Mieczysław Jackiewicz (Olsztyn)

Ojciec Święty Jan Paweł II i Litwa

godz. 15.00

- ks. Janusz Czerski (Nysa)

Czytania Nowego Testamentu w liturgii św. Jana Chryzostama w obrządku ukraińskim

- ks. Tadeusz Śliwa (Przemyśl)

Stosunek Stolicy Apostolskiej do unitów w XVI - XVIII wieku

- Siergiej Grib (Sankt Petersburg)

Отношения между католиками и православными на примере России

- Taras Wozniak (Lwów)

Між Сцилою і Харібдою: нові проблеми українських церков та Апостольська Столиця

16 listopada (wtorek)

Collegium Novum, Sala Senacka lub Aula Collegium Novum, I p.

godz. 9.00 - Dyskusja panelowa wraz z dyskusją ogólną, dotyczącą wszystkich referatów

Udział wezmą:

Swietłana Filonowa (Moskwa), Siergiej Grib (Sankt Petersburg), Iwan Hreczko (Lwów), Myrosław

Łabuńka (Monachium), Aleksandr Lipatow (Moskwa), Ryszard Łużny (Kraków), Aleksander Naumow

(Kraków), Iwan Pasławski (Lwów), Józef Tumeliz (Wilno)

Poniedziałek, 15 listopada godz. 8.30

Spotkanie modlitewne

Акафист до Матері Божої

w kaplicy św. Krzyża w Katedrze Wawelskiej w wykonaniu chóru "Mojsej" z Lublina

Poniedziałek, 15 listopada, godz. 19.00

Koncert muzyki cerkiewnej w wykonaniu chóru "Mojsej" z Lublina oraz Akademickiego chóru Uniwersytetu Jagiellońskiego, aula Collegium Novum UJ, I p.

Wtorek, 16 listopada, godz. 8.00

Msza Święta w intencji Jana Pawła II i papieskiego "dzieła wschodniego" w kościele akademickim św. Anny, ul. św. Anny 11

"МОЛОДА ГАЛИЧИНА"**ЛЕОНІД КУЧМА ВІДВІДАВ ЦЕНТР УКРАЇНСЬКОЇ НАУКИ
ТА КУЛЬТУРИ В КРАКОВІ**

Президент України Леонід Кучма, міністр закордонних справ Геннадій Удовенко, мер Києва Леонід Косаківський та інші члени делегації, які брали участь у відзначенні 50-річчя визволення від німецько-фашистських загарбників в'язнів освенцімського концтабору, відвідали Центр Української Науки і Культури Фундації св. Володимира у Кракові.

Голова Фундації доктор Володимир Мокрий ознайомив гостей з Центром, а також представив запрошених. А того дня у Фундації зібралися - голова Об'єднання українців у Польщі Юрій Рейт, голова та співголова Об'єднання лемків Василь Шлянта та Степан Гладик, секретар Головної управи Союзу українців Підляшшя Юрій Гаврилюк та інші.

Під час зацікавленої розмови українці в Польщі висловили побажання Президентів та його адміністрації щодо українсько-польських взаємин. Доктор Володимир Мокрий сповістив, що всі українці з нетерпінням очікують відкриття у Кракові українського консульства. А Юрій Рейт критично проаналізував діяльність Консультативного комітету при президентах України й Польщі.

На зустріч з Леонідом Кучмою прибули і високі духовні особи - ординарій Перемиської єпархії владика Іван Мартиняк, єпископ Казімеж Нич - представник митрополита Краківського кардинала Францішка Махарського, парохі з інших парафій.

У розмові взяли також участь сенатор Кишиштоф Козловський - редактор "Tygodnika Powszechnego", Богуміла Бердиховська - співголова Комісії у справах національних меншостей Консультативного комітету президентів України і Польщі, професор Тадеуш Хшановський - голова Суспільного Комітету Відновлення Пам'яток Кракова та Тадеуш Мужин - директор управи Реставрації Пам'яток Кракова.

Завершився візит урочистим банкетом, який влаштував президент Кракова Юзеф Лассота. На банкеті були присутні і представники місцевого бізнесу та банків. **Вікторія ГНИП** (11.02.1995 р.)

"ГОЛОС УКРАЇНИ"**ПРО КРАКІВСЬКІ ВАРЕНИКИ Й ГІРКИЙ
УКРАЇНСЬКИЙ СМАК**

У Кракові під самою горою Вавель є українська Фундація св. Володимира Хрестителя Київської Руси. Мабуть, вона не найбільший культурний осередок нашої діаспори в Європі, проте знаний, бо очолює Фундацію доктор Ягеллонського університету Володимир Мокрий. Він був послом Сейму попереднього скликання (іншими словами, народним депутатом Республіки Польща) і подекуять: у тому, що Польща одна з перших визнала незалежність України, є і його заслуга. Проте мова про інше.

Сьогодні Володимир Мокрий має групу зі 120 студентів, які вивчають українську філологію. Студенти - переважно поляки, тому у їхніх приватних бібліотеках важко знайти нашу літературну класику, ще й мовою оригіналу. Коли настав час вивчати "Енеїду" Котляревського, пан Мокрий вишукав тільки два примірники книги, і 120 осіб по черзі читали "бестселер". Про дефіцит україністики знають і колишні міністри культури Хоролєць та Дзюба, інші державні діячі, які часто відвідують культурний центр, із задоволенням їдять вареники, зіпшені у ресторанчику Фундації "Український смак", обіцяють зарадити у бібліотеці, а повернувшись до Києва, забувають і смак тих вареників, і обіцянки.

Українські журналісти, які приїжджали до Польщі за сприяння Центру соціологічних досліджень "Демократичні ініціативи" та фондів "Відродження" (Україна) й "Імені Стефана Баторія" (Польща), вирішили, оскільки чиновницькі крісла не стримують їхні рухи, побігати

київськими книгарнями та переслати Фундації подарунок до Миколая у вигляді бібліотечки.

І ось, у цих мандрах народилася несподівана асоціація: якщо люди перестали розуміти одне одного тоді, як у біблійному Вавілоні завалилася вежа, то українці Кракова і Києва не можуть порозумітися не інакше, як через магічний вплив сусідньої з Фундацією гори Вавель. Якась надприродна сила не хоче, щоб до Кракова була надіслана українська класика. За гроші, малі і (пересважно) великі, можна придбати фантастику, детективи, гороскопи, поради початківцям у коханні, але тільки не Шевченка, Панаса Мирного, Коцюбинського. Старі видання до дірок зачитують у бібліотеках, а іноді й цуплять. Школярі, батьки яких не встигли у роки застою і гоніння на українську мову придбати "Наталку Полтавку" Котляревського чи "Украдене щастя" Франка, записуються у чергу з власної бібліотеки вчителя.

Шановні чиновники та видавці! Що раптом сталося? Чи новій Україні не потрібна стара література? Чи справді бракує хорошого кропила, яке б повиганяло злий дух з тих, хто покликаний стежити, аби українська літературна спадщина не зникла одночасно з появою Української держави?

Звісно, журналісти - люди винахідливі. Знайшли-таки кілька десятків книжок для Фундації у Кракові. Для тих, хто також може чимось зарадити Фундації св. Володимира, подаємо адресу: Fundacja św. Włodzimierza, ul. Kanonicza 5, 31-002 Kraków. Надсилайте, коли ваша ласка. Але хто за десяток років допоможе нам, коли в Україні раптом залишиться два примірники "Енєїди"? Наталя ФІЛІПЧУК (07.12.1994 р.)

"НАШЕ СЛОВО"

ПАМ'ЯТІ ЯНА КОЗІКА

На початку 70-х років, у ненадто сприятливий період для розвитку польсько-українських відносин, краківський історик Ян Козік наголошує у своїх працях, що детальне вивчення тенденцій в українському суспільстві першої половини XIX ст. може спричинитися до кращого розуміння польсько-українських відносин.

"Саме в цей час, (...) тобто в 1830-40-х рр., ми повинні шукати причини пізніших подій, відгомін яких по сьогоднішній день залишився у свідомості нашого суспільства. Вважаю, що ці справи треба пояснити до кінця, без промовчувань і недоговорень", написав дослідник у своїй праці "Український національний рух в Галичині в 1830-1848 рр.", намагаючись знайти періоджерела помилкових рішень тодішніх політиків, фактів, що згодом довели до пізніших польсько-українських упереджень.

21 січня в Ягеллонському університеті відбулась наукова сесія, присвячена пам'яті померлого 15 років тому науковця родом з Підгалля. Її організаторами були Кафедра історії Східної Європи Відділу історії Ягеллонського університету та Фундація св. Володимира. Серед доповідей, присвячених творчості Козіка (д-р Володимир Мокрий, Ягеллонський університет, "Література українського національного відродження в розумінні історика Яна Козіка", проф. Данута Черська з Ягеллонського університету - "Спогад про життя і наукову працю Яна Козіка", слово проф. Владислава А. Серчика), були також реферати, пов'язані з епохою, якою займався вчений. Серед них праці львівського професора Теодозія Стебля (Українська Академія Наук) "Українці - співучасники політичних планів кн. Адама Чарторийського щодо Росії в 40 роках XIX століття (при нагоді праць Яна Козіка)", д-ра Станіслава Стемпеня (Південно-східний інститут у Перемишлі) "Роль Перемишля в українському відродженні в Галичині в першій половині XIX століття", д-ра Ярослава Грицака (Львівський університет) "Дослідницька робота над історією Галичини, яка ведеться зараз у Львівському університеті". Дослідники цього періоду підкреслювали вагомість тих подій для розуміння історичних конфліктів у XX сторіччі. Ян Козік, який займався XIX століттям, намагався знайти в цій добі основи того, що довело до конфліктів у

наступному сторіччі. Польсько-українська війна в Галичині 1918-1919 років - конфронтація двох націоналізмів. Але формування як польського, так і українського національного руху в Галичині (які перейшли в націоналізми) відбувалось в ХІХ сторіччі.

Один з доповідачів краківської конференції згадав у своєму рефераті, що в обох своїх книжках Ян Козік вказував, що одна з головних причин недовіря, часом ворожнечі українців супроти поляків - повне заперечення майже всіма польськими дослідниками існування окремої української мови, літератури та права України на самовизначення. Д-р Володимир Мокрий відзначив, що Руська Трійця, якою займався Козік, мала відчуття однієї соборної України (хоч розділеної кордоном). Існування цієї групи - доказ незалежницьких прагнень українців. Їхні спроби впорядкування правопису були проведені, як вважають дослідники, в останню мить перед zalivом української стихії хвилією польської мови.

Відома дослідниця проф. Марія Панежинська-Турек наголосила в ході дискусії, що Козік поєднував у своїй роботі сміливість у підборі та опрацюванні теми, талант і працьовитість. Це й вплинуло на успіх його книжок, спричинилося до творення легенди про вченого. На таке сприйняття Козік заслужив і тим, що ризикуючи науковою кар'єрою, не боявся говорити невідгдану тоді історичну правду, незважаючи на те, якою б неприємною вона була для поляків чи українців, у час, коли вона не була співзвучна з ідеєю інтернаціоналізму, яку пропагувало Товариство польсько-радянської дружби. Може й тому не було рецензій на його праці, не отримав нагороди міністра науки та вищого шкільництва за свою другу книжку. Для розуміння ментальності населення цього регіону Козік, поляк з Підгалля, брав участь у Шевченківських академіях, на яких, як твердять очевидці, не завжди була велика прислугованість українців. Публікація Яна Козіка дочекалася англійського перекладу в Америці - "The Ukrainian - National Movement 1815 - 1849 in Galicia", тепер чекає перекладу на українську мову.

Мабуть, потрібно було б також перекладати польський оригінал цієї ж книжки, яку надрукувало в 1973 р. краківське Wydawnictwo Literackie. Науковці твердять, що в сімдесятих роках важко було перевести цю книжку через українсько-польський кордон не лише з огляду на її зміст, але також через блакитно-жовту оправу. Директор Фондації св. Володимира розповів про проблеми, з якими зіткнувся Ян Козік при підвищенні свого наукового ступеня. Вкінці він не отримав доцентури; професор Владислав Серчик підкреслив однак, що не з політичних причин, але через "безкорисливі заздрощі" товаришів. Історик, україніст Ян Козік, по суті, не існує у свідомості молодого покоління дослідників. Цей науковець "не на хвилі", не надто голублений в час праці в Ягеллонському університеті, ще досі не дочекався точного списку своїх статей в університетській бібліотечі. Інший університетський професор, який працював разом з Козіком у 70-ті роки в цій самій вищій школі, - визнаний Владислав Серчик - підкреслив у ході конференції: "Kiedy tacy ludzie od nas odchodzą, stają się nam dalecy, dopiero potem przybliżamy się do nich". Єва-А. ПОЧТАР (05.02.1995 р.)

"GAZETA WYBORCZA"

ŚWIĘTO ULICY KANONICZEJ

Przez trzy dni krakowianie tłumnie brali udział w zorganizowanym przez Teatr Ludowy Święcie Ulicy Kanoniczej. Fuman z Pychowic z fasonem powoził "Teatr na Wozie", iluzja przepłatała się z dźwiękami muzyki podwórkowej i salonowej, a miłośnicy bardziej statycznej rozrywki mogli zobaczyć aktorów teatru "Cricot 2" zastygłych w bezruchu. (...)

Wieczory wypełniała muzyka w wykonaniu artystów Opery Krakowskiej, którzy za miejsce występów obrali sobie jedyny na ulicy balkon. Nad wszystkimi imprezami unosił się Duch Wemyhory wywołany przez studentów ukrainistyki UJ, którzy raczyli przybyłych również barszczem ukraińskim i włoskimi lodami. Anna BUGAJSKA (20.06.1994)

"GAZETA BUSKA" (Busko)**KUTIA**

Niedawno TV krakowska przedstawiła interesujący reportaż, zatytułowany "Kutia".

Kutia to wigilijna potrawa ukraińska z pszenicy, maku i miodu. To nazwa także bożonarodzeniowych spotkań, organizowanych corocznie przez Fundację Świętego Włodzimierza Chrzcziciela Rusi Kijowskiej. Jej twórcą i prezesem jest znany działacz, były poseł na Sejm RP, dr Włodzimierz Mokry, pracownik naukowy Uniwersytetu Jagiellońskiego. Fundacja ta dzięki zabiegom niezmordowanego dra Mokrego, który odwiedza również diaspory ukraińskie w USA i Kanadzie, powołała do życia Centrum Ukraińskiej Nauki i Kultury oraz wydawnictwo "Szwajpolt Fiol". Mieszczą się one w zabytkowej kamienicy przy ul. Kanoniczej 15 w Krakowie. W Centrum znajduje się interesująca galeria, w której można zobaczyć uratowane od zniszczenia ikony z nie istniejącej już cerkwi, a także ikony współczesne, malowane przez Jerzego Nowosielskiego. Również grafik Tyrsus Wenhrynowicz w swych pracach przedstawił wiele cerkiewek, także i tych nie istniejących, na Łemkowszczyźnie (Beskid Niski). Te drewniane cerkiewki to prawdziwe perełki wschodniej architektury sakralnej. W Centrum znajduje się również księgarnia "Nestor" i biblioteka. Fundacja wydaje periodyk "Miż Susidamy" ("Między Sąsiadami"). Ostatnio ukazał się tom 3.

W tegorocznej "Kutii" uczestniczyli m.in. kardynał Franciszek Macharski, wiceminister kultury i sztuki Michał Jagiello, literat Józef Szczepański, a także studenci filologii ukraińskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego.

W uczelni tej od 4 lat w ramach Instytutu Filologii Wschodniosłowiańskiej istnieje filologia ukraińska. Na kierunku tym studiuje m.in. absolwentka Liceum w Kazimierzy Wielkiej, Swiatosława Bienias (aktualnie III rok).

Spotkanie "Kutii" uświetcił pięknym koncertem ukraiński zespół ludowy ze Lwowa. **PB**
(10-16.02.1994 r.)

Studencka mozaika poetycka "Malanka z wigilijną kutią"

*Юрій Мицик***ДОБРИЙ ПОЧАТОК****Рецензія: Tadeusz Olszański, *Historia Ukrainy XX w.*, Warszawa, 1993 r.**

Поява незалежної Української держави 1991 р. була однією з найбільших сенсацій у політичному житті ХХ ст. і викликала надзвичайне зацікавлення Україною світової громадськості. Особливо це стосується Польщі, бо поляки і українці є споконвічними сусідами. Взагалі, польській історіографії слід віддати належне: вона чи не найбільше зробила, щоб задовольнити зростаючий інтерес своїх співвітчизників до історії України. І хоч у цьому потоці друкованого слова є чимало антиукраїнських писань (досить згадати хоча б Е. Пруса), однак викристалізувалася нова течія в історіографії. Представники останньої не хапаються за серце, почувши слова "самостійна Україна", а прагнуть тверезо і без упереджень розібратися у сучасному та минулому України, у плутанині польсько-українських взаємовідносин, виходячи з тієї методології, яку застосовують при вивченні історії інших народів і країн світу. Це, звичайно, сприяє досягненню істини, відповідає інтересам зближення обох народів, оскільки сприяє спокійному і розважливому діалогу між ними. До найпомітніших творів цієї течії польських істориків і політологів належить і книга Т. А. Ольшанського, *Історія України ХХ ст.*, видана у Варшаві 1993 р.

Беззаперечною заслугою автора є вже сам намір створити синтетичну працю з новітньої історії України, доводячи виклад аж до 1992 р. Відзначимо, що в Україні тільки починають виходити аналогічні за проблематикою книги. Це, без сумніву, поставило автора у складне становище: брак архівних матеріалів (суперсекретність радянських архівів давно стала "притчею во язицех"), малочисельність солідних публікацій джерел і наукових опрацювань кардинальних проблем в Україні, бо одні проблеми, ще донедавна було заборонено вивчати, а інші, просто недостатньо осмислені. Отже, слід тільки подивуватися, як автор у таких складних обставинах з мінімальними втратами вирішив ці проблеми і створив добру наукову працю, гідну уваги співвітчизників, і не тільки їх. Не здивуємося, коли ця книга буде перекладена на українську мову: в ній чимало такого, що викличе значне зацікавлення й українського читача. А враховуючи чіткість викладу, продуману структуру, насичення книги надзвичайно цікавим фактичним матеріалом, глибокими висновками, то не здивуємося, коли деякі розділи використовуватимуть студенти вузів як навчальний посібник. До того ж вона має цікаві додатки, де йдеться про українську національну символіку, про історію польської національної меншості в Україні; подаються стислі довідки про головних політичних діячів України та про головні політичні організації, карти тощо.

Дуже важливим є те, що Т. Ольшанський абсолютно точно визначив головну магістраль розвитку історичного процесу в Україні ХХ ст.: боротьба українського народу за національну незалежність, за власну державу. Саме це стало важливою запорукою успіху наукового дослідження. Ясна річ, автор визнає і національну самотність українського народу, і право останнього на свою державу. Коли цього немає, як, наприклад, у багатьох російських, та й деякого з польських істориків, то годі чекати справді наукового й об'єктивного підходу. Досить вказати на приклад російського письменника й публіциста Солженіцина: наскільки глибоким є його "Архіпелаг ГУЛАГ", наскільки ж поверховим і тенденційним є його лист-проект "обустройства" Росії. А чого варті нинішні багаточисельні опуси багатьох російських публіцистів та істориків, де на кожному кроці йдеться про месіаністичну роль Росії, її "особливі права" і т.д., внаслідок чого "сплющить і рядом" є подвійна бухгалтерія в оцінці подій і явищ історії Росії, з одного боку, та Неросії, - з іншого. Не секрет, що є таке і в польській історіографії, хоч і не в таких масштабах. Т. Ольшанський позбавлений таких комплексів, і тому після прочитанням його книги відчуваєш, що її спокійний та зважений виклад не є позірним, а свідчить про дійсне прагнення автора встановити істину.

Праця Т. Ольшанського має велике пізнавальне значення насамперед для польської читачкої аудиторії. Адже пересічний поляк досить мало знає про історію України: в його свідомості є дані про Хмельницького, про Петлюру, про Бандеру та ще про деякі постаті й події, примхливо поєднуються ідилічні картини української природи, життя-буття хлопа чи козака, а водночас і образи "бандитів" та "різунів". Рецензована книжка ламає ці стереотипи, дуже повно розкриває трагічну долю сусіднього народу, для якого саме ХХ ст. виявилось найбільш лиховісним і тяжким, хоча й сповнене героїзму і важливих здобутків, насамперед у національно-визвольній боротьбі. Автор ніби веде читача колами Дантового пекла: від трагедії до трагедії, зайвий раз переконуючи у правдивості слів Володимира Винниченка, що історію України не можна вивчати без брому: дві світові війни, три революції, агресія Росії (чомусь названа громадянською війною), польсько-українська війна 1918-1919 рр., три голодомори, репресії, нищення всього українського, врешті Чорнобиль. Для польського читача дуже важливими є ті розділи, де висвітлюється історія ОУН та УПА, польсько-українських взаємовідносин, де розповідається про дисидентський рух, про українське національне відродження кінця 80-поч.90-х рр. Не з усіма положеннями автора можна погодитись, однак не можна не визнати його достатньо зважений підхід до болісних зон в історії польсько-українських взаємовідносин. Характерно, що Т. Ольшанський пробує відповісти на деякі складні питання української історії, як от про причини поразки української національно-визвольної боротьби у 1917-1921 рр., і з деякими його важливими відповідями доводиться погоджуватися, хоч це і заторкує певною мірою наше національне самолюбство. На деякі питання українська історіографія уникала відповідати або ж шукала відповіді тільки у зовнішніх факторах. Звичайно, автор не ставив собі за мету докорінно дослідити всі кардинальні проблеми історії України. Це не під силу колективу науковців, та це й власне, не є завданням цієї книги, що розрахована на широке коло освічених читачів. Але автор добре виклав головні проблеми історії України, виходячи зі стану розробки конкретної з них в історичній науці, як в польській, так і в українській та світовій. Тому, очевидно, не варто перелічувати усі позитивні моменти книги, яку вже гідно оцінив читач і розкупив практично увесь наклад. Припускаючи, що автор вже готує друге видання книги, доповнене насамперед викладом подій 1991-1994 рр., відзначимо хибні книги або побажання, які варто, на наш погляд, врахувати Т. Ольшанському.

Частина цих хиб має об'єктивний характер. В той час, коли книга друкувалася, в Україні вийшли фундаментальні публікації джерел, що висвітлюють страхоття голодомору 1933 р., більшовицькі репресії, історію УПА тощо, вийшли цікаві спогади, наприклад Л. Лук'яненка, важливі свіжі дослідження. Сподіваємось, що використавши їх, автор скоригує деякі свої висновки. Взяти хоча б причини й характер голоду 1932-1933 рр. (с.116-118), наведені автором. Не відкидаючи їх, підкреслимо, що не варто сумніватися у запланованості голодомору сталінським керівництвом як етноциду, спрямованого проти українського народу. Про це свідчать і нововиявлені документи, та власне, і сам автор підсвідомо доходить такого висновку. Трохи нижче він стверджує, що голодомор та страшні репресії на території УРСР 30-х рр., тобто без Західної України, *"zburzyły strukturę narodu, pozbawiły go warstw wyższych i uczyniły niezdolnym do podjęcia walki o niepodległość"* (с.121-122).

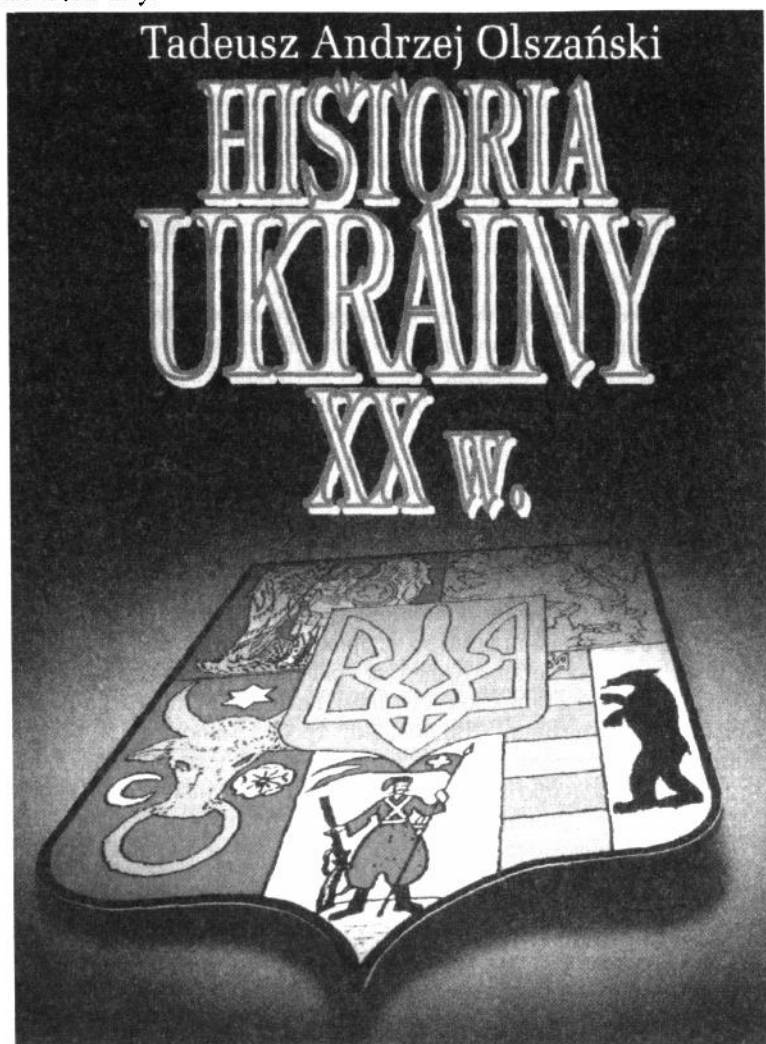
Підкреслені нами авторські слова і є ключем до розуміння справжніх головних причин голодомору. У книзі використані свіжі публікації, що викривають вигадки про Петлюру, як антисеміта та винуватця єврейських погромів. Тут варто використати і книгу єврейського історика Чирикова, яка, до речі, вийшла у Варшаві в сер. 30-х рр. російською мовою і де головними погромниками названо денікінців, потім червоних, а лише тоді петлюрівців, не звинувачуючи персонально Петлюру. Постає Махна Т. Ольшанський висвітлює за трилогією Олексія Толстого "Ходіння по муках". Хоча Махно заслуговує значно різкіших оцінок, як політичний сліпець, ворог української державності, "малорос", що навіть і українською мовою говорив погансько, але він не був антисемітом, як твердить автор (с.64), досить сказати, що Махно карав погромників, що при його штабі було чимало

анархістів єврейського походження і навіть начальник його служби безпеки був єврей Льова Задов. У книзі добре сказано про відродження українського громадсько-суспільного життя у Польщі 80-х рр., про життя українців у Словаччині, Румунії, але мало місця взагалі відведено українській еміграції в США та Канаді (с.6). Трапляються друкарські помилки, наприклад, неточно вказано рік народження Т. Шевченка (с.19), процес Федака датовано 1992, а не 1932 р. тощо.

Дуже добре, що автор не забув згадати про видатних діячів світової культури, українців за походженням, які нерідко й усвідомлювали себе українцями, але їхні здобутки автоматично записувалися російській культурі. Цей перелік можна було б доповнити згаданими іменами письменника Чехова, художників Левицького, Боровиковського, Лосенка, вчених Вернадського, Остроградського, Корольова та багатьох інших.

Але є, на наш погляд, хиби принципові. Це стосується першого розділу, де стисло висвітлюється історія України Х-ХІХ ст. Саме тут забагато анахронізмів, положень, які навіть дисонують з авторською генеральною концепцією. Почнемо з того, що слово "Україна" виводиться в книзі від "окраини", а про "нерекомендований" донедавна погляд, за яким вихідним є поняття "край" як "країна", навіть не згадується. Якщо це справді "окраина", то чому вона є такою для київського літописця, який писав про події у сусідньому з столицею Київської Русі Переяславі (понад 100 км відстані) і вживав термін "Україна"? Чомусь цього терміну він не вживає, коли пише про дійсні "окраїни" на півночі, сході, заході Київської імперії, наприклад стосовно Рязані чи Суздаля? Чи не тому, що літописець вкладав у це поняття інший сенс, ніж звичайно російські та польські історики? Автор твердить про ближчу спорідненість племен Волині та Червоної Русі до племен надвіслянських та південнопольських, не наводячи однак доказів. А між тим, археологічні дані свідчать про інше, так само, як і Нестор, та власне, і сама історія згаданих регіонів, особливо Волині. Хтозна, чи має автор рацію, коли докоряє українським історикам, що ті відмовляють російським у праві Росії на спадщину Київської Русі. Тут непорозуміння. Автор безперечно знає, як трактувалася відома теорія "колиски", російською та совєтською історіографією, коли в українців фактично відбирали спадщину Київської Русі і записували на російське конто. Це так, як би румуни оголосили себе прямими спадкоємцями Давнього Риму, а своє місце в римській "колиці" віддали б італійцям. Отже, українські історики останнім часом прагнуть не взяти якийсь реванш, а внести такі корективи у свою історію, тобто історію Русі-України, що відповідають історичній правді, а не ідеологічним догмам московських царів, сприйнятих Ждановими, Сусловими і К". Викликає подив зверхнє трактування національно-визвольного руху українців (русінів) як "козацьких бунтів", а гайдамаків - як розбійників і бандитів. Виявляється й небажання автора вказати на причини цих "бунтів". Добряче ж утискали панівні кола Речі Посполитої українців, (про що є багато свідчень джерел), якщо таким кривавим був реванш! Автор дуже стисло згадує про свавілля королів'ят, це замало для розуміння глибинних причин Визвольної війни українського народу середини ХVІІ ст. В етнічній Польщі не бракувало магнатського свавілля, та чомусь там не було таких потужних повстань. Автор, як і більшість польських істориків, уникає тут називати речі, тобто причини війни, своїми іменами і вказати не тільки на економічний гніт, але й національний та релігійний. Відповідно, треба змінювати й оцінки характеру Визвольної війни та ряду повстань. Термін "война домовая", вжитий у книзі, не дуже пасує. Хоч елементи такої війни були протягом середини ХVІІ ст., однак не вони є визначальними. Чи можна вважати представниками українського народу діячів типу Яресьи Вишневецького? Якщо це "домова война", то що робило в Україні коронне, а часом і литовське військо? Вже відкриті архівні джерела, з яких видно, що в 1648 р. рядові козаки говорять про свою козацьку, а не польську державу, а слова Хмельницького щодо цього були сказані як мінімум у лютому 1649 р.. Тому не варто штучно поділяти Визвольну війну на етап "війни домової" (до Зборівського миру), а потім, що вже краще, на польсько-козацьку (точніше польсько-українську).

Автор вважає Переяславську раду за найбільшу політичну помилку в історії України з боку Б. Хмельницького та козацької старшини. Але в світлі нових досліджень видно, що початок перетворення України в колонію Москви поклав не договір 1654 р. в цілому рівноправний, а Переяславський договір 1659 р., який вимушено уклав Іорій Хмельницький. Важко й засуджувати Богдана Хмельницького за його ризикований крок, бо Річ Посполита прагнула "вогнем і мечем" ліквідувати Українську державу, а союз з Кримом через триразову зраду хана став безперспективним. Що чекало Україну після укладення союзу з Польщею, можна уявляти собі по-різному. Але є деякі важливі факти: Лівобережна Гетьманщина і Січ були ліквідовані Московією у 60-80 -хрр. XVIII ст., а Правобережна Гетьманщина, що була під протекторатом Польщі, була знищена останньою набагато раніше: наприкінці XVII-поч.XVIII ст. Автор справедливо засуджує царат за Емський указ 1863 р. та ін. заборони, тільки треба віддати належне й урядові Речі Посполитої, який заборонив вживати українську мову в офіційних установах наприкінці XVII ст. Не хочеться, щоб сируватий перший розділ перекреслив безсумнівні творчі здобутки автора в його книзі в цілому. Тому закінчимо цю рецензію на іншій ноті: книга Тадеуша Ольшанського є важливим кроком в польській історіографії на шляху до об'єктивного вивчення історії України новітнього часу.

З ОСТАННЬОЇ ХВИЛИНИ

Володимир Мокрий

**Про участь Президента України у святкуванні 50-ліття визволення
концентраційного табору Ашвіц-Біркенав.
26-27.01.1995 р.**

Участь України, репрезентованої Президентом Леонідом Кучмою у святкуваннях 50-ліття визволення концтабору Ашвіц-Біркенав, мала значення історичне. Вперше в історії серед чотирнадцяти президентів і володарів держав та семи лауреатів Нобелівської премії, які прибули на офіційні святкування організовані у Кракові та Освенцімі, був присутній Президент уже чотирі роки незалежної Української держави разом з Геннадієм Удовенком - Міністром закордонних справ, Дмитром Табачником - Головою Державної адміністрації, Володимиром Горбуліном - Секретарем Ради національної безпеки, Леонідом Косаківським - мером міста Кнеза, Петром Сардачуком - Послом України в Польщі, Іллею Левітасом - Головою Ради Національних Товариств України та Головою Жидівської Ради України, Михайлом Соїкієм - колишнім в'язнем Освенціма, Олександром Жуковим - колишнім в'язнем Освенціма, Володимиром Фиркало - Директором Департаменту Закордонної Політики Канцелярії Президента України. Леонід Кучма, як один з 30 делегатів держав, поклав живі квіти з синьо-жовтою стрічкою на нововідкритій таблиці українською мовою, яка унікалізовано присутність замучених там в'язнів також з України, насамперед жидівської та української національності, численних представників багатьох інших народів. Президент Леонід Кучма поставив свій підпис під проголошенням *Закликом до Народів світу про Мир і Толерантність*, що закінчується такими словами:

"Злочини людовбивства не можуть бути забутими, незалежно від того, де, коли і ким були вчинені. Вони мають бути справедливо засуджені і стати пересторогою для майбутніх поколінь. Ніколи більше фанатизму і насильства, ніколи більше війни й вбивств".

Це послання особливо важливе, бо як виникає з промови колишнього в'язня барона Мавріце Гольдштайна, Ашвіц не став, на жаль, історією:

"Страх про життя, який постійно не відпускав нас в Ашвіц став, ще відчуттішим. Ми вже відчували відгуки свободи. Ми вірили, що нам вдасться покинути Ашвіц. Але Ашвіц не відпустить нас ніколи. Зостався величезний цвинтар народів, на якому розкиданий поліп незлічених жертв: від немовлят до стареньких людей."

Щоб "дорога мук народів, особливо народу жидівського" стала "пересторогою для живих", звернувшись з закликом Президент Речі Посполитої Польщі Лех Валенса. Він підкреслив, що ця дорога "не тільки повторює досвід мільйонів, але повинна також стати наукою для мільйонів."

Про 50-ліття визволення концтабору в Ашвіц 29.01.1995 року в недільній науці після молитви на Благівіст висловився також Папа Римський Іван Павло II. Пригадуючи про Голокост жидівського народу, Святіший Отець відзначив, що "ця масова екстермінація була результатом затьмарення розумів, совістей і сердець." Розважаючи про перемогу зла над добром, Іван Павло II висловив з того приводу "почуття глибокої гіркоти і братньої солідарності з тими, кого ця трагедія торкнулася", а також ще раз з надією показав, що третє тисячоліття християнства занежить період миру і пошани між народами".

Голова Конференції Єпископів Німеччини владика Карл Легманн, у своєму виступі для Польського Радіо під заголовком "Не хочемо втікати від відповідальності", визначив, що Ашвіц, який став символом знищення європейських жидів і є окреслюваний як "Толокаст", став зморою для всієї людськості, а "багато людей бачили в ньому кінець гуманізму, кінець віри в Бога і кінець всякого мистецтва" ("ГР" 1995 № 6). Єпископ Карл Легманн у проголошенні з нагоди 50-ї річниці визволення концтабору в Ашвіц заявляв єпископів польських і німецьких, вбачає глибоку співзвучність, яка виникає з відрази до згвалтованої людської гідності. "Ашвіц, - читаємо в заяві німецьких єпископів, - ставить нам, християнам, запитання про наше ставлення до жидів. Чи наше ставлення до них відповідає духові Ісуса Христа? Антисемітизм є "тріхом проти Бога і людства", як неодноразово готував Іван Павло II. У Церкві не може бути місця і дозволу на порожнє ставлення до жидів. Там, де виявляється така постава, існує обов'язок прилюдного і рішучого спротиву". Також польські і німецькі єпископи в своїй заяві, пригадавши самопожертву багатьох поляків, які

втратили життя, тому що мали відвагу рятувати жидів, стверджують, що "на жаль, були також і такі, які допускали дії, негідні християнина, шантажували, а інколи навіть видавали в німецькі руки тих жидів, які змогли захопитися".

Особливо драматичною і складною була ситуація в Україні під час німецької окупації. Українське населення Західної України, переслідуване і тероризоване сталінським режимом від перших днів окупації 17 вересня 1939 року, спочатку назавгал прихильно прийняв німецькі війська, сподіваючись на визволення від окупаційної Червоної Армії і відбудову української державності.

Вже скоро українці переконались, що "визволителі" від сталінського комунізму, якого військо послугоувалося гаслом "Бог з нами", виявив своє справжнє обличчя і мету. Тоді, визнаючи свою фатальну помилку, у першій вступній оцінці німецьких "визволителів" від сталінського терору, який був особливо жорстоким, визначував українських католиків і католиків поляків, Митрополит Андрей Шептицький у своєму першому листі від 24 серпня 1942 року до Папи Римського писав, що фашизм - це: *"Система брехні, шахрайства, несправедливості, грабування, карикатури всіх ідей цивілізації і порядку. Це система егоїзму, доведеного аж до абсурду, національного шовінізму цілком божевільного, ненависті до того*

Tytus Wenhryniewicz, "Drogowskaz"

всього, що є чесне і добре, ця система становить щось такого виняткового, що остовпіння падає на людину на перший вид такої потвори. До чого доведе ця система нещасливу німецьку націю? Це напевно доведе до занепаду раси, якого історія ще не знала."

У тому ж листі до Папи Римського доносив Митрополит про убивства, голодом жидів: "Визволені німецьким військом з большевицького ярма, ми відчули якесь полегшення, що таки не тривало більше, як місяць-два. Поволі-поволі уряду завів режим терору і корупції справді неймовірних, що стають з дня на день тяжчі й нестерпні. Нині увесь край є переконаний, що німецький режим є на рівні, може й вищим, як режим большевицький, лухий, майже уявольський. Вже майже від року нема дня, щоб не поповнювались найстрашніші злочини, вбивства, крадежі й грабування, конфіскації й затурства. Жиди є першими жертвами. Число жидів убитих в нашій малій країні напевно перевищує 200 000. В міру того, як армія поступала на схід, побільшувалося число жертв. В Києві в кількох днях убили аж 130.000 чоловіків, жінок, дітей. Всі малі міста України були свідками подібних убивств, і це триває вже півроку..."

Я запротестував Пастирським Листом проти вбивства, що, очевидно, був сконфіскований, але прочитаний п'ять чи шість разів перед зібраними священиками. Я заявив, що вбивство - гріх, що викликає викляття з Церкви і тільки єписко-орудинарій може його простити. Я також протестував листом, написаним до Гімлера і намагаюся вплинути на молодих, щоб не вписувалися до міліції, в якій можуть діяти проти їх совісти..." Крім протестів проти гітлерівських злочинів, пересланих до влад тодішньої Німеччини, Шенницький рятував від загибелі сотні жидів, яких переховував у монастирях і приміщеннях Греко-католицької Метрополії кафедрн св. Юра у Львові (П. Левіські, Метрополіта Анджей Шенницькі в службі єдності косябола Христусового. "Спотканні" Люблін 1987 Нр.33-34, с.120).

Треба сказати, що крім таких світлих духовних просвітителів українського народу, як львівський греко-католицький митрополит Анджей Шенницький, який як і інші українці, рятували жидів, були словідники поганської чи антихристиянської ідеології, а також антисеміти, що називали себе християнами і сприяли до смерті жидів. Всі вони заслуговують на засудження і залишатися докором сумління для поколінь українців, вже визволених від нацизму і советського тоталітаризму, влади якого в 1932-1933 рр. заморила голодомором майже 10 мільйонів українців.

Це наслідок советської маніпуляції страхітливою правдою про гітлерівську окупацію та про табори масового знищення також і в Україні, спорею досить поширений у соціалістичних країнах негативний стереотип українців, які поставили на німецьку карту, а відтак тільки їм наслуговувалися. Натомість усі дані про знищення, яких зазнала Україна наслідок розпочатої третім Рейхом другої світової війни, були неізуоровані, скрупульозно приховувані, або їх зараховували до втрат, яких зазнали російський народ і російська армія. Одиак, усі заслуги разом з внеском солдатів білоруської та української національності, що в основному творили Фронт

Білоруський і І Фронт Український (який, до речі, визволив Освенцім, а також Краків) приписували росіянам і армії російській, яку утотожнювали з радянською Червоною Армією. Цієї помилки не уник останньо також Голова Конференції Єпископів Німеччини владика Карл Легманн у своєму виступі на Польському Радіо, де, зокрема, сказав що "вступаючи в Авішвіц російські війська побачили жахливу картину" ("ГР" 1995, № 6).

Зрештою, не тільки після другої світової війни, але й у половині 1980-х років цензура в СРСР, а також у Польщі, забороняла публікувати дані про участь українців в оборонній війні, яку вели поляки у вересні 1939 року, проти гітлерівських окупантів, а також дані про українське підпілля та українських солдатів, що боролись на фронті, який створила Червона Армія.

Частина тих даних, включно з листами митрополита Андрея Шептицького, що намагалася опублікувати 1984 року редакція містника "Знак", була заборонена цензурою 1984 року, і побачила світ тільки після ліквідації цензури у Польщі, тобто 1989 року в "Знаку" № 413-415. Польський читач тільки 45 років після війни, і це в дуже обмеженому суспільному середовищі, міг вперше дізнатись, що:

"У той же час віце-маршалок Сейму Василь Мудрий після початку польсько-німецької війни склав від імені легальних українських організацій декларацію лояльності до польської держави. У вересневій кампанії солдати і офіцери українського походження, які служили у польському війську і поміж якими є нагороджені хрестом "Віртути Мілітарі", виконали свій обов'язок і майже 20 тис. з них потрапило у німецький полон. Українські диверсії, типу нападу та роззброювання польських повків, почали траплятися лише тоді, коли стала явною військова поразка Речі Посполитої, головним чином на Поліссі і в Південній Галичині." ("Знак" Краків 1989, № 413-414, с.166).

Черговими матеріалами, знятими з друку польською цензурою у 1984 році, була інформація про втрати, яких зазнала Україна під час другої світової війни.

"За статистичними даними, опублікованими нещодавно в Україні, в останній війні загинуло майже 6,4 млн українців (серед них 1,3 млн - на фронті) при загальних втратах СРСР понад 20 млн осіб (у тому числі 13 млн повків). Це означає, що найбільше втрат цивільного населення СРСР мала Україна, а при загальній частці українців у Радянській Армії майже 20%, вони становили майже 10% усіх полеглих на фронті. Крім того, у рамках масових депортацій на роботу до Німеччини вивезено понад 2 млн осіб з України. А матеріальні втрати України становлять 42% втрат СРСР. Було знищено численні бібліотечні колекції (50 млн томів), музеї, наукові інститути, церковне та монастирське майно, десятки театрів, кінотеатрів, близько 200 тис. житлових будинків. У руїнах лежали Київ, Харків, Донецьк, Чернігів, Полтава, Запоріжжя, Житомир та багато інших міст і сіл України. Цих втрат зазнала Україна як під час наступу військ тодішніх Німеччини та Румунії, який розпочався 22.06.1941 р. на СРСР, так і внаслідок відступу Червоної Армії, яка з військово-стратегічних міркувань застосовувала тактику "спаленої землі". Цю тактику через деякий час взяла на застосування відступаюча німецька армія.

Видатний український письменник та кінорежисер О. Довженко у своєму щоденнику від 06.12.1943 р. записав: "Україна поруйювана як ні одна країна в світі. Поруйювані й пограбовані всі міста. У нас нема ні шкіл, ні інститутів, ні музеїв, ні бібліотек. Загинули наші історичні архіви, загинуло малярство, скульптура, архітектура. Поруйювано всі мости, шляхи, розорила війна народне господарство, понищила людей, побила, повішала, розігнала в неволю. У нас немає майже вчених, обмаль митців. І коли я чую обвинувачення 'України в огні' (повість написана 1943 р. і гостро скритикована самим Сталіним, друком вперше з'явилась у скороченій версії 1966 р. у Києві у п'ятитомнику "Творів" П. Довженка. - В.М.) в націоналізмі, як же гірко, як тоскно мені робиться на душі. Боже мій, доки ти будеш боятися мене? Адже я майже смертельно хворий, у мене поламано всі сугави, з мене давню вже втекла трохи не вся кров. Чого ж ти? Я вже не стою

на югах, я грамоту забув, я німфо, а ти й ще боїшся мене!" ("Злак" Краків 1989, Нр 413-414) (Довженко О. *Україна в огні*. Київ, 1990, с.234.)

А все ж таки, як випливає з надрукованої у 1980-их роках у польському підпільному видавництві праці під назвою "З доброю повинною до поповолених народів Східної Європи", передрукованої опісля у люблінських "Спотканях" 1987 Нр 33-34, вислідок антиукраїнської пропаганди як у Польщі, так і в Радянському Союзі, слово українець функціонувало назагал у негативному значенні.

При такій постійній антиукраїнській пропаганді у Польщі, українець, який приїжджає до Польщі, - читаємо у "Спотканях" - стикається з ворожим ставленням до свого народу. Тоді нічого дивуватись, що навіть свідомий і зорієнтований у польсько-українських відносинах українець, який розуміє методи маніпулювання громадською думкою, не зміг правильно збагнути найбільшого для нього питання, що виникло під час візиту Папи Римського в Освенцім 1979 року. Після розмови з тим українцем, якого зовсім випадково зустрів разом з малою групою його земляків-співвітчизників, треба було запитати, де шукати причини того, що неправильно вибрали і зрозуміли вони деякі слова з проповіді, виголошеної Папою в Освенцімі, яка розпочиналась словами: "Це є перемога наша - віра наша", треба глибше задуматись, чому після того, як вислухали цю проповідь, присутні в Польщі українці почали втрачати рештки надії на свою перемогу, на перемогу власного народу. Розповідали як сильно і як глибоко вбирали вони в себе кожне наступне речення з тієї великої проповіді, аж до моменту, де Папа зупинився на трьох вибраних табличках жи�івською, російською і польською мовами. Наша напрута постійно зростала і зміщувалась щораз більше у міру того, як Святиший отець називав поодинокі табличці "Приходжу тоді і клякаю на тій Голгофі наших часів, на тих могилах, у більшості безіменних, як гігантська могила незнаного воїна. Клякаю біля всіх таблич. Бжезіпки, на яких написаний спогад жертв Освенціма такими мовами: польською, англійською, болгарською, циганською, чеською, датською, французькою, гебрайською, грецькою, ідиш, іспанською, фламандською, сербською, норвезькою, російською, румунською, італійською, угорською". Коли була відчитана остання табличка, щось дивного з нами сталося, - продовжували свою розповідь, ми далі вслуховувались у проповідь, але вже не так, від тієї хвилини в душі почалася якась дивна колотієча, яку ніяк не можна було висловити. Спочатку ми думали, що може, Папа помилився, і пропустив кілька таблич. Не хотіли відразу погодитись з тим, що серед спогаду жертв Освенціма забракло напису нашою рідною мовою. Людина завжди молиться рідною мовою, а якщо вона є поза батьківщиною - переконував на одній з зустрічей з вірним Іван Павло II - рідне слово триває найдовше у молитві. Рідне материнське слово триває також у передсмертній молитві усіх мучених там народів.

Коли, після затримання біля трьох вибраних таблич, Папа підходив вже до таблички польської, тоді ми переконались, що нічого тут не пропущено, що і цього разу Іван Павло II був дуже докладним, коли говорив: "І ще одна вибрана табличка, табличка з написом російською мовою. Не додаю жодного коментаря. Знаємо, про який народ говорять ця табличка. Знаємо, яка була участь того народу в останній страшний війні за волю народів. І біля тієї таблички не можна пройти байдуже."

Папа сказав "російською мовою", бо є такий напис. Не сказав також "радянський народ", бо такого народу немає. Сказав однак "знаємо про який народ говорять ця табличка", що в тому контексті не звучить односторонньо. Тому не треба Папу Римського виправляти, як це зробили в пресі, де писали, що другою таблицею, біля якої затримався Іван Павло II, була табличка російською мовою, і що "маючи на увазі радянських громадян" Папа сказав: "Не додаю жодного коментаря. Знаємо, про який народ говорять ця табличка."

Найтірше у тому те, що ці люди у першій хвилині сприйняли це однозначно, згідно з очікуваними антипольською пропагандою, яка велась в Україні, і почали підозрювати, що таблиці українською мовою забракло тому, що поляки "не люблять українців". (Варто пригадати, що внесок білорусів і українців у перемогу послужив Москві аргументом того, що ті народи були прийняті до ООН. Щоб виправити цю помилку, треба було звернутись до самого джерела польсько-української неприхильності, яку важко перебороти без ретельного пізнання спільної історії" ("Спостканія" 1987 № 33-34, с. 55-57).

Сьогодні винпекане польською комуністичною пропагандою упередження до українців вдалось назагал перебороти завдяки польським й українським ученим та діячам, які постійно і ретельно досліджують спільну, часто драматичну історію польсько-українських відносин. Результати тих дослідів, на жаль, мало популяризовані публіцистами чи редакторами газет, радіо чи телебачення. З тих же причин, як польські і українські, так й інші іноземні журналісти, по суті, не зауважили, або зручніше їм було не торкати "важкої теми", викликаній таким важливим для розвитку добросусідських відносин як візит Президента України до Кракова і Освенціма.

Польські засоби масової інформації, поза одним винятком (і то навіть не пов'язаним зі святкуванням), не подали польському суспільству іншої, ніж пов'язана йому попередньою пропагандою, інформації про присутність українців в Освенцімі.

Винятком, який говорить про українців, що разом з іншими терпіли в концтаборах, є ось тих кілька речень зі спогадів Марії Боровської: *"Вихід у поля робив враження. Оркестр - і то добрий, віденський грав марш. Стояли ми згупі, п'ятірками, а гітлерівці з собаками збоку. Рухались з місця, а вони помаленьку долучали."*

Delegacja Ukrainy na czele z prezydentem L. Kuczmą w Auschwitz-Birkenau

Проривали ми буряки. Треба було виривати кожний другий крик, але ми надривали кожен. З нами йшли українки, селянські жінки. Йшли в тирасер і так вміло працювали, що ми не могли їх наздогнати. Страшенно нам ускладнювали життя, тому, що за нами йшов вояк з палицею...

Треба пам'ятати, що лише поляки отримували посилки. Деякі з нас могли собі дозволити, щоб табірної їжі взагалі не брати до губ, а жидівки й українки не мали зовсім що їсти і вмирали на durchfall як мухи..." (Gazeta Wyborcza 19.01.1995 р.)

Коротка замітка про українців, замучених в Освенцімі, з'явилась також у статті Ельжбети Ісакевич у "Gazecie Polskiej" (1995).

Сьогодні громадська думка, а навіть вузькі кола спеціалістів і впливових політиків у Польщі та у світі, не мають правдивого (спражнього) образу і майже жодної уяви (крім стереотипної) про мартирологію народу українського в період другої світової війни, а особливо в концетраційних таборах смерті не лише гітлерівських, але й сталінських.

Тому участь Президента України Леоніда Кучми у святкуваннях 50-ої річниці визволення концтабору в Ашвіці-Біркенау мала особливе значення. Запрошення голови незалежної Української держави до участі у тих святкуваннях можна вважати переломним моментом, який повинен дати імпульс як для досліджень про пізнання всієї правди про жертви другої світової війни і національного складу, гітлерівських і сталінських концтаборів смерті, так і для формування світової думки про результати тих досліджень, на основі яких буде створений справедливий образ України в найновішій історії Європи.

З цього приводу участь Президента України в організованих Бюро Президента Речі Посполитої Польщі святкуваннях 50-ої річниці визволення гітлерівського концтабору в Ашвіці-Біркенау може мати історичне значення.

На багатонаціональному цивилтарі в Освенцімі забракло щоправда молитви в українській традиції та українською мовою, але з ініціативи парохів греко-католицької парохії у Кракові, отця митрата Михайла Фешоха за упокій душі замучених у концтаборах українців, в їх рідній передсмертній молитві молились вірні візантійсько-українського обряду в Кракові, в неділю 29.01.1995 року, у каплиці св. Дороти у костелі св. Катерини.

Свідченням нових часів є факт, що цього разу не забракло у тій історичній події найвищих влад України, а також нововідкритої таблиці з таким українським написом:

Нехай буде навіки криком розпачу й застереження для людства це місце, на якому гітлерівці обіли майже півтора мільйона чоловіків, жінок і дітей, голодом чинили євреїв з різних країн Європи. Ашвіці-Біркенау 1940-1945.

Президент від століть очікуваної незалежної України, якого запросив до участі у святкуваннях 50-ліття визволення концетраційного табору в Ашвіці-Біркенау Президент Польщі, тільки через 50 років міг вшанувати замучених і заморених голодом представників різних національностей миролюбної України, яка прагне спокійно жити і радіти від жовтих ланів пшениці, що сягають синіх обривів неба.

Włodzimierz Mokry

**WOKÓŁ UDZIAŁU PREZYDENTA UKRAINY
W UROCZYSTOŚCIACH 50-LECIA WYZWOLENIA OBOZU
KONCENTRACYJNEGO AUSCHWITZ-BIRKENAU
26-27.01.1995 r.**

Udział Ukrainy, reprezentowanej przez prezydenta Leonida Kuczmę, w obchodach 50-tej rocznicy wyzwolenia obozu koncentracyjnego Auschwitz-Birkenau miał znaczenie historyczne. Do niedawna zamęczonych w tym obozie śmierci Ukraińców "przykrywała" tablica w języku rosyjskim. Po raz pierwszy w historii wśród czterech prezydentów i monarchów państw oraz siedmiu laureatów pokojowej nagrody Nobla, przybyłych na oficjalne uroczystości zorganizowane w Krakowie i Oświęcimiu obecny był Prezydent od czterech lat niepodległego państwa ukraińskiego wraz z następującymi osobistościami: Hennadij Udowenko - Minister Spraw Zagranicznych Ukrainy; Dmytro Tabacznyk - Szef Kancelarii Prezydenta Ukrainy; Wołodmyr Horbulin - Sekretarz Rady Bezpieczeństwa Narodowego, współprzewodniczący Komitetu Konsultacyjnego Prezydentów Ukrainy i RP; Leonid Kosakiwskij - Prezydent Miasta Kijowa; Petro Sardaczuk - Ambasador Ukrainy w RP; Illia Lewitas - Przewodniczący Rady Narodowościowych Stowarzyszeń Ukrainy, Przewodniczący Żydowskiej Rady Ukrainy; Mychajło Sojkis - były więzień Auschwitz; Oleksander Żukow - były więzień Auschwitz; Wołodmyr Fyrkało - Dyrektor Departamentu Polityki Zagranicznej Kancelarii Prezydenta Ukrainy.

Leonid Kuczma, jako jeden z 30 delegatów państw, złożył żywe kwiaty z niebiesko-żółtą wstęgą na nowo odsłoniętej tablicy w języku ukraińskim, upamiętniającej obecność zamęczonych tam więźniów także z Ukrainy, w pierwszym rządzie narodowości żydowskiej, ukraińskiej oraz licznych przedstawicieli wielu innych narodów. Prezydent Ukrainy złożył też swój podpis pod wystosowanym "Apelem do Narodów Świata o Pokój i Tolerancję", który kończy się słowami:

"Zbrodnie ludobójstwa nie mogą być zapomniane niezależnie gdzie, kiedy i przez kogo zostały popełnione. Muszą zostać sprawiedliwie osądzone i stać się ostrzeżeniem dla obecnych i przyszłych pokoleń. Nigdy więcej fanatyzmu i przemocy, nigdy więcej wojny i zabijania."

Jest to przesłanie tym ważniejsze, iż jak wynika z przemówienia byłego więźnia, barona Maurice Goldstajna - Auschwitz nie stał się niestety historią:

"Sirach o życie, który stale towarzyszył nam w Auschwitz, stał się jeszcze bardziej przejmujący. Słyszeliśmy już odgłosy wolności. Wierzyliśmy, że uda nam się opuścić Auschwitz. Ale Auschwitz nie opuścił nas nigdy. Pozostał olbrzymi cmentarz narodów, gdzie rozproszone są popioły, niezliczonych niewinnych ofiar: od niemowląt po starców..."

O to, by przemierzona przez uczestników uroczystości droga (od napisu, że praca czyni wolnym, aż do bloku śmierci) będąca symboliczną podróżą, by ta "droga męki narodów, szczególnie narodu żydowskiego" stała się "przestroga dla żywych" zaapelował prezydent RP Lech Wałęsa, podkreślając, że droga ta "nie tylko powtarza doświadczenie milionów, ale powinna też być nauką dla milionów."

Do 50-tej rocznicy wyzwolenia obozu koncentracyjnego w Auschwitz 29.01.1995 roku w niedzielny poranek po południowej modlitwie na Anioł Pański nawiązał także papież Jan Paweł II. Przypominając o Holocauście narodu żydowskiego Ojciec Święty podkreślił, iż "ta masowa eksterminacja była wynikiem zacięcia umysłów, sumień i serc". Ubolewając nad "triunfem zła nad dobrem", Jan Paweł II wyraził z tego powodu "uczucie głębokiej gorczy i braterskiej solidarności z tymi, których ta tragedia dotknęła", a także raz jeszcze z nadzieją wskazał na zbliżające się trzecie tysiąclecie chrześcijaństwa, które - jak trzeba ufać - "zapoczątkuje okres pokoju i szacunku między narodami."

Przewodniczący Konferencji Episkopatu Niemiec, ks. bp Karl Lehmann, w swej wypowiedzi dla Polskiego Radia zatytułowanej "Nie chcemy uciec od odpowiedzialności" podkreślił, iż Auschwitz, który stał się symbolem unicestwienia europejskich Żydów i określany jest jako "Holocaust", stał się "zmorem

dla całej ludzkości", a "wielu widziało w nim koniec humanizmu, koniec wiary w Boga i koniec wszelkiej sztuki" ("TP", 1995, Nr 6). Biskup Karl Lehmann w ogłoszonych z okazji 50-tej rocznicy wyzwolenia obozu w Auschwitz oświadczeniach biskupów polskich i niemieckich, dostrzega głęboką zbieżność, wynikającą z odrazy do pogwałconej ludzkiej godności. "Auschwitz - czytamy w oświadczeniu biskupów niemieckich - stawia nas, chrześcijan, przed pytaniem o naszą postawę wobec Żydów. Czy nasz stosunek do nich odpowiada duchowi Jezusa Chrystusa? Antysemityzm jest "grzechem przeciw Bogu i ludzkości", jak wielokrotnie mówił Jan Paweł II. W Kościele nie może być miejsca i przyzwoleniu na wrogość wobec Żydów. Chrześcijanie nie mogą żywić niechęci, wrogości do Żydów. Tam, gdzie ujawnia się taka postawa, istnieje obowiązek publicznego i dobitnego sprzeciwu." Także biskupi polscy w swym oświadczeniu przypominając poświęcenie wielu Polaków, którzy stracili życie, gdyż odważyli się ratować Żydów, stwierdzają, że "niestety byli również tacy, którzy dopuścili się czynów niegodnych chrześcijanina, którzy szantażowali, a niekiedy nawet wydawali ukrywających się Żydów w ręce niemieckie".

Szczególnie dramatyczną i złożoną stała się pod tym względem sytuacja na Ukrainie podczas okupacji niemieckiej. Prześladowana i terroryzowana przez reżim stalinowski, (po rozpoczęciu 17 września 1939 roku sowieckiej okupacji Galicji Wschodniej), ludność Zachodniej Ukrainy na początku przyjęła na ogół przychylnie wkraczające w 1941 roku na Ukrainę wojska niemieckie. Liczono, że armia niemiecka stworzy warunki do odbudowy państwa ukraińskiego, przynosząc wyzwolenie Zachodniej Ukrainie spod okupacyjnej Armii Czerwonej i władz sowieckich, które ze szczególnym okrucieństwem przystąpiły do wyniszczania duchowieństwa i wiernych ukraińskiej Cerkwi greckokatolickiej oraz katolików polskich. Już niebawem galicyjscy Ukraińcy, Polacy, a szczególnie Żydzi i Cyganie mieli się przekonać jak straszliwy los przyszedł im zgotować noszący na pasach napis "Bóg z nami" niemieccy wyzwoliciele spod komunizmu. Do swej fatalnej pomyłki w ocenie "wyzwolicieli" spod okupanta sowieckiego już we wstępnej fazie okupacji hitlerowskiej w Galicji Wschodniej przyznał się uchodzący za jednego z największych przywódców duchowych Ukraińców w XX wieku, greckokatolicki Metropolita lwowski Andrzej Szeptycki. Arcybiskup Andrzej Szeptycki swą postawą oraz interwencyjnymi listami wysyłanymi do papieża i władz III Rzeszy dowiódł, że Kościół Greckokatolicki, którego był zwierzchnikiem, nie był w tych straszliwych czasach "Kościołem Milczenia". W swym pierwszym liście do papieża z 24 sierpnia 1942 roku tak oto określił faszyzm: "To system kłamstw, oszustw, niesprawiedliwości, grabieży, karykatura wszelkich pojęć o cywilizacji i ludzkiej. Ten system egoizmu doprowadzonego aż do absurdu, zupełnie zwiariowanego szowinizmu narodowego, nienawiści do wszystkiego co uczciwe i piękne, ten system jest czymś tak niezwykłym, że chyba pierwszym wrażeniem, jakie się odczuwa na widok tego potwora, jest osłupienie. Do czego system ten doprowadzi nieszczęsny naród niemiecki? Tylko do zwyrodnienia, jakiego historia jeszcze nie знаła."

(P. Lewicki, Metropolita Andrzej Szeptycki w służbie jedności Kościoła Chrystusowego, "Spotkania", 1987, Nr 33-34, s. 120).

W tymże liście do papieża donosił metropolita o morderstwach dokonywanych głównie na Żydach: "Wyzwoleni przez wojska niemieckie spod jarzma bolszewickiego, odczuwaliśmy pewną ulgę, która jednak nie trwała dłużej jak miesiąc-dwa. Powoli-powoli rząd zaprowadził reżym, terror i zupełnie nieprawdopodobną korupcję, co staje się - z dnia na dzień - trudne do zniesienia. Dziś cały kraj jest już przekonany o tym, że reżym niemiecki jest równy a może jeszcze gorszy od bolszewickiego, jest zły, niemal diabelski...

Co najmniej już od roku nie ma dnia, w którym nie byłyby dokonywane najohydniejsze zbrodnie, morderstwa, kradzieże i grabieże, konfiskaty i wymiszenia. Pierwsi ofiarami są Żydzi. Liczba Żydów zamordowanych w naszym małym kraju z pewnością już przekroczyła 200 000. W miarę postępowania armii na wschód zwiększała się liczba ofiar. W Kijowie w ciągu kilku dni zabili ponad 130 000 mężczyzn, kobiet i dzieci. Wszystkie małe miasta Ukrainy stały się świadkami podobnych zabójstw i to trwa już pół roku...

W listach pasterskich, oczywiście konfiskowanych, protestowałem przeciwko ludobójstwu; zdołano je jednak cztery czy pięć razy odczytać zgromadzonemu duchowieństwu. Ogłosiłem, że zabójstwo człowieka podlega ekskomunie, zastrzeżonej dla Ordynariusza. Protestowałem także listem do Himmlera i starałem się ostrzegać młodych przed zapisywaniem się do milicji, gdzie mogą ulec zgorzeniu...”

Oprócz protestów przeciwko morderstwom hitlerowskim wysyłanych do władz III Rzeszy, Szeptycki uratował przed zagładą setki Żydów, przechowując ich w klasztorach i zabudowaniach Greckokatolickiej Metropolii Lwowskiej przy katedrze św. Jura.

Trzeba powiedzieć, że obok takich świątłych duchowych przywódców narodu ukraińskiego XX w. jak lwowski Metropolita greckokatolicki Andrzej Szeptycki, który podobnie jak i inni Ukraińcy uratował wielu Żydów, byli i tacy (w pierwszym rzędzie wyznawcy ideologii pogańskiej czy antychrześcijańskiej, a także antysemici mieniący się chrześcijanami), którzy bądź pozostawali obojętni na wyniszczenie Żydów, bądź przyczynili się do ich śmierci. Wszyscy oni zasługują na osądzenie oraz pozostaną wyrzutem sumienia dla pokoleń Ukraińców, wyzwolonych już i od nazizmu i od totalitaryzmu sowieckiego, którego władze w latach 1932-33 zgłodziły około 10 mln. obywateli ukraińskich.

To właśnie w wyniku sowieckiej manipulacji straszną prawdą o okupacji hitlerowskiej i obozach zagłady także na Ukrainie stworzono dość powszechny w krajach socjalistycznych negatywny stereotyp Ukraińców, którzy postawili na kartę niemiecką, a następnie wyłącznie się im wysługiwali. Natomiast wszelkie dane o zniszczeniach i stratach poniesionych przez Ukrainę w wyniku rozpetanej przez III Rzeszę II wojny światowej były cenzurowane, skrupulatnie ukrywano bądź wliczane w straty poniesione przez naród i armię rosyjską. Podobnie także wszystkie zasługi włącznie z wkładem żołnierzy narodowości białoruskiej i ukraińskiej, tworzących w dużej mierze Front Białoruski i I Front Ukraiński, który notabene wyzwolił Oświęcim, przypisywano wyłącznie Rosjanom i armii rosyjskiej, utożsamianej z radziecką Armią Czerwoną. (Błąd tego nie ustrzegł się ostatnio także Przewodniczący Konfederacji Episkopatu Niemiec ks. bp Karl Lehmann w swojej wypowiedzi dla Polskiego Radia mówiąc, że w Auschwitz “wkraczające wojska rosyjskie ujrzały obraz grozy”. - “TP”, 1995/6)

Nie tylko zresztą w okresie bezpośrednio po II wojnie światowej, ale także w połowie lat 1980-tych cenzura w ZSRR oraz w Polsce zabraniała publikowania zarówno danych mówiących o udziale Ukraińców w prowadzonej przez Polaków wojnie obronnej we wrześniu 1939 roku, a także o udziale w walce z okupantem hitlerowskim tak podziemia ukraińskiego, jak i żołnierzy ukraińskich na froncie stworzonym przez Armię Czerwoną. Część tych danych, włącznie z listami Metropolity Andrzeja Szeptyckiego, które próbowała w swych materiałach wydrukować w 1984 roku redakcja krakowskiego miesięcznika “Znak”, ocenzone zostały w 1984 roku i mogły się ukazać dopiero po zniesieniu cenzury w Polsce, tj. w 1989 roku w “Znaku” Nr 413-415. Czytelnik polski po 45 latach od zakończenia wojny, i to w bardzo ograniczonym społecznie zakresie, po raz pierwszy mógł się dowiedzieć, że: *“wicemarszałek Sejmu Wasyl Mudryj po wybuchu wojny polsko-niemieckiej składa w imieniu legalnych stronnictw ukraińskich deklarację lojalności wobec państwa polskiego. W kampanii wrześniowej żołnierze i oficerowie narodowości ukraińskiej służyli w wojsku polskim, wśród których są nagrodzeni krzyżem Virtuti Militari, spełnili swe obowiązki, a około 20 tys. z nich dostało się do niewoli niemieckiej. Dywersje ukraińskie typu atakowania i rozbijania żołnierzy polskich zaczęły się pojawiać wobec klęski militarnej Rzeczypospolitej, głównie na Polesiu i południu Galicji”...* (“Znak”, 413-414, s. 166). Ocenzone zostały następujące dane o stratach poniesionych przez Ukraińców podczas II wojny światowej: *“...Według danych statystycznych opublikowanych niedawno na Ukrainie, w ostatniej wojnie zginęło około 6,4 mln Ukraińców (z czego około 1,3 mln na froncie), przy ogólnych stratach ZSRR ponad 20 mln ludzi (w tym około 13 mln żołnierzy). Oznacza to, że znaczną większość strat ludności cywilnej ZSRR poniosła Ukraina, a przy udziale Ukraińców w armii radzieckiej około 20%, stanowili oni około 10% wszystkich poległych na froncie. Oprócz tego w ramach masowych deportacji na roboty do Niemiec wywieziono ponad 2 mln ludności z Ukrainy. Również straty materialne poniesione przez Ukrainę stanowią około 42% strat ZSRR. Zniszczeniu uległy liczne zbiory bibliotek (ok. 50 mln. tomów), muzea, instytuty naukowe, zabytkowe cerkwie, monastera, dziesiątki teatrów, kin i około 200 tys. budynków*

mieszkalnych. W gruzach leży Kijów, Charków, Donieck, Czernichów, Połtawa, Zaporże, Żytomierz i wiele innych miast i wsi Ukrainy. Wszystkie te straty poniosła Ukraina zarówno w wyniku agresji dokonanej 22 VI 1941r. na ZSRR przez ówczesne Niemcy i Rumunię, jak i podczas odwrotu Armii Czerwonej stosującej ze względów wojskowo-strategicznych taktykę spalonej ziemi, którą później zastosowała również wycofująca się armia niemiecka...".

Wybitny ukraiński pisarz i reżyser filmowy Oleksander Dowżenko w swym dzienniku pod datą 16 XII 1943 roku zapisał:

"Ukraina została zrujnowana tak, jak żaden inny kraj na całym świecie. Wszystkie miasta zrujnowane i rozgrabione. Nie mamy już ani szkół, ani instytucji, ani muzeów, ani bibliotek. Przepadły nasze archiwa historyczne, przepadło malarstwo, rzeźba, architektura. Zniszczone są wszystkie mosty, drogi, wojna zrujnowała gospodarkę narodową, uczyniła z ludzi nędzarzy, pobila, wywieszała, popędziła w niewolę. Nie mamy ani uczonych, ani większych artystów..."

Więc gdy słucham, jak mnie oskarżają o nacjonalizm z powodu mojej "Ukrainy w ogniu" (powieść napisana w roku 1943 i napiętnowana przez samego Stalina, drukiem ogłoszona w skróconej wersji w 1966 roku w Kijowie w pięciotomowym wydaniu Dzieł Dowżenki - Wł. M.), jakaż gorzkość, jaki smutek kładą się na duszy. Boże mój, skąd ten strach przede mną?! Przecież jestem niemal śmiertelnie chory, mam pogruchotane wszystkie stawy, już dawno wyciekła z żył niemal wszystka krew. Czego chcesz ode mnie? Ledwie trzymam się na nogach, usta moje niemieją, a ty ciągle się mnie boisz?!" (O. Dowżenko, *Twory w piąty tomach*, Kijów 1966, t.V.)

A mimo to, jak wynika z opublikowanej w latach 1980-tych w podziemiu pracy pt. *"Z dobrą nowiną do ujarzmionych narodów Europy Wschodniej"*, przedrukowanej w lubelskich *"Spotkaniach"* w 1987 r., Nr 33-34, w efekcie antyukraińskiej propagandy tak w Polsce, jak i w ZSRR słowo Ukrainiec funkcjonowało zazwyczaj w kontekście negatywnym.

Przy istnieniu zaś ciągłej antyukraińskiej propagandy w Polsce przyjeżdżający do Polski Ukraińcy - czytamy w *"Spotkaniach"* - ma niejednokrotnie okazję, by zetknąć się z przejawami wrogości wobec swojego narodu. Trudno się więc dziwić, że nawet światły Ukraińiec, rozumiejący sposoby manipulowania opinią publiczną nie mógł właściwie zrozumieć najbardziej bolesnej dla niego sprawy, jaka wynikała przy okazji wizyty Papieża w Oświęcimiu w 1979 roku.

Po rozmowie z tym Ukraińcem, zupełnie przypadkowo spotkanym wraz z małą grupką rodaków, należało zadać sobie pytanie, gdzie leży przyczyna tego, że niewłaściwie odebrali i zrozumieli oni niektóre słowa z homilii wygłoszonej przez Papieża w Oświęcimiu, zaczynającej się od zdania: *"To jest zwycięstwo nasze - wiara nasza"*. Trzeba się głębiej zastanowić, dlaczego po wysłuchaniu tej homilii mogli oni tracić resztki nadziei na swoje zwycięstwo, na zwycięstwo własnego narodu. Opowiadali, jak mocno i jak głęboko odbierali każde następne zdanie z tej wielkiej homilii aż do momentu, w którym Papież zarzucił się przy trzech wybranych tablicach w języku hebrajskim, rosyjskim i polskim. Nasze napięcie wciąż rosło i wzmagало się coraz bardziej - mówili - w miarę, jak Ojciec Święty wymieniał poszczególne tablice: *"Przychodzę więc i klękam na tej Gólgocie naszych czasów, na tych mogiłach w ogromnej mierze bezimiennych, jak gigantyczny grób nieznanego żołnierza. Klękam przy wszystkich po kolei tablicach Brzezinki, na których napisane jest wspomnienie ofiar Oświęcimia w następujących językach: polskim, angielskim, bułgarskim, cygańskim, czeskim, duńskim, francuskim, hebrajskim, greckim, jidysz, hiszpańskim, flamandzkim, serbo-chorwackim, niemieckim, norweskim, rosyjskim, rumuńskim, włoskim, węgierskim"*. Kiedy odczytana została ostatnia tablica, coś się z nami dziwnego stało - kontynuowali - słuchaliśmy dalej kazania, ale już nie tak, od tego momentu w duszy zaczęło się coś tak kotłować, że nie sposób tego opisać. Łapaliśmy się różnych myśli, nie traciliśmy nadziei, zaczęliśmy nawet przez moment przypuszczać, podejrzewać, snuć rozpaczliwe domysły, że Papież być może pomylił się i przeoczył kilka tablic. Nie chcieliśmy się tak od razu pogodzić z tym, że wśród wspomnień ofiar Oświęcimia zabrakło napisu w naszym ojczystym języku. Człowiek zawsze modli się w mowie ojczystej, a jeśli jest poza ojczyzną - mówił na jednej z audiencji Jan Paweł II - *"ojczyste słowo trwa najdłużej w modlitwie"*. Ojczyste słowo trwa również w modlitwie przedśmiertnej. Dlatego właśnie w Oświęcimiu

powinny się znaleźć ojcyste słowa przedśmiertnej modlitwy przedstawicieli wszystkich męczonych tam narodów.

Kiedy Papież po zatrzymaniu się przy trzech wybranych tablicach przechodził już do tablicy polskiej, wówczas utwierdziliśmy się w przekonaniu, że nic nie zostało przeoczone, że i tym razem Jan Paweł II był bardzo dokładny, gdy mówił: *"I jeszcze jedna tablica wybrana, tablica z napisem w języku rosyjskim. Nie dodaję żadnego komentarza. Wiemy, o jakim narodzie mówi ta tablica. Wiemy, jaki był udział tego narodu w ostatniej straszliwej wojnie o wolność ludów. I wobec tej tablicy nie wolno nam przejść obojętnie"*.

Papież powiedział "w języku rosyjskim", bo taki jest napis. Nie powiedział o narodzie rosyjskim, bo nie tylko przedstawiciele wypisanego narodu tam zginęli. Nie powiedział też "naród radziecki", bo takiego narodu nie ma. Powiedział natomiast *"wiemy, o jakim narodzie mówi ta tablica"*, co w tym kontekście wcale nie brzmi jednoznacznie. Nie można więc Papieża poprawiać, jak zrobiono w prasie, pisząc, że druga tablica, przy której zatrzymał się Jan Paweł II była tablicą w języku rosyjskim, i że *"mając na uwadze obywateli radzieckich"* Papież powiedział: *"Nie dodaję żadnego komentarza. Wiemy, o jakim narodzie mówi ta tablica..."*

Najgorsze w tym wszystkim jest to, że ludzie ci w pierwszej chwili odebrali to jednoznacznie, zgodnie zresztą z intencjami propagandy antypolskiej prowadzonej na Ukrainie, i zaczęli podejrzewać, że tablicy w języku ukraińskim zabrakło dlatego, iż Polacy "nie cierpią Ukraińców" (warto przypomnieć, że wkład Białorusinów i Ukraińców w zwycięstwo posłużył za argument do przyjęcia tych narodów do ONZ). Aby wyprowadzić ich z błędu, nawiązać należało do samego źródła polsko-ukraińskiej niechęci, która nie może być przełamana bez rzetelnego poznania wspólnej historii ("Spotkania", 1987, Nr 33-34, s. 55-57).

Proboszcz parafii greckokatolickiej w Krakowie ks. młttrat Michał Feciuch podczas nabożeństwa w kaplicy św. Doroty w kościele św. Katarzyny

Dziś wypielegnowana przez polską propagandę komunistyczną niechęć do Ukraińców została na ogół przelamana, dzięki wciąż podejmowanym przez uczonych i działaczy polskich i ukraińskich rzetelnym badaniom wspólnej, jakże często dramatycznej historii stosunków polsko-ukraińskich. Wyniki tych badań nie są niestety popularyzowane przez publicystów, redaktorów gazet, radia czy telewizji, którzy właściwie nie zauważyli, czy też może woleli nie podejmować "trudnego tematu", wywołanego jakże ważną dla rozwoju dobrosąsiedzkich stosunków polsko-ukraińskich wizytą Prezydenta Ukrainy w Krakowie i w Oświęcimiu.

Polskie środki masowego przekazu, w ograniczonym stopniu przekazały społeczeństwu odmienną od utrwalonej przez poprzednią propagandę prawdę o obecności Ukraińców w Oświęcimiu. We wspomnieniu Marii Borowskiej, znajdujemy zdania:

"Wymarz w pole robił wrażenie. Orkiestra - i to dobra, wiedeńska - rzęła marsze. Stałyśmy zu funf, piątkami, a esesmani z psami - z boku. Ruszałyśmy, a oni się pomalu przylączali.

Przerywałyśmy buraki. Trzeba było wyrwać co drugi krzaczek, ale nadywałyśmy każdy. Z nami szły Ukrainki, wiejskie kobiety. One nie były w stanie niszczyć pola. Szły tyralierą i tak sprawnie pracowały, że nie mogłyśmy nadążyć. Strasznie nam utrudniały życie. Bo przecież za nami szedł żołdak z kijem (...) Trzeba pamiętać, że właściwie tylko Polacy dostawali paczki. Niektóre z nas mogły sobie pozwolić na to, żeby lagrowego jedzenia w ogóle nie brać do ust, a Żydówki albo Ukrainki nie miały nic do jedzenia i marły na durchfall jak muchy..." ("Gazeta Wyborcza" z 28-29 stycznia 1995 roku). Krótka wzmianka o Ukraińcach zamordowanych w Oświęcimiu pojawiła się też w felietonie Elżbiety Isakiewicz w "Gazecie Polskiej" (1995 r.).

Dziś opinia publiczna, a nawet wąskie grona specjalistów i wpływowych polityków w Polsce i w świecie nie znają prawdziwego obrazu i nie mają prawie żadnego wyobrażenia (poza negatywnym stereotypowym obrazem Ukraińca) o martyrologii narodu ukraińskiego w okresie II wojny światowej, a szczególnie w koncentracyjnych obozach śmierci nie tylko hitlerowskich, ale i stalinowskich.

Tym większego znaczenia nabiera wizyta Prezydenta Ukrainy Leonida Kuczyny w obchodach 50-tej rocznicy wyzwolenia obozu koncentracyjnego w Auschwitz-Birkenau. Zaproszenie głowy niezależnego państwa ukraińskiego do udziału w tych uroczystościach można odczytać jako fakt przełomowy, tworzący impuls zarówno do badań nad poznawaniem całej prawdy o ofiarach II wojny światowej i składzie narodowym nazistowskich i stalinowskich obozów śmierci, jak i informowania opinii światowej o wynikach tych badań.

Z tych to powodów udział Prezydenta Ukrainy w zorganizowanych przez Biuro Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej uroczystościach dla uczczenia 50-tej rocznicy wyzwolenia hitlerowskiego obozu koncentracyjnego w Auschwitz-Birkenau miał znaczenie historyczne.

Na wielonarodowym cmentarzu w Oświęcimiu zabrakło co prawda modlitwy w tradycji i języku ukraińskim, ale z inicjatywy proboszcza parafii greckokatolickiej w Krakowie ks. mitrata Michała Feciucha wiemi obrządku bizantyńsko-ukraińskiego w Krakowie w niedzielę 29.01.1995 roku w kaplicy św. Doroty w kościele św. Katarzyny modlili się za pokój dusz zamęczonych w obozach swych rodaków i przedstawicieli innych narodów - modlili się w języku przedśmiertnej modlitwy straconych w obozach Ukraińców.

Świadectwem nowych czasów jest fakt, że tym razem nie zabrakło najwyższych władz Ukrainy, a także tablicy ukraińskiej z wrytym cyrylicą napisem:

"Niech pozostanie na wieki krzykiem rozpacz i przestroga dla ludzkości to miejsce, na którym hitlerowcy zabili niemalże półtora miliona mężczyzn, kobiet i dzieci w głównej mierze Żydów z różnych krajów Europy. Auschwitz-Birkenau 1940-1945"

W ten sposób zaproszony przez Prezydenta RP do udziału w uroczystościach 50-lecia wyzwolenia obozu koncentracyjnego w Auschwitz-Birkenau Prezydent od stuleci oczekiwanej, niezależnej Ukrainy mógł uszanować zamęczonych i zgłodzonych tam przedstawicieli różnych narodowości miłującego wolność narodu ukraińskiego, który pragnie żyć w pokoju i cieszyć się widokiem żółtych łąk pszenicy, dotykających niebieskiego horyzontu nieba.

ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ ЛЕОНІД КУЧМА В ЦЕНТРІ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКИ І КУЛЬТУРИ ФУНДАЦІЇ СВ. ВОЛОДИМИРА У КРАКОВІ 26 СІЧНЯ 1995 Р.

26 січня 1995 р. Президент України Леонід Кучма, Міністр закордонних справ Геннадій Удовенко, Голова Державної адміністрації Дмитро Табачник, Секретар Ради національної безпеки Володимир Горбулін, мер міста Києва Леонід Косаківський та Посол України в Польщі Петро Сардачук, які прибули до Кракова на відзначення 50-х роковин визволення концентраційного табору в Освенцімі, відвідали Центр української науки і культури Фундації Святого Володимира Хрестителя Київської Руси у Кракові, що на вул. Канонічій, 15.

При вході до будинку, в якому міститься Центр, Президента України Леоніда Кучму та всю українську делегацію хлібом і сіллю на вишиваному рушникові привітали українські діти Катерина й Михайло Кривуцькі та Петрусь Сидор зі своєю мамою Іриною. Достойного гостя та членів делегації й супроводжуючих осіб зустрів Голова Фундації др. Володимир Мокрий, який виголосив вітальне слово, а відтак провів достойних гостей приміщеннями Центру, представляючи осіб, запрошених на зустріч.

Володимир Мокрий: Дорогі, довгоочікувані державні мужі з України, на чолі з Президентом нашої Батьківщини! Вітаємо Вас у Центрі Української Науки і Культури Фундації Святого Володимира Хрестителя Київської Руси, тут, під Королівським замком у Кракові. Все тут у нас символічне й реальне. Ми прагнемо створити синтезу українськості в найкращому розумінні цього слова. Тому насамперед запрошую Вас до Української книгарні "Нестор".

Опісля Президент Кучма оглянув фотографічну виставку "Церкви Бескидів". Потім побачив капличку св. Бориса і Гліба, яку спроектував і розписує світової слави краківський іконописець юрій Новосільський. В бібліотечі Фундації Президента чекала Управа Фундації та її працівники - др. Божена Зінкевич-Томанск, Христина Дарчук, Тирс Венгрінович, Іван Кривуцький, секретар Ірина Сидор, бухгалтер Ольга Немец-Кедронь, Ярослава Рачунь, Анна Дзюбіна, Ліція Гіба, керівник будівельно-реставраторських робіт інженер Олександр Ничик, керівник ресторану Фундації - "Україна" Єжи Гавел. У видавництві "Швайнольт Фіоль", яке свою назву взяло від імені друкаря перших у світі кирилических книг (1491 р.), чекав Президента редактор Олег Алексійчук. У Галереї українського мистецтва Президент побачив виставку ескібрисів світової слави графіка Тирса Венгріновича. Там зібралися також студенти Кафедри української філології Ягеллонського університету, яких уже (на перших чотирьох курсах) 110 чоловік. Разом з ними прибули їхні вчителі - керівник Кафедри проф. Веслав Вітковський, др. Єулія Папля, др. Божена Зінкевич-Томанск, др. Анатолій Єрєма, Сергій Різник, Мирослава Прихода й Тадеуш Філяр, автор докторської праці на тему життя українців у Кракові в 1918-1939 рр.

Перед реставрованими іконостасами з церков у Цєвкові й Горайці, що на Перемищині, Президента Кучму зустріли: Ординарій Перемиської єпархії, Владика Іван Мартиняк, єпископ Казімеж Нич - представник Митрополита Краківського Францішека Кардинала Махарського, о. миграт Теодор Майкович з Перемишля, парох Краківської парохії о.Митрат Михайло Фсцох, а також реставраторки робітні консервації ікон - Ядвіга Стирна-Навроцька, Агата Мамонь-Прокоп, Божена Бец та Анна Гошовська та Ігор Кузик - члени Артисичної комісії Галереї українського мистецтва.

Прибули також до Кракова представники українських організацій: голова Об'єднання українців у Польщі Юрій Рейт, голова й співголова Об'єднання лемків Василь Шлянта й Степан Гладик, секретар Головної управи Союзу українців Підляшшя юрій Гаврилюк, голова Перемиського відділу ОУУП Ярослав Сидор, директор української школи ім. М. Шашкевича в Перемишлі юліян Бак, художній керівник ансамблю "Бандура" з Перемишля Олександра Левчишин-Попович, яка привітала Президента Леоніда Кучму українською

гіснею в супроводі бандури, а опісля, на запрошення президента Кракова Юзефа Лассоти, виступила з міні-концертом під час урочистої вечери на честь Президента Л. Кучми й мера міста Києва Леоніда Косаківського. Були представлені Президентові й члени Управи і відділення ОУУП у Кракові Ігор юзв'яз, Роман Любинський, Рома й Василь Мацко та Марія й Володимир Пешьо, представники краківського відділення Союзу українок з головою Марією Чабан, Галиною Козак та Надією Канцірук, засновники Музею Богдана Нестора Лепкого Олександр Курило та Панство Преторіус.

На зустріч з Президентом Кучмою прибули також і польські друзі: сенатор Кшиштоф Козловський - редактор "Тижодніка Повісхнего", Богуміла Бердиховська - співголова Комісії до справ національних меншостей Консультатійного комітету Президентів Польщі та України, проф. Тадеуш Хшановський - голова Суспільного комітету віднови пам'яток Кракова та Тадеуш Мужин - директор Управи реставрації пам'яток Кракова.

Після ознайомлення Президента України з Центром української науки й культури, в приміщенні фундаційного ресторану "Україна", відбулася загальна зустріч, до якої запросив голова Фундації.

Волюдявир Мокрий: Хочу від щирого українського серця привітати Вас тут, Пане Президенте, як голову Української держави, Київської держави, з нашого Києва, в старовинному Кракові. Тут недалеко, за мурами королівського замку, спочивають вічним сном княгині-русики, які виходили заміж за польських володарів. Є тут багато українських слідів, починаючи з часів Київської та Галицько-Волинської держави. Все це тепер якось оживає. І в тій важливій для нас хвилині, ми прагнемо сердечно привітати Вас тут, у древній столиці Польщі. Хочемо Вам сказати, що ми намагаємось мати тут, і вже назагал маємо, зразкові відносини з поляками. Є так завдяки Митрополитові Кракова, Кардиналові Францішекові Махарському, який разом з господарями Вавслю, дав нам в арсенду оці будинки, щоб ми почували себе як у своїй хаті.

Я не буду тут говорити про всі плани та задуми, але хочу сказати ще про ось такі найважливіші наші мрії: колись, у 1983 році, з присутньою тут, Олею Левчишин-Попович і Анною Дзюбиною, вручали ми Папі Римському український вишиваний рушник з надією, що цей рушник заведе Папу Римського до Києва, для відродження прийнятого св. Володимиром християнства. Тоді Святіший Отець відповів нам, що Він щодень за це молиться. Я сподіваюся, що це відбудеться й що Ви, Пане Президенте, це здійсните.

Чергові справи, що їх просимо взяти до уваги, це питання й прохання гостей, які відвідують наш центр і галерею. Це люди з різних частин світу, які приходять до нас, включно з консулами різних держав. Вони часто питають, чи на Україні справді почалися системні реформи. Знаємо, щойно тепер почалася приватизація й вільний ринок. Ці люди зацікавлені тим, коли в Кракові буде відкрите українське консульство.

Я впевнений, що завдяки, Вам, Пане Президенте, а також завдяки присутньому тут Міністрові закордонних справ, який тут уже побував як Посол України в Польщі, і якому близькі наші справи, всі ті наші мрії й надії зійдуться.

Хочу ще підкреслити, що ми є відкритими для всього світу, особливо для Сходу. Запрошуємо сюди представників Литви, Білорусі й нашої України, а також Росії, з вірою, що й вона стане демократичною. З такими надіями щиро всіх запрошуємо до нас, під Королівський замок, на вулицю Канонічу, 15.

Президент Леонід Кучма: Шановні друзі! Де б я не був за межами України, я обов'язково зустрічаюсь з українцями. І я чесно, відверто хочу сказати, що від цих зустрічей стає трошки на серці тепліше. Я подивився, що ви тут зробили за той час. Яка це тяжка праця. Я розумію, що на першому місці у вас стоїть все ж таки Україна і любов до її землі. Тому щира Вам, сердечна подяка за це. Я вас хотів би запевнити, що я як Президент буду все робити, щоб Україна стала незалежною, економічно сильною державою, щоб вона дійсно стала в ряд країн цивілізованих і зайняла те місце, на яке вона заслуговує. Я переконаний, що воно так буде. Я думаю що ми також будемо, хоч нам і тяжко в цей час, робити все, щоб ви також

відчули, що в вас є рідна земля-Україна, хоч розумію, що Польща - це ваша друга батьківщина. Будемо робити так, щоб ви відчували це тоді, коли прийдете до Києва, та щоб Ви відчували якусь допомогу і словом, і ділом, також і тут, у старому Кракові.

Будучи прем'єр-міністром, зустрічав я Президента Польщі Леха Валенсу у Києві, і я бачив, відчув ту величезну заінтересованість Президента Польщі поляками, які живуть у нас в Україні. Я хотів би, щоб не менш адекватні дії були і з боку України, до українців, які живуть тут. Щоб ми дійсно від слів йшли до справи, і не потрібно ніколи про це забувати, а насамперед треба чесно і відверто казати про ті проблеми, які сьогодні є у вас тут в Польщі. Я також обіцяю це робити. Щире вам спасибі, дай Вам Боже щастя, здоров'я, наснаги, всього найкращого.

Преошвищенніший Владика Іван Мартинюк: Велимишановний Пане Президенте, Пане Міністре! Кожна влада служить і ця світська, і ця духовна. Те, що тут існує численна наша діаспора, це є заслуга нашої Церкви, наших вірних, Об'єднання й тих всіх, які працюють для суспільної справи, хоч не було нам легко, як і не було легко Україні. Але бачимо тепер змагання Пана Президента. Перемішль має весь час наставлене телебачення на Київ. І всі розмови, все що діється в Україні, наше суспільство знає і широко коментує.

Ми бачимо змагання за самостійність нашої держави. Дав я розпорядження і прохання всім нашим отцям-парохам, щоб у церквах молились в тих скругних для нас часах. Ви не є самі, з вами є наша молитва, наша Церква та наша діаспора, яка Вас так щиро вітає. Ми всі і з Паном Міністром теж, бо він укладає закордонну політику, - щоб була вона і справедлива і повна любові до свого народу, і до діаспори, яка потребує того доброго слова від України. І хай Бог Вас благословить всіх, шановні присутні.

Оскільки час Президента та Міністра закордонних справ був обмежений, кравів'яни на прощання пригадали достойним гостям, що тут автор трилогії Мазепа Богдан Лепкий, створив безсмертну пісню про журавлів, які не повернулись з чужини. Краківська громада з вірою в повернення своїх дітей в Україну, прощалась з Президентом піснюю "Чуєш брате мій".

Зустріч продовжувалась за участю Голови Державної адміністрації Президента Дмитра Табачника, Секретаря Ради національної безпеки Володимира Горбуліна, мера міста Києва Леоніда Косаківського, Посла України у Польщі Петра Сардачука та Директора відділення закордонної політики Володимира Фиркала.

Голос у дискусії взяв також Юрій Рейт, голова ОУуП, який порушив справу Консультативного комітету при Президенті України та Польщі. Виникнення цього комітету було ненавчезно втіленням думки, популярної серед польської опозиції у 80-х роках, що "немає вільної Польщі без вільної України." Однак протягом останнього року в праці цього комітету відбулися зміни, цілий список договорів, який будувався в останньому проміжку часу, є неповного змісту. Тому Ю. Рейт поставив запитання, як в ситуації дуже важких переговорів складатиметься дальша доля праці Комітету в діяльності зміцнення польсько-українських відносин.

Відповідаючи на запитання, Дмитро Табачник зазначив, що цей комітет є унікальним явищем у співвідносинах обох держав, більше аналогічних комітетів немає, хоч Україна на сьогодні має дипломатичні відносини з більш як 150 державами світу. Президентський комітет є організмом, який міг би працювати на зміцнення двосторонніх взаємин. Українська сторона надає йому дуже велике значення, зараз його очолює, як співголова, радник Президента, керівник національної безпеки Володимир Горбулін. Причиною деякої кризи в праці Комітету є те, що Україна від грудня 1993 р. весь час перебувала в постійних виборчих баталіях, не було відомо, хто стане Президентом, пізніше новообраний Президент мусив організовувати власну адміністрацію й кадрові служби. Паралельно випрацьовувалися основи нової зовнішньої та внутрішньої політики, нового підходу до великого кола економічних проблем, які не були вирішені. Всі ці проблеми відсували питання про

Tradycyjne powitanie prezydenta Ukrainy chlebem i solą na wyszytym ręczniku, symbolizującym szczęśliwą drogę życia

Profesor Jerzy Nowowskielski objaśnia prezydentowi Ukrainy L. Kuczmie i merowi miasta Kijowa L. Kosakiwskiemu koncepcję wos roju kap'icy świętych Borysa i Gleba

двосторонні стосунки між Україною й Польщею, хоч очевидно це не виправдовує деяких занедбань, що були допущені з вини обох сторін. Однак, на думку Д. Табачника, у 1995 р. можна буде ці занедбання виправити.

Завершенням дня став урочистий бенкет, який на честь Президента Леоніда Кучми та мера Києва Леоніда Косаківського дав президент Кракова Юзеф Ласота. Крім членів української делегації, брали в ньому участь представники кіл місцевого бізнесу та банків.

Пресова служба Фондації Св. Володимира

**Президентові України
Вельмишановному Панові
Леонідові Кучмі**

Вельмишановний Пане Президенте України, від щирого українського серця вітаємо Вас у древній столиці Польщі під королівським замком Вавель, де спочивають вічним сном княгині Київської держави, які були замужем за польськими володарями в часах Київської та Галицько-Волинської Русі.

Вітаємо Вас у Центрі Української Науки і Культури Фондації св. Володимира Хрестителя Київської Русі у Кракові, який засновано для розвитку української науки і культури та її популяризації у Польщі та світі.

В основі Фондації св. Володимира Хрестителя Київської Русі у Кракові покладена нагорода її Фондатора д-ра Володимира Мокрого, надана йому 1987 року Фондацією Івана Павла II "За суспільно-моральну діяльність для польсько-українського порозуміння і зближення, такого важливого для майбутнього Середньої Європи, а також за вагомі наукові досягнення, що вказують на християнське коріння української культури".

Метою Фондації, зареєстрованої в Міністерстві Культури і Мистецтва 21 червня 1989 року, є створення Центру Української Науки і Культури для сприяння, розвитку і популяризації науки та християнської культури в Польщі, а також діяльність в справі польсько-українського зближення.

Вельмишановний Пане Президенте, будемо Вам вдячні за політичну, моральну, а по змозі, і матеріальну підтримку у створенні:

1. Справжньої української бібліотеки, яка стане важливою базою для наукових працівників і студентів Ягеллонського університету різних факультетів, а особливо Кафедри української філології, де на I, II, III, IV, V курсах навчатиметься майже 130 студентів-українців.

2. Для розвитку книгарні "Нестор", що популяризує українську книгу у Кракові та усій Польщі.

3. Для організації виставок кращих зразків українського мистецтва та музики у єдиній у Польщі Галереї Українського Мистецтва.

Пане Президенте, як Ви добре знаєте, українська державність вимірюється також місцем української культури, мистецтва, науки, економіки, політики на міжнародній арені. Тому докладаємо усіх зусиль, щоб допомогти нашій спільній Батьківщині гідно репрезентувати її у Польщі та світі.

При тій нагоді інформуємо про нашу діяльність.

За управу Фондації

Краків, дня 26.01.1995 р.

**PREZYDENT UKRAINY LEONID KUCZMA
W CENTRUM NAUKI I KULTURY UKRAIŃSKIEJ
W FUNDACJI ŚW. WŁODZIMIERZA W KRAKOWIE
26 STYCZNIA 1995 r.**

26 stycznia 1995 r. Prezydent Ukrainy Leonid Kuczma, Minister Spraw Zagranicznych Henadij Udowenko, Przewodniczący Państwowej Administracji Dmytro Tabacznyk, Sekretarz Narodowej Rady Bezpieczeństwa Wołodymyr Horbulin, mer miasta Kijowa Leonid Kosakiwskyj oraz ambasador Ukrainy w Polsce Petro Sardaczuk, którzy przybyli do Krakowa na obchody 50-lecia wyzwolenia obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu, odwiedzili Centrum Ukraińskiej Nauki i Kultury Fundacji św. Włodzimierza Chrzciela Rusi Kijowskiej w Krakowie przy ul. Kanoniczej 15.

Przy wejściu do budynku, w którym znajduje się Centrum, Prezydenta Ukrainy Leonida Kuczmę wraz z całą delegacją chlebem i solą na wyszywanym ręczniku przywitały ukraińskie dzieci Katarzyna i Michał Krzywuccy oraz Piotr Sydor ze swą mamą Ireną. Dostojnego gościa oraz członków delegacji i towarzyszące osoby przywitał prezes Fundacji dr Włodzimierz Mokry, a następnie oprowadził dostojnych gości po pomieszczeniach Centrum. Witając zaproszonych na spotkanie, powiedział:

Włodzimierz Mokry: Drodzy, długo oczekiwani goście z Ukrainy na czele z prezydentem naszej Ukrainy. Witamy Was w imieniu Zarządu i pracowników Centrum Nauki i Kultury Ukraińskiej w Fundacji św. Włodzimierza Chrzciela Rusi Kijowskiej, u podnóża Zamku Królewskiego w Krakowie. Wszystko, co tu powstaje, ma wymiar zarówno symboliczny jak i realny. Pragniemy tu stworzyć syntezę ukraińskości w najlepszym rozumieniu tego słowa. Dlatego też zapraszamy do stworzonej na parterze budynku księgarni "Nestor" (pierwszego kronikarza Rusi Kijowskiej) położonej obok budynku, gdzie mieszkał Jan Długosz, który pisząc dzieje Polski korzystał z naszej pierwszej kroniki "Powieści lat minionych".

Następnie Prezydent i towarzyszące mu osobistości zobaczyli zaprojektowaną przez, obecnego podczas spotkania, prof. Jerzego Nowosielskiego kaplicę pod wezwaniem pierwszych świętych Rusi Kijowskiej Borysa i Gleba. Są oni tymi zapomnianymi synami Włodzimierza Chrzciela, którzy zginęli w XI wieku jako prawdziwi chrześcijanie, gdyż nawet w obronie własnego życia woleli nie podnosić ręki na swych braci.

W liczącej ponad 5 tys. woluminów bibliotece ukrainistycznej oczekiwał Prezydenta Zarząd Fundacji św. Włodzimierza - dr Bożena Zinkiewicz-Tomanek, Krystyna Darczuk, Tyrsus Wenhryniewicz, Jan Krzywucki oraz jej pracownicy - Olga Niemiec-Kedroń, Anna Dziubyna, Lidia Giba, kierownik prac budowlano-restauracyjnych inż. Aleksander Nyczyk, kierownik restauracji "Smak Ukraiński" Jerzy Gawel. W wydawnictwie "Szwajpołt Fiol", które swą nazwę przejęło od wydawcy pierwszych w świecie druków cyrylicą, które ukazały się w drukarni mieszczanina niemieckiego w Krakowie w 1491 roku, redaktor Oleg Aleksejczuk podarował dostojnym gościom wydawnictwa: albumy z wystaw, "Krakowskie Zeszyty Ukrainoznawcze", t I-II, almanach "Między Sąsiadami", album "Sztuka użytkowa ukraińskiej mniejszości narodowej miasta Krakowa" i in. W jednej z pierwszych sal Galerii Sztuki Ukraińskiej, gdzie eksponowana jest wystawa exlibrisów Tyrsusa Wenhryniewicza, spotkali się z Prezydentem pracownicy naukowcy Katedry Ukrainistycznej UJ wraz z jej kierownikiem prof. Wiesławem Witkowskim i reprezentantami studentów, których na I-II, III i IV roku studiuje już 110 osób (otwarte przed czterema laty studia ukrainistyczne trwają 5 lat, a limit miejsc na I rok wynosi 30 osób).

Natomiast przed restaurowanymi przez panie Jadwigę Styrmę-Nawrocką, Agatę Mamoń-Prokop i Bożenę Bec ikonostasami (XVI-XVIII wiek z Cewkowa i Gorajca, woj. przemyskie) Prezydenta Leonida Kuczmę przywitał ordynariusz diecezji przemyskiej obrządku bizantyjsko-ukraińskiego ks. bp Jan Martyniak, przedstawiciel Jego Eminencji ks. kardynała Franciszka Macharskiego Metropolity Krakowskiego ks. bp Kazimierz Nycz oraz księży mitraci, Teodor Majkowicz (proboszcz parafii

greckokatolickiej w Przemyślu i ks. mitrat Michał Feciuch proboszcz parafii greckokatolickiej w Krakowie.

Przybyli też do Krakowa przedstawiciele instytucji i organizacji ukraińskich w Polsce: Jerzy Rejt - przewodniczący Związku Ukraińców w Polsce, przewodniczący i wiceprzewodniczący Zjednoczenia Lemków w Polsce z siedzibą w Gorlicach - Wasyl Szlanta i Stefan Hładyk, sekretarz Związku Ukraińców Podlasia, Jerzy Hawryluk, Jarosław Sydor - przewodniczący ZUP oddział w Przemyślu, dyrektor ukraińskiej szkoły podstawowej im. M. Szaszkiewicza w Przemyślu Julian Bak oraz przedstawiciele ukraińskich organizacji w Krakowie - Związku Ukraińców w Polsce oddziału krakowskiego, Związku Kobiet Ukraińskich, Muzeum im. Bohdana Lepskiego, których nazwiska podajemy obok w tekście ukraińskim.

Na spotkanie z Prezydentem L. Kuczną przybyli także i polscy przyjaciele Ukrainy: senator Krzysztof Kozłowski - redaktor "Tygodnika Powszechnego", Bogumiła Berdychowska - współprzewodnicząca Komisji do spraw mniejszości narodowych Komitetu Konsultacyjnego Prezydentów Polski i Ukrainy, prof. Tadeusz Chrzanowski - przewodniczący Społecznego Komitetu Odnowy Zabytków Krakowa oraz inż. Tadeusz Murzyn - dyrektor Zarządu Rewaloryzacji Zabytków Krakowa.

Po zaznajomieniu Prezydenta Ukrainy z Centrum Nauki i Kultury Ukraińskiej, w mieszczącej się w XVI-wiecznych piwnicach restauracji Ukraińskiej odbyła się szczerza rozmowa z Prezydentem w obecności wszystkich uczestników uroczystości, do której zaprosił prezes Fundacji.

Włodzimierz Mokry: Pragnę ze szczerego, ukraińskiego serca przywitać Pana Prezydenta, jako głowę państwa ukraińskiego, państwa kijowskiego, z drogiego nam Kijowa, który gości w starodawnym Krakowie. Niedaleko stąd, na Zamku Królewskim śpią wiecznym snem księżniczki Rusinki, które wychodziły za mąż za władców polskich w czasach państwa Rusi Kijowskiej i Rusi Halicko-Wołyńskiej. Dziś wszystkie świadectwa pradawnych kontaktów ukraińsko-polskich jakby ożywają. Dlatego z tym większą nadzieją i radością w tych ważnych dla nas chwilach pragniemy Pana Prezydenta Ukrainy przywitać tu, w dawnej stolicy Polski.

Pragniemy Panu przy tym powiedzieć, że staramy się stworzyć wzorcowe stosunki z Polakami, co w znacznej mierze udało się nam już dokonać. Jest tak dzięki Jego Eminencji kardynałowi Franciszkowi Macharskiemu Metropolicie Krakowskiemu, który wraz z gospodarzami Wawelu, przekazali nam w dzierżawę te budynki, abyśmy się czuli jak we własnej chacie.

Nie chciałbym mówić o wielu nurtujących nas problemach, ale pragnę jedynie zasygnalizować kilka najważniejszych spraw, o których myślimy i pragniemy ich urzeczywistnienia. Otóż niegdyś, w 1983 roku, z obecnymi tu Olą Lewczyszyn i Anią Dziubyną wręczyliśmy papieżowi Janowi Pawłowi II wyszywany ręcznik ukraiński w nadziei, że ręcznik ten zaprowadzi Ojca Świętego do Kijowa, dla odrodzenia przyjętego tam przez świętego Włodzimierza chrześcijaństwa. Wówczas Ojciec Święty odpowiedział nam, że bardzo w to wierzy i codziennie się o to modli. Mam głęboką nadzieję, że wizyta papieża do Kijowa odbędzie się już niebawem i Pan, Panie Prezydencie, do tej jakże ważnej wizyty doprowadzi.

Kolejne oczekiwanie, które prosimy wziąć pod uwagę, wypływa z zainteresowania i sugestii gości, odwiedzających nasze Centrum i Galerię Sztuki Ukraińskiej. A są to ludzie z różnych krajów i państw, w tym także istniejących w Krakowie konsulatów. Najczęściej jesteście pytani o to, czy zaczną się w końcu zmiany systemowe na Ukrainie. Wiemy, że dopiero teraz zaczyna się na Ukrainie proces prywatyzacji i wolnego rynku. Oprócz tego wszyscy ci ludzie oczekują, kiedy w Krakowie zostanie otwarty konsulat ukraiński.

Jestem przekonany, że dzięki Panu, Panie Prezydencie, a także dzięki obecnemu ministrowi spraw zagranicznych Henadijowi Udowence, który odwiedzał nas jako ambasador Ukrainy w Polsce i dlatego zna nasze problemy i oczekiwania, wszystkie nasze marzenia będą się stopniowo urzeczywistniać.

Prezydenta Ukrainy Leonida Kuczma wita prezes Fundacji św. Włodzimierza Chrzciciela Rusi Kijowskiej w Krakowie dr Włodzimierz Mokry

Prezydent Ukrainy Leonid Kuczma podczas bankietu wydanego prze. prezydenta Krakowa Józefa Lassotę

Pragnę na koniec podkreślić, że jesteśmy otwarci na wszystkich sąsiadów, a szczególnie na tych ze wschodu. Zapraszamy przedstawicieli Litwy, Białorusi, oczywiście przede wszystkim naszej Ukrainy, ale także i Rosji, z wiarą, że również i ona stanie się państwem demokratycznym. Z takimi nadziejami serdecznie wszystkich zapraszamy do nas pod Zamek Królewski na ul. Kanoniczą 15.

Prezydent Leonid Kuczma: Szanowni przyjaciele! Gdzie bym tylko nie był poza granicami Ukrainy, obowiązkowo spotykam się z Ukraińcami. I uczciwie, otwarcie pragnę powiedzieć, że po takich spotkaniach robi mi się trochę cieplej na sercu. Zobaczyłem to wszystko, co zdołaliście zrobić w ostatnim czasie. Jakże to są ciężkie wysiłki. Rozumiem, że w pierwszym rzędzie macie w oczach Ukrainę i miłość do jej ziemi. Dlatego niech Wam będą szczere i serdeczne dzięki. Pragnę Was zapewnić, że jako prezydent będę robił wszystko, by Ukraina była niezależnym, ekonomicznie silnym państwem, żeby rzeczywiście weszła w krąg cywilizowanych państw i zajęła takie należne jej wśród nich miejsce, na jakie zasługuje. Jestem przekonany, że tak będzie. Myślę, że my również będziemy, choć jest dziś nam ciężko, będziemy robić wszystko, abyście Wy także odczuwali, że macie rodzimą ziemię - Ukrainę, choć rozumiem, że Polska to wasza druga ojczyzna. Będziemy robić tak, żebyście odczuwali jakieś wsparcie i słowem i czynem, także i tu, w starym Krakowie.

Będąc premierem Ukrainy, gościłem Prezydenta Polski, Lecha Wałęsę w Kijowie i wówczas dostrzegłem, odczułem to wielkie zainteresowanie Prezydenta Polski życiem Polaków, żyjących u nas na Ukrainie. Chciałbym, żeby nie mniej adekwatne działania były i ze strony Ukrainy, odnośnie Ukraińców, którzy żyją tu w Polsce. Żebyśmy rzeczywiście od słów przeszli do działania, i nie należy o tym nigdy zapominać, a w pierwszej kolejności, uczciwie i otwarcie mówić o tych sprawach, o wszystkich problemach, które was dziś nurtują tu w Polsce. Ja również obiecuję to robić. Tak więc szczerze Wam dziękuję. Szczęść Boże! Życzę zdrowia, twórczych zapalów i wszystkiego bardzo, a bardzo dobrego.

Jego Ekscelencja ks. bp. Jan Martyniak: Wielce Szanowny Panie Prezydencie, Panie Ministrze! Każda władza jest służbą i ta świecka, i ta duchowa. To, że tu istnieje nasza liczna diaspora jest zasługą naszej Cerkwi, naszych wiernych, Związków i tych wszystkich, którzy pracują dla wspólnej sprawy, chociaż nie było nam lekko, podobnie jak i na Ukrainie lekko nie było. Śledzimy wysiłki podejmowane przez Pana Prezydenta. Przemysł przez cały czas ma anteny telewizyjne skierowane na Kijów. I wszystkie rozmowy, wszystko co dzieje się na Ukrainie nasze społeczeństwo obserwuje i komentuje. Widzimy walkę o utwierdzenie niezależności Ukrainy. Wydałem rozporządzenie i zwróciłem się z prośbą do wszystkich naszych księży-proboszczów, by w cerkwiach modlili się w tych jakże trudnych dla nas wszystkich czasach. Nie jesteście więc sami, z wami jest nasza modlitwa, nasza Cerkiew, ta nasza diaspora, która Was tak szczerze wita. Wszyscy jesteśmy także z Panem Ministrem, bo on układa politykę zagraniczną, tak aby była ona i sprawiedliwa i pełna miłości do swego narodu i do diaspory, która potrzebuje tego dobrego słowa ze strony Ukrainy. I niech Bóg błogosławi Wam wszystkim tu obecnym.

Z uwagi na ograniczony czas Prezydenta i Ministra spraw zagranicznych, którzy byli zmuszeni wyjść ze spotkania, Ukraińcy miasta Krakowa przypomnieli gościom, że tu w Krakowie twórca sławnej trylogii *Mazepa* Bohdan Łepki stworzył znaną wszystkim Ukraińcom pieśń "Czujesz bracie mój..." o Żurawiach-emigrantach, którzy nie powrócili z obcych krajów, by wspomóc swą ojczyznę. Z nadzieją na powrót swych dzieci na Ukrainę zebrani w Krakowie Ukraińcy pieśnią krakowianina B. Łepkiego pożegnali Prezydenta, utwierdzając swą samostijność, Ukrainy.

W trwającym jeszcze ponad półtorej godziny spotkaniu wypowiadali się ze strony ukraińskiej Przewodniczący Państwowej Administracji Prezydenta Dmytro Tabacznyk, Sekretarz Rady Bezpieczeństwa Wołodymyr Horbulin, mer miasta Kijowa Leonid Kosakiwskyj, ambasador Ukrainy w Polsce Petro Sardaczuk oraz dyrektor Wydziału Polityki Zagranicznej Wołodymyr Fyrkalo.

Jednym z najważniejszych problemów dyskutowanych podczas spotkania była poruszona przez przewodniczącego Związku Ukraińców w Polsce Jerzego Rejta sprawa dalszego funkcjonowania Komisji do spraw mniejszości narodowych, istniejącej przy Komitecie Konsultacyjnym Prezydentów Ukrainy i Polski, gdzie zbliżająca się kampania wyborcza nie będzie sprzyjała pracom komisji. Ten ważny problem dodatkowo komplikuje wyraźnie widoczna w Ministerstwie Kultury i Sztuki zmiana polityki wobec mniejszości narodowych, o czym m.in. świadczy oprotestowane w uchwałach II Zjazdu Łemków umiędzynarodawianie sztucznie podtrzymywanego przez członków rządu polskiego tzw. "separatyzmu łemkowskiego" w celu wspierania politycznego neorusinizmu.

Pierwszy dzień wizyty ukraińskich gości zakończył się uroczystym bankietem na cześć prezydenta L. Kuczmy i mera miasta Kijowa Leonida Kosakiwskiego, wydanym przez prezydenta Krakowa Józefa Lassotę w restauracji "Hawelka", na którym byli obecni przedstawiciele polskiego biznesu oraz banków:

Krzysztof Görlich – wiceprezydent Krakowa
Jan Okoński – poseł UW
Bohdan Kołomyjski – Prezes Zarządu – Huta Katowice
Józef Wypych – Prezes Zarządu – Huta Częstochowa
Jerzy Knapik – Dyrektor Generalny – Huta Sendzimira
Zdzisław Sroka – Dyrektor Generalny – Huta Florian
J.R. Engel – Dyrektor Fretra
Z. Engel – Prezes Zarządu Intermont
Z.W. – Członek Rady Nadzorczej Intermont
Bogusław Strzelecki – Komendant Wojewódzkiej Policji
Janusz Quant – Prezes BPH
Janusz Trybus – Dyrektor EFJ S.A.
Andrzej Zdebski – Prezes Izby Przemysłowo-Handlowej

НАШІ ЖЕРТВОДАВЦІ

ПРОДОВЖЕННЯ

Список друкуємо на підставі даних, які отримуємо з банків та зі списків, створених українськими установами під час зустрічей з членами Управи Фундації, на яких були зібрані гроші. Огримання копій чеків з банків залежить від нашого особистого контакту з банками, і тому наші дані не повні. Крім цього, деяких прізвищ ми не змогли відчитати зі списків, а деякі жертводавці хотіли залишитися анонімними. Жертводавців, яких немає у цьому списку, а які бажають, щоб їх пожертва знайшлася в наших документах і була опублікована, просимо надіслати інформацію на нашу адресу і доповнити наш список. Списки жертводавців були друковані в нашому альманаху "Між сусідами" том II і III.

Усім жертводавцям від щирого серця дякуємо за дотеперішню допомогу в реалізації нашої спільної ідеї створення Центру української науки і культури при Фундації св. Володимира у Кракові.

UNITET STATES OF AMERICA

\$1,000.00 - United Ukrainian American Relief Committee (Philadelphia);

\$300.00 - Об'єднання українців в Америці (відділ у Пасейку); Юліан Котляр.

\$200.00 - Rapavy Stepan;

\$100.00 - Howanskyj Stefan; George Leszkiewicz (New York)

\$50.00 - Pawlyczko Halyna (Rochester); Lemko Society (Waren);

CANADA

\$100.00 Jaroslaw i Oksana Sokolyk (Toronto); Brotherhood Of Veterans (Toronto);

Maria Fischer Szych (Weston)

AUSTRALIA

500.000,- zł - Małgorzata i Henryk Siewierscy

GRECJA

100.000,- zł - G.Dick (Ateny)

DEUTSCHLAND

30 (DM) - Ciupke Paul (Essen)

ENGLAND

250 GBP - Ukrainian Catholic Patriarchate

3.000.000,- zł - Luklinska Anna

UKRAINA

50.00 USD - Cetnar Jurij (Lwów)

POLSKA

3.000.000,- zł - Kozłowicz Tatiana (Warszawa);

1.500.000,- zł - Liszniański Jerzy Bazyl (Warszawa);

1.000.000,- zł - Kilikowska Mirosława (Kraków); Ariadna Hrycow (Łódź)

600.000,- zł - ks. Jaremin Jan (Elbląg)

- 500.000,- zł - Beńko-Piber Rozalia (Kraków); ks. Jaremin Jan (Elbląg);
Kozak Katarzyna i Michał (Przemyśl); B. i R. Macko (Kraków);
225.000,- zł - Tchórz Lubomira (Górowo Iław.);
200.000,- zł - Kulczyccy Irena i Piotr (Biała Podlaska);
150.000,- zł - Pello Jan (Warszawa);
100.000,- zł - Demun Emilian (Ostróda); Hryczak Sławomir (Wrocław); Orest Zacharko (Kraków);
ks. Ulicki Józef (Biały Bór); Kwiatkowski Stanisław (Bielsko Biala); Pęcak Bohdana;
50.000,- zł - Bożena Zinkiewicz-Tomanek (Kraków); Maria Pello (Kraków).

Книжки подарували:

- University of Alberta Canadian Institute of Ukrainian Studies (Edmonton, Canada)
- Ambasada Polski w Kijowie
- Jarymowycz Irene (München)
- Lewycky Irena (Elizabeth, USA)
- Національна Парламентська бібліотека Україна (Київ)

Газети і Часописи:

"Наше слово" (Варшава), "Благовіст" (Гурово Ілавське), "Ватра" (Горлиці), "Українське слово" (Київ), "Українське слово" (Париж), "Свобода" (Джерзі Ситі-Нью Йорк), "Патріярхат" (Нью Йорк), "Мета" (Філадельфія), "Батьківщина" (Торонто), "Вісті комбатанта" (Торонто-Нью Йорк), "Нові дні" (Торонто), "The Ukrainian Weekly" (Jersey City)

Меблі подарували:

Львівський коледж декоративно-ужиткового мистецтва ім. І. Труша.; п. Гонсьоровська (Краків). Дві аквері др Піотр Паточка (Краків)

Від щирого серця дякуємо тим, які жертвуючи своїм часом, допомагають у діяльності Галереї Українського Мистецтва у Кракові: Божені Бєц, Тирсу Венгриновичу, Анні Гожовській, Ігорю Кузику, Агаті Мамонь, Ядвізі Стирні.

Чергували при виставках: Ірена та Іван Сидор, Надя Канцірук, Оксана Свистович, Христина Дарчук, Христина та Володимир Мокрі, Марійка та Олександр Ничики, Тереза Лєсняк, Іван Кривуцький, Ядвіга Стирна, Олег Алексійчук, Боżена Зінкєвич-Томанек, Марія Зубрицька, Анатолій Єрема, Тирс Венгринович, Галина Козак, Жизневська. Панство Пєльо, Колодій, Тершакевич, Мацко, Чабан. Студенти: Анна Гєля, Ольга Кіх, Марія Лєшкевич, Малгожата Міторай.

NESTOR

Księgarnia Fundacji św. Włodzimierza
31-002 Kraków, ul. Kanonicza 15
tel. (012) 21-92-94; fax (012) 21-99-96

Księgarnia Nestor, która prowadzi sprzedaż książek ukraińskich z różnych wydawnictw z Polski i z zagranicy, a szczególnie z Ukrainy, proponuje przesyłkę (za pobraniem pocztowym) następujących wydań:

W języku polskim

1. *Mój Syn Metropolita Szeptycki*, Wrocław, 1993 s.190 - 65.000,- (6.50)
2. *Ukraińska myśl polityczna w XX wieku*, Kraków, UJ, 1993 s.248, - 79.500,- (7.95)
3. *Metropolita Andrzej Szeptycki. Studia i materiały*, pod redakcją A. Zięby, Kraków PAN, 1994, s.271. - 111.000,- (11.10)
4. *Kościoły i klusztory rzymskokatolickie dawnego województwa ruskiego*, Kraków, 1993 - 170.000,- (17.00)
5. *Józef Smaga, Narodziny i upadek imperium (ZSSR 1917-1991)*, Kraków 1992, s.411 - 45.000,- (4.50)
6. *Tadeusz Olszański, Historia Ukrainy XX w.*, Warszawa, 1994, s.348 - 94.000,- (9.40)
7. *Dar Polski Białorusinom, Rosjanom i Ukraińcom na Tysiąclecie ich Chrztu Świętego*, Polonia 1989, s.279 - 35.000,- (3.50)
8. *Plaj 8, almanach karpaci*, s.184 - 59.000,- (5.90)
9. *Iwan Franko, Mojżesz*, Warszawa, 1994 s.100 - 49.000,- (4.90)
10. *Roman Iwanczuk, Orda*, Warszawa, 1994 s.236 - 61.000,- (6.10)
11. *J. Motylewicz, Miasta Ziemi Przemyskiej i Sanockiej w drugiej połowie XVII i XVIII wieku*, Przemyśl 1993, s.320 - 63.000,- (6.30)
12. *Ryszard Torzecki, Polacy i Ukraińcy (Sprawa ukraińska w czasie II wojny światowej na terenie II Rzeczypospolitej)*, Warszawa, PWN, 1993, s.349 - 65.000,- (6.50)
13. *Rybo-wino-kur*, (Antologia literatury ukraińskiej ostatnich dwudziestu lat), Warszawa, 1994, s.232 - 74.000,- (7.40)
14. *Jerzy Hawryluk, Z dziejów Cerkwi Prawosławnej na Podlasiu w X-XVII wieku*, Bielsk Podlaski 1993, s.224 - 52.000,- (5.20)
15. *Lemkowie w historii i kulturze Karpat*, t.2, Sanok. - 98.000,- (9.80)
16. *Andrzej Saladiak, Pamiątki i zabytki kultury ukraińskiej w Polsce*, Warszawa, 1993, s.510 - 98.000,- (9.80)
17. *Walter Christopher, Sztuka i obrządek Kościoła Bizantyjskiego*, Warszawa, 1992, s.328 - 60.000,- (6.00)
18. *Słownik Polsko-Rosyjsko-Ukraiński*, Kijów, 1992 s.478, 13 tysięcy słów - 52.000,- (5.20)
19. *Rozmówki polsko-ukraińskie*, Kraków 1992 s.291 - 32.000,- (3.20)
20. *Z. Wójcik, Wojny kozackie w dawnej Polsce*, s.80 - 8.000,- (0.80)
21. *Miedzy Wschodem a Zachodem (historia XVI-XVIII w.)* Warszawa, 1993, s. 262 - 50.000,- (5.00)
22. *Michał Lesiów, Ukraina wczoraj i dziś*, Lublin, 1994, - 40.000,- (4.00)
23. *Polska-Ukraina 1000 lat sąsiedztwa (2)*, Przemyśl 1994, s.420 - 156.000,- (15.60)
24. *Karpaty Wschodnie*, t.3, Kraków 1994, s.373. - 123.000,- (12.30)
25. *G. Mazur, Pokucie w latach drugiej wojny światowej. Położenie ludności, polityka okupantów, działalność podziemia*, Kraków UJ, 1994, s.206 - 75.000,- (7.50)
26. *W. Próchnicki, Człowiek i Dialog. "Na wysokiej poloninie" Stanisława Vincenza*, Kraków UJ, 1994, s.197 - 66.000,- (6.60)
27. *Jurij Andruchowycz, Rekreacje*, Warszawa 1994, s.116. - 43.000,- (4.30)
28. *Zbigniew Wojewoda, Zarys Historii Kościoła Greckokatolickiego w Polsce w latach 1944-1989*, Kraków 1994, s.125 - 51.000,- (5.10)

29. Ks. Grzegorz Sosna, *Bibliografia chrześcijaństwa wschodniego (druk polskojęzyczne okresu współczesnego)*, Ryboły 1994, s.498 - 85.000,- (8.50)
30. Witold St. Michałowski, *Hejże na Bieszczady*, s.251 - 33.000,- (3.30)
31. *Katalog grodzisk i zamczysk w Karpatach*, Warszawa 1993, s.266 - 77.000,- (7.70)
32. Ambroise Jobert, *Od Lutra do Mohyły*, Warszawa 1994, s.333 - 190.000,- (19.00)
33. Jan Kurek, *Drewniane cerkwie ziemi przemyskiej*, albumik, Kraków, 1994 - 100.000,- (10.00)
34. *Praktyczny polsko-rosyjsko-ukraiński słownik ekonomiczno-handlowy*, 15.000 wyrazów, Warszawa 1994 - 200.000,- (20.00)
35. Eulalia Papla, *Поетика*, (skrypt dla studentów filologii ukraińskiej) Kraków 1994, s.310 - 87.000,- (8.70)
36. UNIA BRZESKA *geneza, dzieje i konsekwencje w kulturze słowiańskiej*, Red. F.Ziejka, R.Łużny, A.Kepiński, Kraków 1994, s.555 - 210.000,- (21.00)
37. Jan Paweł II, *Przekroczyć próg nadziei*, Lublin 1994, s.165 - 62.000,- (6.20)
38. Mieczysław Smoleń, *Stracone Dekady. Historia ZSRR 1917-1991*, Warszawa-Kraków, PWN, 1994, s.410 - 140.000,- (14.00)
39. *Rękopis a druk. Najstarsze druki cerkiewnosłowiańskie i ich stosunek do tradycji rękopiśmiennej*, Kraków 1993, s.350 - 112.000,- (11.20)
40. Mikołaj Siwicki, *Dzieje Konfliktów polsko-ukraińskich*, tom 1, Warszawa 1992, s.317, - 60.000,- (6.00); tom 2, Warszawa 1992, s.333, - 60.000,- (6.00); tom 3, Warszawa 1994, s.440. - 95.000,- (9.50)
41. Stefan Kozak, *Ukraińscy spiskowcy i mesjaniści. Bractwo Cyryla i Metodego*, Warszawa 1990, s.282. - 25.000,- (2.50)

Література українською мовою

1. "Україна" (путівник), Київ-Балтимор, 1993, с.450 - 75.000,- (7.50)
2. Святе Письмо - 124.000,- (12.40)
3. Грушевський М, *Історія України-Руси* - фундаментальна праця, найбільша історія України, в 11 томах -
 том I (До початку ХІ віка) с.648 ціна - 162.000,- (16.20)
 том II (ХІ-ХІІІ вік) с.633 ціна - 124.000,- (12.40)
 том III (до року 1340) с.592 ціна - 91.000,- (9.10)
 том IV (ХІV-ХVІІ віки, відносно політичні) с.535, - 98.000,- (9.80)
 том V, (ХІV, ХVІІ віки), Київ 1994, с.687 - 123.000,- (12.30)
 том VI, (ХІV-ХVІІ віки), Київ 1995, с. 668 - 136.000,- (13.70)
4. Енциклопедія Українознавства т.1, т.2 Львів 1993-94, ціна одного тому - 75.000,- (7.50)
 - Енциклопедія Українознавства т.3, Львів 1994 - 98.000,- (9.80)
 - Енциклопедія Українознавства т.4, Львів 1994 - 123.000,- (12.30)
5. Горський В., *Святі Київської Русі*, Київ 1994, с.174 - 52.000,- (5.20)
6. І.Огієнко, *Українська культура*, Київ 1991, с.272 - 45.000,- (4.50)
7. М.Костомаров, *Слов'янська міфологія*, Київ 1994, с.383 - 65.000,- (6.50)
8. *Українська культура* (Лекції за ред. Дмитра Антоновича), Київ 1993 с.592 - 63.000,- (6.30)
9. І.Огієнко, *Історія українського друкарства*, Київ 1994, с.448, - 78.000,- (7.80)
10. Зіновій Килиш, *Становлення ОУН*, Київ 1994, с.127. - 39.000,- (3.90)
11. М.Грушевський, *Духовна Україна*, Київ 1994, с.558, - 8.000,- (7.80)
12. *ОУН: минуле і майбуття*, Київ 1993, с.303 - 45.000,- (4.50)
13. Орест Субтельний, *Історія України*, Київ 1993, с.717 - 104.000,- (10.40)
14. *Українська минушина (Ілюстрований етнографічний довідник)*, Київ 1994, с.254 - 50.000,- (5.00)
15. І.Нечуй-Левицький, *Кайдашева сім'я*, Київ 1994, с.162 - 25.000,- (2.50)

16. *Ukraina - Polska, Studia Polsko-Ukraińskie.* Т. I Київ 1993, с.262 - 75.000,- (7.50)
17. Олександр Гнатюк, *Українська духовна барокова пісня*, Варшава-Київ, 1994, с.185 - 50.000,- (5.00)
18. Серія: Гетьмани України. *Іван Мазепа*, Київ 1992 с.132 - 25.000,- (2.50)
19. Серія: Кошові Запорозької Січі. *Іван Сірко*, Київ 1992, с.151 - 25.000,- (2.50)
20. *Грамматика української мови* (Синтаксис), Київ 1993, с.368 - 38.000,- (3.80)
21. Олег Пушкар, *Лазерний Триптих*, Варшава, Український Архів, 1994, с.272 - 75.000,- (7.50)
22. Павло Зайцева, *Життя Тараса Шевченка* (багатомістове видання видатного українського вченого і громадського діяча), Київ 1994 с.352 - 75.000,- (7.50)
23. *Історія Української Літератури ХХ ст.* (книга 1- 1910-1930 роки), Київ, 1994р. с.782, - 9.000,- (9.10) (книга 2 частина 1- 1940-1950 роки), Київ, 1994р. с.367, - 65.000,- (6.50)
24. *Великий Українець* (Матеріали з життя та діяльності М.С. Грушевського), Київ 1992, с.551 - 124.000,- (12.40)
25. *Історія Церкви та релігійної думки в Україні*, (в трьох томах), Київ 1994, ціна трьох томів - 162.000,- (16.20)
26. *Варшавські українознавчі записки*, Варшава 1989, т.1, с.256 - 38.000,- (3.80)

Маємо також окремі примірники журналу "Сучасність" з років 1962 - 1991, ціна примірника - 12.000,- (1.20) від № 12 за 1993 р., 3/1994 ціна - 20.000 (2.00).

"Ватра" квітень 94; січень 95 - 16.000,- (1.60)

"Krasnogróda" zima-wiosna 1994 г., - 50.000,- (5.00)

"Над Бугом і Нарвою" №1,2,3/4-1993; №1,2,3/4,5/6-1993; №1/2, 3/4,5,6-1994; №1/2-1995 - 10.000,- (1.00)

"Колетія" №1.1994, (Наоспис Київського Коледжу Католицької Теології св. Томи Аквінського), с.153. - 31.000,- (3.10)

Календар "Благовіста" на 1995 р., с.163. - 85.000,- (8.50)

"Українська діастора", №3 (1993), №5 (1994) - 32.000,- (3.20)

Касети, мапи

1. Мала Україна 1:200 000, видана в Будапешті, підписи латинкою і українською мовою - 80.000,- (8.00)

2. Мала Україна 1:750 000, видана в Німеччині, підписи латинкою і українською мовою - 187.000,- (18.70)

3. Мала Києва 1:26 000, видана в Будапешті, підписи латинкою і українською мовою - 40.000,- (4.00)

4. Мала Білорусії 1:1 000 000, - 33.000,- (3.30)

5. Касета магнітофонна "Козацький вогонь" (пісні козацькі, ліричні, жартівливі, колядки) - 50.000,- (5.00)

6. Kaset magnetofonowa Chór ЖУРАВЛІ, Pieśni ukraińskie, dyrygent Roman Rewakowycz - 55.000,- (5.50)

Пропонуємо також найновіші видання видавництва фундації "Швайпольт Фіоль":

1. Краківські Українознавчі Зошити том 1-2/1993 - 92.000,- (9.20)

2. Альманах "Між сусідами" 3/1993 - 55.000,- (5.50)

3. В. Мокрий "Церква в житті українців" - 30.000,- (3.00)

4. Українське декоративно-ужиткове мистецтво. - 35.000,- (3.50)

5. Краківські Обрії, 1-2/1995 - 35.000,- (3.50)

Альбоми

1. *Ikony ze zbiorów Muzeum Historycznego w Sanoku*, Warszawa 1991, s.136 - 150.000,- (15.00)

2. *1000 lat Chrześcijaństwa*, Adam Bujak, Warszawa 1992, s.320 - 350.000,- (35.00)

3. *З Української Старовини* (альбом) - 195.000,- (19.50)

4. *Икона Древней Руси 11-16 веков*, Санкт-Петербург 1993, с.256 325.000,- (32.50)

5. *Jerzy Nowosielski*, Warszawa 1992 s.126. - 98.000,- (9.80)

NOWOŚCI

1. Олекса Воропай, *Звичаї нашого народу*, Київ 1993, с.590 -110.000,- (11.00)
2. І. М. Грушевський, *Історія української літератури*, т.4, в 2-х книгах, Київ 1994, с.336с.320, ціна 2-х книг -149.000,- (14.90)
3. *Пам'ятки України*, 1-2 1994.-65.000,- (6.50)
4. *Орфографічний словник української мови*, 120 тис. слів, Київ 1994, с.864 -250.000,- (25.00)
5. І. Крип'якевич, М. Голубець, *Велика Історія України в 2-х томах*, Київ 1993, т.1-с.351; т.2-с.398 ціна 2-х - 104.000,- (10.40)
6. І. Крип'якевич, *Історія Української Культури*, Київ 1994, с.656 - 143.000,- (14.30)
7. *Колективізація і голод на Україні 1929-1933* (Збірник документів і матеріалів), Київ, "Наукова Думка" 1992, с.733 -104.000,- (10.40)
8. Михайло Парашук. *Життя і творчість*, Едмонтон-Торонто-Київ 1994, КЛУС, с.226. -45.000,- (4.50)
9. Григорій Сковорода, *Твори в 2-х томах*, т.1, с.528, т.2, с.480, Київ-Гарвард 1994, ціна 2-х томів -156.000,- (15.60)
10. Іван Біліс, *Репресивно-каральна система в Україні 1917-1953*, Київ 1994, в двох книгах, с.424, с.688, ціна 2х томів - 130.000,- (13.00)
11. Орест Субтельний, *Мазепинці*, Київ 1994, с.240. -84.000,- (8.40)
12. М. Возняк, *Українські Перекази*, с.111 - 38.000,- (3.80)
13. Серія "Українські мислителі" Памфіл Юркевич, *Вибране*, Київ 1993, с.397 -38.000,- (3.80)
14. Дмитро Чижевський, *Історія української літератури*, Тернопіль 1994, с. 479. -104.000,- (10.40)
15. Залізник Леонід, *Нариси стародавньої історії України*, Київ 1994, с.254 -52.000,- (5.20)
16. Ф.Д. Заставний, *Географія України*, (найповніші і найновіші дані) Львів, 1994, с. 472. - 22.1000,- (22.10)
17. П.Рубльов, *Сталініщина й доля західноукраїнської інтелігенції*, Київ 1994, с.349. -78.000,- (7.80)
18. *Архів Коша Нової Запорозької Січі* (Опис справ 1713-1776), Київ "Наукова Думка", 1994, с.232 -71.000,- (7.10)
19. В. Косиш, *Україна і Німеччина у другій світовій війні*, Париж-Нью-Йорк-Львів, НТШ 1993, с.659 - 104.000,- (10.40)
20. *Митці України* (енциклопедичний довідник), Київ 1992, с.848 - 78.000,- (7.80)
21. *Культурне життя в Україні. Західні землі. том 1. 1939-1953. Документи і матеріали*, Київ, Наукова думка, 1995, с.748 - 188.000,- (18.80)
22. Пантелеймон Куліш, *Твори в 2-х томах* (серія Бібліотека Української Літератури), Київ "Наукова Думка", 1994, том I, с.752, том II, с. 768, ціна 2-х томів - 195.000,- (19.50)
23. М. Грушевський, *Історія України-Руси том VI, (XIV-XVII віки)*, Київ 1995, с. 668 - 136.000,- (13.70)
24. Irena Huk, Mirosława Kawecka, *Вивчаємо українську мову*, Podręcznik do nauki języka ukraińskiego, Lublin 1994, s.228. - 72.000,- (7.20)
25. J. T. Petrus, *Kościół i klasztor Żółkwi*, Kraków 1994 - 169.000,- (16.90)
26. Jan Mirosław Kasjan, *Na przełęcz światów. 150 ukraińskich baśni, gadek, humoresek i podań ludowych*, Toruń 1994, s. 437 - 130.000,- (13.00)
27. Władysław Gill, Norbert Gill, *Stosunki Polski z Ukrainą w latach 1989-1993*, Toruń-Poznań 1994, s.123 - 65.000,- (6.50)
28. *Narody i stereotypy*, Kraków 1995, s. 329 - 86.000,- (8.60)
29. Mirosław Boruta, *Polacy o i dla niepodległości wschodnich sąsiadów Rzeczypospolitej*, Kraków 1995, s. 99 - 50.000,- (5.00)
30. *Bielarus, Lithuania, Poland, Ukraine*, (Materiały konferencji w Rzymie, poświęconej historii, kulturze, tradycji w wyżej wymienionych państwach) Lublin 1994, s. 503 - 156.000,- (15.60)

PISMO KULTURALNO – LITERACKIE NR 1-2/1995

ՍՆՆԴՆՈՆ ԴԵՈՒԳՈՐԴ
 ԲՐԱԲՈՎԻԱՅԻ ՀՈՐԻԶՈՆՆԵՐ
 KRAKOWSKA ETNIKANE HORIZONTI
 KRAKOVSKÉ OBZORY

- Президент України Леонід Кучма в Кракові і Освенцімі
Prezydent Ukrainy Leonid Kuczma w Krakowie i Oświęcimiu
- Бал національних тождностей
Bal tożsamości narodowych
Ples národných identít
Paciv e Nacjonalno Minoritengri
ԱԶԳԱՅԻՆ ԳԻՏԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՀԱՆԴԵՍ

KRAKOW 1995

SPIS TREŚCI KRAKOWSKICH HORYZONTÓW

Z HORYZONTÓW KRAKOWSKICH

Włodzimierz Mokry, *Radość z różnic narodowych* 1

Lech Ludorowski, *Koń, "Pan-Dziad" i liru* 2

Tadeusz Filar, *Wiersze* 3

Володимир Мокрий Про участь

Президента України у святкуваннях

50-ліття визволення концетраційного табору Ашвін-Біркенау.

Włodzimierz Mokry, *Wokół udziału prezydenta Ukrainy w uroczystościach 50-lecia wyzwolenia obozu koncentracyjnego Auschwitz-Birkenau* 4

Президент України Леонід Кучма в Центрі Української Науки і Культури фундації св. Володимира у Кракові

Prezydent Ukrainy Leonid Kuczma w Centrum Nauki i Kultury Ukrainiejskiej w Fundacji św. Włodzimierza w Krakowie 12

Екслібриси Тирса Венгріновича

Tysus Wenhryniewicz - Exlibrisy 18

RADOŚĆ Z RÓŻNIC NARODOWYCH

Agnieszka Majewska, *Bal różnych tożsamości* 20

Dorota Krakowska, *Popłynęły dźwięki z tamburu "Dona" - pieśń* 20

PRZESZŁOŚĆ PRZYSZŁOŚCI

Z OJCZYSTYCH TRADYCI

Stanisław Vincenz, *Trembita radośnie głosi Alleluja* 22

Seman Madzelan, *Wielkanoc Łemków na zesłaniu* 23

Anna Ciałowicz, *Radość święta Purim w "Megile-lider" Icyka Mangera* 24

MNIEJSZOŚCI NARODOWE

Antoni Słomiński, *Ten jest z ojczyzny mojej* 28

Anna Kamińska, *Poetyka wielkiego aforyzmu* 28

Białorusini (Helena Głogowska, Sokrat Janowicz) 28

Czesi 29

Japończycy (Masumi Kobayashi, Masako Goto) 30

Kurdowie (Wasył Symonenko) 32

Litwini (Józef Sygit-Gorencewicz, Sławomira Żerańska-Kominek) 33

Niemcy 34

Ormianie 34

Romowie (Cyganie) 35

Słowacy 36

Tatarzy (Selim Chazbijewicz) 37

Ukraińcy 38

Zydzi (Rachel Bargman, *Było, nie minęło...*) 38

Pozostałe mniejszości 39

Z "WERNYHORA"

Renata Rusnak, *Wystawka E. Biryła* 40

Renata Rusnak, *Wiersze* 41

Gałkowska Anna, *Wiersze* 42

Krzysztof Żywczyński, *Wiersze* 42

NASZE WYBORY

Czesław Miłosz o Stanisławie Vincenzie 43

Krzysztof Czyżewski, *Europa Środkowo-Wschodnia roku 1994, czyli jak być sobą* 43

György Konrád, *Człowiek rozgląda się i widzi, że ma wielką rodzinę* 44

Sergiusz Awierincew, *O kulturze narodowej* 45

Włodzimierz Mokry, *Aleksander Hercen - samotny rzecznik praw narodu ukraińskiego* 45

Algirdas Julien Greimas, *Saulius Žukas, Budzenie się świadomości narodowej Estończyków, Łotyszy i Litwinów* 46

Ks. E. Przekop, *Na drogach podziału i pojednania* 46

W KRAKOWIE PRZED LATY

"Świat Słowiański", *Kraków 1905 r.* 47

"Czas", *Kraków, 1903* 47

Tadeusz Filar, *70 lat temu w królewskim stołecznym mieście Kraków* 47

ZAWSZE Z NAMI

"Tygodnik Powszechny", *Ukraina na Kanoniczej* 48

"Echo Krakowa", *"W drzwiach" pomiędzy kulturami* 48

"Gazeta Krakowska", *Wzmocnienie nadzieją* 49

"Rzeczpospolita", *Wspólne niebo* 49

"Czas Krakowski", *Centrum spotkań narodów* 50

"Gazeta Wyborcza", *Kościół bez konfliktu* 50

"Dziennik Polski", *Historyk* 51

"Gazeta Wyborcza", *Tylko nie paternalizm* 51

"Jaworzno 2000", *Dłoń wyciągnięta do Ukraińców* 52

"Gwarek", *Tyrs w Jaworznie* 53

"Co Tydzień", *Rozmowa trudna, lecz czysta* 53

Bogumila Berdychowska, *Program V dla* 53

Zagranicy Polskiego Radia

DOKUMENTY

Dokumenty II Zjazdu Zjednoczenia Łemków 54

INFORMACJA

J. Styryna, *Ocalić ikony* 56

Księgarnia "Nestor" 57

Galeria Sztuki Ukrainiejskiej 59

Infor. dla kandydatów na I rok ukrainistyki UJ 59

Galeria Współczesnej Sztuki Ukraińskiej

W maju br. rozpoczęła działalność jedyna w Krakowie Galeria Współczesnej Sztuki Ukraińskiej przy Fundacji św. Włodzimierza przy ul. Kanoniczej 15. Galeria będzie promować prace profesjonalnych twórców ukraińskich i tematycznie związanych ze sztuką i kulturą Ukrainy. W Galerii można będzie nabyć prace z zakresu malarstwa, grafiki, rzeźby i rzemiosła artystycznego.

Wysoki poziom prac zapewnia udział dyplomowanych artystów plastyków.

**ul. Kanonicza 15,
31 - 002 Kraków
tel./fax 21-99-96
tel. 21-92-94**

Restauracja "Smak Ukraiński"
Kuchnia ukraińska

ul. Kanonicza 15, tel. 21-92-94
Zapraszamy od 11⁰⁰ do 21⁰⁰

ЗМІСТ SPIS TREŚCI

- Володимир Мокрий, *Дух Веригори у Кракові*
- Włodzimierz Mokry, *Duch Wernyhory w Krakowie*

СТУДЕНТСЬКІ ДНІ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ У КРАКОВІ

- Програма Днів
- Program Dni
- W.M., *Modlitwa w 50-tą rocznicę głodu na Ukrainie*
- В.М., *Молитва в 50-ту річницю голодомору на Україні*
- Poetycko-muzyczna mozaika

ГАЛЕРЕЯ УКРАЇНСЬКОГО МИСТЕЦТВА

- Олег Алексійчук, *"Церква в малюнках дітей"*
- Олег Алексійчук, *"Сорочку мати вишила мені"*
- Володимир Мокрий, *Кольори і способи вишивання*
- Włodzimierz Mokry, *Kolorystyka i sztuka wyszywania*
- Urszula Janicka-Krzywda, *Sztuka wyszywania w przekroju historycznym*
- Agata Mamóń, *Z rękodzielną do Kijowa*
- Жанна Остжинська, *Виставка дипломних робіт Львівського коледжу ім. Івана Труши у Кракові*
- Agata Mamóń, *Artystyczny College ze Lwowa*
- Володимир Дерябін, *Сучасне мистецтво Полтавщини*
- Проект Василянського монастиря у Володимирі-Волинському
- Микола Пазішн - живопис і рисунок
- Екслібриси Турса Венгриновича
- Екслібриси Турса Венгриновича
- Життя, ілюстроване творчими спалахами (розмова Т. Карабовича з Т. Венгриновичем)
- Jadwiga Styła, *Ocalić ikony*

УКРАЇНСЬКІ НАУКОВІ ЧЕТВЕРГИ

- 3
- 3
- Ярослав Федорук, *Україна в політиці європейських держав Туреччини і Кримського ханства, 1654-1657 рр.* 49
- Володимир Ричка, *Розгадати таємницю могили Івана Мазепи* 52
- Олег Алексійчук, *Ректор Університету "Києво-Могилянська Академія" в Ягеллонському університеті та Фондації св. Володимира* 53
- 9
- Юрій Мицик, *Переяславська рада: міф і дійсність* 55
- 9
- Леонід Кащенко, *Євген Осадчий, Василянські монастирі на Волині* 58
- 10
- Janusz Kaczmarczyk, *Uгода hadziacka - zaprzepaszczona szansa* 60
- Bogdan Strumiński, *Stereotyp Polaka w przysłowia ukraińskich* 64
- Włodzimierz Mokry, *Міędzy postkomunistyczną tożsamością, a tęsknotą za światem uniwersalnych wartości na Ukrainie* 69
- 23
- Tomasz Kaliciński, *Działalność francuskich misji wojskowych na terenie Ukrainy i Polski w latach 1917-1919* 70
- 26
- W. Mokry, *II Międzynarodowy Kongres Ukraińców we Lwowie* 74
- 30

МІЖ ПОЛЯКАМИ І УКРАЇНЦЯМИ

- Włodzimierz Mokry, *Міędzy tradycją Polski Piastów i Jagiellonów.* 76
- W.J.K., *Szeptycy, Onyszkiewicz i inni* 78
- 39
- M. A. Potocki, *"Nasza polityka wschodnia"* 80
- Наталія Кочан, *Проблеми задоволення релігійних потреб польської меншини в Україні* 83
- 40
- Natalia Koczan, *Problem zaspokojenia religijnych potrzeb polskiej mniejszości na Ukrainie* 87
- 41
- 41
- 43
- Олег Алексійчук, *Члени Президії СКВ і УВКР у Кракові* 91
- Сергій Грабар, *Герб міста Києва* 95
- 44
- Andrzej Janowski, *Jak długo jeszcze "Kamień niezgody" ?* 96
- 47

УКРАЇНЬСЬКА КУЛЬТУРА В ЯВОЖНІ

- *Tyrs w Jaworznie*

КРАКІВСЬКА УКРАЇНІСТИКА

- Анатолій Єрема
- Сергій Різник
- Марія Зубрицька

УКРАЇНЦІ У КРАКОВІ

- Юрій Мицик, *Іпатій Потій у
краківському костелі св. Катерини*
- Tadeusz Filar, *Stefan Tomaszewski*
- Олег Алєксійчук, *"Lemkowie ich historia
i język"*

ЗІ СТУДЕНТСЬКИХ ЗОШИТІВ

- Adam Fałowski, *Ze skarbnicy ukraińskiego
słowa*
- Janusz Szłufiński, *Bohater i przyroda w
utworach Mychajła Kociubynського -
"W grzeszny świat" i "Cienie zapomnianych
przodków"*.

ВІДГУКИ

- 98 - Ryszard Łużny *"Jan Paweł II wobec
Wschodu chrześcijańskiego"* 123
- Вікторія Книп, *Леонід Кучма відвідав
Центр Української Науки та
Культури в Кракові* 129
- Наталя Філіпчук, *Про краківські
вареники й гіркий український смак.* 129
- 100 - Ева Поштар, *Пам'яті Яна Козіка* 130
- 100 - Anna Bugajska, *Święto ulicy Kanoniczej* 131
- РВ, *Kutia* 132
- Юрій Мицик, *Добрий початок* 133

З ОСТАННЬОЇ ХВИЛИНИ

- 102 - Володимир Мокрий, *Про участь
Президента України у свят-
куваннях 50-ліття визволен-
ня концентраційного табору
Авшвіц-Біркенау.* 137
- Włodzimierz Mokry, *Wokół udziału
prezydenta Ukrainy w uroczystościach
50-lecia wyzwolenia obozu koncentracyj-
nego Auschwitz-Birkenau* 144
- Президент України Леонід Кучма в
Центрі Української Науки і Культури
фондації св. Володимира у Кракові 150
- 119 - Prezydent Ukrainy Leonid Kuczma w
Centrum Nauki i Kultury Ukrainkiej w
Fundacji św. Włodzimierza w Krakowie 155
- Наші жертводавці 160
- Оголошення 162

Це до всіх Вас, з Кракова кличуть журавлі. Ми, як і Ви, мов яструбами розігнані птахи по світі шукаючи місця, де могли б притулити голову, щоб виростити своїх дітей та й вкритись синім віком неба.

З Кракова не аж так далеко до рідних сторін, в ньому гарно, але це однак чужина.

Тому, так майстерно зачутий, краківський журавлиний клич вливається назавжди в кожне українське серце. Лягає він тугою, але й прагненням, щоб на кінець усміхнулась наша Мати-Україна, радіючи, що сини, як господарі, сідають до Святої Вечері, на нашій, вже своїй та вільній, землі.

Кожен, хто відчув брак рідного краю, знає, що лише в своїй хаті, своя правда й сила і воля.

Радіймо що нашому поколінню пощастило будувати свою хату. Буде її кожен українець, всюди, де б він не зупинився.

Закликаємо всіх, кому не байдужа наша спільна справа, допомогти нам у побудові краківської „зупинки” по дорозі у вільну, усміхнену і багату Україну. Просимо Вас, сприйміть зичливо все, що тут написано і прийдіть нам з допомогою, щоб не погасли наші надії.

Пожертви всіх добродіїв вписуємо у спеціальну книгу жертводавців нашого Українського центру і будемо всі прізвища, разом зі звітами з нашої діяльності, друкувати в чергових числах нашого альманаху. Пожертви просимо вплачувати на такі банкові адреси:

Fundacja Świętego Włodzimierza
BPII VI Oddział Kraków, # 323431-1645-132-3,
Rynek Główny 47, 39-987 Kraków, Polska

В США і Канаді на спільний рахунок
(всі пожертви можна відрахувати від податку):

Shevchenko Scientific Society/Foundation of St. Volodymyr:
Self Reliance (N.Y.), Federal Credit Union, 108 Second Ave., New York, NY, # 15538;
Self Reliance FCU, 2351 Chicago Ave., Chicago, IL 60622 - #29206-00;
SO-USE (Toronto) Credit Union, LTD, 2299 Bloor St. W., Toronto, Ont. M6S 1P1
CANADA, AC.N 1068710

Адреса Фундації для кореспонденції:
Fundacja Świętego Włodzimierza, ul. Kanonicza 15, 31-002, Kraków,
tel/fax (48-12) 21-99-96, tel. (48-12) 21-92-94.

